

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YILDIZ SARAYI KILAR-I HÜMÂYUN YAPISI
ve ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mimar Erkan KİRAZ

**F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve Restorasyon Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. İsmet AĞARYILMAZ (Y.T.Ü.)

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
RESİM LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	xiii
ÖZET.....	xiv
ABSTRACT.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi	1
2. YILDIZ SARAYI	3
2.1 Yıldız Sarayı'nın Tarihsel Gelişimi.....	3
2.2 Yıldız Sarayı Genel Yerleşim Düzeni.....	10
2.3 Yıldız Sarayı Biçimsel Özellikleri ve Üslup.....	14
3. OSMANLI SARAY MUTFAĞI.....	16
3.1 Mutfak.....	16
3.2 Osmanlı Sarayı'nda Mutfak.....	18
3.3 Matbah-ı Âmire Emaneti'nin Yönetimi ve Personel Yapısı.....	20
3.3.1 İdari Personel.....	21
3.3.2 Yardımcı Personel.....	22
3.3.3 Bağlı Birimler.....	24
3.4 Osmanlı Saray Mutfakları Mimarisi.....	26
3.4.1 Edirne Sarayı.....	26
3.4.2 Topkapı Sarayı.....	32
3.4.3 Dolmabahçe Sarayı.....	43
3.4.4 Çırağan Sarayı.....	50
3.4.5 Beylerbeyi Sarayı.....	51
3.4.6 Yıldız Sarayı.....	54
4. KİLAR-I HÜMÂYUN YAPISI VE ÇEVRESİ.....	58
4.1 Kılar-ı Hümâyun Yapısı.....	58
4.1.1 Tarihçe.....	58
4.1.2 Mimari Özellikleri.....	59
4.1.2.1 Taşıyıcı Özellikleri.....	61

4.1.2.2	Mekansal Örgütlenme.....	64
4.1.2.3	Alt Kat Planları.....	64
4.1.2.4	Üst Kat Planları.....	77
4.1.3	Cephe Özellikleri.....	98
4.1.3.1	Batı Cephesi.....	98
4.1.3.2	Kuzey Cephesi.....	105
4.1.3.3	Doğu Cephesi.....	110
4.1.3.4	Güney Cephesi.....	115
4.1.4	Restitüsyon Önerisi.....	117
4.1.4.1	Kronolojik Değerlendirme.....	117
4.1.4.2	Restitüsyon Projesi.....	118
4.1.5	Koruma ve Restorasyon Önerisi.....	125
4.2	Kılar-ı Hümâyun Yapısının Çevresi	131
4.2.1	Yıldız Sarayı'ndaki Konumu ve Tarihsel Oluşumu.....	131
4.2.2	Bahçeler.....	133
4.2.2.1	Koruma ve Restorasyon Önerisi.....	147
4.2.3	Duvarlar.....	150
4.2.3.1	Batı Duvarı	158
4.2.3.1.1	Tarihsel Oluşumu	158
4.2.3.1.2	Yapısal Özellikler.....	158
4.2.3.1.3	Batı Cephesi.....	160
4.2.3.1.4	Doğu Cephesi	184
4.2.3.2	Restitüsyon Önerisi	198
4.2.3.3	Koruma ve Restorasyon Önerisi	201
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....		204
KAYNAKLAR.....		208
EKLER.....		210
Ek 1 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-ı Hümâyun'un rölövesi.....		210
Ek 2 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-ı Hümâyun'un restitüsyon projesi.....		221
Ek 3 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-ı Hümâyun'un restorasyon projesi.....		224
ÖZGEÇMİŞ		231

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Yıldız Sarayı (İstanbul Üniversitesi, Yıldız Sarayı arşivinden alınmıştır).....	2
Şekil 2.2 Yıldız Sarayı vaziyet planı (Y.T.Ü. Yapı İşleri Dairesi).....	4
Şekil 2.3 Yıldız Sarayı vaziyet planı (Demirel, 1998).....	9
Şekil 3.1 Mutfak Bölümleri (Bilge, 1998).....	25
Şekil 3.2 Edirne Sarayı vaziyet planı (Bilge, 1998).....	27
Şekil 3.3 Edirne Sarayı mutfaklarının rölöve ve restitüsyon planları (Bilge, 1998).....	30
Şekil 3.4 Topkapı Sarayı vaziyet planı (Eldem; A. Kozan, 1982).....	33
Şekil 3.5 Topkapı Sarayın'da meydanların ilişkisi ve mutfakların Divan Meydanı'ndaki konumu (Eldem; A. Kozan, 1982).....	34
Şekil 3.6 Topkapı Saray mutfaklarının kat ve çatı planı (Eldem; A. Kozan, 1982).....	37
Şekil 3.7 Topkapı Saray mutfaklarının Marmara ve Divan Meydanı yönündeki cephesi (Eldem; A. Kozan, 1982).....	38
Şekil 3.8 Özgün sınırları içerisinde Dolmabahçe Sarayı'nın planı. Çizim: Lemi Merey (Öner, 1996).....	44
Şekil 3.9 Dolmabahçe Sarayı'nın zemin kat planı (Batur, 1994).....	46
Şekil 3.10 Dolmabahçe Sarayı'nın kısmi vaziyet planı (Bilge, 1998).....	47
Şekil 3.11 Dolmabahçe Sarayı Matbah-ı Âmire planı (Esemenli, 2002).....	48
Şekil 3.12 Çırağan Sarayı alt kat planı (Gülersoy, 1994).....	51
Şekil 3.13 Beylerbeyi Sarayı planı (Köse, 2002).....	52
Şekil 3.14 Deutes Syndikat Tür Staedtbauliche Arbeiten 1913-1914 Yıldız Sarayı vaziyet planı.....	53
Şekil 3.15 Deutes Syndikat Tür Staedtbauliche Arbeiten 1913-1914; Ezgü (1962) ve Küçükcan'a (2000) göre mutfakların yeri.....	55
Şekil 4.1 Yıldız Sarayı'nda Kılar-ı Hümayun yapısı ve çevresi'nin konumu (Demirel, 1998).....	57
Şekil 4.2 Kılar-ı Hümayun yapısının alt kat ve üst kat planlarının analitik rölövesi.....	60
Şekil 4.3 Kılar-ı Hümayun yapısı A Blok alt ve üst kat rölövesi.....	67
Şekil 4.4 Kılar-ı Hümayun yapısı B Blok alt ve üst kat rölövesi.....	68
Şekil 4.5 B-116 nolu mekanın tavanında bulunan bezemenin planı.....	73
Şekil 4.6 Kılar-ı Hümayun C Blok alt ve üst kat rölövesi.....	76
Şekil 4.7 C-217 nolu mekana ait orjinal karo mozaik kaplama planı.....	91
Şekil 4.8 C-217 nolu mekana ait tavan çıta planı ve kesiti.....	93
Şekil 4.9 C-219 nolu mekan ait tavan çıta plan ve kesiti.....	94
Şekil 4.10 Kılar-ı Hümayun yapısına ait cephelerin rölövesi.....	97
Şekil 4.11 Kılar-ı Hümayun yapısı kuzey cephesi rölövesi.....	106
Şekil 4.12 B-B kesitinde B Blok'a ait kuzey cephesi.....	108

Şekil 4.13	Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması A Blok alt ve üst katlara ait rölöve çizimleri (2002).....	120
Şekil 4.14	Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması B Blok alt ve üst katlara ait rölöve çizimleri (2002).....	121
Şekil 4.15	Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması C Blok'a ait rölöve çizimi (2002).....	122
Şekil 4.16	Kılar-ı Hümayun Alt Kat Restitüsyon Planı.....	123
Şekil 4.17	Kılar-ı Hümayun Üst Kat Restitüsyon Planı.....	124
Şekil 4.18	Kılar-ı Hümayun Alt Kat Restorasyon Planı.....	126
Şekil 4.19	Kılar-ı Hümayun Üst Kat Restorasyon Planı.....	127
Şekil 4.20	Kılar-ı Hümayun yapısı ve çevresinine ait vaziyet planı (rölöve).....	130
Şekil 4.21	C Blok önünde yer alan bahçe.....	138
Şekil 4.22	A ve B Blok'lar önünde yer alan bahçe.....	140
Şekil 4.23	Vaziyet planı; araziyi sınırlayan duvarlar.....	149
Şekil 4.24	Hamidiye Cami'sinin çevresinin düzenleme çalışmalarına ait bu çizimlerden üstteki çizildiği tarihteki mevcut durumu gösterirken, alttaki ise önerilen durumu göstermektedir. Üstteki çizimde Seyir Köşkü'e ait plan şeması görülmektedir. (İstanbul Üniversitesi Yıldız Sarayı arşivi)	156
Şekil 4.25	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve Anahtar Paftası.....	161
Şekil 4.26	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-1 Paftası.....	162
Şekil 4.27	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-2 Paftası.....	163
Şekil 4.28	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-3 Paftası	164
Şekil 4.29	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-4 Paftası.....	165
Şekil 4.30	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-5 Paftası.....	166
Şekil 4.31	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-6 Paftası.....	167
Şekil 4.32	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-7 Paftası.....	168
Şekil 4.33	Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-8 Paftası.....	169
Şekil 4.34	Batı Duvarı, Batı Cephesi Dönem Analizi Anahtar Paftası.....	175
Şekil 4.35	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-1 Paftası.....	176
Şekil 4.36	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-2 Paftası.....	177
Şekil 4.37	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-3 Paftası.....	178
Şekil 4.38	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-4 Paftası.....	179
Şekil 4.39	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-5 Paftası.....	180
Şekil 4.40	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-6 Paftası.....	181
Şekil 4.41	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-7 Paftası.....	182
Şekil 4.42	Batı Duvarı, Dönem Analizi D-8 Paftası.....	183
Şekil 4.43	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve Anahtar Paftası.....	189
Şekil 4.44	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-1 Paftası	190

Şekil 4.45	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-2 Paftası.....	191
Şekil 4.46	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-3 Paftası.....	192
Şekil 4.47	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-4 Paftası.....	193
Şekil 4.48	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-5 Paftası.....	194
Şekil 4.49	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-6 Paftası	195
Şekil 4.50	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-7 Paftası.....	196
Şekil 4.51	Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-8 Paftası.....	197
Şekil 4.52	Batı Duvarı, Restitüsyon 1. ve 2. Evreler Paftası.....	199
Şekil 4.53	Batı Duvarı, Restitüsyon 3. ve 4. Evreler Paftası.....	200
Şekil 4.54	Batı Duvarı, Restorasyon Paftası.....	203

RESİM LİSTESİ

	Sayfa
Resim 2.1	III. Selim Çeşmesi (Koepf, 1986).....3
Resim 2.2	Koltuk Kapısı.....6
Resim 2.3	Saltanat Kapısı.....6
Resim 2.4	Valide (Harem) Kapısı.....7
Resim 2.5	Harem İç Kapısı.....7
Resim 2.6	Hamidiye Camii ve Yıldız Sarayı'ndan görünüm (Koepf, 1986).....8
Resim 2.7	Büyük Mabeyn.....11
Resim 2.8	Silahhane 12
Resim 2.9	Çit Kasrı.....12
Resim 2.10	Cihannüma Kasrı (Koepf, 1986).....13
Resim 2.11	Çukur Saray.....13
Resim 3.1	Lala Mustafa Paşa'nın yeniçerilere verdiği ziyafet (Nusretname); (Bilgin,2004).....17
Resim 3.2	1720 şenliğinde üst düzey bürokratlara (sadrazam, silahdar vd.) verilen ziyafet (Surname-i Vehbi); (Bilgin, 2004).....19
Resim 3.3	Aşçıbaşı (Bilgin, 2004).....21
Resim 3.4	Aşçı (Bilgin, 2004) 22
Resim 3.5	Helvacı (Bilgin, 2004).....22
Resim 3.6	Acemi oğlanı (Bilgin, 2004).....23
Resim 3.7	Edirne Saray mutfaklarından genel görünüş.....28
Resim 3.8	Edirne Saray mutfaklarının günümüze ulaşan bir hacminden görünüş.....29
Resim 3.9	Edirne Saray mutfaklarının günümüze harabe durumda ulaşmış kubbe ve nefesliğinden detay.....31
Resim 3.10	Edirne Saray mutfaklarının günümüze harabe durumda ulaşmış kemer, kubbe ve duvarlarından görünüm 31
Resim 3.11	Topkapı Sarayı'nın Marmara'dan görünüşü (Bilgin, 2004).....35
Resim 3.12	Ön görünümde mutfakların bulunduğu, havadan Topkapı Sarayı (Bilgin, 2004).....36
Resim 3.13	Mutfak koridoru; solda mutfak binaları, sağda personel koğuşları (Bilgin, 2004).....39
Resim 3.14	Topkapı Saray mutfaklarının kubbe ve bacaları; onarımdan önce – 1938 (Öz İ., 1982).....40
Resim 3.15	Topkapı Saray mutfaklarının kubbe ve bacaları; onarımdan sonra – 1938-1939 (Öz İ., 1982).....40
Resim 3.16	Aşçılar Mescidi (ahşap bina) (Bilgin, 2004).....41
Resim 3.17	Kilâr-ı Âmire binası (Bilgin, 2004) 42

Resim 3.18	Helvahane binası (sağda) ve Helvacılar mescidi (karşıda) (Bilgin, 2004).....	42
Resim 3.19	Dolmabahçe Sarayı'nın havadan görünüşü	43
Resim 3.20	Havadan Dolmabahçe Sarayı	45
Resim 3.21	Dolmabahçe Sarayı, Matbah-ı Âmire (Esemenli, 2002)	48
Resim 3.22	Dolmabahçe Sarayı Matbah-ı Âmire iç görünümü (Esemenli, 2002).....	49
Resim 3.23	Kapatılan ve modülü değiştirilen pencereler (Bilge, 1998).....	49
Resim 3.24	Çırağan Sarayı denizden görünüm	50
Resim 3.25	Beylerbeyi Sarayı	52
Resim 3.26	Kılar-ı Hümâyun yapısı batı cephesi	54
Resim 3.27	Yıldız Sarayı Silahhane Köşkü, Has Mutfak ve Has Kiler.....	55
Resim 4.1	A-103 nolu mekandan duvar	61
Resim 4.2	A-121 nolu mekandan volta döşeme tavan	62
Resim 4.3	Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940)	63
Resim 4.4	A-102 nolu mekandan A-101 ve 102 nolu mekanlar arasındaki pencere görünümü	65
Resim 4.5	A-114 nolu mekan	65
Resim 4.6	A-122 nolu mekan	66
Resim 4.7	A-125 nolu hacmin tavanı; volta döşeme	66
Resim 4.8	B-102 nolu mekan ve B-101 ile 102 arasındaki pencere.....	69
Resim 4.9	B-101 nolu mekan.....	70
Resim 4.10	B-108 nolu mekan.....	70
Resim 4.11	B-108 nolu mekan.....	71
Resim 4.12	B-113 nolu mekan.....	71
Resim 4.13	B-114 nolu mekan.....	72
Resim 4.14	B-116 nolu mekanın tavanındaki tavan.....	72
Resim 4.15	B-118 nolu mekan.....	74
Resim 4.16	B-124 nolu mekanın tavan döşemesi.....	74
Resim 4.17	B-124 nolu mekana geçişi sağlayan ve kapatıldığı anlaşılan kapı ile C Blok önünde yer alan payanda.....	75
Resim 4.18	B-112'den 114 nolu mekana geçişi sağlayan kapı.....	75
Resim 4.19	A-201 nolu mekan	77
Resim 4.20	A-201 nolu mekanda bulunan ahşap döşeme kaplaması.....	77
Resim 4.21	A-205 nolu mekandaki orjinal karo mozaik.....	78
Resim 4.22	A-206 nolu mekan; orjinal ahşap döşeme ve süpürgelik bulunmaktadır.....	78
Resim 4.23	A-213 nolu mekana ait dış kapı ve pencereler.....	79
Resim 4.24	A-217 nolu mekan.....	80
Resim 4.25	A-222 nolu mekan	80
Resim 4.26	A-226 nolu mekan.....	81

Resim 4.27	A-228 nolu mekan	81
Resim 4.28	A-229 nolu mekan.....	82
Resim 4.29	A-225 nolu mekanda restorasyon uygulaması sonrasında fayansların sökülmesi ile görülebilen tuğla duvar.....	82
Resim 4.30	A- 208 nolu mekana ait dış kapı.....	83
Resim 4.31	A-205 nolu mekana ait dış kapı.....	83
Resim 4.32	B-207 nolu mekan	84
Resim 4.33	B-209 nolu mekana ait dış kapı (restorasyon çalışması sırasında çekilmiştir).....	85
Resim 4.34	C-204 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	86
Resim 4.35	C-205 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	87
Resim 4.36	C-206 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	87
Resim 4.37	C-203 nolu mekanda yer alan mermer kurna (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	88
Resim 4.38	C-217 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	88
Resim 4.39	C-218 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	89
Resim 4.40	C-219 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	90
Resim 4.41	C-216 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	90
Resim 4.42	C-217 nolu mekana ait orjinal karo mozaik zemin kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	91
Resim 4.43	C-217 nolu mekana ait tavan kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	92
Resim 4.44	C-219 nolu mekana ait tavan kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	92
Resim 4.45	C-217 nolu mekanın tavan çıtalarından detay (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	93
Resim 4.46	C-214 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)....	95
Resim 4.47	C-213 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)....	95
Resim 4.48	C-218 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)....	95
Resim 4.49	C Blok (C-201'e ait) tek kanatlı iç kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	96
Resim 4.50	C Blok (C-202'ye ait) tek kanatlı iç kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	96
Resim 4.51	C Blok (C-204'e ait) dış kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)....	96
Resim 4.52	C Blok C-217'ye açılan kapının dıştan görünümü (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı).....	96
Resim 4.53	A Blok Batı Cephesi.....	97
Resim 4.54	B Blok Batı Cephesi	97

Resim 4.55	C Blok Batı Cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	99
Resim 4.56	A Blok batı cephesinde yer alan kemer atkılı pencereler.....	100
Resim 4.57	B Blok batı cephesinde yer alan düz atkılı ve kemer atkılı pencereler.....	100
Resim 4.58	C Blok batı cephesinde yer alan kemer atkılı pencereler.....	101
Resim 4.59	B Blok batı cephesinden kısmi görünüm.....	101
Resim 4.60	C Blok'un batı cephesinde yer alan ve sonradan yıkılan lojmana ait kömürlük.....	102
Resim 4.61	A Blok batı cephesinde yer alan çift kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	103
Resim 4.62	B Blok batı cephesinde yer alan çift kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	103
Resim 4.63	A Blok batı cephesinde yer alan tek kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	104
Resim 4.64	Kılar-ı Hümayun'a ait Kuzey cephesi	104
Resim 4.65	Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940) (fotoğraftan bir kısım).....	105
Resim 4.66	Kılar-ı Hümayun yapısı kuzey cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	107
Resim 4.67	B Blok'a ait kuzey cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	107
Resim 4.68	Kılar-ı Hümayun yapısı A ve B Bloklara ait doğu cephesi.....	108
Resim 4.69	C Blok'a ait kuzey cephesinde yer alan duvar çeşmesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	109
Resim 4.70	C Blok'un A ve B Blok cephesine göre yaptığı öne çıkma (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	110
Resim 4.71	A ve B Blok'un doğu cephesinde hareketlilik sağlayan nişler.....	111
Resim 4.72	Kılar-ı Hümayun yapısı C Blok doğu cephesi.....	111
Resim 4.73	A-221 nolu mekana ait tek kanatlı kapı ve pencere.....	112
Resim 4.74	A-213 nolu mekana ait çift kanatlı kapı ve pencereler.....	113
Resim 4.75	B-215 (sağdaki) ve 217 (soldaki) nolu mekanlara ait dış kapılar (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır).....	113
Resim 4.76	B Blok'un B-228 nolu mekanına ait C Blok'un çift kanatlı kapıları ile benzeşik özellik gösteren kapısı (soldaki resim).....	114
Resim 4.77	C Blok'un C-217 nolu mekanına ait çift kanatlı kapı (sağdaki resim).....	114
Resim 4.78	C Blok'un IRSICA tarafından arşiv olarak kullanılan mekanlarının güvenlik amacı ile demir parmaklık ve demir kapı ile kapatılmış pencere ve kapısı.....	114
Resim 4.79	C Blok'a ait güney cephesi.....	115
Resim 4.80	B Blok'a ait güney cephesi.....	116

Resim 4.81	B Blok güney cephesi üzerinde yer alan B-124 nolu mekana açılan bir kapının yer aldığı düşünülen kapı izi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır).....	116
Resim 4.82	Yıldız Sarayı yapılarının havadan görünümü (Ezgi, 1962).....	131
Resim 4.83	Set Köşkü ve alt kotunda yer alan Koltuk Kapısı	132
Resim 4.84	Koltuk Kapısı	132
Resim 4.85	Koltuk Kapısı ile Kılar-ı Hümayun yapısının batısında yer alan bahçelere girilir.....	133
Resim 4.86	Kılar-ı Hümayun'un doğu cephesi ve Agavatlar Dairesi'nin batı cephesi boyunca devam edip Y.T.Ü. kampüsünün içlerine ulaşan yol (soldaki resim kuzeyden güneye, sağdaki resim ise güneyden kuzeye bakmaktadır).....	134
Resim 4.87	Koltuk Kapısı'nın önündeki yol (Y.T.Ü yönüne bakış).....	135
Resim 4.88	Koltuk Kapısı'nın önündeki yol	135
Resim 4.89	Kuzey güney aksındaki yolları birleştiren ara yollardan B Blok karşısındaki.....	136
Resim 4.90	Koltuk Kapısına ulaşan yoldaki kısmi mermer kaplama	136
Resim 4.91	Koltuk Kapısının bulunduğu duvarda yer alan çeşme.....	137
Resim 4.92	C Blok önünde yer alan bahçe.....	137
Resim 4.93	C Blok önünde yer alan bahçe ve korkulukları.....	139
Resim 4.94	A ve B Blok'lar önüne yer alan bahçe (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır).....	139
Resim 4.95	A ve B Blok'lar önündeki bahçenin kuzeyden güneye görünümü.....	141
Resim 4.96	A ve B Blok'lar önündeki bahçenin güneyden kuzeye görünümü.....	141
Resim 4.97	Bahçe korkuluk ve babası.....	142
Resim 4.98	Bahçenin güneyinde yer alan bugün mevcut olmayan kapıya ait basamaklar.....	142
Resim 4.99	Bahçenin doğu tarafında yer alan kapının bahçe içinden görünümü.....	143
Resim 4.100	Bahçe içerisinde yer alan büst kaidesi	144
Resim 4.101	Büstün altında sarnıç olarak kullanıldığı sanılan hacme ait tuğla duvar kısmen gözükmektedir.....	144
Resim 4.102	Bahçede yer alan süs havuzu.....	145
Resim 4.103	Kılar-ı Hümayun yapısının batısında yer alan bahçe.....	146
Resim 4.104	Batı bahçesinin güneyinde yer alan muhdes yapılar.....	146
Resim 4.105	Batı bahçesinin restorasyon uygulaması ile düzeltilip konser alanı olarak düzenlenme çalışmaları.....	147
Resim 4.106	Doğu Duvarı.....	151
Resim 4.107	Doğu Duvarı'nda Set Köşkü'nün bulunduğu alan.....	151

Resim 4.108	Güney Duvarı'nın Koltuk Kapısı yönü.....	152
Resim 4.109	Güney Duvarı üzerinde muhdes yapılar.....	153
Resim 4.110	Koltuk Kapısı'nın yanında bulunan duvar çeşmesi.....	153
Resim 4.111	Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940) (fotoğraftan bir kısım).....	154
Resim 4.112	Yıldız Sarayı'nın genel bir görünümü içinde Seyir Köşkü' de gözükmektedir (Koepf, 1986).....	154
Resim 4.113	Seyir Köşkü (Resim 4.112'den detay).....	155
Resim 4.114	Kuzey Duvarı.....	157
Resim 4.115	Kuzey Duvarı'nın batı yönünden kısmi görünüm.....	157
Resim 4.116	Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te güneyde yer alan kapı etrafında yapılan kazı çalışması.....	184
Resim 4.117	Duvarın doğu cephesinde izlerini rahatlıkla görebildiğimiz üst sıra pencereler.....	185
Resim 4.118	Duvarın doğu cephesinde farklı boyutuyla görebildiğimiz pencere.....	186
Resim 4.119	Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan alan.....	187
Resim 4.120	Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan taş yalak, taş kaplama zemin ve tuğla ile çeperleri oluşturulmuş kanal.....	187
Resim 4.121	Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan tuğla ile çeperleri oluşturulmuş kanalın iç görünümü.....	188
Resim 4.122	Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazıda açığa çıkan sıvalı duvar.....	188

ÖNSÖZ

Bugün, 2004 yılı itibari ile Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesine katılan, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İktisadi Bilimler Fakültesi ve Rektörlük'e birimler için kullanılması planlanan Kılar-ı Hümayun, Yıldız Sarayı yerleşiminin son safhasında inşa edilmiştir. Günümüze kadar orijinal işlevinin dışında farklı kurumlarca lojman amaçlı kullanılmıştır. Ancak, yapının farklı kurumlarca kullanılması nedeniyle; yapıda bir asrı aşan sürede çok sayıda müdahale meydana gelmiştir.

Yıldız Sarayı'na ait olup, Yıldız Teknik Üniversitesi'nin kullanımına tahsis edilen yapılar, günümüzde, üstlendikleri yeni fonksiyona bağlı olarak onarım geçirmektedir. Kılar-ı Hümayun'da, Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesine katılması ile yüklenen yeni fonksiyona uygun müdahaleler uygulanmaktadır ve uygulanacaktır. Tarihi sürece yönelik araştırmalarının da şu ana kadar yapılmamış olması bu çalışmaya yön vermiştir.

Kılar-ı Hümayun ve Çevresini konu alan bu çalışmanın gerçekleşmesi için beni yönlendiren ve destekleyen Sn. Prof. İsmet Ağaryılmaz'a; bu çalışmada bilgi ve birikimlerini bana aktaran Rölöve-Restorasyon Ana Bilim Dalı öğretim üyeleri Sn. Doç. Dr. Can Binan'a ve Yrd. Doç. Dr. Faruk Tuncer'e; rölöve çalışmalarındaki desteklerinden ötürü dayım Ali M. Yerlikaya'ya, kardeşim A. Ercan Kiraz'a ve arkadaşım Sema Bayram'a; çalışmanın her aşamasında kader arkadaşlığı yaptığımız Güçlü Arapoğlu'na; benden her türlü desteği ve anlayışı esirgemeyen babam Abuzer Kiraz'a ve annem İnsaf Kiraz'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun son saray yerleşkesi olan Yıldız Sarayı, gerek oluşum süreci ve bu süreçte yapılan yapılardan farklılık göstermesi, gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde günümüze kadar farklı fonksiyonlara hizmet vermesi nedeni ile koruma kavramları kapsamında incelenmesi gereken bir bütündür. Bu kompleks içerisinde hanedana ait yapılar önemli bir yer tutarken, ancak saray yaşantısının devamlılığını sağlayan hizmet yapıları ile bir bütünlük oluşturabilmektedir. Çalışmanın ana konusunu bu hizmet yapılarından biri olan, Yıldız Sarayı'nın gelişim süreci incelendiğinde, II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) yapıldığı tespit edilen Kılar-ı Hümayun ve çevresi oluşturmaktadır.

Giriş bölümünde; çalışmada izlenen yöntem ve elde edilen bulgular ortaya konmuştur. İkinci bölümde; yapının içerisinde yer aldığı Yıldız Sarayı'nın tarihsel gelişimi ile mimari özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; yapının bağlı olduğu Matbah-ı Âmire Emaneti'nin yönetimi ve personel yapısı ile diğer Osmanlı saraylarındaki fiziksel konumu ve mimari yapısı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; Kılar-ı Hümayun yapısı ve çevresinin Yıldız Sarayı'ndaki konumu ve mimari özellikleri irdelenmiş, bilimsel belgeleme yöntemleri kullanılarak mevcut durum analizi yapılmıştır. Literatür çalışması sonucu ortaya çıkan belgelere ve yorumlara göre kronolojik analizi ve restitüsyon projesi hazırlanmıştır.

Beşinci bölümde ise; çalışmanın değerlendirmesi ve çıkan sonuç ile ilgili belgeler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kılar-ı Hümayun, Yıldız Sarayı, YTÜ Hamidiye Cami Giriş Duvarı,

ABSTRACT

Yıldız Palace was the last complex of the Ottoman Empire which should be observed completely under protection because of the reason that the palace shows difference from other constructions built at that period with its process of constitution, serving different functions during the establishment of the Republic until nowadays. While the constructions which belong to the dynasty take important place in this complex, it can form an integrity only with its serving constructions which help maintain life at the palace. The main subject of this project is Kılar-ı Hümâyun and its surroundings built during the period of Abdülhamid II (1876-1909).

In the introduction part, the way followed and the findings; in the second part historical development and architectural characteristics of Yıldız Palace and in the third part the management and the personal constitution of Matbah-I Âmire Emaneti with its physical situation among other Ottoman Palaces and architectural constitution are studied.

In the fourth part, the location at the Yıldız Palace and architectural characteristic of Kılar-ı Hümâyun and its surroundings are observed and the status analysis is done using scientific documentation methods. Chronological analysis and restitution project is prepared according to the documents and comments found after the study of literature.

In the fifth and the last part the evaluation of the project and the documents about the results are given.

Key Words: Kılar-ı Hümâyun, Yıldız Palace, Y.T.U Hamidiye Mosque Entrance Wall.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

Farklı dönemlerde farklı imparatorlar tarafından yapılan eklerle büyüyen, II. Abdülhamid (1876-1909) dönemindeki yoğun yapılaşma süreci ile son haline erişen, Osmanlı İmparatorluğu'nun son sarayı olan Yıldız Sarayı'nın, içerisinde yer alan diğer yapılara göre dikkat çekmeyen, Kılar-ı Hümâyün yapısı hakkında yazılı, çizili ve görsel belgeler neredeyse yok denecek kadar azdır. Yapı hakkında herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Yapıya ait 2002 tarihli rölöve ve restorasyon projesi, Kültür Bakanlığı tarafından Yıldız Sarayı Müzesi bünyesinde çalışan personele ait lojman kullanımı amacı ile hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmalar kullanıma yönelik olduğundan yapı hakkında herhangi bir araştırma veya analitik inceleme yapılmamıştır.

Yine, Yıldız Sarayı içerisinde yer alan diğer duvarlara göre daha az önem gösterilen ve bugün Y.T.Ü. Beşiktaş Yerleşkesi'nin güney girişini doğu yönünde sınırlayan duvar ve çevresi hakkında da yazılı, çizili ve görsel belge yok denecek kadar az olmakla beraber konu ile ilgili herhangi bir araştırma, analiz çalışması yapılmamıştır.

Tüm bu tespitler neticesinde, Kılar-ı Hümâyün yapısı ve çevresinin detaylı incelenmesinin gerekliliği çalışmanın kurgusunu oluşturmuştur.

1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın asıl konusu olan Kılar-ı Hümâyün yapısında ikamet eden kiler halkı, sarayın gıda ihtiyacının karşılanmasının her aşamasından sorumlu Matbah-ı Âmire Emaneti'ne bağlı saray personelidir. Bu nedenle emanetin personel yapısı ve yönetim yapısı ile Osmanlı Sarayları'ndaki fiziki konumu incelenmiştir.

Kılar-ı Hümâyün yapısı Cumhuriyet Dönemi'nde orjinal kullanımına yakın, lojman olarak kullanılmıştır. Ancak bu süreçte yapılan tadilatlar ve müdahaleler yapı üzerindeki izlerin çoğunun yok olmasına neden olmuştur. Kılar-ı Hümâyün yapısının batısında yer alan bahçenin batı sınırını oluşturan saraya ait duvarda, üzerinde taşıdığı izlerin bir çoğunu gördüğü müdahalelerle ve hasarlarla kaybetmiştir.

Bu çalışmada, yapılan literatür ve saha çalışmalarına göre elde edilen bilgiler, kronolojik sıra içerisinde tüm ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Şekil 2.1 Yıldız Sarayı (İstanbul Üniversitesi, Yıldız Sarayı arşivinden alınmıştır)

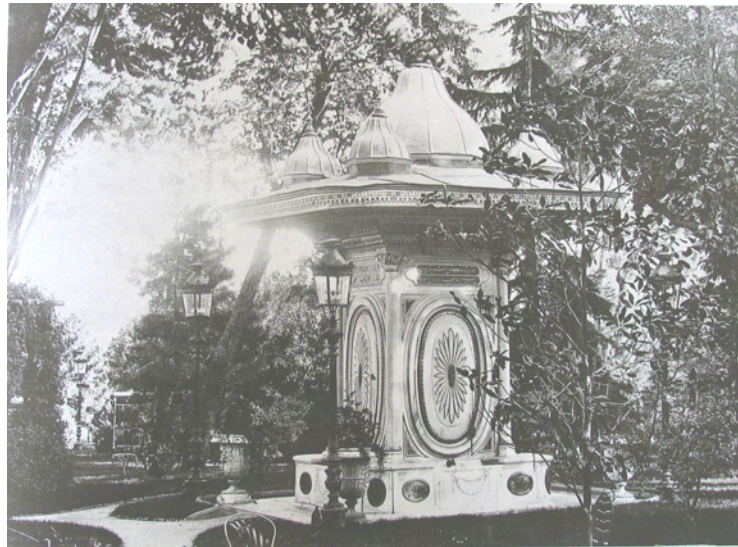
2. YILDIZ SARAYI

2.1 Yıldız Sarayı'nın Tarihsel Gelişimi

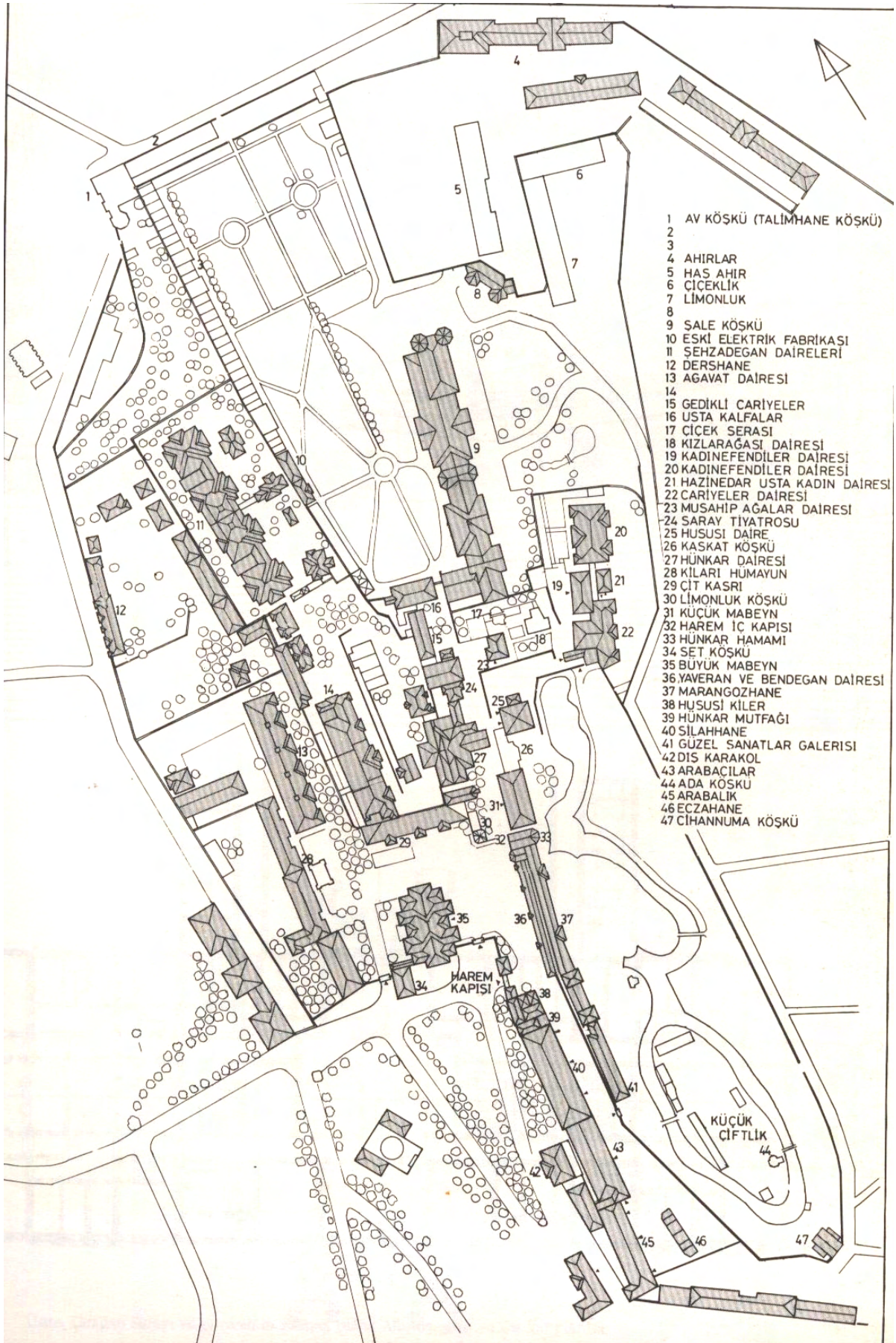
Yıldız Sarayı'nın sınırlarını oluşturan, Beşiktaş Tepesi'nden Ortaköy üstlerine kadar devam eden 500.000 m² lik arazi, tarihçilerin yazdıklarından anlaşıldığı üzere Bizans döneminde de ormanlık bir alandır (Batur,1985). Osmanlı tarih yazarlarının eserlerinde de bu alan koruluk olarak geçer.

Bu koruluk, ormanlık alana ilgi Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde başlamaktadır. Sultan Süleyman bu araziye avlanmaya gelir, mesire yeri olarak kullanırdı. Beşiktaş'ın Yıldız Sarayı'nı içeren bahçe ve koruluklarına bir dönem "Kazancıoğlu Bahçesi" denilirdi (Ezgi,1962). Kazancıoğlu Bahçesi, Beşiktaş Tepesi ve civarı Sultan I. Ahmed (1603-1617) zamanında Hazine-i Hassa, padişah arazileri, arasına katmıştır.

Beşiktaş Tepesi'ne ilk yapı Sultan I. Ahmed (1603 – 1617) zamanında yapılmıştır. Bu yapının ilk "Yıldız Kasrı" olduğu düşünülmektedir (Demirel,1998). Sultan IV. Mahmud'da (1623 – 1640) bu araziye ilgi göstermiş ve sık sık kullanmıştır; ama, sürekli bir yerleşme söz konusu değildir. Bu arazide asıl yapılaşma olarak adlandırabileceğimiz inşaa çalışması Sultan III. Selim (1789 – 1807) zamanında başlamıştır. 1804 – 1805 yıllarında Sultan III. Selim burada "Yıldız" adını verdiği kasrı yaptırmıştır (Batur,1985). Kasrı, Mihrişah Valide Sultan için yaptırmıştır. Bu yapının mimari özellikleri hakkında herhangi bir bilgi günümüze ulaşmamıştır; ama, iç bahçede Sultan III. Selim'in III. Mustafa adına yaptırdığı dört cepheli bir çeşme yapısı bulunmaktadır (Resim 2.2).

Resim 2.1 III. Selim Çeşmesi (Koepf, 1986)

Şekil 2.2 Yıldız Sarayı vaziyet planı (Y.T.Ü. Yapı İşleri Dairesi)

Sultan II. Mahmud (1834 – 1835) Garabed Balyan'a 1834 – 1835 yıllarında “ Yıldız “ adında bir köşk yaptırır. Daha sonraki yıllarda Sultan Abdülmecid bu köşkü yıktırır ve yerine annesi Bezmialem Valide Sultan için daha büyük bir köşk yaptırır ve “Kasr-ı Dilgüşa” adını verir (Tuğlacı,1993).

Yıldız Sarayı'nda asıl yapılaşma 19. yy.'ın ikinci yarısı ile 20. yy. 'ın başlarında gerçekleşmektedir. Sultan Abdülaziz Döneminde (1861- 1876), Çırağan Sarayının inşasının bitiminden sonra, Yıldız Sarayı'nın dış bahçesi ile Çırağan Sarayı'nın bahçesi arasına, Beşiktaş Ortaköy yolu üzerine bir köprü yaptırır. Ayrıca Sultan Abdülaziz dış bahçe denilen bu araziye Malta Köşkü, Çadır Köşkü ve Çit Kasrını yaptırmıştır. Büyük Mabeyn'inde kısmen Sultan Abdülaziz tarafından yapıldığı söylenmektedir (Ezgü,1962).

Sultan Abdülaziz Yıldız Sarayı'nda bulunan yapıları onartmış ve yeni kasırlar, köşkler yaptırmıştır (Demirel,1998). Yıldız Sarayı bugünkü haline Sultan II. Abdülhamid Döneminde (1876 – 1909) kavuşur. Sultan II. Abdülhamid, İstanbul'daki gergin havadan çekinir ve karadan, denizden gelecek saldırılara karşı korunaksız olduğunu düşündüğü Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılarak Yıldız Sarayı'na yerleşir. Yıldız Sarayı'nı asıl ikametgahı olarak belirleyen Sultan II. Abdülhamid bu arazide yapılaşmayı arttırır. Sultan II. Abdülhamid Ortaköy Üstlerine kadar olan araziye Saray sınırlarına katarak sarayın yüzölçümünü 50 dönüme çıkarır. Sultan II. Abdülhamid duyduğu endişeler ve korkular nedeniyle saray etrafını yüksek duvarlarla sınırlamış; ayrıca, Yıldız Saray ve bahçelerini üç parçaya bölmüştür. Saray arazisini çevreleyen surlarda birçok kapı olmasına rağmen üçü kullanılırdı (Ezgü,1962). Bunlar Hamidiye (Yıldız) Camii önünden geçince soldaki Koltuk Kapısı; sefirler ve itibarlı ecnebinlerin selamlık merasimini görmelerine tahsis olunmuş setin alt tarafındaki kapıdır (Resim 2.2). Yıldız Sarayı'na girmek isteyenler bu kapıyı kullanırlardı. Bu kapıdan Sarayın birinci kısmına girilmekte idi. Bu kısımda, sağda Cuma Selemliği'nda misafirlere mahsus set, Küçük Köşk ve Büyük Mabeyn Dairesi; solda mutfak, hazine-i evrak, tercüme odası, Başkatip ve teşrifa Nazırının daireleri, yaverler dairesi, haremağalarının dairesi, Tahsin Paşa'nın dairesi bulunmaktadır (Ezgü,1962).

Koltuk Kapısının üst kısmında yer alan Saltanat Kapısı'nı ise sadece padişah kullanmaktaydı (Resim 2.3). Üçüncü kapı Harem yahut Valide kapısıdır (Resim 2.4). Sadece harem takımı kullanmaktaydı. Diğer kapılar ise; dış bahçenin güneyinde Ortaköy yolu üzerindeki saray personeline ait Mecidiye Kapısı ve Hususi bölüm ile Resmi bölüm arasındaki geçişi sağlayan ve Sultan II. Abdülhamid zamanında yapıldığı bilinen Harem İç Kapısı'dır (Resim 2.5) (Köse,2002).

Resim 2.2 Koltuk Kapısı

Resim 2.3 Saltanat Kapısı

Resim 2.4 Valide (Harem) Kapısı

Resim 2.5 Harem İç Kapısı

Yıldız Sarayı, bünyesine yapılan Küçük Mabeyn, Cariyeler Köşkü, Şale Köşkü, Yıldız Camii, harem yapıları, tiyatro, marangozhane, eczane, tamirhane, kilthane, çini atelyesi, kütüphane, Şehzadeler köşkleri, kasırları, yönetim yapıları, koruma yapıları, servis yapıları ve parkları ile Klasik Osmanlı Devri'ndeki Topkapı Sarayı havasını almış ve 12.000 kişilik saray iç nüfusu ve sarayın güvenliğinden sorumlu saray dışında yer alan Ertuğrul Kışlası'ndaki 15.000 kişilik Hassa Tümeni ile kent içinde kent şekline bürünmüştür (Demirel,1998).

Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilince (27 Nisan 1909), tarihe “Yıldız yağması” olarak adını yazdıran olay yaşanır. Sultan II. Abdülhamid'den sonra tahta çıkan Sultan V. Mehmed Reşad (1909 – 1918) İkametgahı olarak Dolmabahçe Sarayı'nı tercih eder. Arada sırada Yıldız Sarayı'na geçmekteydi. Sultan V. Mehmed Reşad Yıldız Sarayı'nda vefat eder. Son Padişah VI. Mehmed Vahideddin (1918 – 1922) Yıldız Sarayı'na yerleşir. Son Halife Abdülmecid ise Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet etmiştir (Demirel,1998).

Saray Erkan-ı Harbiye mektebine tahsis edilene kadar uzun bir süre boş kalmıştır. 1941-1946 yılları arasında Silahlı Kuvvetlerin başka kademeleri yerleştirilmiştir. 1946-1974 yılları arasında tekrardan Harp Akademileri'ne bağlanmıştır. Daha sonra Harp Akademileri'nce boşaltılan saray 1974-1978 yılları arasında Harp Akademileri'ne bağlı bir hizmet bölüğünün korumasına bırakılmıştır. 1978'den sonra ise Kültür Bakanlığı'na geçmiştir (Binan,1984).

Resim 2.6 Hamidiye Camii ve Yıldız Sarayı'ndan görünüm (Koepf, 1986)

2.2 Yıldız Sarayı Genel Yerleşim Düzeni

19. yüzyıl ile birlikte Osmanlı saray anlayışında değişiklik göstermiştir. Bursa Sarayı ile başlayıp, Edirne eski ve yeni saraylar ile gelişen, Topkapı Sarayı ile klasik Osmanlı Saray yapısına ulaşan çok üniteli anlayış; yerini önceden planlanmış, işlev ve örgüt düzeni göz önünde tutulmuş ve bir defada yapılmış saray anlayışına bırakmıştır (Milli Saraylar,1993). Bu değişen anlayış ile inşaa edilen Dolmabahçe, Çırağan, ve Beylerbeyi sarayları yapımlarındaki ince işçiliği, şatafatlı görünümü ile ekonomik ve fonksiyonel anlamda yeni ve büyük boyutlu saray yapılaşmasını gereksiz kılmıştır. Tersine bir biçimde küçük boyutlu köşk ve pavyon şeklindeki yapılaşmayı teşvik etmiştir (Batur,1985). Yıldız Sarayı'nda tek ve büyük boyutlu bir saray yapısı yerine parça parça yapılaşmaya yönelinmiştir. Bu da; Yıldız Sarayı yerleşiminde, 19. yüzyıl Osmanlı Saray anlayışının tersine, klasik saray anlayışına benzer bir yapılaşma oluşturmuştur. Elbette genel yerleşim düzeni adına dönemin tersine bir yapılaşma gerçekleşmiş olsa dahi, tek tek yapılar incelendiğinde 19. yüzyıl mimarisinin izlerini, anlayışını görmek mümkündür (Demirel,1998).

Yıldız Sarayı yaklaşık 100 adet köşk, kasır, pavyon ve bunların eklentileri sonucu oluşan büyük bir komplekstir. Özellikle Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde genişleyen bu doku arazinin kuzeybatı kesiminde yoğunlaşmıştır (Köse,2002). Saray arsasının kuzey kesiminde toplanmış olan yapılar, kuzey-güney doğrultusunu eksen alan ve birbirine yakın biçimde arazinin eğim çizgilerini izleyen doğrusal bir yerleşim düzeni göstermektedir. Yalnızca birkaç yapı, bu doğrultuya dik olarak, doğu-batı eksenini üzerine inşaa edilmiştir. Yapıların birbirleri ile ilişkisinde akslara önem verilmemiş, konumlandırmada ve özellikle ekleme ve bağlantılarda serbest davranılmıştır. Böylece yapılar arasında eğim farklarından doğan setlemeler, yapıları birbirine bağlayan galerilerin altında ki tonozlu geçitler, büyük yapılara eklenen pavyonların girinti ve çıkmalarıyla, dar aralık ve teraslarla genişleyen bir tür sokak dokusu ortaya çıkmıştır. Yapıların konumlanmasında belirli bir geometrik düzen bulunmaz ve birbirleri arasında sokaklar ve meydancıklar oluşmuştur (Batur,1994).

Saray; bünyesinde her gruba, kişiye ya da işleve ayrı ayrı yapılar barındıran, kendine has özelliklere sahip, büyüklüğü ile adeta kent içinde kent görünümü sergilemektedir. Dışta yer alan yüksek ve kalın duvarlar ile, Hususi Bölüm'ü ve Hasbahçe'yi çevreleyen duvarları ile Topkapı Sarayı'nda görülen geleneksel tasarım modeli gözlemlenmektedir (Köse,2002).

Resim 2.7 Büyük Mabeyn

Saray, birbirileri ile görsel olarak ayrılmış; fakat, bitişik konumlandırılmış bölümlerden oluşur:

1. Resmi Bölüm: Resmi daireler ve hizmet bölümlerinin yer aldığı bölümdür. Büyük Mabeyn (Resim 2.7) bölümün ana yapısı niteliğindedir. Büyük Mabeyn'e ait bahçeyi Çit Kasrı (Resim 2.9) ve Yaveran Dairesi sınırlar (Batur,1998). I. Avlu olarakda adlandırılan kısımda Hünkar Mutfağı, Silahhane Köşkü (Resim 2.8), Arabacılar Koğuşu, Saray Kitaplığı ve Rasathane yer alır. Bu bölümün ikinci kısmı olarakda adlandırabileceğimiz Büyük Mabeyn'in oturduğu setin altında ise Kılar-ı Hümayun, Hazine-i Evrak, Tercüme Odası, Teşrifat Nazırı Dairesi yer alır (Köse,2002).

2. Hususi Bölüm: Harame ve sultana ait köşk, kasır vb. ile hasbahçe yer alır. Bahçenin ortasında yer alan Hamidiye havuzu bu bölümdedir. Havuzun ortasında ki adada III. Selim Çeşmesi yer almaktadır. Ayrıca küçük dinlenme köşkleri, kameriyeler yer almaktadır. Bu bölümde Küçük Mabeyn, Tiyatro, Çukur Saray (Resim 2.11), günümüzde bulunmayan Yeni Köşk ve Hususi Daire binaları ile Cihannüma Kasrı (Resim 2.10) yer alır (Köse,2002).

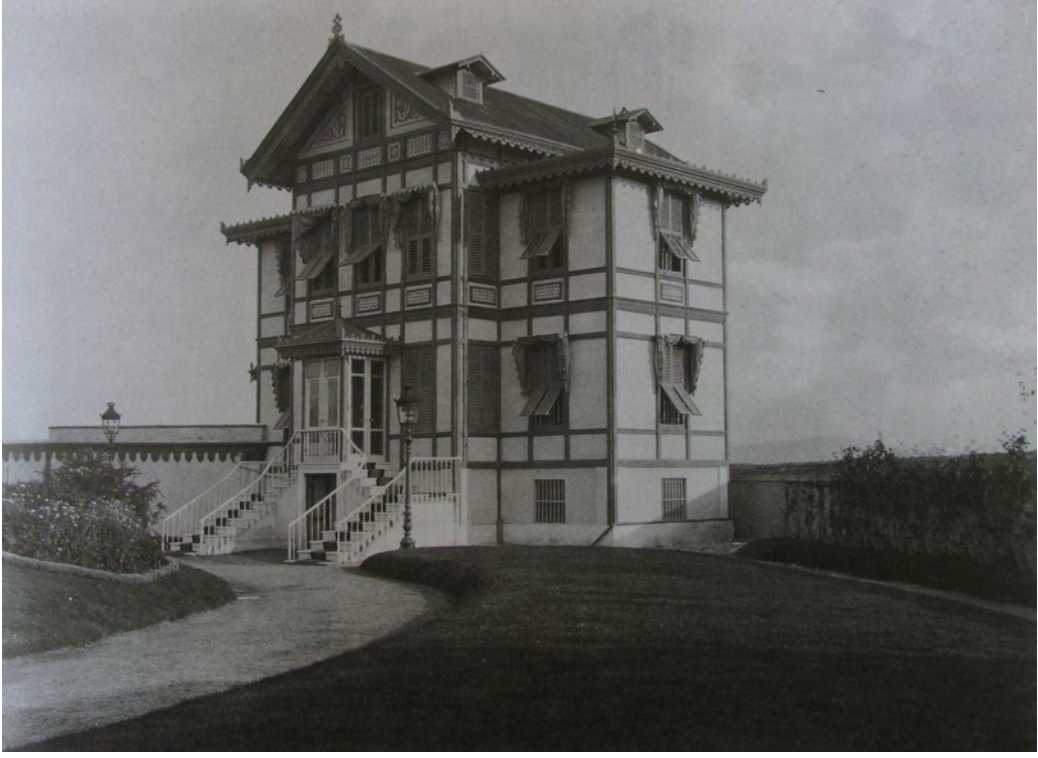
3. Dış Bahçe: Dış köşkler ve büyük gezinti parkı bu bölümdedir. Şale Köşkü, Çadır ve Malta Köşkleri ile Çini Fabrika-i Hümayunu bu bölümde yer alır. Ayrıca Ahırlar ve Manej de buradadır. Dış Bahçe Abdülaziz tarafından yaptırıldığı sanılan köprü ile Çırağan Sarayı'na bağlanır (Köse,2002).

Resim 2.8 Silahhane

Resim 2.9 Çit Kasrı

Resim 2.10 Cihannüma Kasrı (Koepe, 1986)

Resim 2.11 Çukur Saray

4. Çevre Yapıları: Kışlalar,karakol vb. ve Hamidiye camii bu bölümde yer alır (Batur,1998).

Saraya girişler ve bu bölümler arası geçişler için beş ayrı kapı oluşturulmuştur:

1. Koltuk Kapısı: Saraya ulaşan yolun solunda ki ilk kapıdır. Personel ve ziyaretçilerin kullanımına ayrılmış kapıdır. Gündüzleri sürekli açık tutulur (Batur,1998).
2. Saltanat Kapısı: Saraya ulaşan yolun üzerinde ki ikinci kapıdır. Sadece Sultan'ın kullanımına hizmet eder (Batur,1998).
3. Valide Kapısı: Saraya ulaşan yolun ekseninde yer alan kapıdır. Harem halkı ile çağrılı yabancı temsilciler ve yüksek görevlilerin kullanımına ayrılmıştır (Batur,1998).
4. Harem İç Kapısı: Büyük Mabeyin bahçesinin kuzeydoğusunda ki kapıdır. Hareme ve harem personeline aittir (Batur,1998).
5. Mecidiye Kapısı: Ortaköy yolu üzerinde solda yer alan kapı, dış bahçe girişidir. Saray personeline ve ziyaretçilere aittir (Batur,1998).

2.3 Yıldız Sarayı Biçimsel Özellikleri ve Üslup

19. yüzyılda inşaa edilen Dolmabahçe, Çırağan ve Beylerbeyi Sarayları'nda klasik Osmanlı saray anlayışının aksi bir yaklaşım izlenilmiştir. Bu saraylar tüm fonksiyonları tek ve büyük bir saray yapısında barındıran son derece görkemli yapılardır. Mimari üsluplarıda incelendiğinde batı etkisi rahatça gözlemlenmektedir. Yıldız Sarayı ise 19. yüzyılda oluşan saray yaklaşımından farklı gelişmiştir. Özellikle parçalı yapılaşması ile Topkapı Sarayı'nda son biçimi ile karşımıza çıkan klasik saray anlayışına geri dönüş niteliğindedir.

Yıldız Sarayı'nın oluşumunu sağlayan uzun sürecin sonucu olarak algılayabileceğimiz şekilde, saray yapılarında farklı biçim ve üslup çeşitliliği gözlemlenmektedir. Yapılaşma sürecinin yoğun yaşandığı Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde çeşitli arayışların, denemelerin yaşandığı ve sultanın kimi zaman yapının nasıl bir üslupta olmasını istediğini belirterek yönlendirdiği dönemlerdi (Batur,1998). Herbir yapı tek tek ele alınırsa dönemin eklektik üslubu, Avrupa etkileri rahatça gözlemlenebilmektedir. Yıldız Sarayı'nın bu dönem yapıları, çok kısa sürede tamamlanmış olmalarından dolayı, prefabrikasyon tekniğinin Türkiye'de ilk örneklerini sergilemesi bakımından da önemlidir (Tuğlacı,1993).

Yıldız Sarayı'nda ki yapılarda görülen üslup ve biçim çeşitliliği, sultanın yapı tasarım sürecine direkt etkisi sarayda çalışan mimarları ayırt etmeyi güçleştirmektedir. Yalnız; Sarkis ve Agop Balyan ile Raimondo D'aronco sarayda çalıştıkları kesin olarak bilinen mimarlardır.

Ayrıca kesin olmamakla beraber Garabet Balyan ile Vasilaki, Ioannidis ve A. Vallaury'nin de adı geçmektedir (Batur,1998). Büyük Mabeyn, Çit Kasrı, Set Köşkü, Malta Köşkü, Şale Köşkü'nün ilk kısımları, Küçük Şale Köşkü ve Abdülaziz devri eserlerini Balyanlar'ın yaptığı bilinmektedir (Köse,2002). D'aronco ise, kış bahçeleri ve seralar, Çini Fabrikası, Yaveran Köşkü, Nöbetçi Pavyonu, Harem Köşkü'nün kuzey ekleri ve yenilenmesi, Ahırlar, Manej, Tiyatro uygulamalarını gerçekleştirmiştir (Batur,1994).

Padişahın ve haremın kullandığı yapıların çevresinde bir bölüm, hasbahçe olarak ayrılmış; geri kalan kısım dış bahçe olarak bırakılmıştır. Daha büyük bir alanı kaplayan dış bahçe, Boğaz'a , inen vadinin iki yamacına yapılmıştır. Yıldız Sarayı'nın park kesimi, yapıları kadar ilgi çekici özellikler ve tasarıma sahiptir. Park ve bahçelerin düzenlenmesine 1850 yılında, Almanya'dan gelen uzmanlar yardımı ile başlanmıştır. Proje çalışmalarında öncelikle Stefel (1850), daha sonra Schlerf (1860), ve Vienhild (1862) yer almıştır. Yalnız park ve bahçelerin bugün ki durumuna kavuşması II. Abdülhamid döneminde olduğu bilinmektedir. Düzenleme çalışmalarında Alman Heinrich Koch ve oğulları Koch Kardeşler, İtalyan Romeo Scanciani, Fransız Derion ve Osmanlı Bahçıvanları Adil Ağa, Tatar Zeynel, Necib Ağa yer almışlardır. Düzenleme çalışmalarında pitoresk görünüm hakimdir. Yalnız; özellikle, köşk ve kasırların etrafında eklektik bir tutum sergileyen tasarımlar görülmektedir (Batur,1998).

Hasbahçe romantik-pitoresk üslupta düzenlenmiştir. Bahçede ana motif olarak, ortasında yer alan Hamidiye Havuzu görülmektedir. Parkta, romantik üslupa özgü daha çok dekoratif nitelikteki küçük köprülerin yanı sıra daha büyük köprüler de kullanılmıştır (Batur,1998).

3. OSMANLI SARAY MUTFAĞI

3.1 Mutfak

Mutfak ya da matbah, sözlük tanımı ile; bir evde, lokantada, otelde, kışlada, işyerinde yemek pişirmeye uygun olarak düzenlenmiş ve donatılmış bölme veya bölüm, diğer tanımı ile; bir ulusa, bir ülkeye veya bir kültür çevresine özgü yemeklerin tümü (Larousse, 1993).

Günlük yaşantımızda, yeme-içme eylemlerinin tuttuğu yeri düşündüğümüzde, mutfakın hayatımızda ki önemini ve yerini daha rahat kavrarız. Toplantıların öncesinde ve sonrasında verilen yemekler; arkadaş buluşmalarında, gezintilerde yemek saatlerine göre yapılan ayarlamalar; sergi, yeni bir mekan vb. yerlerin açılışlarında düzenlenen kokteyller, açık büfe yemekler ve daha çoğaltabileceğimiz nice örnek, toplumsal yaşantımızda mutfakın tuttuğu yeri ve önemi bize hatırlatmaya yarayacaktır.

Yemek tercihlerimizi, alışkanlıklarımızı düşündüğümüzde kimilerinin toplum yaşamına yeni yeni girdiğini; ama, herkeze kabul görmediğini farkedirken; kimi alışkanlıkların, zevklerin, tercihlerin ise uzun yıllardır toplum hayatında yer aldığını ve beğense de beğenmese de herkez tarafından kabul gördüğünü farkedebiliriz. Bu kabul gören tatlar bir ulusun, bir ülkenin, bir topluluğun yeme-içme alışkanlıklarından doğan mutfak kültürünü oluşturur.

Mutfak kültürü tüm hızlı siyasal, toplumsal, sosyal değişimlerin yanında inatçı bir kimliğe bürünerek uzun zaman dilimlerinde yavaş değişimler geçirmiş ya da hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Örnek olarak ülkemizi ele alırsak; özellikle Cumhuriyet'in ilanı ile yapılan siyasal ve sosyal tüm değişiklikleri göz önünde tutarsak; Cumhuriyet öncesi nesillerle aynı dili, siyasi yapıyı, toplumsal yaşantıyı paylaşmadığımız halde aynı yemekleri, içecekleri, tatlıları paylaştığımızı görebiliriz. Bu, mutfak kültürünün belki de toplum kültürünün önemli ayaklarından biri olduğunu bize kanıtlayacaktır.

İşte; biz bu bölümde, göçebelik ile getirilen, Anadolu ile temellerine oturtulan, fethettiği her toprak parçası, kültür ile beslenen, ilişkide olduğu kültürlerle renklenmiş ve günümüze kadar ulaşmış, hâlâ Dünya Mutfağında ayrı bir yeri olan Türk Mutfağı'nın en iyi örnekleri ile temsil edildiği Osmanlı Saray Mutfağı kültürünü, idari yapısını, yönetimini ve mimari anlamda yerini irdeleyeceğiz.

Resim 3.1 Lala Mustafa Paşa'nın yeniçerilere verdiği ziyafet (Nusretname); (Bilgin,2004)

3.2 Osmanlı Sarayı'nda Mutfak

Günümüzde İstanbul Mutfağı olarak adlandırılan Osmanlı Saray Mutfağı, saray yaşantısında önemli bir yer tutmaktaydı (Ünsal, 1994). Her anın belli kurallarla belirlendiği saray yaşantısında, mutfakta, yeme-içme adabında belli kurallara oturtulmuştur. Bu kurallar sadece sofr kuralları olmamakda, saray mutfağının teşkilatlanmasında ki hiyerarşik düzende, mutfığa giren ve çıkan malların takibinde, personel alımlarında da gözlenmektedir.

XVI. yüzyıl sonlarında verimli ziraat alanları bulunan Osmanlı Devleti için genel olarak şehirlerin iâşesi sorun olmamıştır. Az nüfuslu şehirlere kendi art alanları yetmektedir. Ancak kalabalık nüfusa sahip İstanbul'a kendi art alanları yeterli gelmemektedir. Bu nedenle, kimi arşiv belgeleri incelendiğinde, taşradaki ürün fazlasının İstanbul'a yollanması kurallarla mecbur kılınmıştır (Bilgin, 2004).

İstanbul'un iâşesi geniş ve etkin bir organizasyon gerektirmekteydi. Bu işin sorumluluğu ise Kaimmakam'a (sadrazam vekili) sadrazam tarafından bırakılmıştır. Kaimmakam iâşe işlerinde arpa emini ve kadıdan yardım alır. Zamanla sadece arpa emini iâşe işleriyle uğraşır. İâşe ile görevli bakanlık ise (Zahire Nezareti) ancak XVIII. yüzyıl sonlarında oluşturulur. Sarayın iâşe işlerini ise başkent olan İstanbul'dan farklı olarak, saraya bağlı bir kurum yürütür (Bilgin, 2004).

İstanbul'a taşradan en iyi ürünler yollanır, bunların arasından en iyileri önce saraya seçildikten sonra halka satışa sunulurdu (Ünsal, 1994).

Hatta iyi mahsulün elde edilmesi, sarayın iyi ürünlerin gelebilmesi için, Ahmet Refik'in Osmanlı arşivlerinde yaptığı araştırmalar neticesinde, kimi bahçelerin saraya mal alınmadığı sürece bozulmamasını, olgunlaşmayan meyvenin toplanmamasını emreden fetvalara rastlanır (Ünsal, 1994).

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) İstanbul'u başkent yapıp sarayı buraya taşırken her alanda olduğu gibi teşrifat usulünde, protokolünde ve yemek adabında da kurallar belirler (Ünsal, 1994).

Bu kurallar doğrultusunda, padişah ile, aile üyeleri haricinde kimse sofrayı paylaşamaz. Divanda yenilen yemek esnasında yemek sinilerinin kapaklarının açılması, yemek sonrası el yıkanması hiyerarşik düzende sıra ile olur. Sadrazımın, vezirlerin kimlerle birlikte yemek yiyecekleri belirlenmiştir (Ünsal, 1994).

Ayrıca, Osmanlı ileri gelenlerinin sofrasında konuşmak, sohbet etmek yasak vezirlerin divan esnasında kimlerle birlikte yemek yiyecekleri de belirlenmiştir (Ünsal, 1994). olmakla beraber

yemek hızlı hızlı yenilmekteydi. Hatta, bu hususda saraya davet edilen büyükelçilere de aynı hiyeraşik düzen ve kurallar uygulanmıştır (Ünsal, 1994).

Resim 3.2 1720 şenliğinde üst düzey bürokratlara (sadrazam, silahdar vd.) verilen ziyafet (Surname-i Vehbi); (Bilgin, 2004)

Bu kurallarda ki değişimler ancak XIX. yüzyılda Avrupa etkisinin artması ile gerçekleşmiştir. O zamana dek uygulanan yerde bağdaş kurarak yemek yeme geleneği, sandalyede oturarak masada çatal bıçak ve kaşık ile yemek yemeye yavaş yavaş dönüşmüştür (Samancı, 2003).

Masada rahat bir ortamda yenen yemek sayesinde, sofrada konuşmaya, neşeye yer verilmeye başlanır. Ayrıca, yemekler ayrı bir odada veya salonda yenmeye başlanır (Ünsal, 1994).

Osmanlı Mutfak Kültürü, doğal bir süreç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi gelişmelerinden etkilenmiştir.

Ülkenin dört bir yanından saray mutfağına getirilen gıda malzemelerinin, yemek çeşitleri fethedilen her yeni toprakla gelişmiştir. XVI. yüzyılda İstanbul Mutfağı gelişmeye, zenginleşmeye başlarken XVIII. ve XIX. yüzyıllarda doruğuna ulaşmıştır. Sarayda

kültürülerin ince bir sentezi oluşturulmuştur. Osmanlı Saray Mutfağı XIX. yüzyılda yaşanan batılılaşma çalışmalarından etkilenecek batı mutfağına açılır. Gerileme yıllarında ise Osmanlı'nın kaybettiği topraklardan göç edenler; özellikle, Balkanlar'da, Yunanistan'da ve Ege adalarında öğrendikleri veya geliştirdikleri yemekleri İstanbul Mutfağı'na kazandırmışlardır (Ünsal, 1994).

Osmanlı Sarayı'nda mutfak hizmetleri Matbah-ı Âmire Emâneti tarafından yapılmaktadır. Emânetin kuruluşundan önce mutfak hizmetlerini çaşnigirler yapmaktaydı. Çaşnigirlik Selçuklular'dan gelen bir gelenektir. Çaşnigir, yemeği suikast ihtimaline karşı sultandan önce tadan kişi olduğu için güvenilir kişiler arasından seçilirdi. II. Murad (1421-1451) döneminde kilercibaşılığın kurulması ile çaşnigire ait sorumluluklar kilercibaşı ve ekibine devredilmiş, çaşnigirler dış hizmetlerle sınırlandırılmıştır (Bilgin, 2004).

Sarayın iâşe işlerinde sorumlu olan Matbah-ı Âmire Emâneti kurumunun kesin kuruluş tarihi hakkında bilgi olmamakla beraber, A. Bilgin (2004) arşivleri incelemesi neticesinde Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminin sonlarında kurulmuş olabileceğini belirtiyor. Matbah-ı Âmire kurumunun personel yapısını, yönetimini bir sonraki bölümde daha detaylı inceleyeceğiz.

3.3 Matbah-ı Âmire Emaneti'nin Yönetimi ve Personel Yapısı

Matbah-ı Âmire'de askeri teşkilatlanmaya benzer bir yapı görülür. XVII. yüzyılda aşçılar, kilerciler, helvacılar, ekmekçiler, kasaplar, yoğurtcular, sebzeciler, simitçiler, mumcular, kalaycılar, sakalar, buzcular, buğday döğücüler, müteferrikalar ve eytâm gibi bölükler yer almakta idi. Her grubun başında ise bir "baş" bulunurdu (Bilgin, 2004).

Matbah-ı Âmire Emâneti, padişaha arz sunma yetkisi olan ağalardan kilercibaşı nezaretinde bir emin tarafından yönetilmekteydi (Bilgin, 2004). Matbah-ı Âmire'nin umum levazım müdürüne "Matbah Emîni" denilirdi (Uzunçarşılı, 1945). Kilercibaşı en üst seviyeli nâzırdır. Personel alımı, maaş artışları, ölüm-çıkma-fırar ile boşalan kadrolara terfiyi yapan kilercibaşı idi (Bilgin,2004).

Matbah-ı Âmire'de bütün saray erkânının yani endurun ve birun kısımlarının, Divan-ı Hümâyün Erkânı'nın ve divan günlerinde oraya gelen kapıkulu efradının, din ve mezhep farkı gözetilmeyerek divana gelen davacı ve şahitlere olamak üzere günde ortalama dörtbin, beşbin kişiye yemek çıkarılmaktaydı (Uzunçarşılı, 1945).

Bayram, ramazan ve aşure günlerinde çıkarılan yemeğin miktarı katlanarak artan Matbah-ı Âmire'nin yönetimini ve personel yapısını üç ayrı başlık altında inceleyeceğiz; İdari Personel, Yardımcı Personel, Bağlı Birimler.

3.3.1 İdari Personel

İdari personel, mutfak emini, katipler ve aşçıbaşından oluşurdu.

Mutfak Emini: Saray mutfaklarının işesini düzenli olarak sağlamak ve tedarik edilen erzakların dağıtımını organize etmek eminin başlıca görevidi. Ayrıca alınacak gıda maddelerinin, tür ve miktarını belirler ve hükmün çıkmasını sağlardı. Personelin maaşlarını hazineden alıp dağıtımını için gerekli kişilere verir. Mutfak eminleri, genellikle mutfak katipleri ile Dergâh-ı Âli çavuşlarından, sipahi, çavuş ve müteferrikalarından tayin edilmiştir (Bilgin, 2004).

Katipler: Çok sayıda katip mutfağa bağlıdır. En önemlisi Matbah-ı Âmire Katibi'dir. Emini yardımcısıdır. Yıllık muhasebeleri tutar. Eminin idari işlerinde kullandığı arz, teskire, temessük gibi belgeler ile Mısır'dan gelecek malların kaydedildiği zahire defterini hazırlardı. Ayrıca emanetin gelir ve giderlerini kontrol yetkisi vardı (Bilgin, 2004).

Biri büyük biri küçük olmak üzere iki masraf katibi de vardır. Bunlar matbah için hariçten yapılan harcamaların (pazardan,taşradan) defterini, hesabını tutarlardı (Uzunçarşılı, 1945).

Bunların dışında tavuk katibi, sebze katibi, şıkar katibi gibi katipler de vardı (Bilgin, 2004).

Resim 3.3 Aşçıbaşı (Bilgin, 2004)

Aşçıbaşı: Has mutfakta usta olan aşçıbaşı mutfak personeli karşısında ağa rütbesi ile amirdir. Personelin idaresi, pişirilen yemeklerin kontrolü, mutfak personelinin maaş ve yiyeceklerinin teslim alınıp dağıtımı, zahireye tahsis edilen gelirlerin toplanmasına yardım, mutfak ve sofraya malzemelerinin gözetimi sorumluluklarındandır (Bilgin, 2004).

Padişaha pişen yemekler Has Mutfak ya da Kuşhane adı ile bilinen bölümde ayrı pişerdi. Padişaha pişirilen yemek tek kişilik olup küçük tencerelerde pişirildiği için kuşhane adını vermişlerdir. Bu mutfağın başında Zülüflü Baltacılar'dan iki kişi atanır ve birine Kuşçu Başî diğere İkinici denilirdi. Bu mutfakta 17 usta, 12 kalfa ve şakirdler çalışırdı (Uzunçarşılı, 1945).

3.3.2 Yardımcı Personel

Mutfağa bağlı her hizmet grubu kendi içinde bölüklere ayrılır. Mutfakta görev alan aşçılar; ustalar (üstâdan), kalfalar (halifegân) ve çıraklar (şakirdân) olmak üzere üç bölükten oluşur. Helvacılar, kilerciler, kasaplar, sebzeciler, kalaycılar, mumcular da aynı yapılanmaya sahiptirler. Ekmekçiler XVI. yüzyılın ikinci yarısında diğelerinden farklı olarak; ustalar, pişiriciler, hamurcular, elekçiler ve şakirdler olmak üzere beşe ayrılır (Bilgin, 2004).

Resim 3.4 Aşçı (Bilgin, 2004)

Resim 3.5 Helvacı (Bilgin, 2004)

Aşçılar yemek hizmetlerini görürlerdi. Hizmet verdiği kesime göre isimlendirilmiş mutfaklarda saray halkının tamamının ihtiyacını karşılayacak yemeklerin pişirilmesinden sorumluydular. Helvacılar saray halkının tatlı-ekşi yiyecek ve içeceklerinin imalatından sorumlu oldukları gibi kokulu sabun imalatı, kpkü verici maddelerin imalatının da üretimini

yaparlardı. Kilerciler ise saraya gelen malların temininden tüketimine kadar geçen sürede çeşitli sorumlulukları vardı. Bir kısmı şehir içi ve taşradan yapılan işlerden, bir kısmı ise kilere giren çıkan malların tartımı, kaplara konulması ve dağıtımından sorumluydu. Aşçılardan sonra en kalabalık gruptu. Ekmekçiler değirmenden gelen unun depolanmasından pişirilmesine kadar geçen süreden sorumluydular. Ekmek, unlu mamülleri pişirirlerdi (Bilgin,2004).

Ayrıca Matbah-ı Âmire esnafı vardı. Bu esnaf halkını enderun kilerinin başı tayin ederdi. 17 kasap ve şakirdi, 23 yoğurtçu, sütçü, 31 sebzeçi, 17 tavukçu, 23 simitçi, 6 buzcu ve karcı, 15 kalaycı, 27 mumcu, 25 saka ve buğday döğücü vardı (Uzunçarşılı, 1945). Saray dışından kimi gıda ihtiyaçlarını karşılardı. Ayrıca bazı malzeme harici hizmetleri görüyorlardı.

Bu gruplara personel alımı dört farklı yolla yapılırdı;

1. *Acemi Oğlanları*: Türkçe ve Türk adetlerini öğrenmeleri için Türk Ailesi'nin yanına verilen devşirme oğlanlardan öncelikle yetiştiği ailenin yanında mutfak terbiyesi alanlardan, daha sonra ihtiyaca göre diğerlerinden mutfak personeline katılmaktaydı (Bilgin, 2004).

Resim 3.6 Acemi oğlanı (Bilgin, 2004)

2. *Üstad Oğlanları ve Kul Kardeşleri*: Mutfakta boşalan alt kademelerin doldurulmasında çalışanların yakınları, oğulları, kardeşleri çoğu zaman büyük rol oynardı (Bilgin, 2004).
3. *Sancaktan Gelenler*: Şehzade ile sancağına giden birçok mutfak personeli, şehzade padişah olunca sarayın mutfağında kademelerine göre görevlendirilirdi (Bilgin, 2004).

4. *Tanıdıklar*: Mutfak personeli haricinde ağaların, beylerin, paşaların referansı ile gelen tanıdıklarda mutfağa katılmışlardır (Bilgin, 2004).

Mutfakta çalışan personel sayısı dönemlerde farklılık gösterirken saray nüfusunun artışı ile orantılı olarak artmıştır.

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminde 100, II. Bayezid (1481-1512) döneminin sonlarında 160 civarı, I. Süleyman (1520-1566) dönemi başlarında 250 yi aşkın, son yıllarında 500 e yakın personel sayısı defterlerden görülmektedir. II. Selim (1566-1574) ile 600 ün üzerine çıkan personel sayısı III. Murad'ın (1574-1595) son yıllarında 1000 i aşar. III. Mehmed'den (1595-1603) XVII. yüzyıl ortalarına kadar geçen yaklaşık altmış yıllık süreçte personel sayısı 1300 lere ulaşır. Bu rakamlara acemi oğlanlar katılmamıştır. XVI. yüzyıl sonlarında 200 ün üzerinde acemi oğlanın çalıştığı bilinmektedir (Bilgin, 2004).

3.3.3 Bağlı Birimler

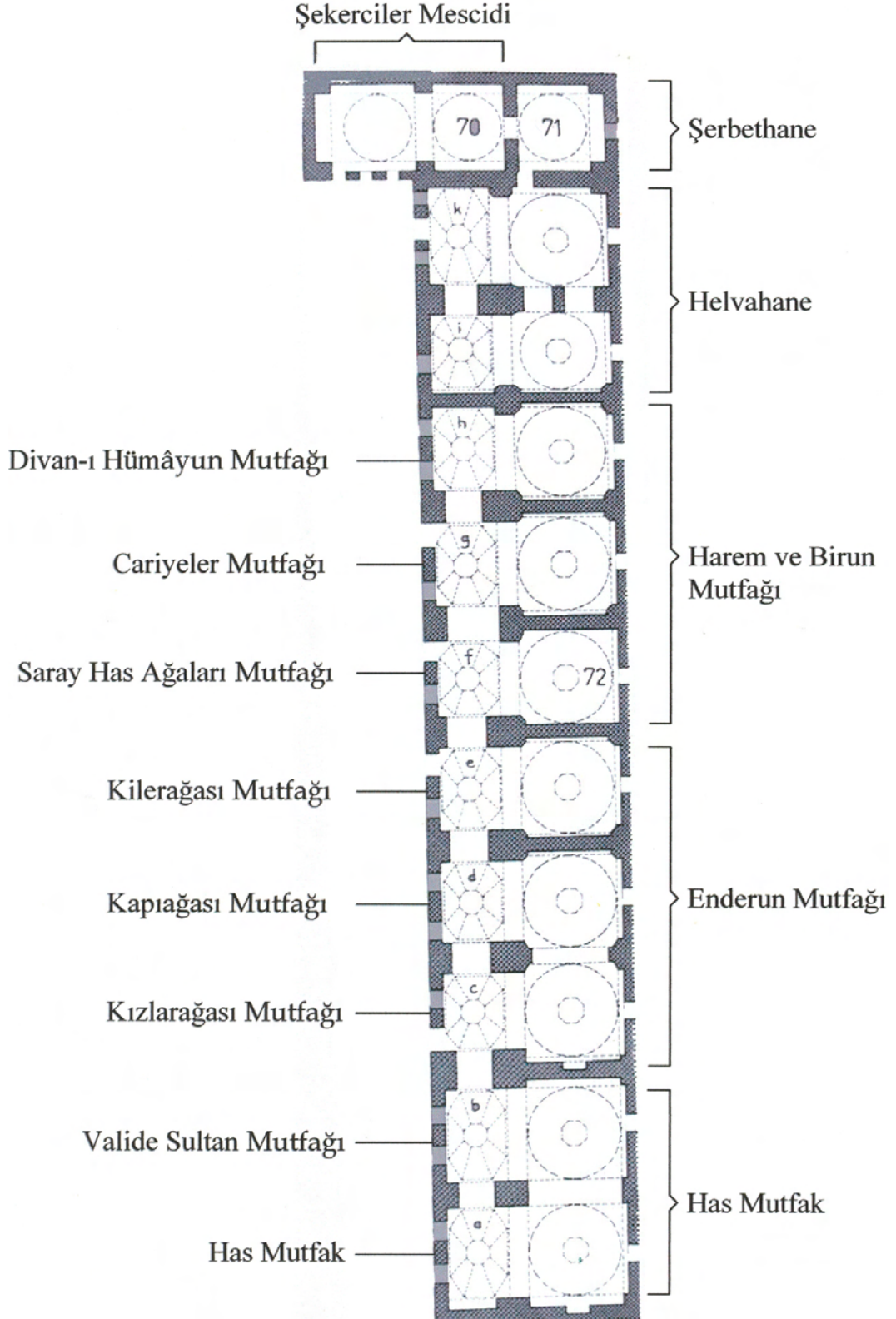
Matbah-ı Âmire, esasen bir mutfak değil bünyesinde çeşitli mutfakları, helvahâneyi, kileri, fırınları, kârhaneleri, miri mandırayı ve simithâneyi barındıran idari bir kurumdur (Bilgin, 2004).

Mutfaklar: Yemek hizmetinin görüldüğü yerdir. Emânete bağlı mutfaklar, saray halkının ihtiyacını görecek şekilde yapılanmış ve hizmet vereceği kesime göre isimlendirilmiştir (Bilgin, 2004).

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminin başlarında mutfaklar: Has Mutfak, Ağalar Mutfağı, İç Oğlanları Mutfağı, Müteferrika Mutfağı, Saray Ağası Mutfağı, Divan Mutfağı, Merza (hastalar) Mutfağı olmak üzere ayrı birimler olarak karşımıza çıkar. XVI. yüzyıl sonu, XVII. yüzyıl başında ilaveten Dârüssaade (kızlarağası) Ağası Mutfağı, Kilercibaşı Mutfağı, Bâbüssaade (kapıağası) Ağası Mutfağı ve Hazinedarbaşı Mutfağı yer alır (Bilgin, 2004).

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde Ağalar Mutfağın'dan, padişah hocaları, iç kapı ağası ve diğer kapı ağaları, iç hazinedarbaşı, kilercibaşı, saray ağası, aşçıbaşı, bostancıbaşı, helvacıbaşı, çaşnigirbaşı ve kimi bölümlerinin kısmen hizmetlilerine, baltacılar yemek çıkardı. Müteferrika Mutfağın'dan iç oğlan hocalarına, hassa müezzinler, tavukçular, kalaycılar, aşşaplar, kasapbaşı, yoğurtcu, sebzeçiler, helvacı üstadları, aşçılar, şakirdler, iç ahır mehteri, seyisleri, dış hazinedarbaşı, divan sakaları yemek yemektedirler. Has Mutfak, padişaha, kadın ve kızlarına, has odaya yemek çıkarırdı. Divan Mutfağı'nda Divan-ı Hümâyün üyeleri yemek yerlerdi. Kapıağası Mutfağı'nda Bâbüssaâde Ağası ve maiyeti ile divanda yardımcı olarak çalışan memurlar ve divan güvenliğini sağlayan çavuşlarla kapıcılar

yardı. Dârüssaâde Mutfağı'nda harem ağaları ve haremde ki kadınlar yemek yerken; İç Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı Mutfağı'nda da bu ağalar ve maiyetine yemek çıkardı (Bilgin, 2004).

Şekil 3.1 Mutfak Bölümleri (Bilge, 1998)

Helvahâne: XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde kuruldu. Şurup, şerbet, helva, marmelat, reçel, pelte, turşu, şekerlemeler, hoşafklar, kokulu sabunlar, kokulu macunlar gibi ürünleri üretirlerdi. Ayrıca saray eczanesi gibi bir özellikleride vardı (Bilgin, 2004).

Kilâr-ı Âmire: Birisi Endurun, diğerin Birun'da olmak üzere iki kiler grubu vardır. Endurun Kileri'nde, iç mutfak (kuşhane) ve endurun halkının bazı gıda ihtiyaçları ile bal mumu maddeler depolanırken saray mutfaklarından çıkan yemeklerde kullanılan gıda malzemeleri birunda yer alan ve Matbah-ı Âmire'ye bağlı kilerde (Kilâr-ı Âmire) tutulurdu (Bilgin, 2004).

Fırınlr: Sarayın ekmeğinin pişirildiği yerdir. Sarayda Has Fırın ve Harici olmak üzere iki çeşit fırın vardır (Bilgin, 2004).

Kârhâneler: Kasaplar Kârhânesi, Tavukçular Kârhânesi, Yoğurtcular Kârhânesi, Kalaycılar Kârhânesi ve Bursa'da ki Simit Kârhânesi mutfağa bağlı ve genelde saray içinde yer almasına karşın bir tanesi Bursa'da yer kârhânelerdir (Bilgin, 2004).

Ayrıca Sebzehâne ve Sakahâne'de mevcuttur.

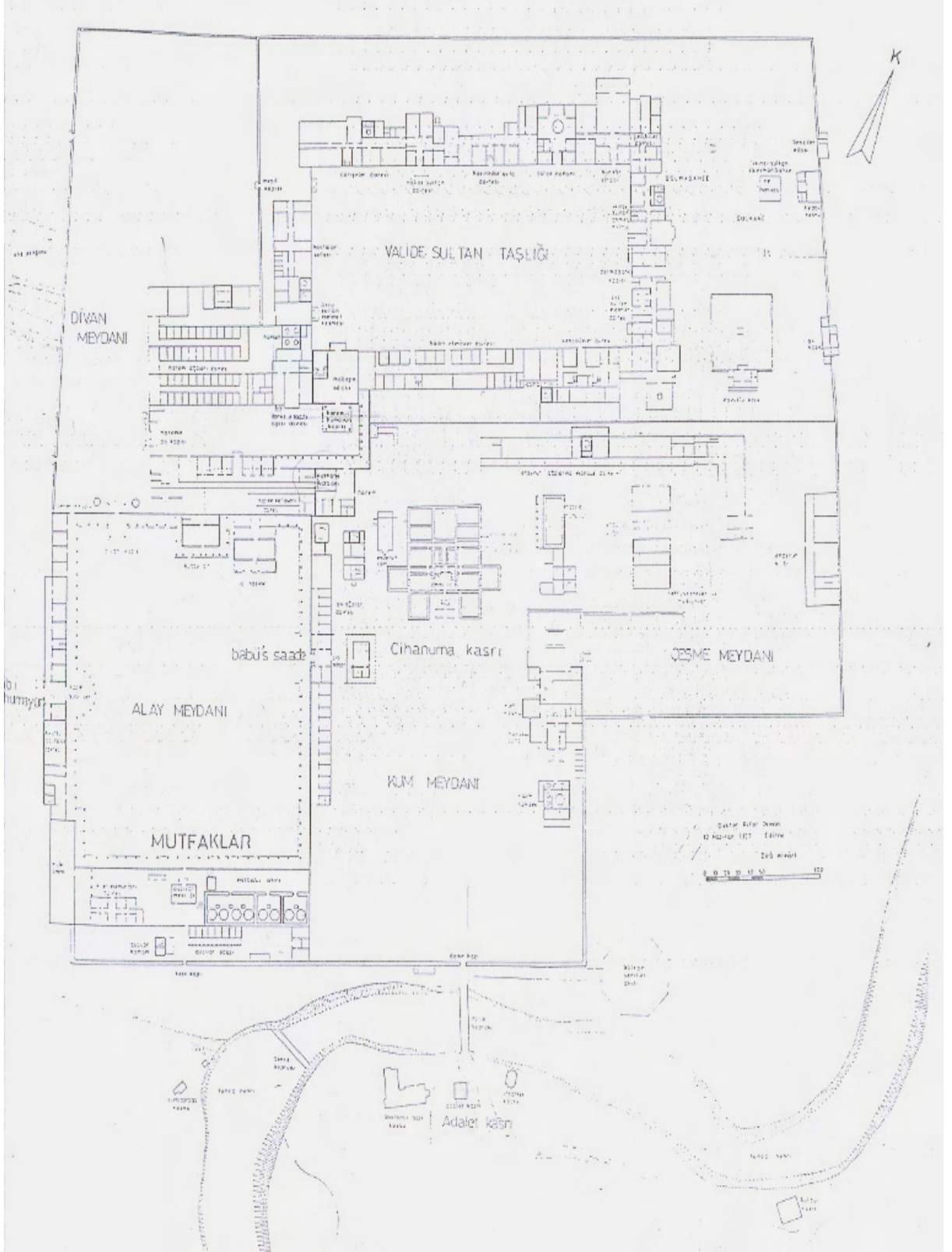
3.4 Osmanlı Saray Mutfakları Mimarisi

3.4.1 Edirne Sarayı

Tarihçe: Edirne I. Murad (1359-1389) tarafından fethedildiğinde, önce sur içinde, Kavak Meydanı'nda bir saray yaptırmıştır. Daha sonra 1450'de Tunca Nehri kenarında bir yenisinin yapımına başlanmıştır (Atasoy, yıl yok).

Topkapı Sarayı'nın yarısından da küçük olduğunu söyleyebileceğimiz, Tunca Nehri kenarında yapımına başlanan Edirne Sarayı'nın planlama şeması, teşrifat usülleri açısından Topkapı Sarayının ön aşaması olarak düşünülebilir.

1450 yılında yapımına başlanan ve Saray-ı Cedid-i Âmire, Tunca Sarayı, Hünkar Bahçesi Sarayı, Edirne Saray-ı Hümâyunu gibi adlarla da anılan Edirne Sarayı'nın, Sultan Murad'ın ölümü ile aksayan yapım işlerini "Fatih" Sultan Mehmet (1451-1481) devam ettirir. Kanuni, II. Selim, I. Ahmet, IV. Mehmet, II. Ahmet, II. Mustafa, III. Süleyman gibi padişahlar kendi dönemlerinde farklı yapıları ek olarak yaptırmışlardır (Sözen, 1990).

Şekil 3.2 Edirne Sarayı vaziyet planı (Bilge, 1998)

Edirne Sarayı beş büyük meydandan oluşur:

1. Alay Meydanı: Merasimler ve aylık dağıtımının da yapılmasından ötürü Kese Meydanı olarak anılan bu meydan, sarayın en büyük meydanıdır. Matbah-ı Âmire teşkilatı meydanının

güneyindedir. Batısında ki duvarın ortasında Bab-ı Hümâyün yer alır. Buradan kapı aralığı denilen bölüme geçildiğinde sağda halka, solda devlet büyüklerine ait bir hapisane vardır. Üstünde ise Zülüflü Baltacılar Dairesi, mescit ve hamamlar yer alır.

2. Kum Meydanı (Cihannüma Meydanı): Arz Odası'nın, Kasr-ı Padişahi (Cihannüma Kasrı) ve Kum Kasrı'nın (Hamamlı Köşk) yer aldığı bu meydan toprağının sarı kumlu olmasından dolayı bu adla anılır.

3. Divan Meydanı: Alay Meydanı'nın kuzeyinde yer alır. Dâr-üssaâde Ağası, Beş Kapı Gulamı ve Harem Ağaları Daireleri bu meydandadır.

4. Enderun Meydanı (Çeşme Meydanı): Kuşhane Matbahı, Hünkar Camisi bu meydanda yer alır.

5. Valide Sultan Taşlığı: Kadınefendiler, Şehzadeler, IV. Sultan Mehmet, II. Sultan Ahmet, Hasekiler Daireleri, Sultan Süleyman Sofası, Yatak Hamamı, Valide Sultan Dairesi, Hastalar Sofası gibi yapılar bu meydandadır. Yapılar bir iki katlı olup dar sokaklı, merdivenli bir yerleşime sahiptir.

Meydanlarda yer alanlardan başka iç bahçe ve kentin çevresinde saraya ait kasır ve köşklere bulunurdu: Şikar Kasrı, Aynalı Kasır, Bostancıbaşı Kasrı, Terazî Kasrı, Adalet Kasrı, İftar Köşkü (Sözen,1990).

Resim 3.7 Edirne Saray mutfaklarından genel görünüş

Mutfaklar: Matbah-ı Âmire, Alay Meydanı'nın güney cephesini tamamen kaplar. Meydandan duvarlarla ayrılmaktadır. Mutfak bloğu, meydana, ikisi mutfak binası önünde olmak üzere üç kapı ile açılır. Güneyinde geniş ve yüksek bir duvar üzerinde yer alan Köşk Kapı ile Tunca Nehri'ne açılan mutfak avlusundan ekmek fırını, zahire ambarı, cami, bostancı kışlası gibi yapıların yer aldığı avluya ise batı cephesinde yer alna kapı ile geçilir (Seçkin, 1990).

Mutfakların batısında şadırvan, mescit, büyük bir kiler, kilerciler ile kiler yazıcılarının dairesi ve aşçılar hamamı yer almaktadır (Sözen,1990).

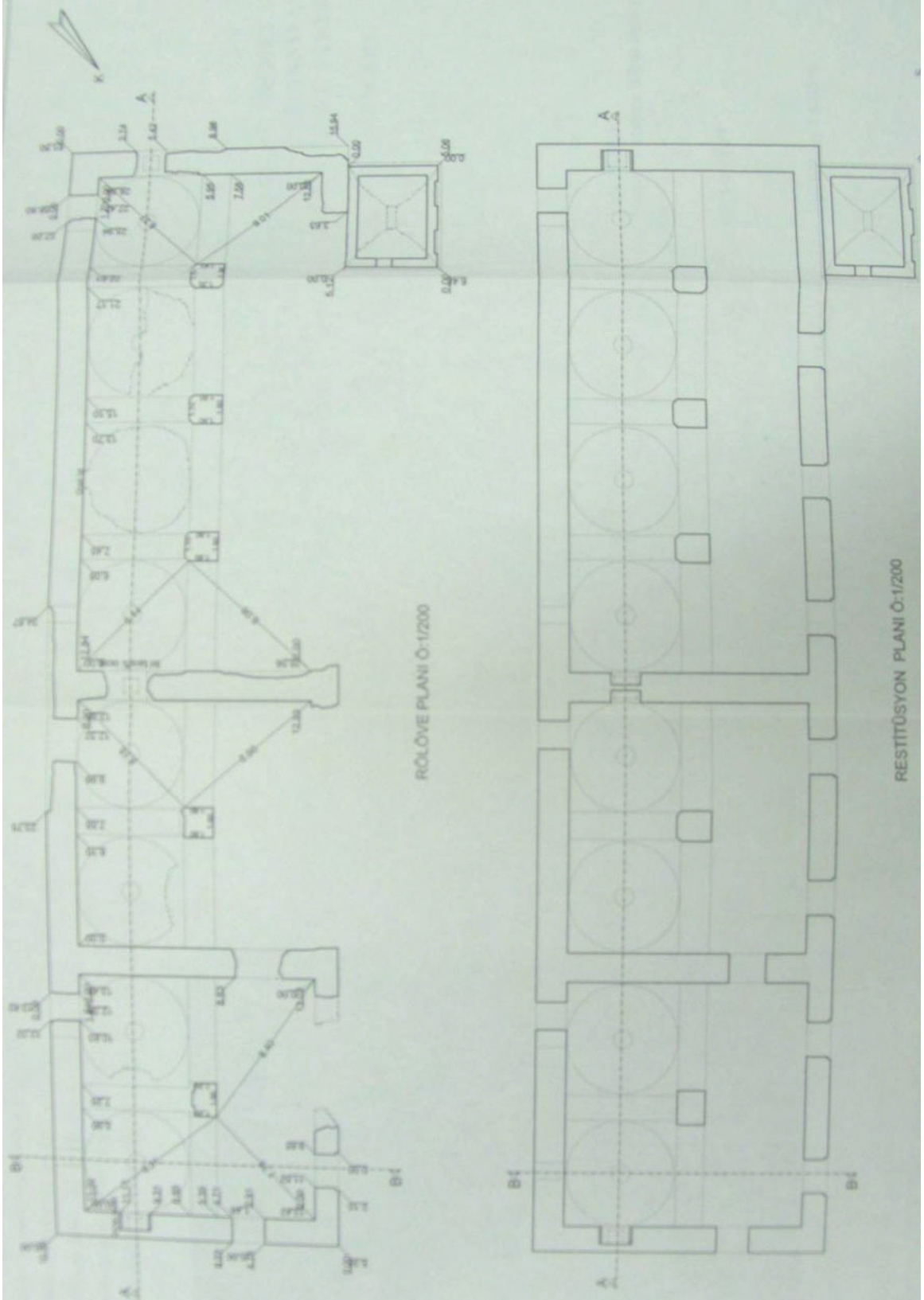
Köşk Kapı'nın ekseninde helvacılar, güllabçılar, aşçılar, ekmekçiler, fodlacıların koğuşları avlunun güney duvarına bitişik olarak düzenlenmiştir (Seçkin, 1990).

Günümüzde Matbah-ı Âmire yapılarından; ocakları, kubbeleri ve bacalarıyla harabe halde de olsa, mutfaklar hala durmaktadır.

Resim 3.8 Edirne Saray mutfaklarının günümüze ulaşan bir hacminden görünüş

Sekiz adet kubbeli mekan ve onlara kemerlerle bağlı, eğik kagir çatılı bir mekandan oluşan mutfakların boyut ve şeması Topkapı Sarayı'ndan küçük ve gösterişsizdir (Seçkin,1990).

Günümüze ulaşan kalıntıları incelendiğinde duvarların tuğla-taş almaşık örgülü, kemerlerin ve kubbenin ise tuğla örgülü olduğu görülmektedir. Bacaları da tuğla örgüdür. Kubbelerin tepe noktalarında genişçe nefeslikler yer alırken yanlarında ise birer aydınlak (pencere) yer alınmaktadır.

Resim 3.9 Edirne Saray mutfaklarının günümüze harabe durumda ulaşmış kubbe ve nefesliğinden detay

Resim 3.10 Edirne Saray mutfaklarının günümüze harabe durumda ulaşmış kemer, kubbe ve duvarlarından görünüm

Ayverdi yaptığı restitüsyonda, kuzeyde ki giriş kapısı ile mevcut birim esas alınarak, mutfağın birimlerinin tepede ki geniş nefeslikli kubbelerinin fenerli, iç cephenin ise sıvalı olması gerektiğini belirtir (Seçkin, 1990).

Saraya ait mutfak olarak ele alınan bu yapıların, saray personeline yemek servisinin yapıldığı salonlar olduğu Eylül 1999'da Prof. Dr. Gönül Cantay başkanlığında başlayan "Edirne Sarayı Kazısı" ile anlaşılmıştır. Bu kazı çalışmalarında yapının iki dar cephesinde bulunan bacaların özgün olduğu, diğer bacaların ise duvar yüzeyine sonradan monte edildiği tespit edilmiştir. Bu tespite dayanarak bu yapıda, özgün durumunda yemek pişirilmediği anlaşılmıştır (Cantay, 2000). Yine aynı kazı alanında 2000,2001 yıllarında yapılan çalışmalarda buranın yemek salonu olduğunu destekleyecek keramikler ve çeşitli buluntular açığa çıkarılmıştır (Cantay,2002).

Matbah-ı Âmire teşkilatının organizasyon şeması, planlama ilkeleri idari ve personel yapısında olduğu gibi Topkapı Sarayı ile benzerlikler gösterir. Edirne Sarayı'nda büyük bir yapı olarak yer alan kiler, Topkapı Sarayı'nda biri birunda diğeri enderunda olmak üzere ayrı iki yapı olarak karşımıza çıkar.

Edirne Sarayı'nda avlu ortasında planlanan mutfaklar, Topkapı Sarayı'nda sultan köşkünün bir devamı olarak düzenlenmiştir (Seçkin, 1990).

Edirne Sarayı'nda da, Topkapı Sarayı'nda da kuşhane ayrı bir mutfak olarak düşünülmüş ve asıl mutfaklardan ayrı çözülmüştür. Bu anlayış Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Sarayı'nda da görülmektedir.

Topkapı Sarayı'nda görülen her gruba, kişiye ayrı mutfak uygulaması daha az sayıda da olsa Edirne Sarayı'nda da görülmektedir. Her iki sarayda da mutfak çalışanlarının koğuşları, mescitleri ve hamamları aynı alanda çözülmüştür.

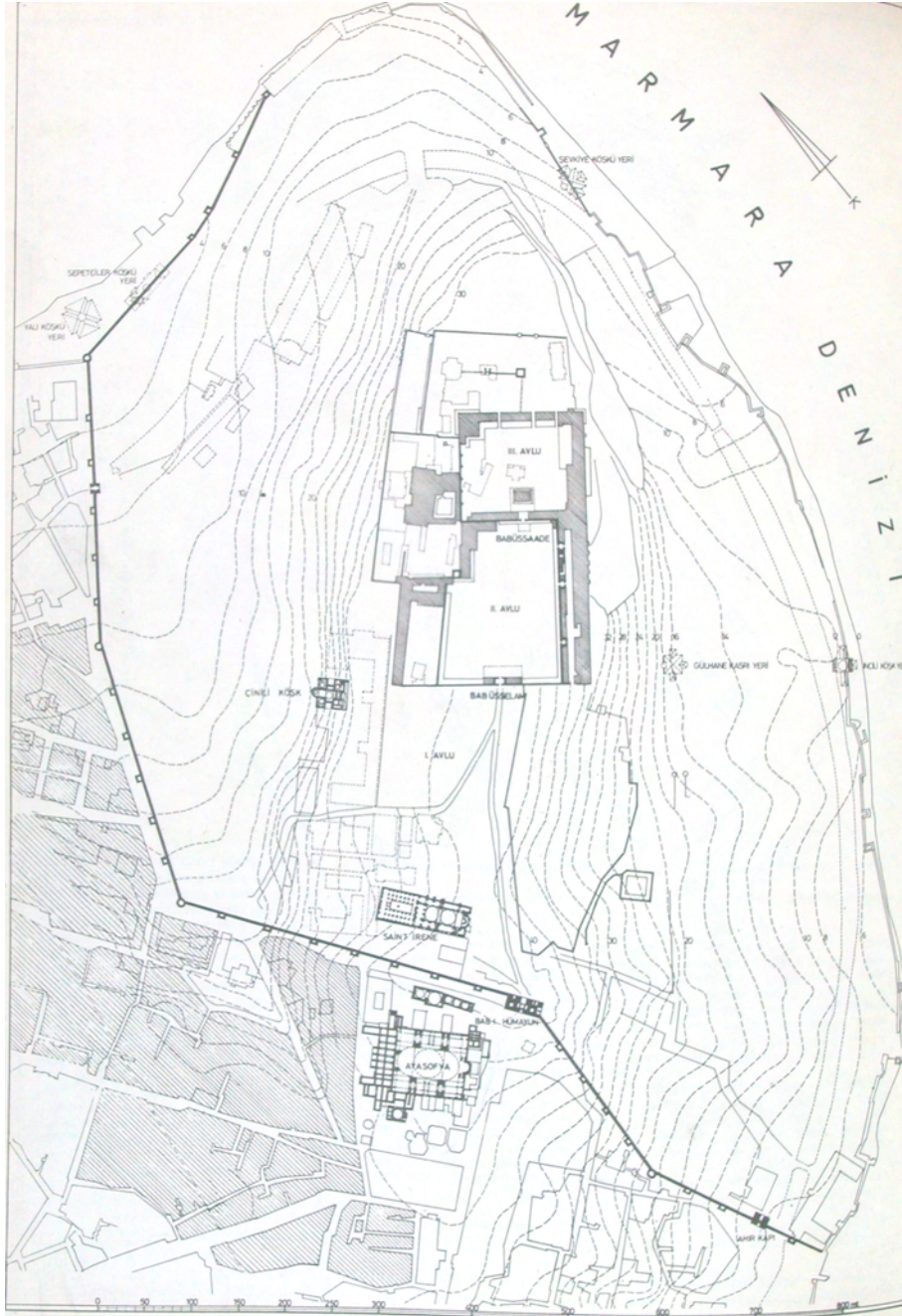
3.4.2 Topkapı Sarayı

Tarihçe: İstanbul yarımadasının Marmara, Boğaziçi ve Haliç'in buluştukları yere uzanan ilk platosu üzerinde yer alır. Saray-ı Hümâyun, Saray-ı Cedide-i Âmire, Yeni Saray adları ile anılan Topkapı Sarayı, Osmanlı Hanedanının ve imparatorluk tarihinin simgesel ve fiziksel en büyük verisidir (Kuban,1994).

Dolmabahçe Sarayı'nın 19. yy. de inşasına kadar Osmanlı imparatorlarını ağırlayan Topkapı Sarayı; Edirne Sarayı'nda hazırlık aşamasında görülen mimari şemanın geliştirilerek kullanıldığı bir yapılar topluluğudur.

Topkapı Sarayı'nın yerleştiği tepe zeytinlik bir alan olup, yaklaşık 1400 m uzunluğunda ki 1478 yılında yaptırıldığı bilinen Sur-u Sultani adı ile anılan surlar ile çevrilidir (Sözen, 1990). Yaklaşık 700.000 m² 'lik bir alana oturan sarayda ilk yapılaşma Fatih (1451-1481) döneminde başlamıştır (Sözen, 1990).

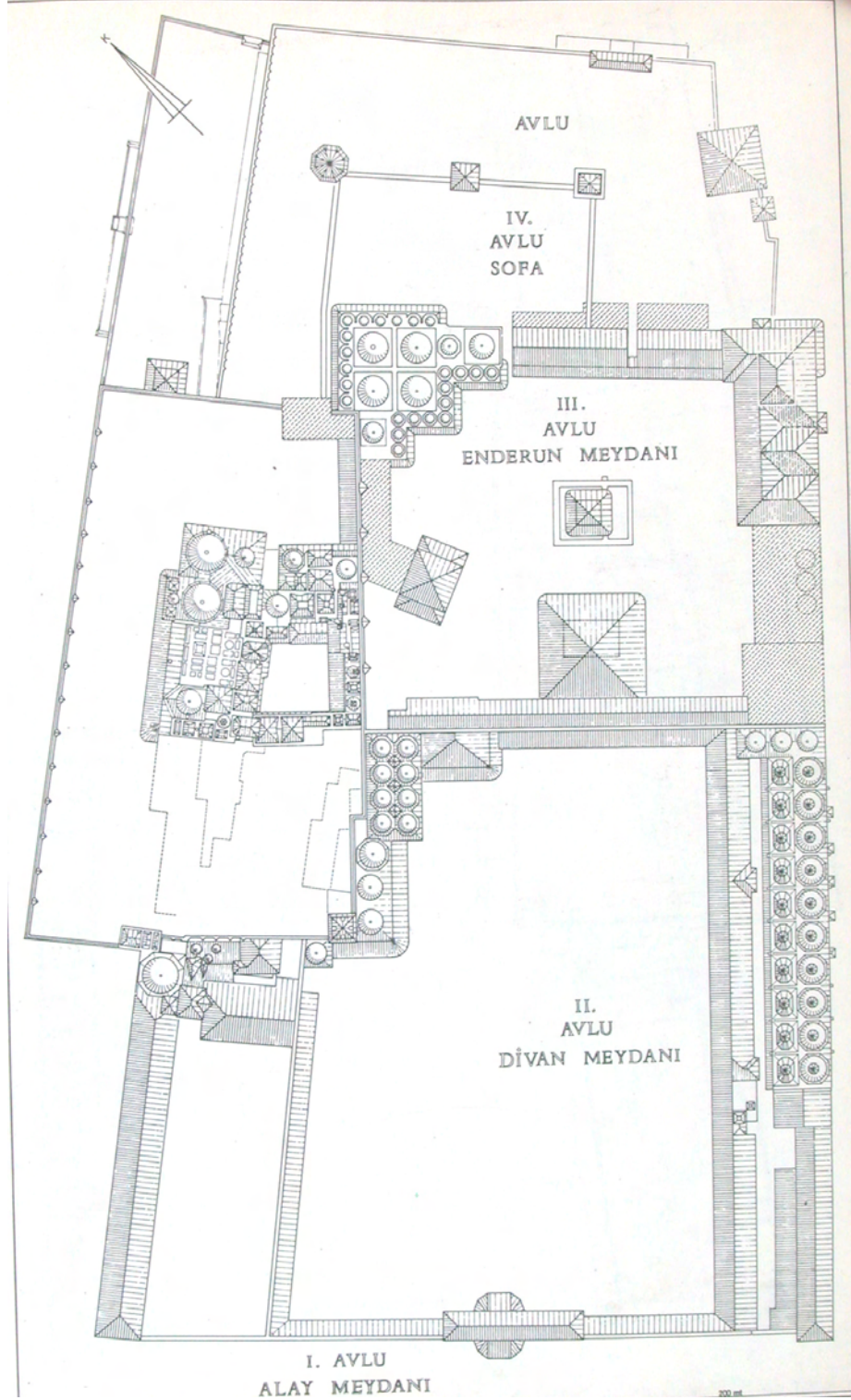
Sarayın planlaması törensel bir hiyerarşiden çok, basit, işlevsel bir düzene göre kurulmuştur. Bu kent-saray, sarayın iç yaşamının geçtiği Enderun'la, sultanın mutlak otoritesi altında yürüyen idari işlerin ve daha genel saray hizmetlerinin görüldüğü bir Birun'dan oluşur (Kuban,1994).

Şekil 3.4 Topkapı Sarayı vaziyet planı (Eldem; A. Kozan, 1982)

Sur-i Sultani üzerinde yer alan Bâb-ı Hümâyün ana giriş kapısıdır. Batısında Soğukçeşme Kapısı (bugünkü Gülhane Parkı Kapısı) vardır. Denize doğru uzanan surun batı yönünde ki büyük kapısı Demir Kapı'dır. Demir Kapı'dan önce iki küçük servis kapısı (Koltuk Kapısı) yer alır (Kuban, 1994).

Şekil 3.5 Topkapı Sarayın'da meydanların ilişkisi ve mutfakların Divan Meydanı'ndaki konumu (Eldem; A. Kozan, 1982)

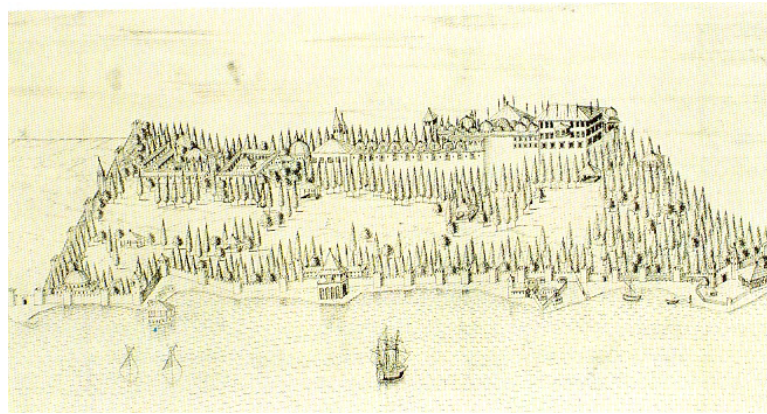
I. Avlu veya Alay Meydanı adı verilen ağaçlı avlunun içinde başlıca iki yerde toplanan yapılarla, bu avlunun türlü yerlerine dağılmış kasır ve köşkler, görevlilere ayrılmış daireler bulunmaktaydı. Çinili Köşk ve Alay Köşkü bu avluda yer almaktadır (Sözen,1990).

Alay Meydanı'ndan Bâb-üs Selam Kapısı ile Divan ya da Adalet meydanı olarak da anılan II. Avlu'ya girilir. Bu avlunun Marmara Denizi'ne bakan tarafında mutfaklar, aşçılar koğuşu, aşçılar hamamı, aşçılar camisi, vekilharç dairesi, yağhane bulunurken, Adalet Kasrı, Sadrazam Dairesi, Divan-ı Hümâyun ve Kubbealtı da bu avluda yer almaktadır (Sözen, 1990).

II. Avlu'dan III. Avlu'ya yani Enderun'a Akağalar Kapısı ile geçilir (Sözen, 1990). Revaklarla çevrili bu avluda Arz Odası, Fatih Köşkü (İç Hazine), Hasoda (sonradan Hırka-i Saadet Dairesi), III. Ahmet Kütüphanesi ve Ağalar Cami'si vardır. İçoğlanların koğuşları ve Dârüssaâde Ağası Dairesi de bu avlunun çevresindedir (Kuban,1994).

III. Avlu'dan IV. Avlu'ya hafif inişli bir yolla geçilir. Bu avlu Lale Bahçe'si olarak da anılmaktadır. Revan Köşkü (1636), Bağdat Köşkü (1639), Sünnet Odası (1640), İftariye Köşkü (1640), Hekimbaşı ya da Baş Lala Kulesi, Mustafa Paşa Köşkü bu avluda bulunmaktadır (Sözen, 1990).

Kesin olarak doğrulayan bir kaynak olmamasına rağmen kimi belgelere dayanılarak büyük bir harem bölümününün Kanuni (1520-1566) dönemine kadar olmadığı anlaşılmaktadır. Harem ilk bakışta düzensiz bir görünüm sergilesede üç ana bölümden oluşur. Birincisi Valide Taşlığı çevresinde ve Haliç'e bakan, sultanlara, valide sultanlara, veliaht şehzadeye, başkadınlara ayrılan sultan ve yakın çevresinin yaşadığı bölüm. Bunun güneyinde, Haliç'e bakan cephede bir iç avlu çevresinde oluşan usta payesine ulaşmış cariyeler bölümü vardır. Enderun Avlusu ile cariyeler bölümü arasında ise dışarıya cephesi olmayan ve bir iç avlu çevresinde düzenlenmiş, karaağalar bölümü vardır. Bu bölümler birbirlerinden geometrik, belirgin bir mimari ile değil işlevsel amaçlarla ayrılmışlardır (Kuban, 1994).

Resim 3.11 Topkapı Sarayı'nın Marmara'dan görünüşü (Bilgin, 2004)

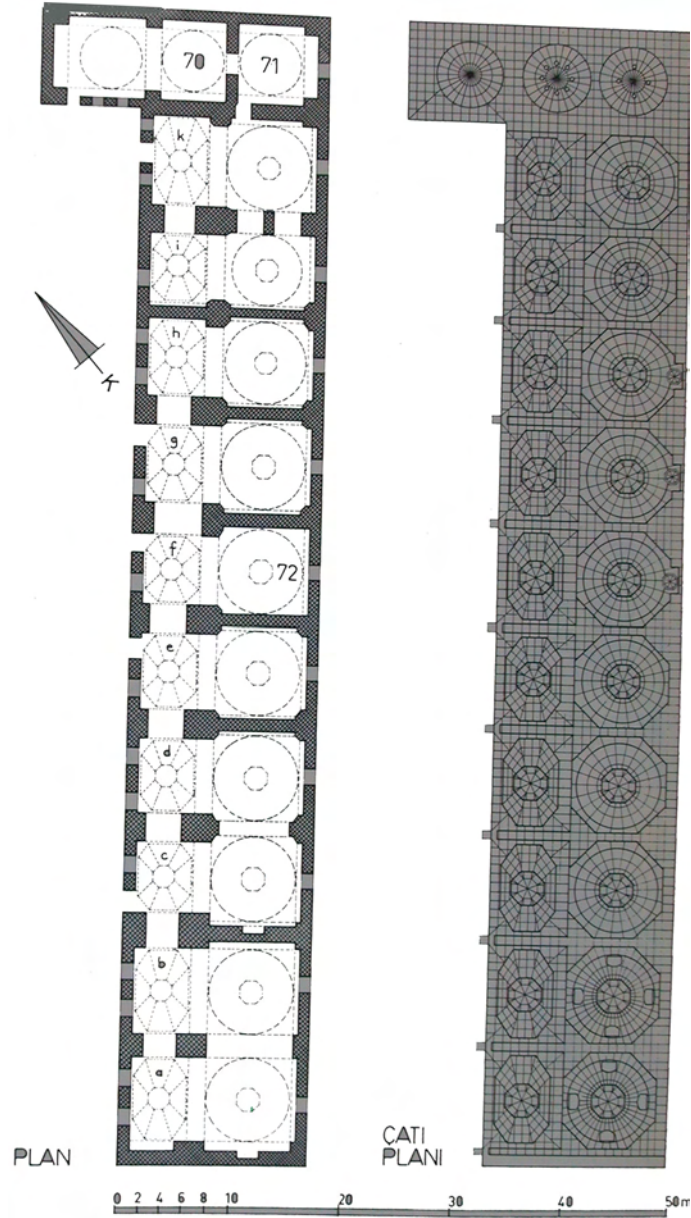
Resim 3.12 Ön görünümde mutfakların bulunduğu, havadan Topkapı Sarayı (Bilgin, 2004)

Mutfaklar: Divan Avlusu'nda yer alan ve Marmara'ya bakışta Topkapı Sarayı'nın en görkemli öğelerinden birini oluşturan bugünkü mutfaklar 1574'ten sonra yapılmıştır. Fatih (1451-1481) döneminde yapılan mutfaklar daha küçüktür. Bugünkü mutfakların hareme yakın iki kubbeli odası o döneme aittir (Kuban, 1994).

Mutfak kompleksine bazı nedenlerden ötürü müdahalelerde bulunulmuştur. Bu nedenle, özellikle Fatih döneminden kaldığı bilinen iki kubbeli odanın günümüze orjinal hali ile ulaşım ulaşmadığı kesin olarak saptanamamıştır.

1509 yılındaki depremden sonra mutfak kompleksinin genişletildiğini gösteren bilgiler mevcuttur. Ayrıca, 1574 yangınında zarar gören müstemilatın Kanuni (1520-1566) tarafından Mimar Sinan'a genişletirildiği bilinmektedir (Bilgin,2004).

Birçok tarihçi, araştırmacı mutfakların Fatih döneminde iki veya dört gözlü gibi sınırlı sayıda olabileceğini savunurken, Ayverdi ancak sekiz göz yeterdi aşığı olamaz demektedir. Araştırmacılar iki veya dört gözden sonrasının 1509 depremi ya da Kanuni döneminde yapıldığını söylemektedir (Bilgin, 2004).

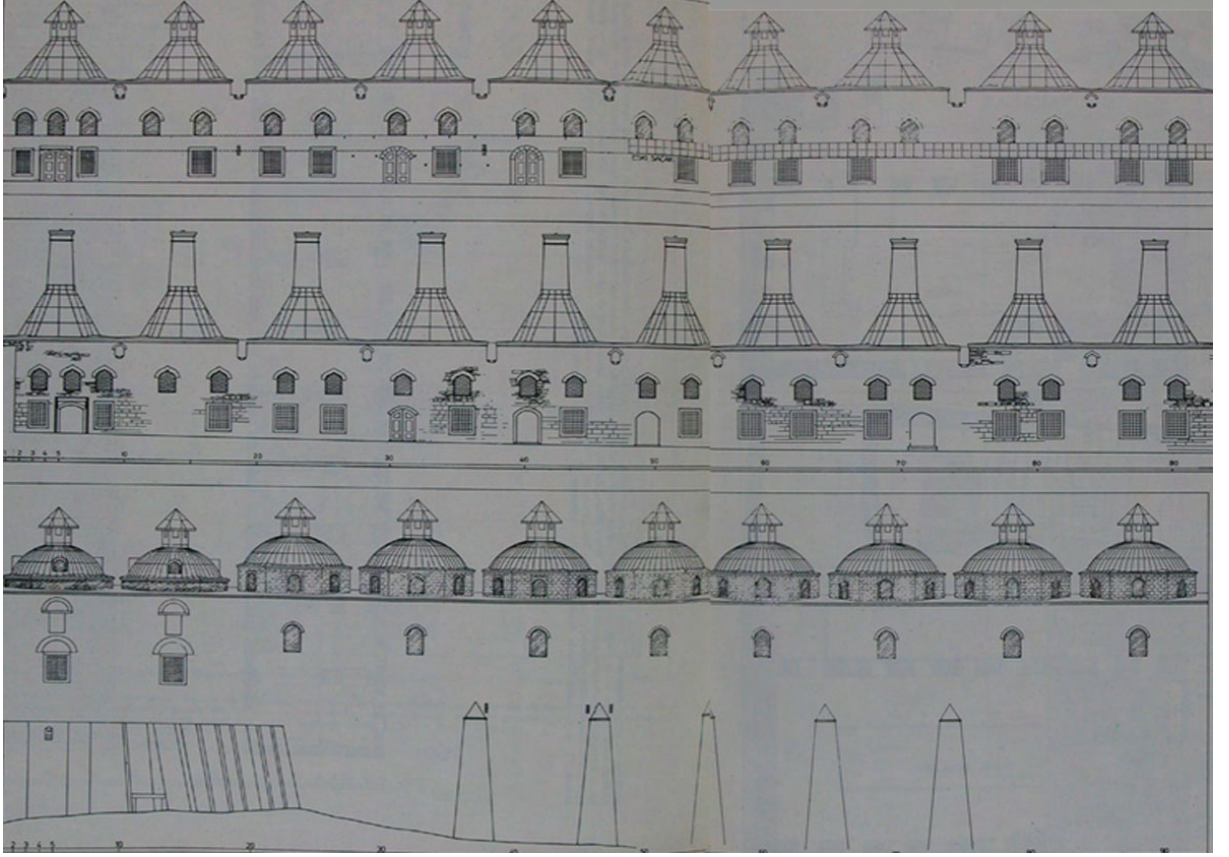

Şekil 3.6 Topkapı Saray mutfaklarının kat ve çatı planı (Eldem; A. Kozan, 1982)

Kuban'ın (1994) tarihçi Selanikli Mustafa Bendi'den yaptığı alıntıda ise; Bendi, Sinan'ın yaptığı mutfakın eskisi gibi olduğunu, sadece II. Avlu tarafına doğru genişletildiğini yazmaktadır. Bu da Fatih döneminde iki veya dört kubbeli olduğu düşünülen mutfakların 1509 depreminden sonra genişletildiğini, Sinan'ın ise sadece Divan Meydanı'ndan aldığı alan ile genişlettiğini düşündürmektedir. Ayrıca Kuban'ın gene aynı eserinde Pierre Gilles'den yaptığı alıntıda da Gilles'in 16. yy.'nin ortalarında mutfakların sekiz kubbeli hacimden oluştuğunu belirtmeside 1509 depreminden sonraki genişlemeyi desteklemektedir.

Mutfakların hangi dönemde ne kadar müdahale gördüğü, ilk başta nasıl olduğu tartışmaları ne yazık ki belge yetersizliğinden ötürü kesin bir yargıya varamamaktadır. Bu nedenle Eldem ve

A. Kozan'ın eserlerindeki (1982); farkın az olmasından ötürü mevcutları bütün kabul etme önerisi oldukça yerindedir.

Şekil 3.7 Topkapı Saray mutfaklarının Marmara ve Divan Meydanı yönündeki cephesi (Eldem; A. Kozan, 1982)

Mimar Sinan, mutfakları yeni bir tarzın hakim olduğu anlayışla yeniden inşa eder. Plana uygun olarak Divan Meydanı'ndan 2,5 ziralık (1.85 m) bir alan mutfağa kaydırılmıştır (Bilgin,2004).

Divan Meydanı'ndan alınan alandan ötürü bu yöndeki duvarın ve revağın değiştirilmesi mecbur olmuştur. Gerçektende revağın bu kısmında konstrüksiyon farklıdır (Kuban,1994).

Alay Meydanı'nın sağ tarafını tamamen kaplayan saray mutfakları 20 baca ve her bacanın dumanını çektiği büyük hacimlerden oluşmaktadır. Mutfakların önünde de saray mutfağı görevlilerinin daireleriyle, aşçılar ve tablakarlar koğuşu ve özel mescitleri vardır. Saray mutfakları ve müstemilatı 175 m uzunluk, 30 m genişlik ve 5250 m² alanı ile Divan Meydanı'nın Marmara'ya bakan doğu cephesinin tamamını kapsamaktadır (Eldem; A. Kozan, 1982).

Mutfak binası, deniz cephesinde Fatih Köşkü'nün devamında yer alır. Bugünkü durumu ile 7.5 m X 7.5 m boyutlarında kubbeli kare bir mekan, 5.0 m X 7.5 m boyutlarında tüteklikli bir

ön mekandan oluşan 10 birimlik bir düzene sahiptir. Güneyden itibaren ilk 8 birim tütüklü ön mekandan geçitlerle birbirine bağlıdır. İlk dört birim ikişer ikişer kubbeli mekanlardan da bağlantılıdır. Kuzeydeki son iki birim ise hem birbirlerine hem de 1939-1944 onarımlarında açılan bir geçit ile Helvahane Cami'sine bağlanmıştır (Seçkin, 1990).

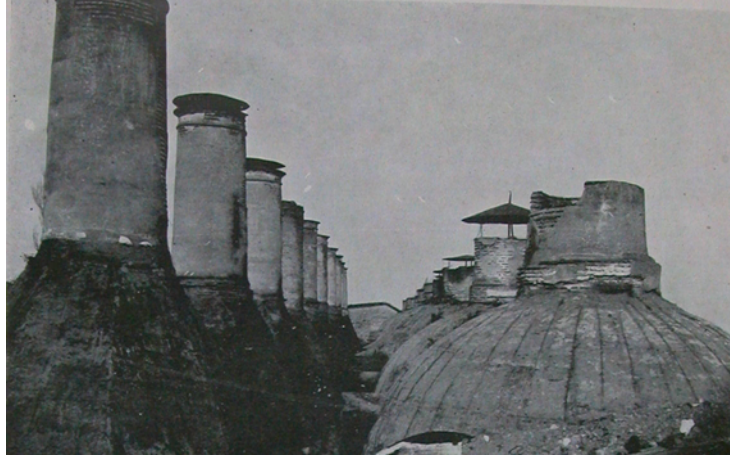
Resim 3.13 Mutfak koridoru; solda mutfak binaları, sağda personel koğuşları (Bilgin, 2004)

Gözler bir küçük kubbeden yapıldır. Bunlar kare veya koni biçiminde ve farklı yüksekliktedir. Üzerleri tütüklü örtülüdür (Eldem; A. Kozan, 1982).

Denizden bakıldığında ilk iki birim diğerlerine oranla daha basık ve penceresiz kasnaklı kubbeleri, altlı-üstlü pencere düzeni ile diğer mutfak birimlerinden biraz farklı bir görünümündedir. İlk iki birimden başlayarak her birimin ekseninde bir pencere düzeni ile azalan içmekandaki ışık miktarı, yine aynı birimden başlayarak yükselen kubbe kasağındaki sekizli pencere düzeni ile dengelenmiştir. Deniz cephesinde dördüncü ve sekizinci birimle arasında beş adet piramidal payanda yerleştirilmiştir (Seçkin, 1990).

Deniz tarafındaki kagir binalar, kubbe, tütüklü ve bacaları ile sarayın cephesine karakteristik bir özellik verir. Mimari elemanların sıralanışı, birbirinden farklı fakat aynı karakterde mimari ve geometrik şekillerin Osmanlı mimarisinin önemli motiflerindedir. Dolmabahçe ve

Çırağan saraylarının mutfak bacalarına varıncaya kadar bu motif yüzyıllar boyunca kullanılmıştır (Eldem; A. Kozan, 1982).

Resim 3.14 Topkapı Saray mutfaklarının kubbe ve bacaları; onarımdan önce – 1938 (Öz İ., 1982)

Resim 3.15 Topkapı Saray mutfaklarının kubbe ve bacaları; onarımdan sonra – 1938-1939 (Öz İ., 1982)

1924-1950 tarihlerinde tamamen yıkık durumda olan mutfakların on gözlü mutfak kısmı bu devirde büyük bir çalışma sonucu onarılmıştır (Öz İ., 1982).

II. Avlu'da ve namazgahın karşısındaki köşede Kılar-ı Âmire yapısı yer alır. Yaklaşık iki dönümlük bir alanı kapsamakta olup 70 m uzunluğundadır. Sarayın gıda maddeleri için depo olarak kullanılıyordu. Bu yapının sağında ise Vekilharç (Kethüda: gider memuru) dairesi, kiler ve yağhane yer alıyordu (Bayrak, 1996).

Vekilharç Dairesi harap olunca yerine 1959-62 yıllarında mikrofilm, cilt, sedefhane tamir atölyesi kurulmuştur. Yağhane kumaş deposu olmuş, kiler ise arşiv olmuştur (Tezcan, 1989).

II. Avlu'nun sağ ilerisinde kiler ile saray mutfağının arasında, yağhanenin yanında Aşçılar Mescidi yer almaktaydı (Bayrak, 1996).

Aşçılar Mescidi 18. yy.'de fevkani ve ahşap bir cami olarak yapılır. Süslemesi yoktur. İbadet bölümüne merdiven ile ulaşılır. Ahşap mahfil katı vardır. Üst cephe bölümü yükseltilmiş ve çok sayıda pencere açılmıştır. Mutfak avlusuna revaklı karakteristik ahşap cephe ile açılır (Esemenli, 2000).

Resim 3.16 Aşçılar Mescidi (ahşap bina) (Bilgin, 2004)

Mutfakın sonunda dört mekanlı Helvahane yer alır. Helvahane'nin iki mekanı Helvacılar Mescidi olarak kullanılmaktaydı. Bugün ise bu mekanlarda Osmanlı cam eserleri, mutfak eşyaları sergilenmektedir (Esemenli, 2000).

Kiler-i Âmire kapısının solunda ve diğer iki kapının yanlarında aşçılar, helvacılar ve tablâkârlara ait ahşap koğuşlar bulunuyordu. Zmanla bu yapılar harap duruma geliyorlar (Altındağ, 1982).

Bu yapılar sokak görünümünü vermekteydi. Yer yer cimbalar, furuşlar, geniş saçaklar ve revaklar bu görünüme ayrı bir cazibe ve pitoresk hava katıyordu. 1924 yılında çoğu harap olan yapılar yıkıldılar. Yıkılan yapılar ahşap karkas arasında tuğla duvar sistemi ile yapılmışlardı. Dış yüzeyleri sıvalı, yer yer taş taklidi boyalı idiler, oradaki recaklar kare taş ayaklı ve kemerli idi (Eldem; A. Kozan, 1982).

Resim 3.17 Kilâr-ı Âmire binası (Bilgin, 2004)

1951-1967 yıllarında mutfaklar, yağhane ve kiler dairesi onarılarak padişah elbiseleri ve Türk kumaşları için modern depo yapılmıştır. Mutfak ve kiler orjinal şeklinde onarılmıştır. 1968-1980 yıllarında mutfak, helvahane, helvacılar cami, hamam, kiler, yağhane, vekilharç dairesi ve koğuşları orjinal plan şeması ile ele alınmıştır. On gözlü mutfak yeniden onarılmıştır. Tablâkârlar ve helvacılar koğuşları, hazırlanan projeye göre tekrardan yapılıyor (Öz İ., 1982).

Resim 3.18 Helvahane binası (sağda) ve Helvacılar mescidi (karşıda) (Bilgin, 2004)

3.4.3 Dolmabahçe Sarayı

Tarihçe: Beşiktaş'ta Dolmabahçe Caddesi ile Boğaz arasında 250.000 m²'lik bir alan üzerine kuruludur(Gülersoy, 1994).

Resim 3.19 Dolmabahçe Sarayı'nın havadan görünüşü

Gümüşsuyu ile Maçka sırtları arasında bulunan vadinin iç tarafındaki Küçük Levend Çiftliği'nin bulunduğu yere kadar uzanan körfezin, I. Ahmet (1603-1617) döneminden itibaren sürekli doldurulduğu bilinmektedir. Körfez doldurulduça elde edilen geniş alan Dolmabahçe olarak adlandırılmıştır (Sözen, 1990).

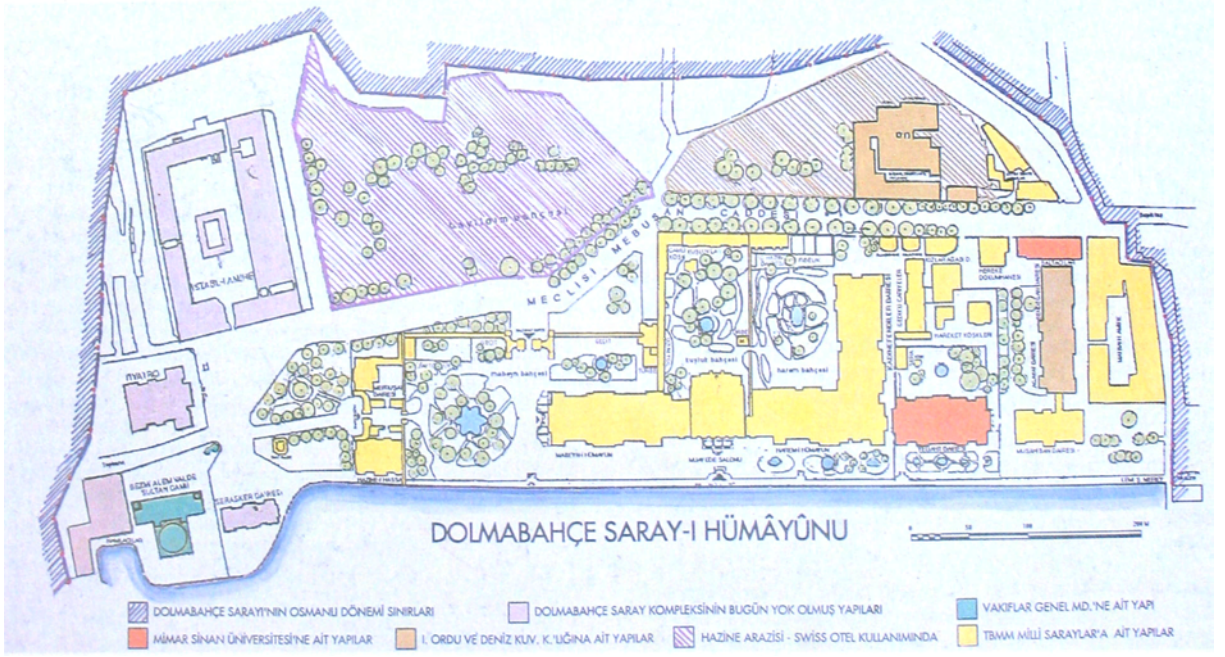
Bu alana ilk yapı I. Ahmet (1603-1617) ve ondan sonra gelen padişahlar döneminde yapılır (Sözen, 1990).

III. Ahmet (1703-1730) döneminde saray genişletilirken, I. Mahmut (1730-1754), III. Mustafa (1757-1774) ve I. Abdülhamit (1774-1789) dönemlerinde ise eskiyen binalar onarılmış ve yeni banalar eklenmiştir. Beşiktaş Sarayı III. Selim (1789-1807) zamanında Mimar Melling tarafından ilave edilen yeni köşklerle büyütülmüştür. II. Mahmud (1808-1839) ise bu saraya tamamiyle yerleşmek amacıyla büyük bir onarımdan geçirtmiştir (Arslan, 1992).

Günümüzde bu alanda bulunan Dolmabahçe Sarayı, Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) burada yer alan tüm binaları söktürerek Mimar Garabet Amira Balyan'a yaptırdığı Avrupa tipi saraydır. Kaynaklarda bitim tarihi çelişkili olsada 1844-1855 yılları arasında yapıldığı bilinmektedir (Gülersoy, 1994).

Dolmabahçe Sarayı'nda ana yapıdan başka, Bezm-i Alem Valide Camisi, Tiyatro, İstabl-ı Âmire, Serasker Dairesi, Saat Kulesi, Hazine-i Hassa, Mefruşat Dairesi, Kuşluk, Camlı Köşk, Gedikli Cariyeler ve Kızlarağası Daireleri, Hareket Köşkleri, Hereke Dokumhanesi,

Baltacılar, Agavât, Bendegân ve Müsâhibân Daireleri ile Matbah-ı Âmire bulunmaktadır (Sözen, 1990).

Şekil 3.8 Özgün sınırları içerisinde Dolmabahçe Sarayı'nın planı. Çizim: Lemi Meray (Öner, 1996)

Dolmabahçe Sarayı kara tarafından yüksek duvarlarla çevrilidir. Saray bugün anıtsal kapıların açıldığı bahçeler içinde, giriş cephesini denize veren “L” biçiminde bir ana yapıyla küçük pavyonlardan oluşmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafında iki ana ve yedi tali giriş, deniz tarafında ise beş yalı kapısı mevcuttur. Kara tarafındaki iki ana kapısı Saltanat (Merasim) Kapı ve Hazine Kapı anıtsal niteliktedir. Hazine Kapı cami önünden girişte görülürken, Saltanat (Merasim) Kapı Dolmabahçe Caddesi üzerinde yer almaktadır (Batur, 1994).

Sarayın ana yapısı kıyı boyunca denize paralel olarak lineer düzende yerleştirilmiş ve birbirine eklenmiş üç bölümden meydana gelmiştir:

1. Resmi Bölüm (Mâbeyn-i Hümâyun)
2. Muayede Salonu
3. Hususi Daire

Resmi daire yüksek bir bodrum üzerinde iki katlıdır. Ortadaki büyük bir merdivenin bulunduğu üç plan biriminden meydana gelmiştir. Merkezi hol ve köşelerdeki oda plan şemasına sahiptir (Batur, 1994). Resmi dairede Süfera Salonu, Kırmızı Salon, Zülveçheyn Salonu, Mecit Efendi Kitaplığı, Hünkar Hamamı bulunan önemli mekanlardır (Sözen, 1990).

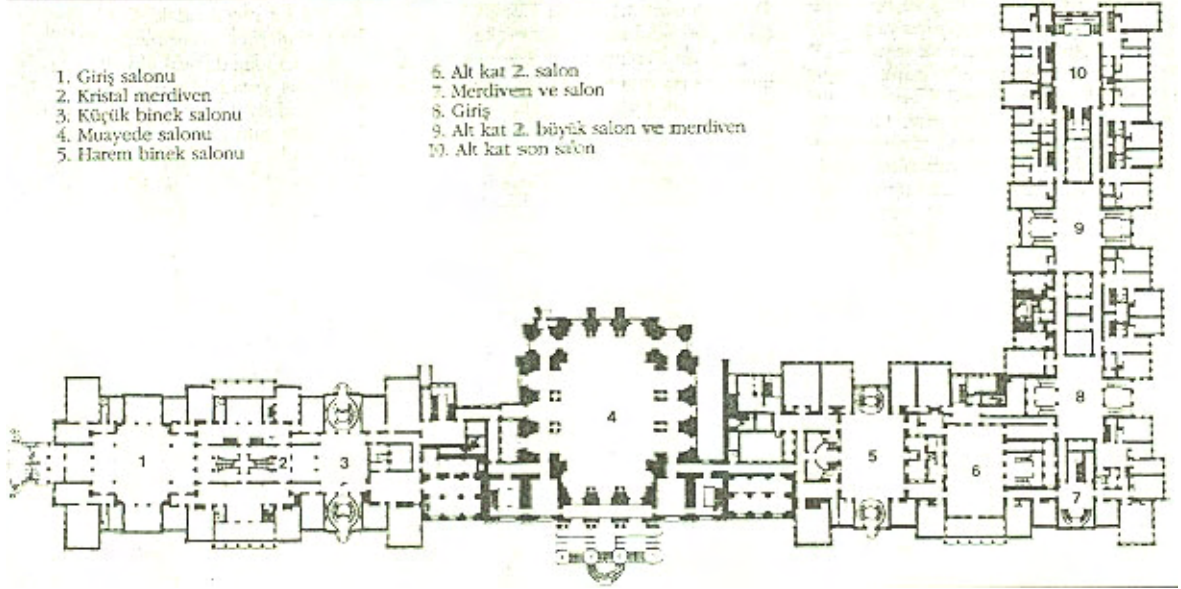
Resim 3.20 Havadan Dolmabahçe Sarayı

Muayede salonu 25 x 37 m boyutunda kareye yakın bir altyapı üzerindedir. İçerden kubbeli iken dışardan çatı ile örtülüdür. Taşıyıcı strüktür dört ayağa oturan merkezi bir şemadadır. Zeminde ise kareye yakın dikdörtgen bir orta mekan veren plana sahiptir (Batur, 1994).

Dolmabahçe Sarayı'nın en önemli bölümlerinden birisi olan Harem, sarayın tasarımında en karmaşık bölümdür. Beş büyük orta salon bulunur. En önemlileri ikinci katta yer alır ve renklerine göre Mavi Salon ya da Pembe Salon denilir (Sözen, 1990).

Herem bölümü saraya "L" biçiminde birleşir. Haremin sade ve rasyonel bir planı vardır. Karışıklık ise Osmanlı Sarayı'nın özgül yaşam biçiminin gerektirdiği mekan örgütlenmesinin, belirli normlara uyan klasik cephe zarfı içinde düzenlenmek istenmesinden çıkmaktadır (Batur, 1994).

Dolmabahçe Sarayı yarı kagir bir yapıdır. Sarayın beden duvarları taştan yapılmıştır. İç duvarları tuğla, döşemeler ahşaptır. Çatı genel olarak ahşap, örtüsü kurşundur. Muayede Salonu'nun basık kubbesi ise dışarda tersten metal bir strüktürle aşılmıştır. Sarayın kanalizasyonunda ogünün ileri teknikleri kullanılarak denizin kirlenmesi önlenmiştir. Yağmur suları sırlı künklerle duvar içerisinden indirilmiştir.

Şekil 3.9 Dolmabahçe Sarayı'nın zemin kat planı (Batur, 1994)

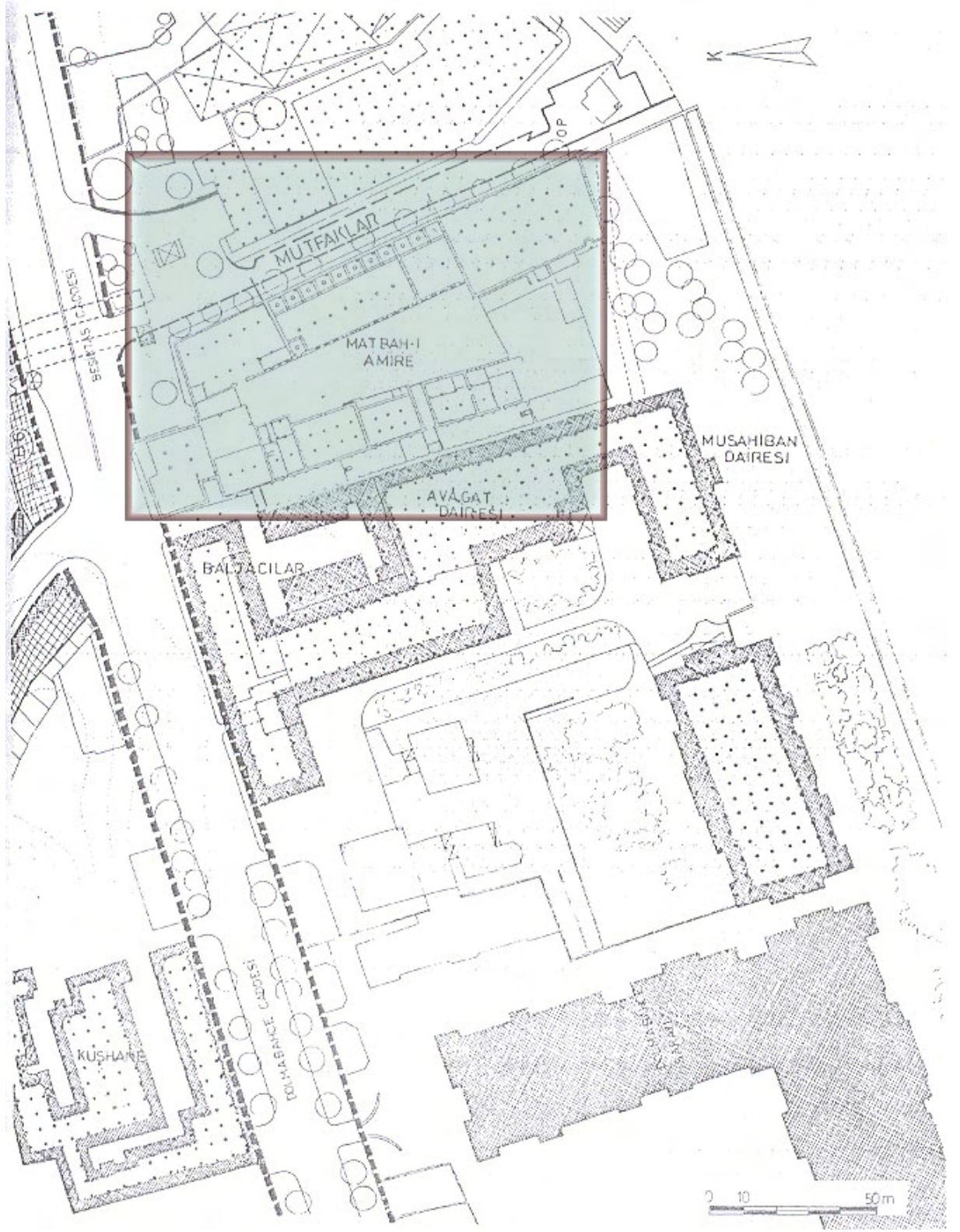
Mutfaklar: Günümüzde yer alan Dolmabahçe Sarayı'nın inşaatı esnasında altı dönüm arazi üzerine kurulu Beşiktaş Sarayı için yapılan mutfaklar bulunmaktaydı. Bir avlu çevresinde kubbeli ve kemerli ocak bölümleriyle Topkapı Saray mutfaklarının küçük bir benzeri idi. Fakat mimarisi birçok bölümün yıkılması ile değiştirilmiştir (Esemenli, 2002).

Bugün sahil boyunca uzanan Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş yönünde daha alçak ve sade neoklasik hatlarla yükselen Müsâhibin, Agavât, Baltacılar koğuşları ve Matbah-ı Âmire kompleksiyle son bulur (Esemenli, 2002).

Matbah-ı Âmire kompleksi sarayın ana kütesinin dışında düşünülmüştür. Ancak çevre duvarları ile ana yapıyla bağlantılıdır (Öner, 1996).

Beşiktaş Sarayı'na ait eski mutfakların yıkılması ile yerine payeler üzerinde taş-tuğla örgü duvarlı, ahşap ve yeni bir çatı ile örtülü mutfaklar yapılıyor. Delikli kubbelerde ahşap çatının altında kalmaktadır. Bugün askerlik şubesi olarak kullanılan iki katlı yapıların avlulu iç düzeni değişmiştir. Burası Matbah-ı Âmire'nin üretim yapıları idi. Pervitich haritalarında da eski kuşhane, değirmen, şehzadeler ait mutfaklar, eczane ve tatlıhane gibi mekanlar gözükmemektedir. Yalnız, Birun yapılarının birçoğu Cumhuriyet döneminde yıkılıyor. Harem ile

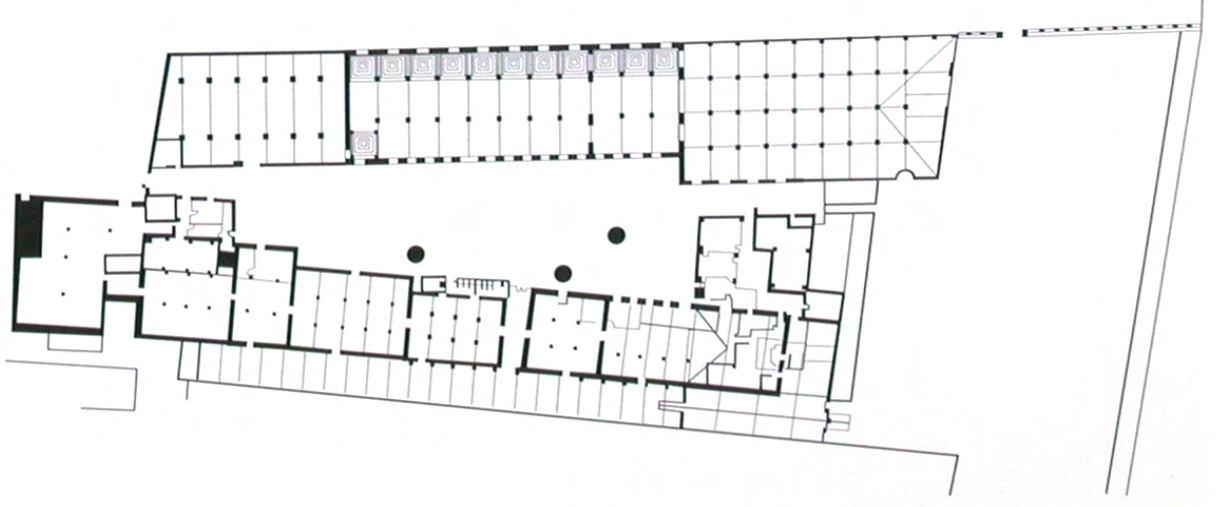
selamlık arasında müşahip nöbet odası olarak kullanılan yeri Sultan Mehmet Reşad (1909-1918) hünkar dairesinin has mutfaklarından nöbet odasına çevirmiştir (Esemenli, 2002).

Şekil 3.10 Dolmabahçe Sarayı'nın kısmi vaziyet planı (Bilge, 1998)

Günümüze kadar gelebilen son saray mutfağı olan Dolmabahçe Sarayı mutfakları ve müştemilatı (Matbah-ı Âmire kompleksi) 5420 m²'lik alan kaplar. 1250 m²'sini ise sadece

mutfaklar almaktaydı. Mutfaklar 11 kubbeden oluşmaktadır. Yapının zemin döşemesi adi kaldırım taşı döşeme iken çeşme yalıkları etrafı mermer döşelidir (Bilge, 1998).

Şekil 3.11 Dolmabahçe Sarayı Matbah-ı Âmire planı (Esemenli, 2002)

Resim 3.21 Dolmabahçe Sarayı, Matbah-ı Âmire (Esemenli, 2002)

Mutfaklar bölümünün harem bahçesine açılan kapısı Aş Kapısı olarak anılır. Matbah-ı Âmire'den çıkan yemekler tablâkâr ağalarca bu kapıdan dağıtıldığı için bu adı alıyor. Sultan Mehmet Reşad dönemine kadar sarayda bir yemek odası kavramı olmadığı için mutfakta pişen yemek tabla usulü ile dairelere ağalar tarafından taşınırdı (Esemenli, 2002).

Resim 3.22 Dolmabahçe Sarayı Matbah-ı Âmire iç görünümü (Esemenli, 2002)

Dolmabahçe Sarayı yemek yeme alışkanlığı açısından da gelenekselden kopuş sürecinin başlangıcı sayılabilir. Dolmabahçe Sarayı'nda da, Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi yemek saatinde kim sarayın neresinde bulunuyorsa, bahçede, odada, dış kapıda, yemeğini orada serbestçe ve rahatça yeme alışkanlığına devam ediyordu. Önceleri Topkapı Sarayı'na gelen yabancı ziyaretçiler, elçiler sarayın bir kenarında yemek yedikten sonra kardan, yağmurdan geçirilerek huzura alınırdı (Gülersoy, 1984).

Dolmabahçe Sarayı'ndaki tek yapı kompleksi ile, ziyaretçileri şaşırtan bu durum avrupalı saraylardaki gibi olmuştur . Fakat, ayrı bir yemek salonu Sultan Reşad döneminde yapılan kadar tabla ile dağıtım devam etmiştir.

Resim 3.23 Kapatılan ve modülü değiştirilen pencereler (Bilge, 1998)

3.4.4 ırağan Sarayı

Beşiktaş ile Ortaköy arasında, Çırağan Caddesi üzerinde yer almaktadır.

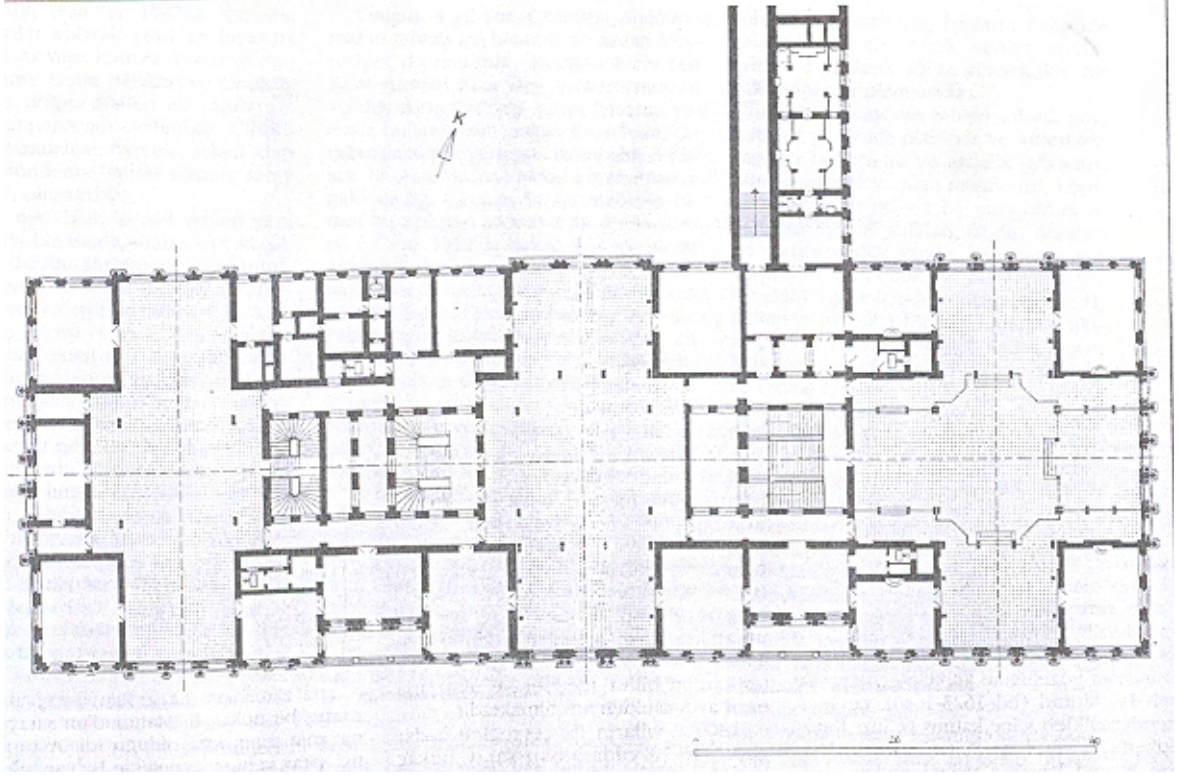

Resim 3.24 Çırağan Sarayı denizden görünüm

1600'lü yıllarda ilk yapılaşmanın başladığı kabul edilen bu alan, o tarihlerde "Kazancıoğlu Bahçeleri" adıyla anılırdı. Bu alanı beğenen IV. Murad (1623-1640) kendi mülklerinin arasına katmış ve kızı Kaya Sultan'a hediye etmiştir. Bu kıyılarda yer alan ve hepsi ahşap olan sahil sarayları ve bahçeleri III. Ahmed (1703-1730) döneminde dikkati çeker. III. Ahmed bu alnda ışıklı ve çiçeklerle dolu eğlenceler düzenlemiştir. Bu nedenle buraya farsçada ışık veren, aydınlık anlamına gelen "Çereğ" kelimesinden üretilmiş "Çerağan" adı verilmiştir. Bu alanda yer alan tüm ahşap yapıları temizleten II. Mahmud (1808-1839) yeni ahşap bir saray yaptırır (Gülersoy, 1994).

Sultan Abdülmecid (1839-1861) ahşap sarayın yerine kagir bir saray yaptırmak için burada yer alan saray ve müştemilatını yıktırır. Ancak ölümü nedeniyle bu fikrini yerine geçen, kardeşi Sultan Abdülaziz (1861-1876) Sarkis ve Agop Balyan'a 1863-1872 yılları arasında yaptırarak gerçekleştirmiştir (Sözen, 1990).

Yeni kagir saray matbahlar, çeşitli köprüler ve müştemilat ile 10'a yakın ayrı binadan oluşan ve 1300 m uzunlukta bir rıhtım cephesine sahiptir (Sözen, 1990).

Şekil 3.12 Çırağan Sarayı alt kat planı (Gülersoy, 1994)

Çırağan Sarayı'nın mutfak yapısının çağdaşı Dolmabahçe Sarayı'nda olduğu gibi ayrı bir yapı olarak yapıldığı Eldem'in yazılarından anlaşılmaktadır. Yalnız, mutfak yapısı hakkında ayrı bir yapı olması haricinde herhangi bir belge ve bilgi mevcut değildir.

3.4.5 Beylerbeyi Sarayı

İstanbul'da, Üsküdar semtinde, Boğaz'ın Anadolu kıyısında yer almaktadır. Bu alan Büyük Konstantinus'un diktirdiği bir haçtan dolayı önceleri İstavroz Bahçeleri adı ile anılırdı. Bugünkü adını ise III. Murad (1547-1595) döneminde Rumeli Beylerbeyi olan Mehmed Paşa'nın burada yer alan yalısından almaktadır (Batur, 1994).

1829 yılında II. Mahmud (1808-1839) bu alana ahşap bir saray yaptırır. İki katlı olan ve sarı renkte olduğu belirtilen sarayda mabeyn, harem dairelerinin yanısıra Serdâp Köşkü, Sarı Köşk, Şevkâbâd, Küçük Yalı, çeşitli bendeğan daireleri, hamamlar, mutfaklar ve ahırlar bulunuyordu (Sözen, 1990).

1851 yılında Abdülmecid (1839-1861) bu ahşap sarayda yangın tehlikesi atlatınca burayı terketmiştir. Sultan Abdülaziz (1867-1876) döneminde 1861-1865 yılları arasında Mimar

Sarkis Bey Balyan ve Agop Bey Balyan'a bugünkü sarayı yaptırmıştır. Beylerbeyi Sarayı geniş bir rıhtımın gerisinde yer almakta ve deniz ile saray arasında yatay etkiyi güçlendiren duvar ögesi bulunmaktadır. Bu duvarı biri hareme, diğeri selamlığa ait olmak üzere iki adet deniz köşkü böler. Ana saray yapısı yüksek bir bodrum üzerine iki katlı ve kagir bir yapı olup 65 x 40 m boyutlarındadır. Sarayın güney kesimi mabeyn-i Hümâyun, kuzey kesimi ise harem olarak kullanılmıştır (Batur, 1994).

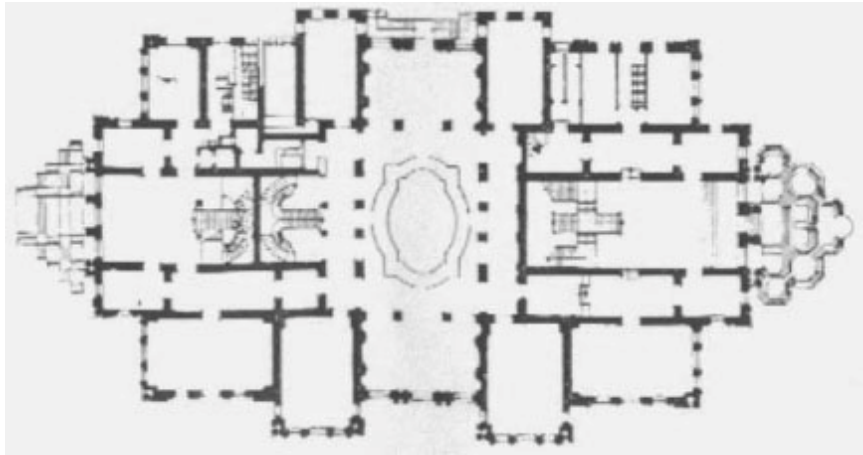

Resim 3.25 Beylerbeyi Sarayı

Merey (1984'te) Beylerbeyi Sarayı'nın mutfak yapılarının bilinmeyen bir tarihte Eğitim Bakanlığı'na verildiğini ve ortaokul olarak kullanıldığını belirtmiştir (Bilge, 1998).

Merey'in notlarından bugün var olduğunu anladığımız mutfaklar hakkında Ülgen (yayın yılı yok) ise mutfak müstemilatının var olduğunu; ancak, günümüze ulaşmadığını belirtmektedir.

Bu iki çelişkili ve zıt bilginin tek ortak aynı mutfak müstemilatının var olduğu ve ana saray yapısından ayrı yapıldığı yönündedir. Bu da diğer Osmanlı Saray yapılarında karşılaştığımız durumdur.

Şekil 3.13 Beylerbeyi Sarayı planı (Köse, 2002)

Şekil 3.14 Deutches Syndikat Tür Staedtbauliche Arbeiten 1913-1914 Yıldız Sarayı vaziyet planı

3.4.6 Yıldız Sarayı

Edirne Sarayı ve Topkapı Sarayı'ndan sonra yapılan tek, büyük ve gösterişli saray yapılarının aksine birçok yapıdan ve dağınık bir şema ile fazla gösterişe kaçmadan yapılan Yıldız Sarayı'nın mutfakları hakkında günümüze fazla bilgi ulaşmadığından haklarında kesin bir kanı bulunmamaktadır.

Günümüzde mutfak müstemilatından sadece Kılar-ı Hümâyun yapısı bulunmaktadır. Daha sonra ayrıntılı olarak irdeleneceğimiz bu yapıda kilecibaşı ve kilercilerin kaldığı ve bazı mutfak eşyalarının saklandığı bilinmektedir (Ezgü, 1962).

Resim 3.26 Kılar-ı Hümâyun yapısı batı cephesi

Kurtay (1994), mutfakların Hamidiye Camii karşısındaki sokaktan girilince sağda, Yaverlerin Dairesinin karşısında yer aldığını, burada şehzadelerle sarayın ileri gelen vazifelilerine yemeklerin pişirildiğini ve buldukları yere yemeğin buradan gittiğini yazmıştır. Yalnız, tarif ettiği bu alanda, günümüze de ulaşmış olan, Kılar-ı Hümâyun yapısı bulunmaktadır. Bu yapıda yemek pişirildiğine dair ne bir ocak, ne bir baca bulunmamakla beraber günümüze ulaşmış olan ayırıcı duvarların ve bölmelerin birçoğunun orjinal olduğunu söyleyebiliriz. Bu yapıdaki planlama, mekan organizasyonu yemek pişirmeye müsait değildir.

Ezgü (1962) ise, mutfakların Çukursaray ve Damatlar Dairesi arasında yer aldığını ve 1962 yılında İstanbul Teknik Okulu tarafından da mutfak olarak kullanıldığını söyler. Mutfakların aynı yerde olduğunu belirten Küçükcan (2000) ise bugün bu yapıların bulunmadığını yazmaktadır. “Deutches Syndikat Tür Staedtbauliche Arbeiten” 1913-1914 tarihli yıldız

Sarayı haritasında, bahsedilen bu alanda günümüze ulaşmayan kimi yapılar görülmekle beraber mutfak müştemilatı olduklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Deutches Syndikat Tür Staedtbauliche Arbeiten 1913-1914; Ezgü (1962) ve Küçükcan'a (2000) göre mutfakların yeri

Saray mutafkları hakkında elimize pek bir bilgi bulunmamakla beraber, Osmanlı Sarayları'nda "Kuşhane" adı ile anılan Has Mutfak'ın ve bu mutfağa ait Has Kiler'in günümüzde de bulunan Silahhane Köşkü'yle Valide Kapısı yönünde bitişik yapılar olduğu bilinmektedir. Kapısı sağlam ve demir parmaklıdır bu yapıların (Kurtay, 1994).

Resim 3.27 Yıldız Sarayı Silahhane Köşkü, Has Mutfak ve Has Kiler

Günümüzde Silahhane Köşkü olarak bilinen tek katlı yapı Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) tarafından saray hizmetkarları için yemekhane olarak yaptırılmıştır. Yığılma olan bu yapı sarayda yer alan silahhanenin kütüphaneye çevirilmesi ile Silah Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bilgin, 1998).

İlk yapıldığında yemekhane olarak kullanılan ve iki katlı olan Silahhane'nin bugün cephesinde görülen sütunları kadar bir kat daha boyu vardı. İki katıda yemekhane olarak kullanılan binanın ilk katında erkek hizmetkarlar yemek yerken, ikinci katında kadın hizmetkarlar yemek yemektedirler. Hatta üst kat kadınlara ait olduğu için pencereleri kafeslerle çevrili idi (Sevgin, 1966).

Yıldız Sarayı mutfaklarında sabah akşam 600 tabla yemek çıktığı, 3000 kişiye hizmet ettiği bilinmektedir. 40 aşçı, yardımcıları ve birçok çırak çalışmaktaydı (Kurtay, 1994).

Kurtay, saray mutfaklarında 3000 kişiye yemek çıktığını söylerken sarayda çalışan uşaklar, kapıcılar gibi alt kademeli personelin yemeklerinin Beşiktaş'ta bulunan diğer bir mutfaktan geldiğini belirtmektedir. Yıldız Sarayı'nın mutfaklarında da diğer Osmanlı Sarayları'nda olduğu gibi sarayda farklı mevkilerdeki farklı gruplara farklı yemeklerin çıktığını söyleyebiliriz.

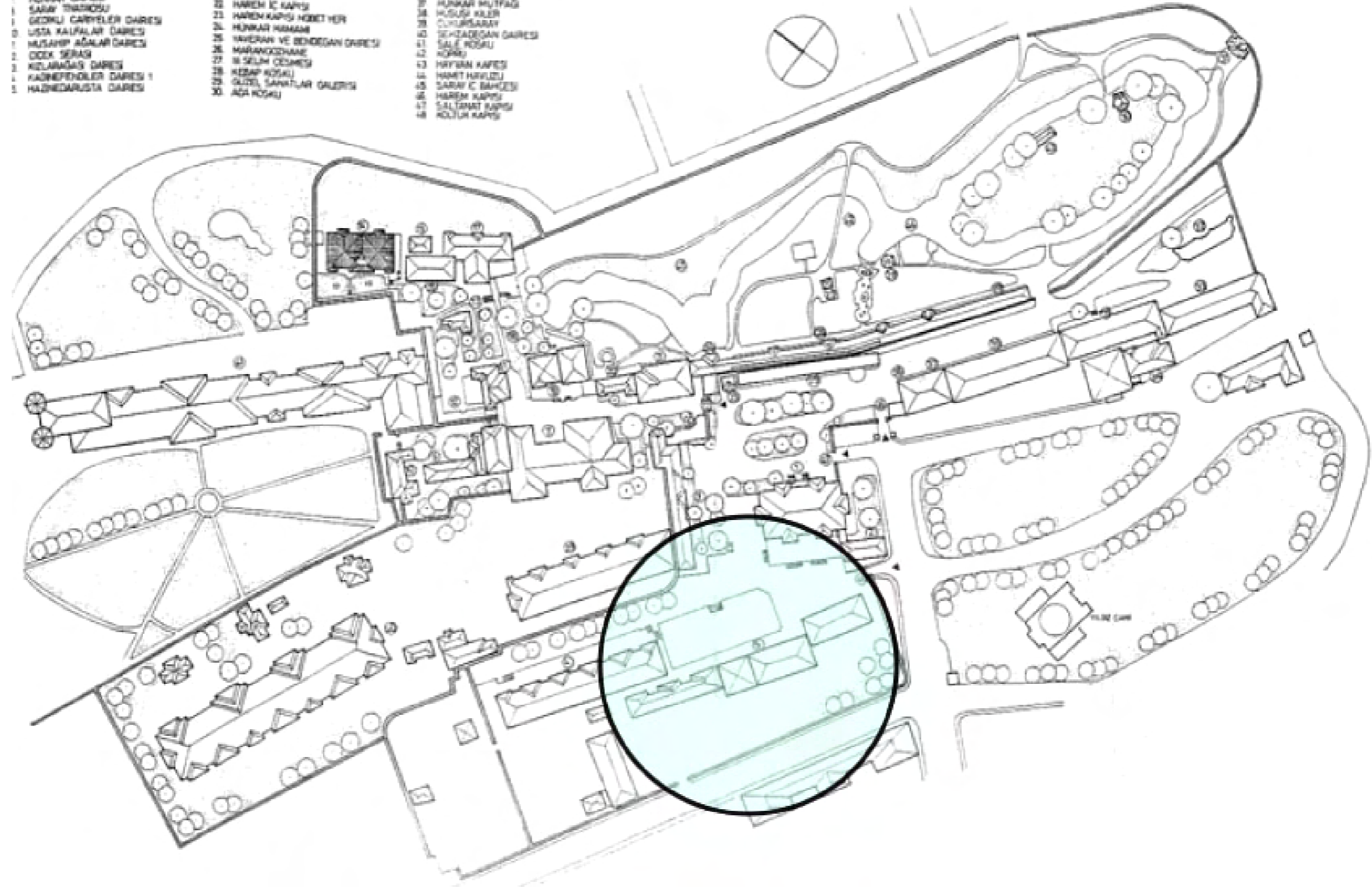
Sarayda kiler halkının nerede kaldığını günümüze ulaşan Kılar-ı Hümâyün yapısı ile bilmemize rağmen mutfakta çalışan aşçıların, helvacıların...v.b. personelin nerede konakladığını bilmemekteyiz. Sarayın yemeklerinin piştiği mutfaklar hakkında farklı kaynaklar farklı fikirler öne sürerken personelin konakladığı yerler hakkında birşey söylenmemiştir. Ne yazık ki günümüze ulaşan belgelerin eksikliğinden ötürü bu hususta herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Gene belge yetersizliğinden ötürü Hususi Kilerin yeri bilinirken saray halkına yetecek oranda büyük bir veya birkaç kilerinde nerede olduğu bilinmemektedir.

1 BÜYÜK MABEVİN
2 SET KÖŞKÜ
3 KILAS HÜMAYUN
4 AŞKAT DARESİ
5 OT KAPISI
6 LİMAÇLIK KÖŞKÜ
7 HÜNKAR DARESİ
8 SARAY TIRAZISI
9 GEORLU ÇARİYELER DARESİ
10 USTA KALFALAR DARESİ
11 MÜŞAFİP ADALAR DARESİ
12 ÖDEK SERAĞI
13 KILANÇSIZ DARESİ
14 KADİFEPÖHLER DARESİ 1
15 HAZİNEARUSTA DARESİ

16 KADİFEPÖHLER DARESİ 2
17 ÇARİYELER DARESİ
18 TAYYAN HÜSUSİ DARE
19 HÜSUSİ DARE
20 KASKAT KÖŞKÜ
21 KÜÇÜK MABEVİN
22 HAREM İÇ KAPISI
23 HAREM KAPISI KIBRIT YERİ
24 HÜNKAR HANCI
25 TAYYAN VE BEHREGAN DARESİ
26 MARIKODHANE
27 İBİSİLİM ÇEŞMESİ
28 KESAP KÖŞKÜ
29 GÜZEL SANATLAR GALERİSİ
30 ADA KÖŞKÜ

31 ÇİVİKÖNE KÖŞKÜ
32 EĞEYANE
33 ARBAKLIK
34 DİŞ KANAKOL
35 ARABACILAR DARESİ
36 İLAHİANE
37 HÜNKAR MÜTFAGI
38 HÜSUSİ KILER
39 ÇUKURSARAY
40 ŞEHİDEGAN DARESİ
41 SAKİ KÖŞKÜ
42 KÖPRÜ
43 HAYRAN KAFESİ
44 HANIT HAVLIZI
45 SARAY İÇ BAHÇESİ
46 HAREM KAPISI
47 SALTIMAT KAPISI
48 KÜÇÜK KAPISI

Şekil 4.1 Yıldız Sarayı'nda Kılar-ı Hümayun yapısı ve çevresi'nin konumu (Demirel, 1998)

4. KILAR-I HÜMÂYUN YAPISI VE ÇEVRESİ

4.1 Kilar-ı Hümâyun Yapısı

4.1.1 Tarihçe

Osmanlı Sarayı'nın her türlü yeme-içme ihtiyacının karşılanması, bu hizmetin gerçekleşmesi için gerekli erzakların alımını, taşradan gelen malların denetimini ve muhafazasını sağlayan Matbah-ı Âmire Emaneti'nin eminininde üstünde Kilercibaşı yer alır. Kilercibaşı aynı zamanda sultana yemek sunma yetkisi olan kişidir.

Kilerciler ise, kilere giren çıkan malların denetimini yapan, defterlerini tutan ve muhafazasından sorumlu olan farklı görevlerde hiyerarşik düzen ile yer alan Matbah-ı Âmire çalışanlarıdır.

Kilercibaşı ve kilerciler diğer Osmanlı Sarayları'nda olduğu gibi Yıldız Sarayı'nda da yer almaktaydı. Ne kadar günümüzde çalıştıkları kilerler ve daireleri hakkında bilgi sahibi olamasakta kaldıkları yapının Kilar-ı Hümâyun olduğunu bilmekteyiz.

Kilar-ı Hümâyun, Hamidiye Camii'nin karşısında yer alan ve zamanın servis kapısı olarak kullanılan, günümüzde ise Yıldız Teknik Üniversitesi'nin girişi olarak kullanılan kapıdan girildiğinde sağ tarafta yer alan bahçede bulunmaktadır. Yapı aynı zamanda Büyük Mabeyn ve Set Köşkü'nün alt kotunda bulunan ve Valide Kapısı'na çıkan yokuşta yukarıdan ikinci kapı olan Koltuk Kapısı'ndan girildiğinde de sol tarafta kalmaktadır (Şekil 4.1).

Bu yapıda Kilercibaşı'nın ve kilercilerin kaldığı bilinmekle beraber kıymetli sofrta takımlarıda muhafaza edilmekteydi (Ezgü, 1962).

Kilar-ı Hümâyun'un ne zaman ve hangi mimar tarafından yapıldığı hakkında bilgi günümüzde mevcut değildir. Yıldız Sarayı'nda en çok yapılaşmanın olduğu II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde yapılmış olması muhtemeldir.

Yıldız Sarayı'ndaki yapılarda görülen üslup çeşitliliği, sarayın yapımında birçok mimarın çalıştığını göstermektedir. Bu konuda Batur; Sarkis ve Agop Balyan ile Roimonda d'Aronco'nun sarayda kesin olarak çalıştığını belirtirken, kesin olarak söylenemese de Garabet Balyan, Vasilaki, Ioannidis ve A. Vallauray'nin de çalışmış olabileceğini ve bu isimlere Cezar'a göre Yanko ve Berthier'in eklenebileceğini belirtmektedir. Bizde bu bilgidен yola çıkarak Kilar-ı Hümâyun yapısının bu mimarlardan biri tarafından yapılmış olabileceğini kesin olmasa da söyleyebiliriz.

Yapım zamanı, mimarı hakkında yeterli bilgimizin olmadığı Kılar-ı Hümâyun yapısının Cumhuriyet Dönemi'nde polis okulu idarecilerinin lojmanları olarak kullanıldığı Ezgü tarafından bildirilmektedir. Tuğlacı ise bu yapının Cumhuriyet Dönemi'nde 1975 yılına kadar Harp Akademileri personeline ait aile lojmanı olarak kullanıldığını belirtir. Ezgü'nün kitabını 1962 yılında yayınladığı düşünülürse Kılar-ı Hümâyun yapısının 1962'den sonraki bir tarihte harp akademilerine geçmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Ya da Tuğlacı ve Ezgü'den herhangi birinin farklı adla; ama, aynı fonksiyonu kastettiğide söylenebilir.

1975 yılından sonra yapı Kültür Bakanlığı bünyesine girmiştir. Kültür Bakanlığı 2004 yılına kadar bu yapıyı Yıldız Sarayı Müzesi'nde çalışan personelin lojmanları olarak kullanmıştır. 2004 yılında yapı el değiştirerek Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesine katılmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi bu yapıya Sanat ve Tasarım Fakültesinin dersliklerini, öğretim üyelerine ait odaları, sanat dallarına ait odalarını ve idari personelini taşımayı planlamaktadır. Bu amaçla 2005 yılı içerisinde yeni fonksiyona uygun projelendirme çalışmaları yapılmış ve uygulaması başlatılmıştır.

4.1.2 Mimari Özellikleri

Kılar-ı Hümâyun yapısı mekansal örgütlenmede ayrı ayrı düşünülmüş; ama, birbirlerine bitişik üç ayrı bloktan oluşmaktadır. Bu çalışmada binalardan Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından günümüzde Sanat ve Tasarım Fakültesi olarak kullanılan Agavatlar Dairesi yönündekini "A Blok", ortada yer alanı "B Blok", Hamidiye Camii yönünde yer alanı ise "C Blok" olarak adlandıracağız.

Üç bloktan A ve B'nin plan özellikleri, mekansal örgütlenmesi benzeşik bir düzen gösterirken, C Blok daha düzenli bir plan özelliği taşımaktadır.

A ve B Bloklar birbiri ile düşey sirkülasyon sağlanmamış ikişer ayrı kattan oluşmaktadır. C Blok ise, A ve B Blokların üst kat kotu ile aynı seviyede bulunan tek kattan oluşmaktadır.

Yığma tekniği ile kagir yapılan üç blokta cephede sade bir düzene ve birbirlerini bütünleyen benzeşik bir özelliğe sahiptir.

Şekil 4.2 Kilar-ı Hümayun yapısının alt kat ve üst kat planlarının analitik rölövesi

4.1.2.1 Taşıyıcı Özellikleri

Yığma tekniği ile yapılmış bir yapıdır. Taşıyıcı duvarlarında ve bölücü duvarlarında tuğla malzeme kullanılmıştır (Resim 4.1). İki katı bulunan A ve B Bloklarda duvar kalınlıkları üst katlarda yığma sistem mantığına uygun olarak azalmaktadır. Alt katlarda taşıyıcı duvar kalınlıkları 50-60 cm arasında değişirken, üst katlarda 40-50 cm arasında değişen kalınlığa sahiptir. Aynı farklılık bölücü duvarlarda da görülmektedir. Alt katlarda 30 cm olan bölücü duvar kalınlığı üst katlarda 20 cm'e düşmektedir.

Resim 4.1 A-103 nolu mekandan duvar

C Blok tek kattan oluşmaktadır. C Blok'un taşıyıcı duvarları 40 cm kalınlıkta iken bölücü duvarları 20 cm kalınlıktadır. C Blok'un tek katının altına dolgu zemin olduğu düşünülmektedir. C Blok'un alt katında batı cephesinde yer alan ve duvara bir payanda gibi oturan parçanın taşıyıcı sisteme bir katkısının olup olmadığı hakkında kesin bir görüş bildirilememektedir. Aynı parçanın C Blok'un altında yer alan dolgu zeminin batı cephesinde duvara yaptığı basıncı karşılamak, duvara destek olmak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

A ve B Blok'ların alt kat tavanlarında yatay taşıyıcı elemanları olan demir putreller ve tuğla malzeme volta sistemi oluşturmaktadır (Resim 4.2). A ve B Blok'ların üst katlarının ve C Blok'un tek katının tavanlarında yatay taşıyıcı sistem elemanları hakkında fikir edinilememiştir.

Resim 4.2 A-121 nolu mekandan volta döşeme tavan

Yapının taşıyıcı sistemine herhangi bir müdahaleye, yapılan analiz çalışmalarında rastlanmamıştır. Bu yönde herhangi bir belgede bulunmamaktadır. Yapının orjinal taşıyıcı sistemi ile günümüze ulaştığını söyleyebiliriz.

Yapının bacaları 1935-1940 ile tarihlenen fotoğrafta (Resim 4.3) gözükmemektedir. Bu da bize yapının lojman olarak kullanılmayı planlanması ile beraber, yapılan müdahalelerde mutfak ve ısınma için bacaların eklendiğini düşündürmektedir. Yeterli bilgi olmadığı için bacaların ne zaman eklendiği hakkında kesin bir şey söylenememektedir.

1935-1940 tarihlerinin verildiği fotoğrafta yapının çatı formu farklıdır. Yıldız Sarayı'na ait vaziyet planlarında da çatı formu fotoğraftakine uygun olarak çizilmiştir. Yapının orjinal çatı formunu kaybettiği ve günümüzde yer alan çatı formunun lojmana çevrilirken eklenen bacalarla beraber değiştirildiği söylenebilir. Eski çatının taşıyıcı sistemi hakkında bilgimiz olmadığı gibi yeni çatının da taşıyıcısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

Resim 4.3 Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940)

4.1.2.2 Mekansal Örgütlenme

Her üç blokta dikdörtgen bir plana yerleşmiştir. Üç blokta birbirinden farklı boyutlarda planlanmış, A ve B Blok ile B ve C Blok'ların arasında alt katların kotunda birer teras elde edilecek şekilde konumlandırılmıştır. A ve B Blok arasında yer alan teras A Blok'un alt katına giriş kotunu sağlarken, B ve C Blok arasında yer alan terasta sadece B Blok'un güney cephesinden bir giriş vardır.

Her üç blokta da dışa açılan kapılar iç mekanda ayrı birimlere geçişi sağlar. Her bir birimde açıldığı giriş holünden odalara dağılımı sağlar. Hiçbir birim yatay sirkülasyon öğeleriyle birbirine bağlanmadığı gibi düşeyde de katlar arasında bağlantı yoktur.

C Blok'da birimler orta sofalı Anadolu ev tipini çağrıştırır. Kapının açıldığı orta sofa mekanlara ve ıslak hacime dağılımı sağlar. A ve B Blok'un her iki katında ise C Blok'a nazaran daha düzensiz bir plan şeması görülmektedir. A ve B Blok'da dış giriş kapısından bir giriş holüne geçilir. Bu hol bazı birimlerde ufak bir koridora ve/veya başka ufak bir hole bağlanır. Mekanlara ve ıslak hacimlere dağılım giriş holü, koridor ve/veya hol ile sağlanır.

Birbirinden bağımsız, farklı birimler ve katlar olarak planlanan yapıya özellikle lojman kullanımına uyum sağlaması maksadıyla A ve B Blok'larda bazı bölücü duvarlar eklemek suretiyle müdahalede bulunulmuştur. Yapılan müdahaleler birimlerin birbirinden ayrımını bozmamış, sadece her bir birim içindeki bölümlenmeyi çoğaltmıştır. C Blok'da ise bu anlamda bir müdahale yoktur.

4.1.2.3 Alt Kat Planları

Yapının A ve B Blok'larında alt katlar bulunurken C Blok'da bulunmamaktadır. A Blok'un alt katındaki beş ayrı birime dört ayrı kapıdan girilir. Bu dört kapıya da A ve B Blok'lar arasında kalan terastan ulaşılır (Şekil 4.3).

İlk birime A-103 nolu mekan ile girilir. Bu birimde A-101, 102 ve 104 nolu hacimlerin kapıları açılmaktadır. A-103 nolu mekan giriş holü-mutfak ortak fonksiyonu ile kullanılır. A-103 nolu mekandaki mutfak tezgahı yapıya yüklenen lojman işlevinin gerekliliği olarak sonradan yerleştirilmiştir. A-101 ve 102 nolu mekanların zemin kaplamaları ahşaptır ve orjinal hali ile korunduğu sanılmaktadır. A-101 ve 102 nolu mekanların ortak duvarında 102 nolu mekana ışık almak için açıldığı sanılan bir pencere vardır (Resim 4.4).

İkinci ve üçüncü birimlere A-111 nolu mekandan ulaşılır. Bu mekandan iki ayrı kapı ile 109 ve 112 nolu koridorlara geçilerek farklı birimlere ulaşılır. A-109'dan A-105, 106, 107, 108, 110 nolu hacimlere geçilir. A-105, 106 ve 107 nolu hacimlerin döşemeleri ahşap olup orjinal

olduğu düşünölmektedir. A-112 nolu koridordan ise A-113, 114, 115, 116 nolu mekanlara ulaşılır. Bu birimde A-115 ve 114 nolu mekanlar ahşap zemin kaplamasına sahiptir.

Resim 4.4 A-102 nolu mekandan A-101 ve 102 nolu mekanlar arasındaki pencere görünümü

Resim 4.5 A-114 nolu mekan

Dördüncü birime ise A-120 nolu giriş holünden geçilir. Bu holden A-117, 118, 119, 121, 122, 123 ve 124 nolu mekanlara geçilir. A-118, 122, 123, 124 nolu mekanların zemin kaplaması ahşaptır. Beşinci ve son birime A-128 nolu giriş holünden ulaşılır. Bu birimde A-125, 126, 127, 129 ve 130 nolu hacimler vardır. A-125 ve 130'un zemin kaplaması ahşaptır.

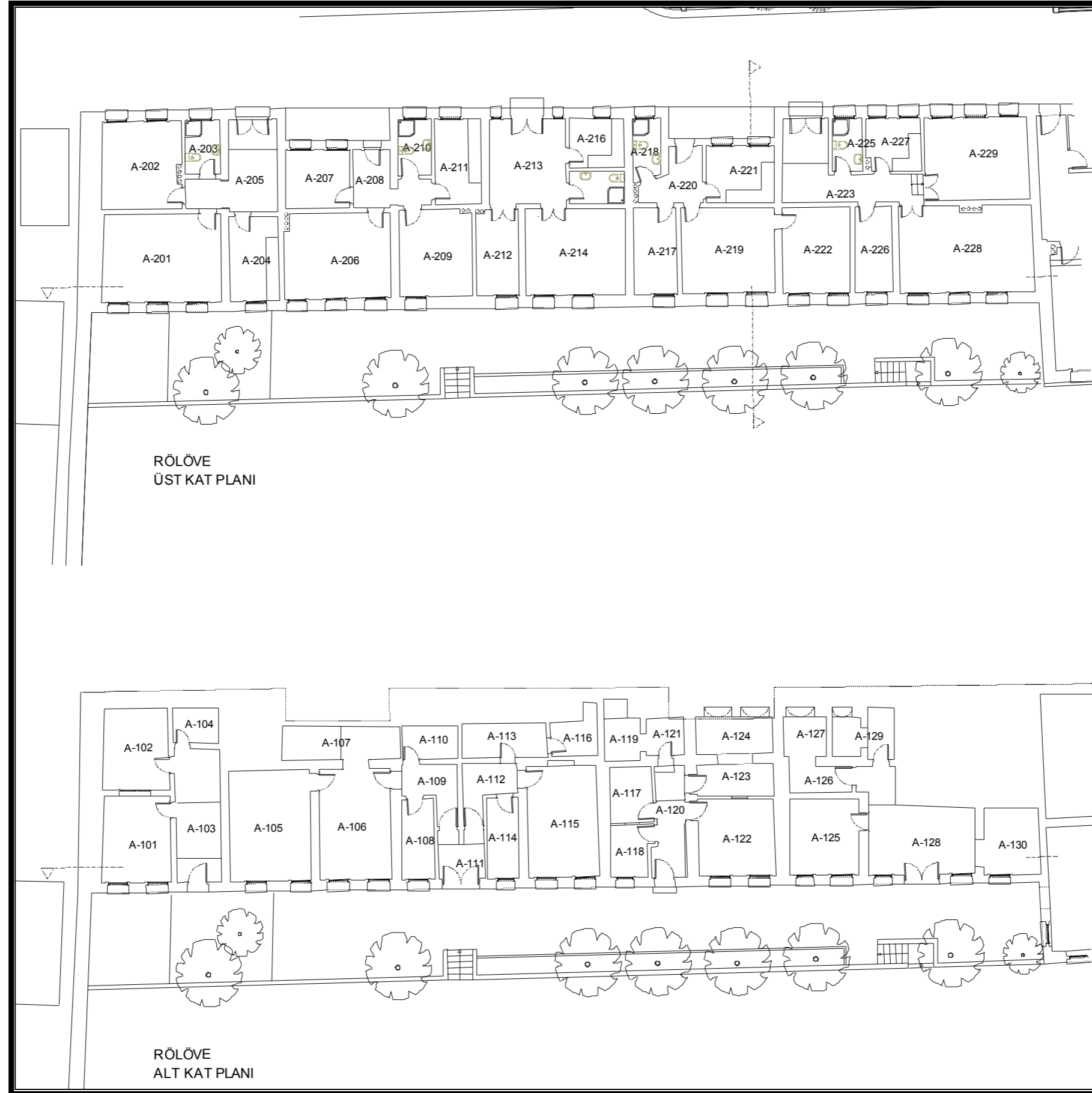

Resim 4.6 A-122 nolu mekan

A Blok'un alt kat tavanı volta döşeme üzerine sıva ve boyadır (Resim 4.7). Duvarlar ise ıslak hacimlerde fayans iken diğer mekanlarda sıva üzerine boyadır.

Resim 4.7 A-125 nolu hacmin tavanı; volta döşeme

Şekil 4.3 Kılar-ı Hümâyun yapısı A Blok alt ve üst kat rölövesi

Şekil 4.4 Kilar-1 Hümayun yapısı B Blok alt ve üst kat rölövesi

B Blok'un alt katında yer alan üç ayrı birime üç ayrı kapıdan girilir. Her bir birimin kapısına ise dört beş basamak ile çıkılan sahanlıktan ulaşılır (Şekil 4.4).

B Blok'un birinci birimine B-103 nolu giriş holünden geçilir. Bu birimde; B-103'den geçilen B-104 nolu koridora açılan 101, 102, 105, 106, 107 nolu hacimler ile B-103'e kapısı açılan 108 nolu mekandan ulaşılan 109, 110, 111 nolu hacimler vardır. B-101 ve 102 nolu mekanlar arasında 102 nolu mekana ışık sağlamak amacı ile pencere açılmıştır (Resim 4.8). Bu hacimlerin zemin kaplamaları pvc veya karoya çevrildiğinden orjinal döşemesi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

Resim 4.8 B-102 nolu mekan ve B-101 ile 102 arasındaki pencere

İkinci birime B-114 nolu giriş holünden geçilir. Bu birimde B-114, 112, 113, 115, 116 ve 117 nolu mekanlar bulunmaktadır. Hiçbir mekanda orjinal döşemeye rastlanmamıştır. B-116 nolu mekanın tavanında orjinal kalem işi bezeme bulunmaktadır (Resim 4.14) (Şekil 4.5). Bezeme genel olarak iyi durumda olmakla beraber yer yer dökülmeler görülmektedir.

B Blok'un alt katında yer alan üçüncü ve son birime B-118 nolu giriş holünden ulaşılır. Bu holden B-120 nolu koridora, koridordan da B-119, 121, 122, 123 ve 124 nolu hacimlere geçilir. Orjinal döşeme hiçbir mekanda da kalmamıştır.

B Blok'un alt katının tavanında A Blok'da olduğu gibi volta döşeme üzerine sıva ve boyadır. Duvarlarda da ıslak hacimlerde fayans görülürken, diğer mekanlarda sıva üzerine boyadır.

C Blok'un alt katı bulunmamaktadır. B ile C Blok'lar arasındaki terastan B Blok'un B-124 nolu hacmine geçişi sağlayan, günümüzde ise sadece izleri ile tespit edebildiğimiz kapatılmış bir kapı bulunmaktadır (Resim 4.17).

Resim 4.9 B-101 nolu mekan

Resim 4.10 B-108 nolu mekan

Resim 4.11 B-108 nolu mekan

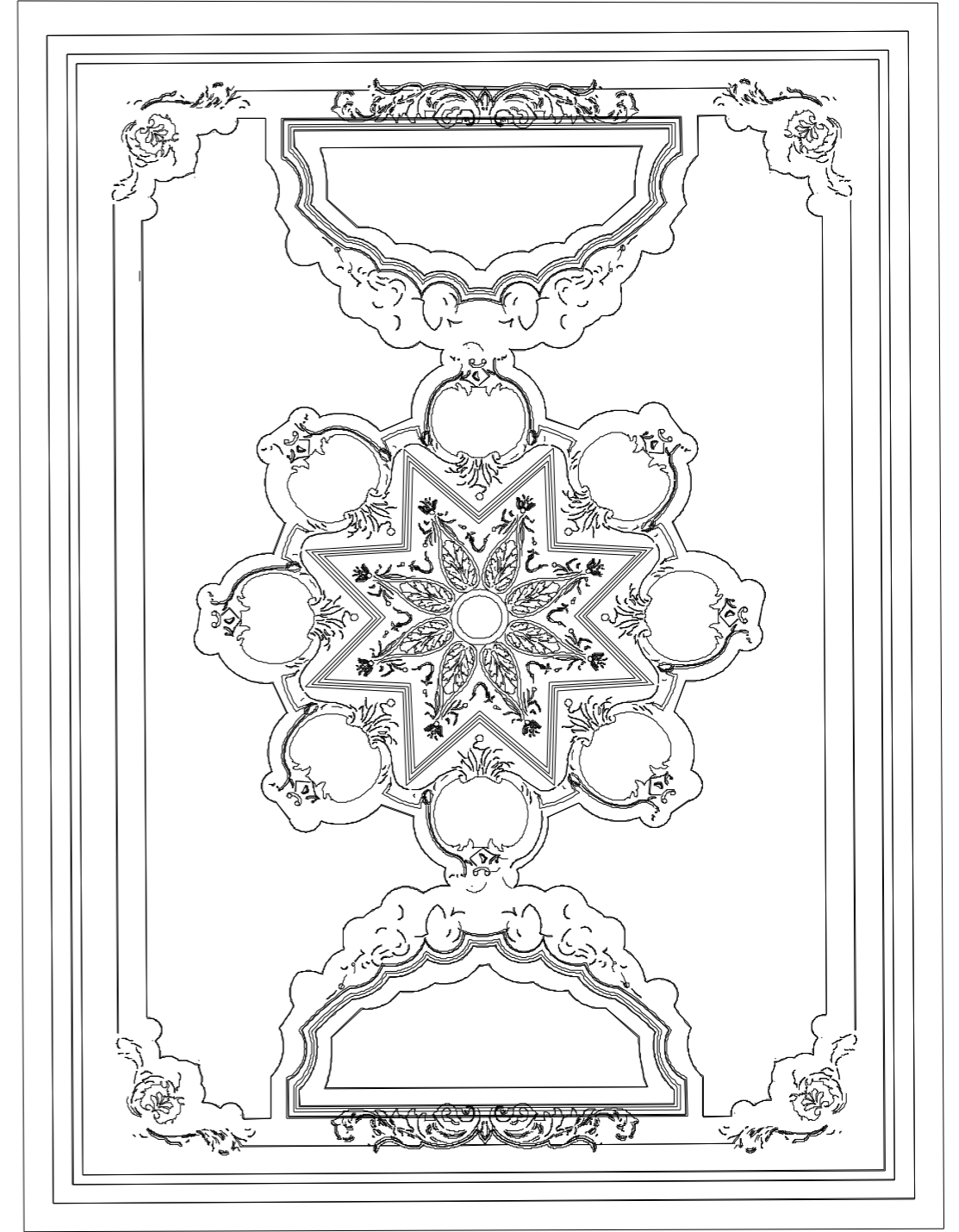
Resim 4.12 B-113 nolu mekan

Resim 4.13 B-114 nolu mekan

Resim 4.14 B-116 nolu mekanın tavanındaki tavan

Şekil 4.5 B-116 nolu mekanın tavanında bulunan bezemenin planı

Resim 4.15 B-118 nolu mekan

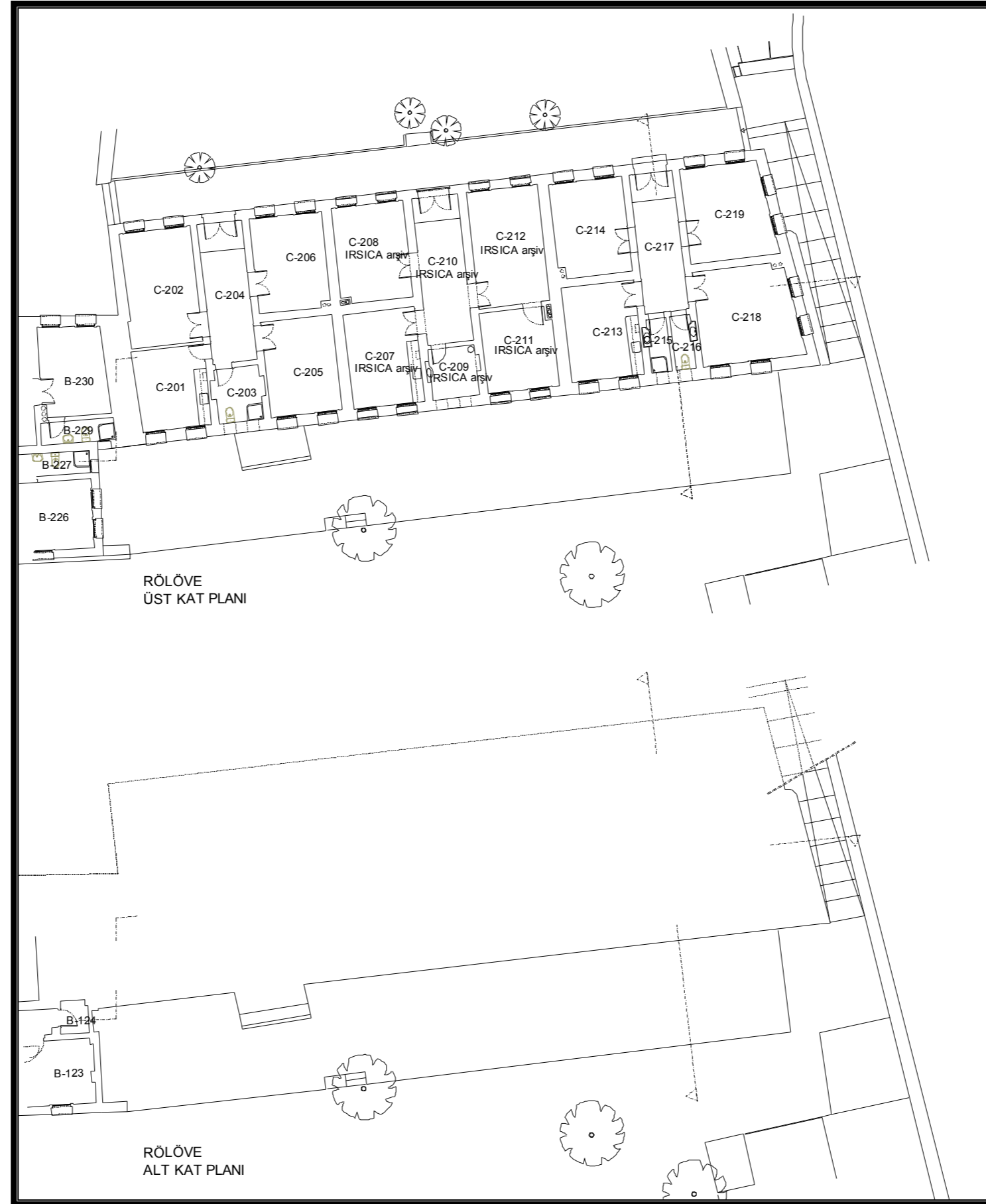
Resim 4.16 B-124 nolu mekanın tavan döşemesi

Resim 4.17 B-124 nolu mekana geçişi sağlayan ve kapatıldığı anlaşılan kapı ile C Blok önünde yer alan payanda

Resim 4.18 B-112'den 114 nolu mekana geçişi sağlayan kapı

Şekil 4.6 Kılar-1 Hümâyun C Blok alt ve üst kat rölövesi

4.1.2.4 Üst Kat Planları

A ve B Blok'ların üst katları ile aynı seviyede C Blok'un tek katı bulunmaktadır.

A Blok'un üst katında yer alan beş ayrı birime beş ayrı kapıdan giriş sağlanır (Şekil 4.3). İlk birime A-205 nolu giriş holünden geçilir. Bu holden A-201, 202, 203 ve 204 nolu mekanlara geçilir. A-201 ve 202'de orjinal olduğu düşünülen ahşap döşeme kaplaması vardır. A-205 nolu mekanın zemin kaplaması kısmen orjinal karo mozaiktir. Diğer mekanlarda orjinal döşeme bozulmuş ve karoya çevrilmiştir.

Resim 4.19 A-201 nolu mekan

Resim 4.20 A-201 nolu mekanda bulunan ahşap döşeme kaplaması

Resim 4.21 A-205 nolu mekandaki orjinal karo mozaik

İkinci birime ise önünde cephenin geri çekilmesi ile oluşan sahanlıktan ulaşılır ve A-208 nolu mekandan girilir. Bu birimde A-206, 207, 209, 210 ve 211 nolu hacimler vardır. A-206, 207 ve 209'da orjinal ahşap döşeme ve süpürgelik vardır.

Resim 4.22 A-206 nolu mekan; orjinal ahşap döşeme ve süpürgelik bulunmaktadır

Üçüncü birime A-213 nolu holden girilir. Bu holden A-212, 214, 215, 216 nolu mekanlara geçilir. A-212 ve 214'de orjinal ahşap döşeme bulunmaktadır.

Resim 4.23 A-213 nolu mekana ait dış kapı ve pencereler

Dördüncü birime ikinci birimde olduğu gibi bir sahanlıktan ulaşılır ve A-220 nolu hol ile girilir. Bu birimde A-217, 218, 219, 222 nolu mekanlar yer alır. A-217 (Resim 4.24), 219 ve 222 (Resim 4.25) nolu mekanların döşemesi orjinal ahşap döşeme iken diğer mekanların döşemeleri karoya çevrildiğinden orjinal döşemeleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

Beşinci birime ise A-224 nolu mekandan girilir. Bu mekandan A-223 nolu koridora, koridordan da A-222, 226, 228 ve 229 nolu hacimlere geçilir. A-222, 226, 228 ve 229 nolu hacimlerin döşemeleri ahşaptır. A-229 nolu hacmin döşemesi yükseltilerek üç basamakla çıkış sağlanmıştır.

A Blok'un üst katında yer alan iç kapıların pervazları ve kasalarının orjinal olduğu sanılmaktadır. A Blok'un pencere kasa ve pervazları da orjinal ve yapının diğer iki bloğu ile aynıdır.

Resim 4.24 A-217 nolu mekan

Resim 4.25 A-222 nolu mekan

Resim 4.26 A-226 nolu mekan

Resim 4.27 A-228 nolu mekan

Resim 4.28 A-229 nolu mekan

Resim 4.29 A-225 nolu mekanda restorasyon uygulaması esnasında fayansların sökülmesi ile görülebilen tuğla duvar

Resim 4.30 A- 208 nolu mekana ait dış kapı

Resim 4.31 A-205 nolu mekana ait dış kapı

B Blok'un üst kat planında altı ayrı kapıdan altı ayrı birime geçilir (Şekil 4.4). A Blok ile komşu olan ilk birime B-202 nolu mekandan girilir. B-202 nolu giriş holünden B-201, 203, 204, 205 nolu mekanlara geçilir. Bu birimde mekanların zemin kaplamaları pvc ya da karo olduğu için orjinal döşeme hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. B-202 nolu giriş holünden B-201 ve 204 nolu mekanlara iki basamakla inilmektedir. B-202 nolu mekanın ve B-203, 205 nolu mekanların döşemesinin yapı dışındaki yolun kotunu yakalayabilmek için yükseltildiği sanılmaktadır.

B Blok'taki ikinci birime ise B-209 nolu koridor ile girilir. B-209 nolu koridordan B-206, 207, 208 ve 210 nolu mekanlara geçilir. Bu birimde hacimlerin zeminleri karo ya da pvc kaplama olduğundan orjinal döşemeye rastlanmamıştır.

Resim 4.32 B-207 nolu mekan

Üçüncü bölüme ise B-215 nolu koridordan girilir. B-215'e bina dış kotundan iki basamakla çıkılır. B-215'den B-211, 212, 213 ve 214'e geçilir. B Blok'un üst katında yer alan diğer birimler gibi bu birimde de orjinal döşeme bulunmamaktadır. B-211 ve 214'ü ayıran bölücü duvar ise sonradan eklenmiştir.

Dördüncü birime, B-217 nolu hacime dış zemin kotundan üç basamak çıkılarak girilir. Bu birimde hiçbir orjinal döşemeye sahip olmayan B-216, 218, 219 ve 220 nolu mekanlar vardır.

B-224 nolu mekana önündeki sahanlıktan geçilerek girilen beşinci birimde B-221, 222, 223, 225 nolu mekanlar vardır ve hiçbirinin orjinal döşemesi yoktur.

B Blok'un üst katında bulunan iç kapıları, günümüze orjinal hali ile ulaşmamıştır. Pervazlarıda aynı şekilde orjinal değildir. B Blok'un dış kapılarının ise orjinal olduğu sanılmaktadır. Pencere kasa ve pervazları ise tüm yapı ile aynı ve orjinaldir.

Resim 4.33 B-209 nolu mekana ait dış kapı (restorasyon çalışması sırasında çekilmiştir)

C Blok'un var olan tek katının günümüze orjinal planlamasıyla ulaştığını söyleyebiliriz. C Blok üç ayrı birimden oluşur; ama, ortada yer alan ve C-207, 208, 209, 210, 211 ve 212 ile numaralandırılan mekanlara, IRSICA tarafından arşiv/depo olarak kullanılması nedeniyle girilememektedir (Şekil 4.6). Bu birime ait çizimler için Kültür Bakanlığı tarafından Y.Mimar Ahmet Selbesoğlu kontrolörlüğünde 2002 yılında alınan rölöve baz alınmıştır.

C Blok'da girebildiğimiz iki ayrı birime de iki farklı kapıdan girilir. Giremediğimiz ortadaki birimede farklı bir kapıdan geçilmektedir. Bu üç birimin birbirleri ile herhangi bir yatay sirkülasyonu içerden bulunmamaktadır.

C Blok'un B Blok ile komşu ilk birimine C-204 nolu mekan ile girilir. Dikdörtgen biçimindeki bu holden C-201, 202, 203, 205 ve 206 nolu hacimlere geçilir. Giriş holü (C-204) ve C-201, 203'ün orjinal zemin kaplamaları karo veya seramiğe çevirilerek yok edilmiştir. C-202, 206 ve 205'in zemin kaplamaları ahşaptır ve orjinaldir. C-203 nolu hacimde mermer bir kurna bulunmaktadır (Resim 4.37). Bu kurnanın orjinal olduğu düşünülmektedir. Bu birimin plan şeması orjinal haldedir. C-203 nolu mekanın cephesinde yer alan iki ayrı havalandırma penceresi arada bölücü bir duvarın varlığını düşündürtse de, sadece cephede uyum ve düzen sağlamak amacı ile de açılmış olabilecekleri söylenebilir.

Resim 4.34 C-204 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

Resim 4.35 C-205 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.36 C-206 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.37 C-203 nolu mekanda yer alan mermer kurna (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

Resim 4.38 C-217 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

C Blok'un Koltuk Kapısı yönündeki üçüncü birimine C-217 nolu mekandan girilir. Bu holde C-204 nolu hol gibi dikdörtgen biçimlidir. C-204 ve C-217 nolu hollerle girilen her iki birimde Anadolu ev tiplerinden orta sofalı plan şemasını hatırlatmaktadır. Ortada yer alan sofadan (C-204, 217) diğer mekanlara dağılım sağlanmaktadır. C-217'nin zemin kaplaması orjinal, 20 x 20 cm ebatlarında karo mozaiktir (Şekil 4.7). Tavan kaplaması ise ahşap çita ile oluşturulmuş ve ahşap tavan profili bulunmaktadır. Bu holden C-213, 214, 215, 216, 218 ve 219 nolu mekanlara geçilir. C-213 nolu mekanın zemin kaplaması orjinal olmamasına karşın, tavan kaplaması ahşap tavan profili ile çerçevelenmiş ahşap çitalardan yapılmış ve orjinaldir. C-218, 219 ve 214 nolu mekanlara basamakla çıkılır. Bu üç mekanında zemin kaplamaları orjinal ahşap, tavan kaplamaları ise C-217 ve 213 ile aynı biçimde yapılmış ahşap kaplamadır. C-215 ve 216'nın döşemesi orjinal olmamakla beraber tavanına yapılan asma tavan nedeni ile tavan kaplaması hakkında bilgimiz edinilememiştir. C-215'de, C-203 nolu mekanın aksine bölücü bir duvar görülmektedir. Her iki mekana girişi sağlayan kapının orjinal olması bu bölünmenin orjinal olduğunu göstermektedir. Her iki mekanda da yer alan ve orjinal oldukları düşünülen kurnalarda bölünmenin orjinal olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. C-215 nolu mekanda yer alan bu orjinal bölücü duvarın C-203'te de var olup, sonradan kaldırılmış olabilir.

Resim 4.39 C-218 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

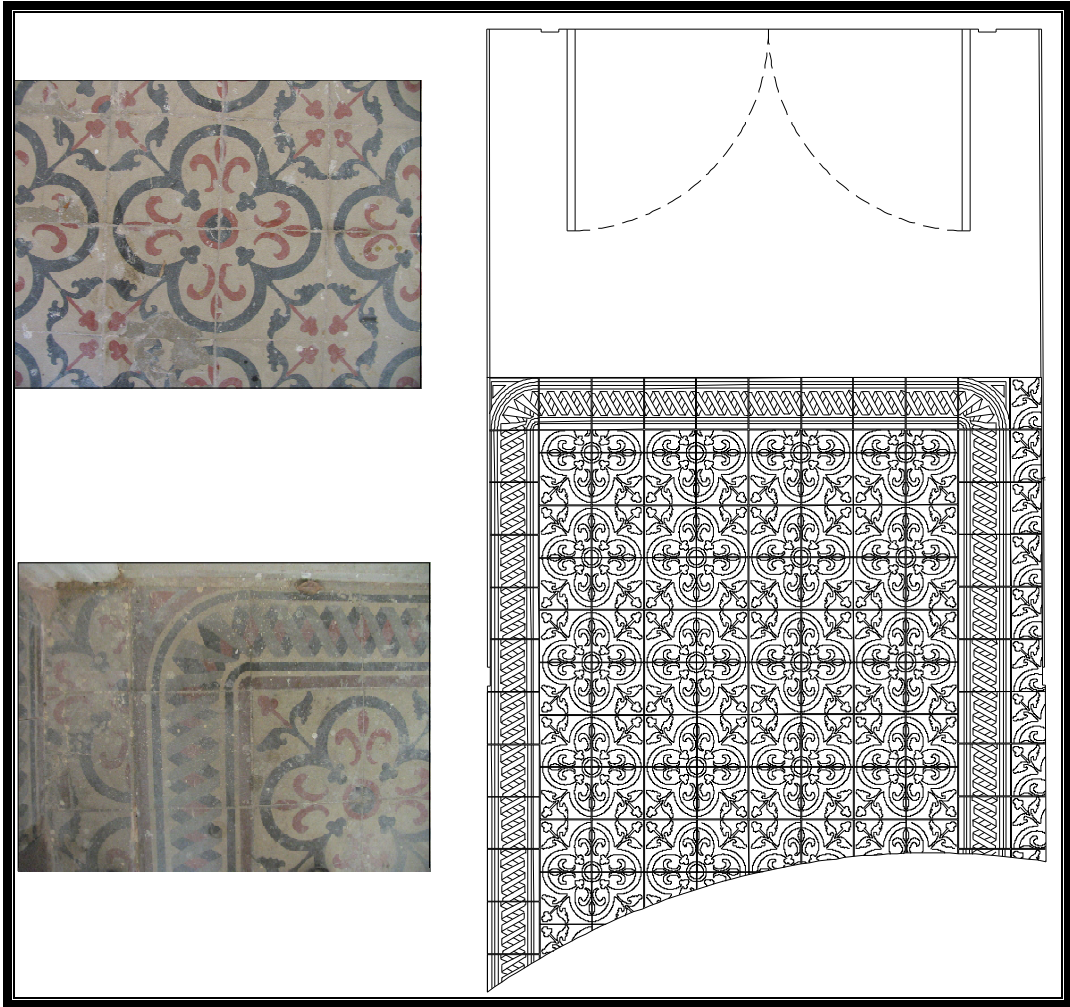
Resim 4.40 C-219 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.41 C-216 nolu mekan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.42 C-217 nolu mekana ait orjinal karo mozaik zemin kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

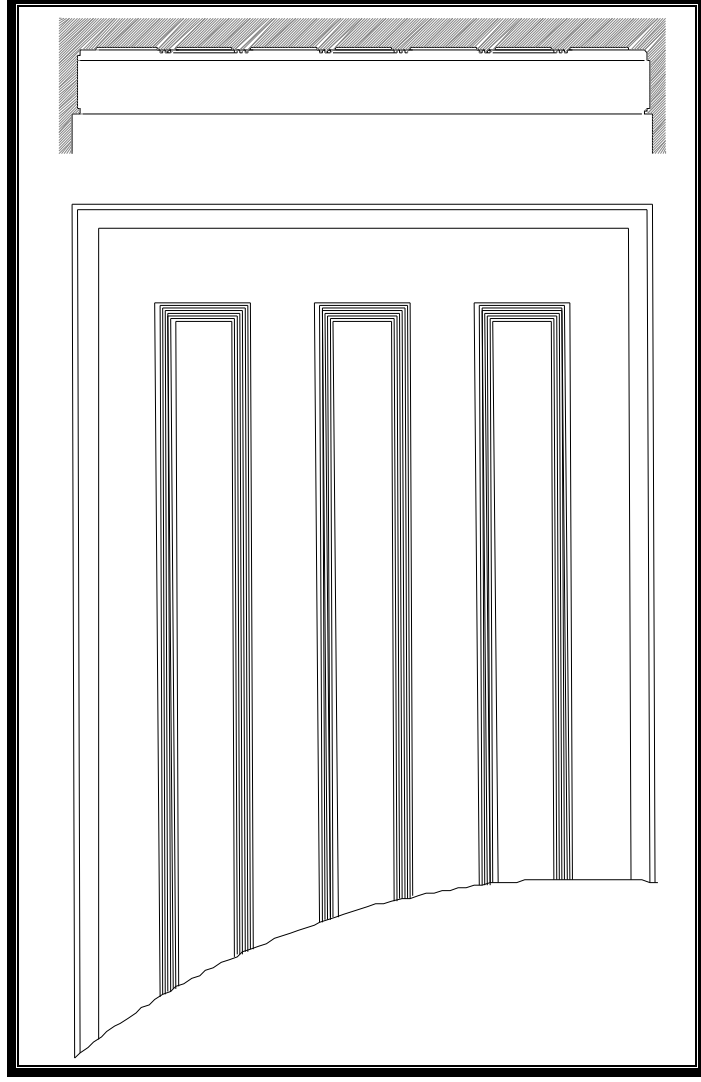
Şekil 4.7 C-217 nolu mekana ait orjinal karo mozaik kaplama planı

Resim 4.43 C-217 nolu mekana ait tavan kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

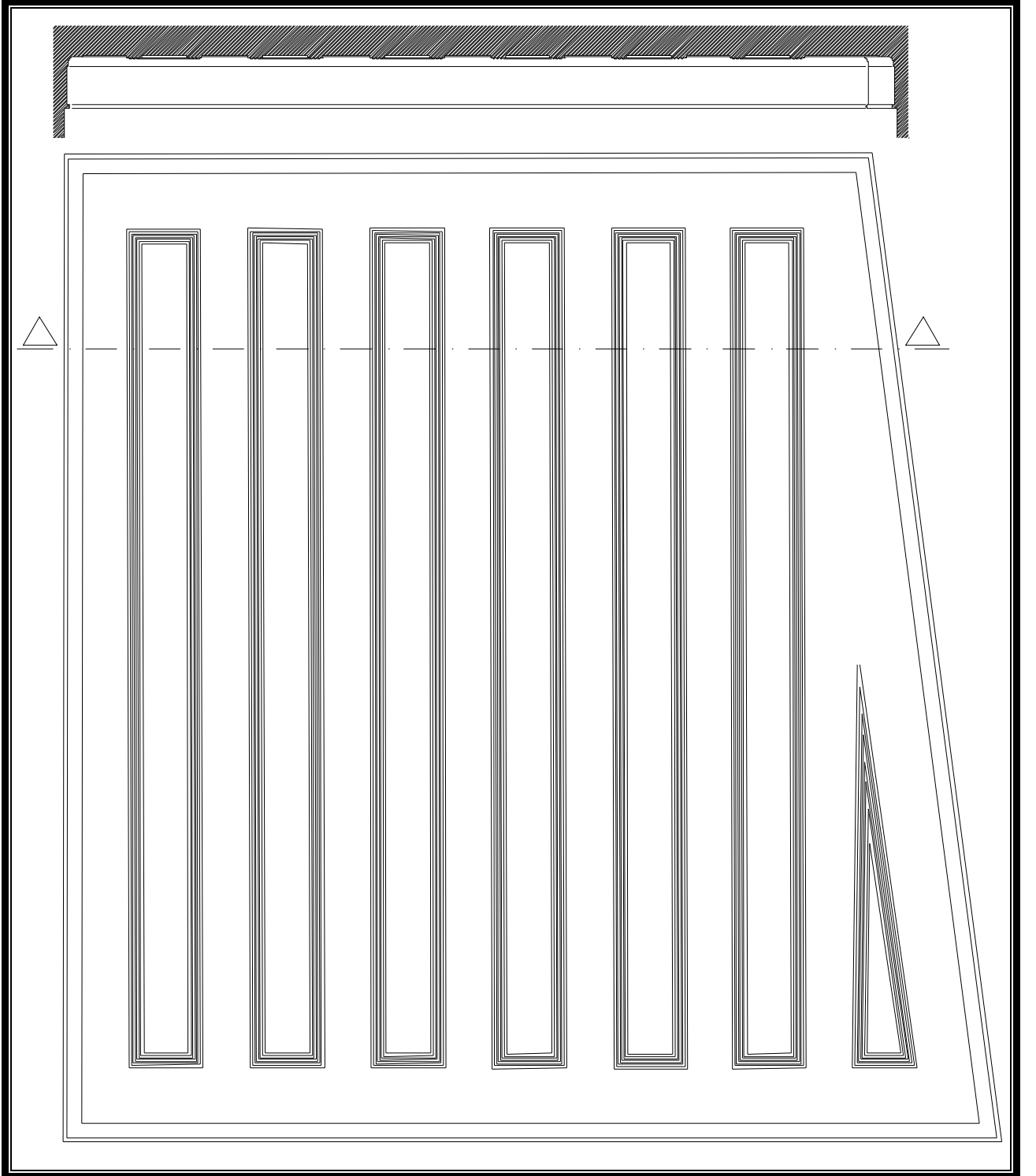
Resim 4.44 C-219 nolu mekana ait tavan kaplaması (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

Şekil 4.8 C-217 nolu mekana ait tavan çita planı ve kesiti

Resim 4.45 C-217 nolu mekanın tavan çitalarından detay (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Şekil 4.9 C-219 nolu mekan ait tavan çita plan ve kesiti

Resim 4.46 C-214 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

Resim 4.47 C-213 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

Resim 4.48 C-218 nolu mekana ait tavan (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

C Blok'un kapı kasaları ve pervazları hem iç mekan, hem de dış mekan kapılarında orjinaldir. Pencereleeri ise diğer üç blok ile aynı pervaz ve kasa detayına sahip olup orjinaldir.

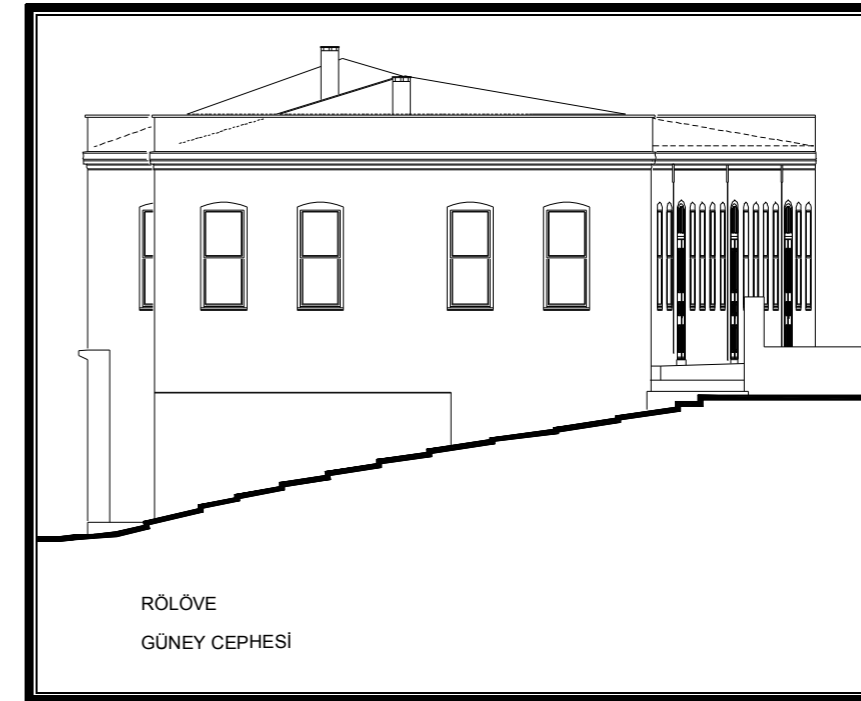
Resim 4.49 C Blok (C-201'e ait) tek kanatlı iç kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.50 C Blok (C-202'ye ait) tek kanatlı iç kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.51 C Blok (C-204'e ait) dış kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.52 C Blok C-217'ye açılan kapının dıştan görünümü (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Şekil 4.10 Kilar-ı Hümayun yapısına ait cephelerin rölövesi

4.1.3 Cephe Özellikleri

4.1.3.1 Batı Cephesi

Resim 4.53 A Blok Batı Cephesi

Resim 4.54 B Blok Batı Cephesi

Üç blok olarak ele aldığımız yapının batı cephesinde B Blok, A ve C Blok'lara göre öne çıkma yaparak cephede kütsel bir hareket sağlamaktadır (Şekil 4.10). Bu hareket B Blok'un genişliğinden ve C Blok'un bu cepheye göre geri çekilmesinden kaynaklanmaktadır.

Yapıda özellikle A ve B Blok benzer bir cephe düzeni gösterirken, C Blok diğer iki blokla uyumlu; ama, küçük havalandırma pencereleri ve tek kat pencere dizisi ile farklılık göstermektedir.

Resim 4.55 C Blok Batı Cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

A Blok'un her iki katında, B Blok'un üst katı ile C Blok'da kemer atkılı ahşap giyotin pencere dizisi görülmektedir. Her üç blokta da pencere boyutları aynıdır. Pencere dizisi B Blok'un alt kat pencerelerinde farklılık göstermektedir. B Blok'un alt kat pencereleri, C Blok yönündeki son iki penceresine kadar duvardan ortalama 3 cm çıkma yapan taş söve ile çevrilidir. Son iki penceredeki bu farklılık, eski fotoğraflarda B Blok'un bu yüzeyinde bitişik gördüğümüz yapının kaldırılması ile bu bölümün yeniden örülmesi ve pencerelerin tekrardan yapılmasından ötürüdür. Gene aynı sebepten ötürü cephenin bu bölümünde binanın dışında devam eden ve yüksekliği kat silmesi ile biten duvar çıkıntısı görülmektedir. C Blok'un bu cephesinde IRSICA tarafından kullanılan mekanların pencerelerinde demir parmaklıklar görülmektedir.

Resim 4.56 A Blok batı cephesinde yer alan kemer atkılı pencereler

Resim 4.57 B Blok batı cephesinde yer alan düz atkılı ve kemer atkılı pencereler

Resim 4.58 C Blok batı cephesinde yer alan kemer atkılı pencereler

Resim 4.59 B Blok batı cephesinden kısmi görünüm

A, B, ve C Blok'ları yatayda bağlayan ve bütünlük oluşturan, kuzey cephesi hariç tüm cephelerde devam eden saçak profili görülmektedir. Her üç bloğun bütün cephelerinde saçak profilinden sonra yükselen ve çatı su toplama oluşunu kapatan parapetde yapının yatayda

bütünlüğünü sağlayan bir öğedir. B Blokda saçak profilinin yanısıra bir de kat silmesi cephe boyunca devam etmektedir. Saçak profilinden sonra yükselen parapet üzerinde nemlenmeden ve iklim şartlarından kaynaklandığı düşünülen sıva bozulmaları ve yer yer dökülmeler her üç blokda da görülmektedir.

A ve B Blok'ların bu cephedeki ahşap kapıları orjinaldir. Çift kanatlı kapılar A ve B Blok'larda üstülerinde yer alan dörtgen çerçeveli camları ve düz atkılı yapılarıyla benzer özelliktedir. A Blok'da yer alan tek kanatlı ahşap kapılar ise kemer atkılı ve sadece kapı kanadından oluşmakta, üstlerinde kapı kanadından hariç bir cam bulunmamaktadır. A ve B Blok'ların bu cephesinde yer alan çift kanatlı kapılar taş söve ile çerçevelenmiştir.

Batı cephesinde A ve C Blok'un önünde iki teras vardır. B Blok'da ise; sadece, kapı önlerinde yer alan ve dört veya beş basamakla çıkılan sahanlıklar bulunmaktadır.

Çatıdan gelen yağmur suyu gizli derelerden çörtlenlere toplanır, çörtlenlerden yağmur suyu boruları ile bina dışına aktarılır. Cephede görülen çörtlenler metal iken, borular pvc'dir.

C Blok'da, arkasında yer alan dolgu zeminin suyunu aktarmak amacıyla yapılan 10 cm çapında delikler görülmektedir. Ayrıca, arkadaki dolgu zeminin bu cephede duvara yaptığı basıncı karşılamak ve/veya desteklemek amacıyla yapılmış payanda bulunmaktadır. C Blok'un önünde yer alan terasta lojmanların kömürlüğü bulunmaktaydı. Biriket ile yığma yapılmış bu yapı, Kılar-ı Hümayun yapısının üniversitenin kullanımına verilmesi ile yıkılmıştır.

Resim 4.60 C Blok'un batı cephesinde yer alan ve sonradan yıkılan lojmana ait kömürlük

Resim 4.61 A Blok batı cephesinde yer alan çift kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

Resim 4.62 B Blok batı cephesinde yer alan çift kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

Resim 4.63 A Blok batı cephesinde yer alan tek kanatlı kapı (restorasyon uygulaması sonrası fotoğraftır)

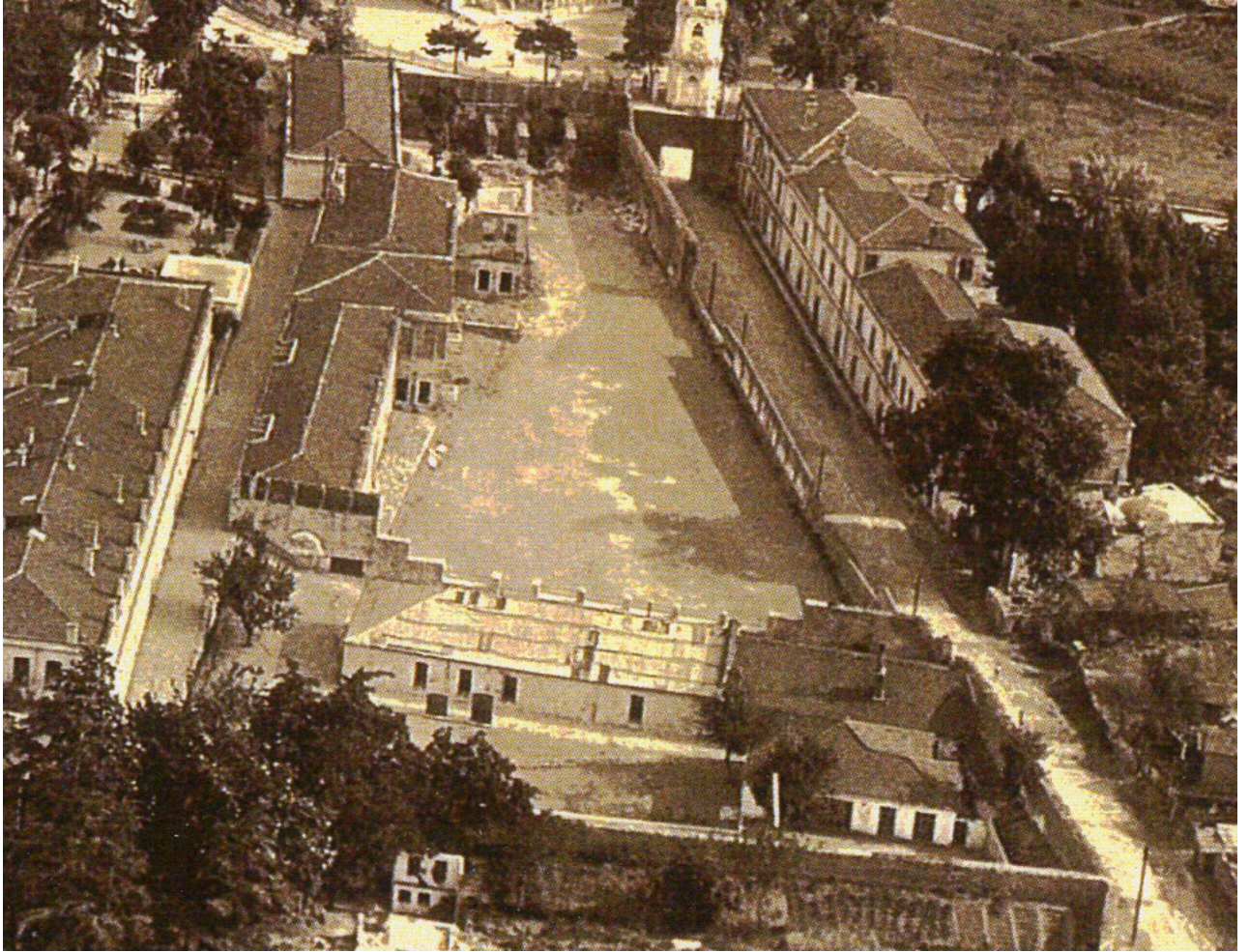

Resim 4.64 Kılar-ı Hümayun'a ait Kuzey cephesi

4.1.3.2 Kuzey Cephesi

9.54 m uzunluktaki bu cephe Y.T.Ü. yönünde sadece A Blok'a ait taş örgü ağırlıkta bulunan bir özelliğindedir (Şekil 4.11). Yapının bu cephesinde herhangi bir kapı veya pencere bulunmamaktadır (Resim 4.64).

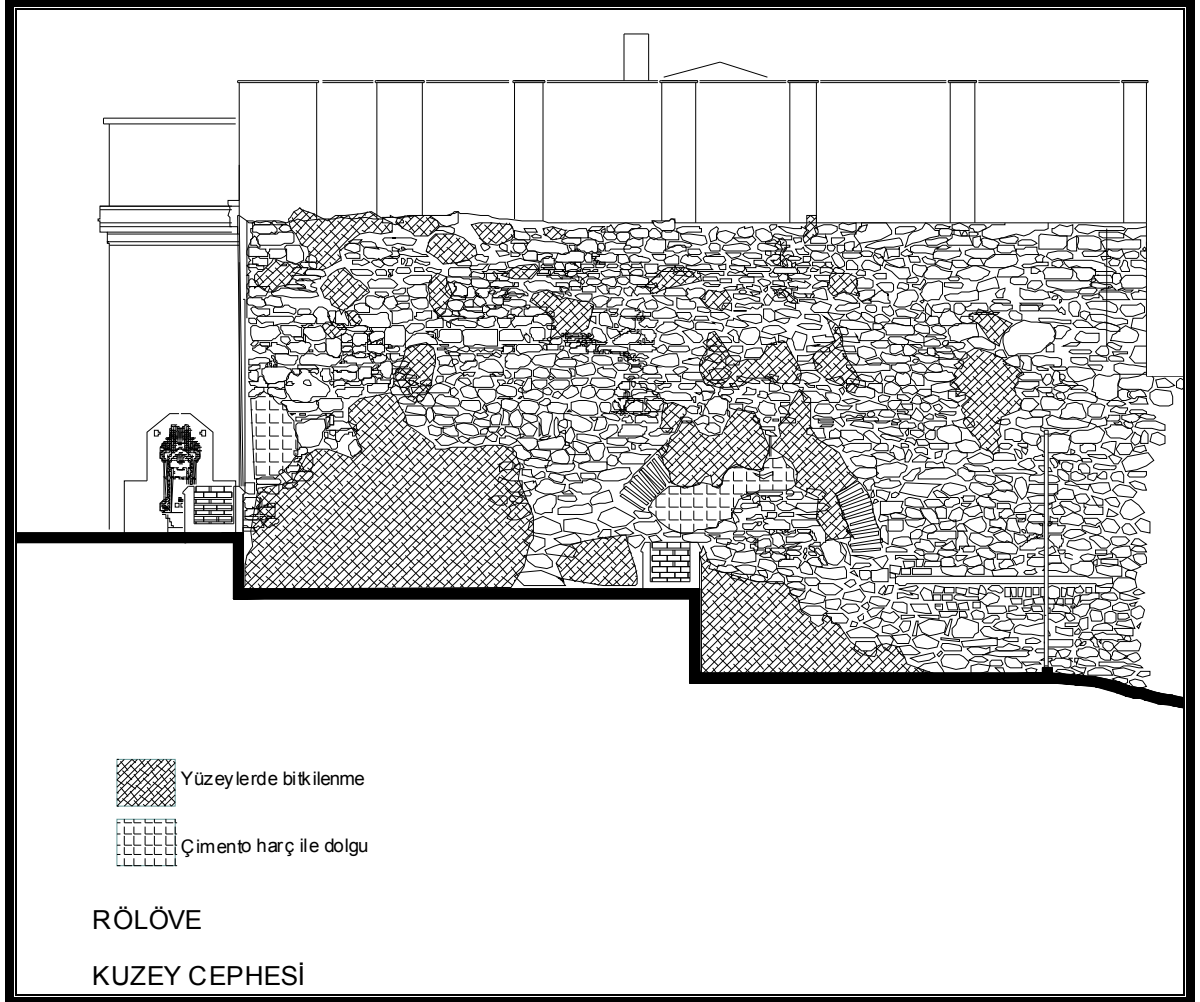
Duvar da taş örgü, yapının bütün cephelerinde devam eden; ama, bu cephede yer almayan saçak profilinin alt yüksekliğinde bitmektedir. Taş örgünün bitmesi ile, yapının diğer cephelerinde de görülen çatı önü parapet bu cephede de devam etmektedir. Kuzey cephesinde parapetin önünde den-dan'lar bulunmaktadır. Yedi tane, ayrı boyutlarda, eşit yükseklikte den-dan bulunmaktadır. Parapetten ortalama 50 cm'lik bir çıkma yapan den-dan'lar parapet gibi sıva üzerine boyalıdır. Cepheyi oluşturan taş örgü, Kılar-ı Hümâyün yapısının batı bahçesini sınırlayan kuzey duvarının devamıdır ve aynı özelliğindedir. Kuzey duvarının 1935-1940 tarihli Alkan arşivi fotoğrafında duvar boyunca den-dan'lar görülmektedir (Resim 4.65). Den-dan'lar büyük bir ihtimalle yapının cephe özelliği değil, duvarın karakteristik özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Resim 4.65 Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940) (fotoğraftan bir kısım)

Bu cephede tuğla örgü kemer görülmektedir. 1935-1940 tarihli fotoğrafta (Resim 4.65) bu kemer ve alt hizası duvardan çıkıntı yapmaktadır. Aynı cephede batı yönünde kemerin altında ahşap lento görülmektedir. Bu lento buradan bir geçişin olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Aynı fotoğrafta lentonun altında bir boşluta görülmektedir.

Şekil 4.11 Kilar-ı Hümayun yapısı kuzey cephesi rölövesi

Kuzey cephesinde taş, tuğla ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzemede bozulmalar görülmektedir. Cephede büyük oranda bitkilenme problemi vardır. Yer yer çimento harç ile cepheye müdahalede bulunulmuştur. Cephenin önüne yapılan tuğla çiçeklikler ve jeneratör cepheyi kısmen kapatmaktadır.

Kuzey cephesi olarak ele aldığımız A Blok'a ait cepheden hariç B Blok'a ait, A Blok'un önündeki terasa bakan 3.85 m uzunluğunda ayrı bir kuzey cephesi daha vardır. Bu cephede de yapının bütün cephelerinde görülen saçak profili yatayda aynı yükseklikte devam etmektedir. B Blok'un batı cephesinde yatay hat boyunca devam eden kat silmesi ise burada devam etmemektedir.

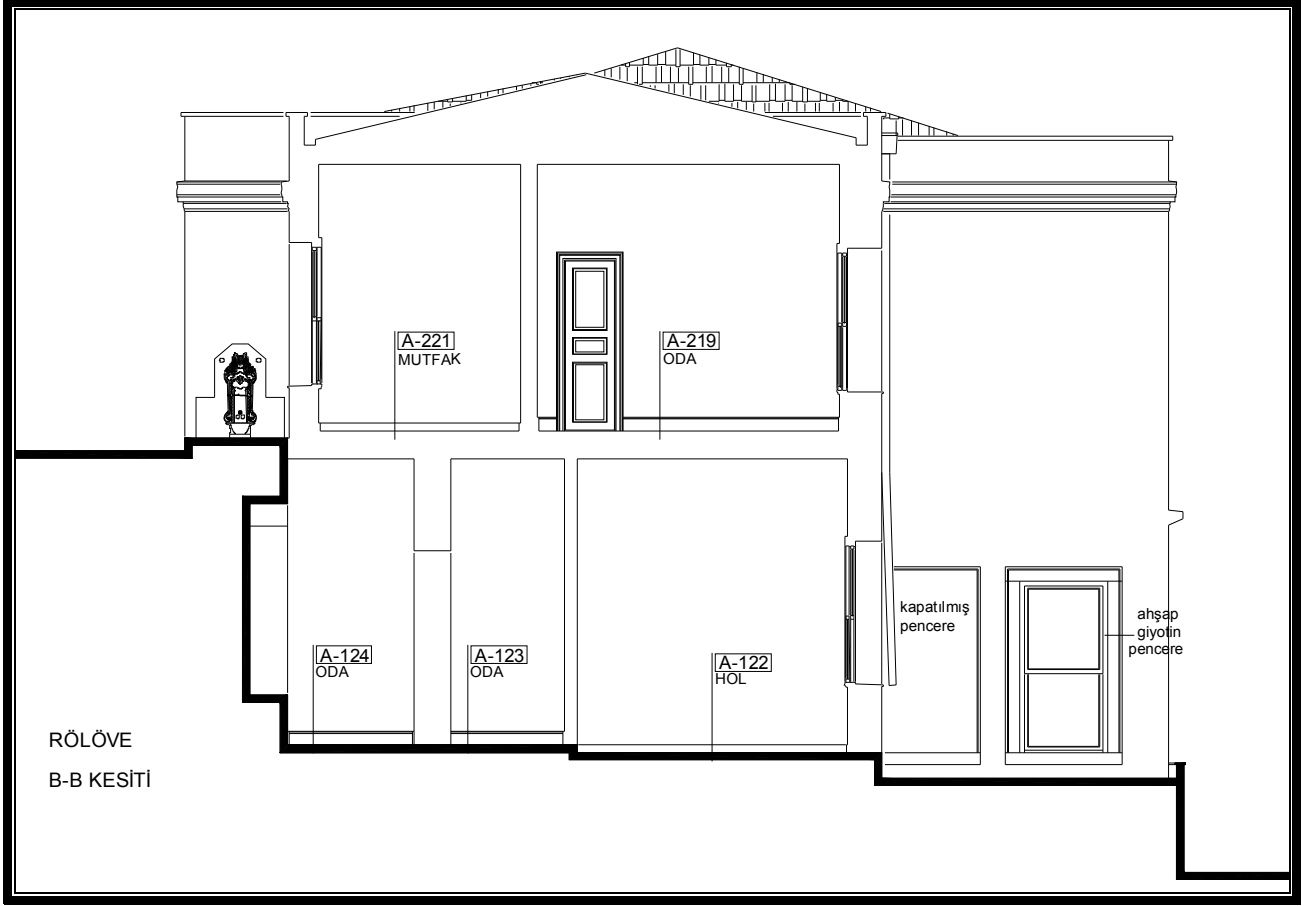

Resim 4.66 Kılar-ı Hümayun yapısı kuzey cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

B Blok'a ait bu kuzey cephesinde bir adet ahşap giyotin bulunmaktadır (Resim 4.67). Bu pencerenin etrafı batı cephesinde olduğu gibi taş söve ile çerçevelenmiştir. Bugün kullanılan pencerenin haricinde duvar örülerek kapatılmış ve bugün izleri belli olan, denizliği duran bir adet pencere daha bulunmaktadır. Yapının orjinalinde açık olan pencerenin ne zaman kapatıldığı hakkında bilgi yoktur.

Resim 4.67 B Blok'a ait kuzey cephesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Şekil 4.12 B-B kesitinde B Blok'a ait kuzey cephesi

Resim 4.68 Kılar-ı Hümayun yapısı A ve B Bloklara ait doğu cephesi

Kılar-ı Hümâyün yapısının, kuzey yönünde C Blok'a ait 4.46 m uzunluğa sahip, üzerinde herhangi bir kapı veya pencere bulunmayan bir kuzey cephesi daha vardır (Resim 4.70). Bu cephe üzerinde sadece bir adet duvar çeşmesi yer almaktadır. Çeşmenin bu cepheye daha sonradan getirildiği, orjinal yerinin burası olmadığı sanılmaktadır. Bu hususta herhangi bir belge veya bilgi mevcut değildir. Saçak profili bu cephede de devam etmektedir.

Resim 4.69 C Blok'a ait kuzey cephesinde yer alan duvar çeşmesi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

4.1.3.3 Doğu Cephesi

Toplam uzunluğu 117.35 m olan doğu cephesinde C Blok, A ve B bloklara göre 4.46 m'lik bir öne çıkma yapmıştır (Resim 4.70). Yapı bu cephede arazideki kot farkı nedeniyle tek katlı bir görünüm sergiler. A ve B Blok'ların üst katları bu yönde cephe verirken, C Blok'unda tek katı cephe vermektedir (Şekil 4.10).

Resim 4.70 C Blok'un A ve B Blok cephesine göre yaptığı öne çıkma (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

A ve B Blok'larda, oluşturdukları uzun ve monoton cephenin etkisini kırmak, cephede hareketlilik elde etmek için yapıldığı söylenebilecek ortalama 1.40 – 1.50 m arasında girintiler vardır (Resim 4.71). Oluşturulan bu girintilerin önlerinde bazılarının yoldan 10-15 cm arasında yüksekliği bulunan sahanlığa çıkılır. Herbir girintide yer alan kapılar ile yeni bir birime geçilir.

Genel cephe özellikleri batı cephesi ile aynıdır. Batı cephesinde gördüğümüz saçak profili bu cephede de devam etmektedir. Saçak profili izlediği yatay hatta yer yer terazisinden şaşsa da, genel olarak bulunduğu cephelerde aynı kotta devam etmektedir. Bu cephede de saçak profili üzerinde devam eden parapet batı cephesi ile aynı biçimde devam etmektedir.

Cephede gördüğümüz ahşap giyotin pencereler aynı kasa ve iç pervaz detaylarına sahip olup batı cephesinde yer alan pencereler ile de aynıdır. Bu cephede her üç blokun da pencereleri kemer atkılı boşluklara oturtulmuştur.

Resim 4.71 A ve B Blok'un doğu cephesinde hareketlilik sağlayan nişler

Resim 4.72 Kılar-ı Hümâyun yapısı C Blok doğu cephesi

C Blok'un dış kapıları orjinal olup, üçüde çift kanatlıdır ve kapı kanatlarının üstünde sabit kasaya oturtulmuş camlar vardır. Kapılarda kemer atkılı boşluklara yerleştirilmiştir. C Blok'un ortada yer alan kapısının önünde ve bu kapının iki yanında yer alan ikişer pencerenin önünde demir kapı ve demir parmaklıklar vardır. Bu bölüm IRSICA'nın arşivi ve deposu olarak kullanıldığından, demir kapı ve demir parmaklıklar güvenliğini sağlamak maksadıyla yapılmıştır.

Resim 4.73 A-221 nolu mekana ait tek kanatlı kapı ve pencere

B Blok'un C Blok yönündeki sonuncu ve çift kanatlı kapısının biçimsel özellikleri C Blok'un kapıları ile aynıdır. Sadece, üzerinde yer alan atkının kemeri yarım daireye daha yakın bir eğriseliktir. B ve A Blok'ların tek kanatlı ve çift kanatlı kapıları aynı biçimde olup, ahşap ve kemer atkılıdır.

Bu cephede de karşılaştığımız bozulmalar batı cephesi ile aynı niteliktedir. Yağmur suyu da çörtenler ve yağmur boruları ile aktarılmaktadır.

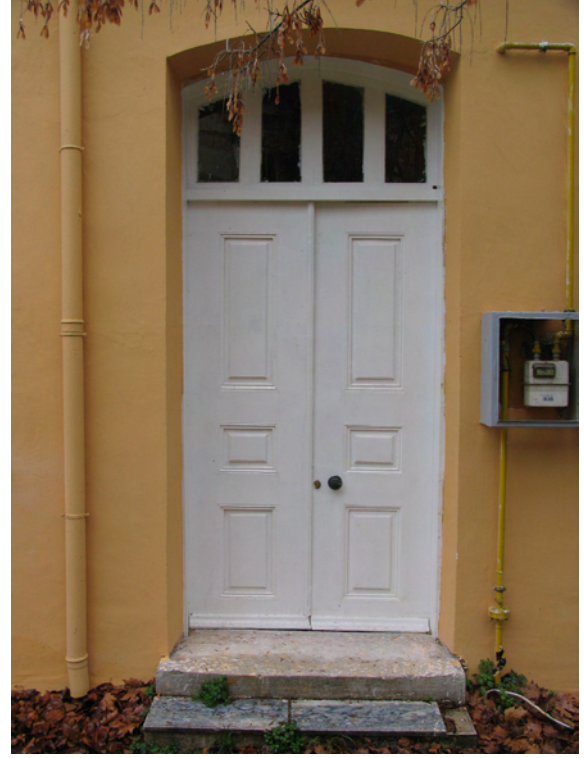

Resim 4.74 A-213 nolu mekana ait çift kanatlı kapı ve pencereler

Resim 4.75 B-215 (sağdaki) ve 217 (soldaki) nolu mekanlara ait dış kapılar (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

Resim 4.76 B Blok'un B-228 nolu mekanına ait C Blok'un çift kanatlı kapıları ile benzeşik özellik gösteren kapısı (soldaki resim)

Resim 4.77 C Blok'un C-217 nolu mekanına ait çift kanatlı kapı (sağdaki resim)

Resim 4.78 C Blok'un IRSICA tarafından arşiv olarak kullanılan mekanlarının güvenlik amacı ile demir parmaklık ve demir kapı ile kapatılmış pencere ve kapısı

4.1.3.4 Güney Cephesi

11 m uzunluğundaki güney cephesi sadece C Blok'a aittir. 11 m'lik bu cephenin haricinde B Blok'a ait 5.45 m uzunlukta ve C Blok'un önündeki terasa bakan ayrı bir güney cephesi daha vardır. Bu cepheyi net olarak D-D kesitinde görmekteyiz.

C Blok'a ait güney cephesi; saçak profili, çatı parapeti ve pencereleri ile batı ve doğu cephesi ile aynı özelliktedir. Cepheden yaklaşık 80 cm'lik çıkma yapan, 6.57 m uzunlukta ve +2,68 m kotuna kadar yükselen bir duvar bulunmaktadır. Bu duvarın taşıyıcı sisteme katkısı olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak yapılacak detaylı strüktür analiz çalışmaları neticesinde anlaşılabilir.

B Blok'a ait güney cephesinde de batı ve doğu cephesinde görülen karakteristik özellikler süregelmektedir. Bu cephede, B Blok'un batı cephesinde devam eden kat silmesi devam etmemektedir. B-227 nolu mekana ait havalandırma penceresi bu cepheye bakmaktadır. Ayrıca alt katta, kapatıldığından bahsettiğimiz ve B-124 nolu mekana açılması gereken kapının izleri bu cephede çok net bir şekilde görülmektedir. Kapı boşluk izinin üzerinde yer alan metal "I" profil ve ahşap pencere, burada kapı ile beraber var olan elemanlar olabileceği gibi, kapının kaldırılmasından sonrada yapılmış olabilirler.

Resim 4.79 C Blok'a ait güney cephesi

Resim 4.80 B Blok'a ait güney cephesi

Resim 4.81 B Blok güney cephesi üzerinde yer alan B-124 nolu mekana açılan bir kapının yer aldığı düşünülen kapı izi (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafıdır)

4.1.4 Restitüsyon Önerisi

4.1.4.1 Kronolojik Değerlendirme

Yapının günümüze kadar geçirdiği değişiklikleri incelerken, elimizde bulunan sınırlı sayıdaki az belge ile kronolojik değerlendirme yapıldığını bilmeliyiz. Ne yazıkki yapı ile ilgili elimizde plan şemasını gösteren herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak, dış kontürlerini gösteren iki ayrı harita ile fotoğraflar mevcuttur.

Elimizdeki sınırlı sayıda belgelerin ışığında Kılar-ı Hümâyun yapısının geçirdiği dönemler şu şekilde sıralanmıştır:

1. 1913/1914 – 1926 yılları: V. Mehmed Reşad'ın (1909-1918) sultan olduğu ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan dönemdir. Bu dönemi anlatan elimizde 1913/1914 tarihli Alman Mavisi haritası ile 1926 tarihli Rumeli Cihedi haritası bulunmaktadır. Her iki haritada da yapının dış kontürleri günümüzde mevcut kontürleri ile aynıdır. Özellikle Alman Mavisi haritasında yapının kontürlerine ait ölçüler mevcut kontürleri ile aynıdır. Araziye ait verilen kotlar incelendiğinde, yapının batısında yer alan bahçenin 1913/1914'den önce doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.
2. 1935/1940 yılları: Cumhuriyet döneminde yer alan bu dönemde yapının durumunu elimizde bulunan aynı tarihli fotoğraftan anlamaktayız. Fotoğrafta yapının ortasında yer alan kütleyle 'L' biçiminde bir ek yapıldığı anlaşılmaktadır. 1926 yılı haritasında gözükmeyen ekin, bu tarihten sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Fotoğrafta çatısının da görebildiğimiz yapının bacalarının bu tarihlerde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yapının orijinalinde bulunup bulunmadığını, bu tarihlerde gördüğü onarımlar ile iptal edilip edilmediği hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır.
3. 1962 yılları: Bu dönemi aynı tarihli hava fotoğrafından anlamaktayız. Yapıya 1926-1935/1940 yılları arasında yapıldığı tespit edilen ek yapının 1962 yılından önce yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu fotoğrafta da yapıya ait baca gözükmemektedir.
4. 2002 yılı: Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı müzesi personeline ait lojman kullanımı için rölöve-restorasyon projesi hazırlanmıştır. Rölöve çizimlerinde A Blok önünde günümüzde mevcut bulunan ve 1935/1940 tarihli fotoğrafta da görülen terasın bulunmadığı, pencere düzenlerinin mevcut durumdan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespitten yola çıkarak terasın 1940 tarihinden sonra yapılan müdahale ile iptal edildiği söylenebilir. Aynı rölöve çalışmasında B bloka yapılan ek yapının yıkılması ile bu yönde saçak profiline kesildiği; ancak, yine bu yıllarda yapılan restorasyon çalışması ile tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Yapının günümüzde mevcut bulunan durumuna bu yıllarda yapılan restorasyon uygulaması ile kavuştuğu tespit edilmiştir. Yapılan uygulamada plan şemasında büyük bir değişikliğe gidilmediği elimizde ki 2002 yılına ait rölöve ve restorasyon çizimlerinden anlaşılmaktadır.

5. 2005 yılı: 2002 yılında hazırlanan restorasyon projesinin uygulandığı yapılan rölöve çalışması ile tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, yapı ilk yapıldığı dönemden günümüze kadar incelediğimiz süreçler ve bu süreçler dışında yüklendiği işleve göre bir takım değişiklikler geçirmiştir. Bundan sonraki dönemlerde de değişiklikler geçirmeye devam edecektir.

4.1.4.2 Restitüsyon Projesi

Restitüsyon projesinde, dış kontürler elimizdeki en eski belge olan 1913/1914 tarihli Alman Mavisi haritasına göre belirlenirken, iç planlama 2002 tarihli rölöve çalışması ve yerinde yaptığımız analiz çalışmaları neticesinde hazırlanmıştır.

Yapının orjinal kullanımının kiler halkının ikametgahı olması günümüzde mevcut planlamaya yakın bir şemanın uygulanmış olabileceğini düşündürmektedir. Mevcut duruma yeni ihtiyaçlara göre ek duvarlar ek bölümlerin yapıldığını duvar kalınlıklarından faydalanarak tespit edebilmekteyiz.

A-120 nolu giriş hacmini bölerek A-118 ve A-117 nolu mekanlara ayıran bölücü duvarların muhdes oldukları yerinde yapılan analiz çalışması ile tespit edilmiş ve özgün durumunda bulunmadığı anlaşılmıştır.

B-103 nolu giriş holünü B-105 ve B-106 nolu mekanlara ayıran bölücü duvarların muhdes olduğu ve özgün durumda yer almadığı tespit edilmiştir.

B-114 nolu hole yapılan muhdes duvarda restitüsyon projesinde kaldırılmıştır.

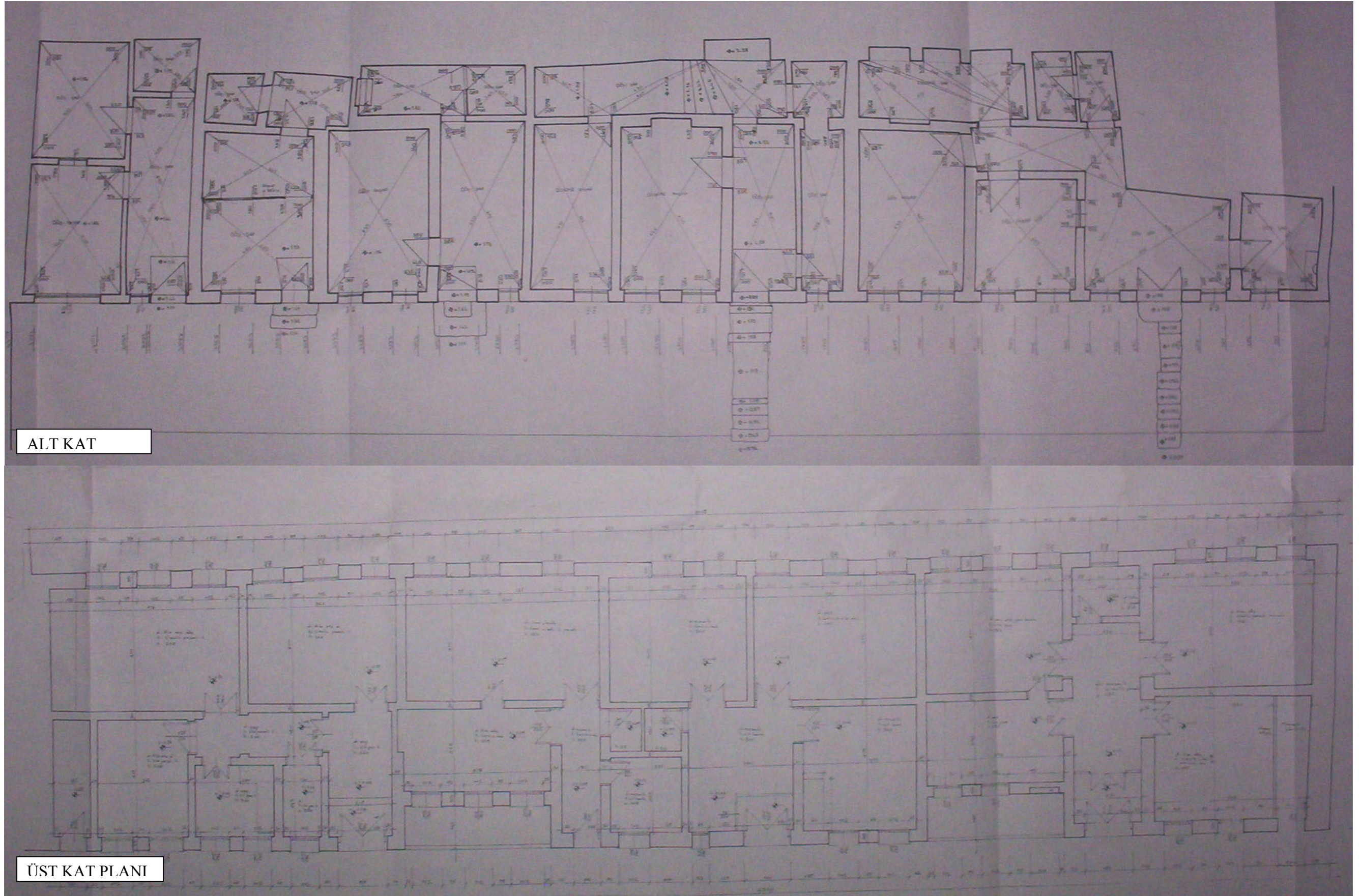
B bloka ait 119, 120, 121, 122, 123 ve 124 nolu mekanların fazla müdahale görmesi özgün durumun tespitini güçleştirmektedir. Bu alanda yapılan müdahalelerle ilgili hiçbir belgenin elimizde mevcut olmaması bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Ancak, B-124 nolu mekandan C blokun önünde yer alan terasa çıkışı sağlayan ve bugün izlerine rastlanan kapının yapıya bu bölgede yapılan ek yapı ile açılıp açılmadığı, özgün durumunda var olup olmadığı hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yalnız kapı boşluğunun üzerinde yer alan 'I' profilin Cumhuriyet Dönemi eki olabileceği ve kapının da B bloka yapılan ek yapı ile açılmış olabileceği söylenebilir.

A blokun üst katında A-208 ile 207'yi, A-210 ile 211'i ve A-215 ile 216 nolu mekanları ayıran duvarlarında muhdes oldukları tespit edilmiş ve restitüsyon projesinde kaldırılmışlardır.

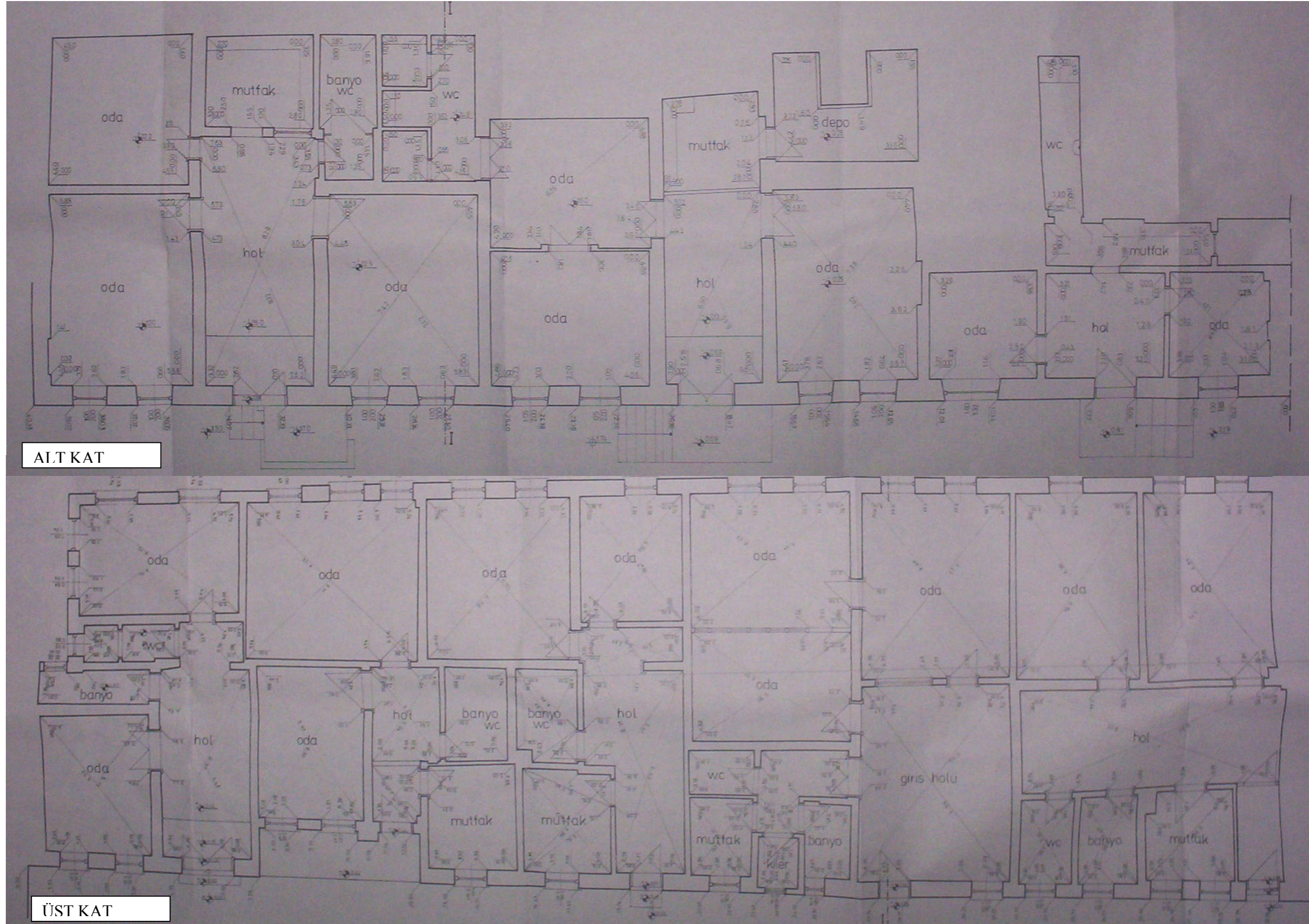
B-202 nolu mekanı B-203, 205 ve 206 nolu mekandan ayıran bölücü duvarlarda muhdestir. Bu nedenle restitüsyon projesinde kaldırılmıştır.

B-211, 212, 213, 214 ve 215 nolu mekanları ayıran duvarlarında muhdes oldukları yapılan analiz çalışmaları ile anlaşılmıştır.

Elimizde yapının planına dair en eski belge 1913-1914 tarihli Alman Mavisi haritalarıdır. Bahsedilen haritada da sadece yapının dış kontürleri hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Ancak, iç planlama ve cepheler hakkında hiçbir belge ve bilgimiz bulunmamaktadır. Bu nedenle yapılan restitüsyon projesi, yapının özgün halinden farklı olması muhtemeldir.

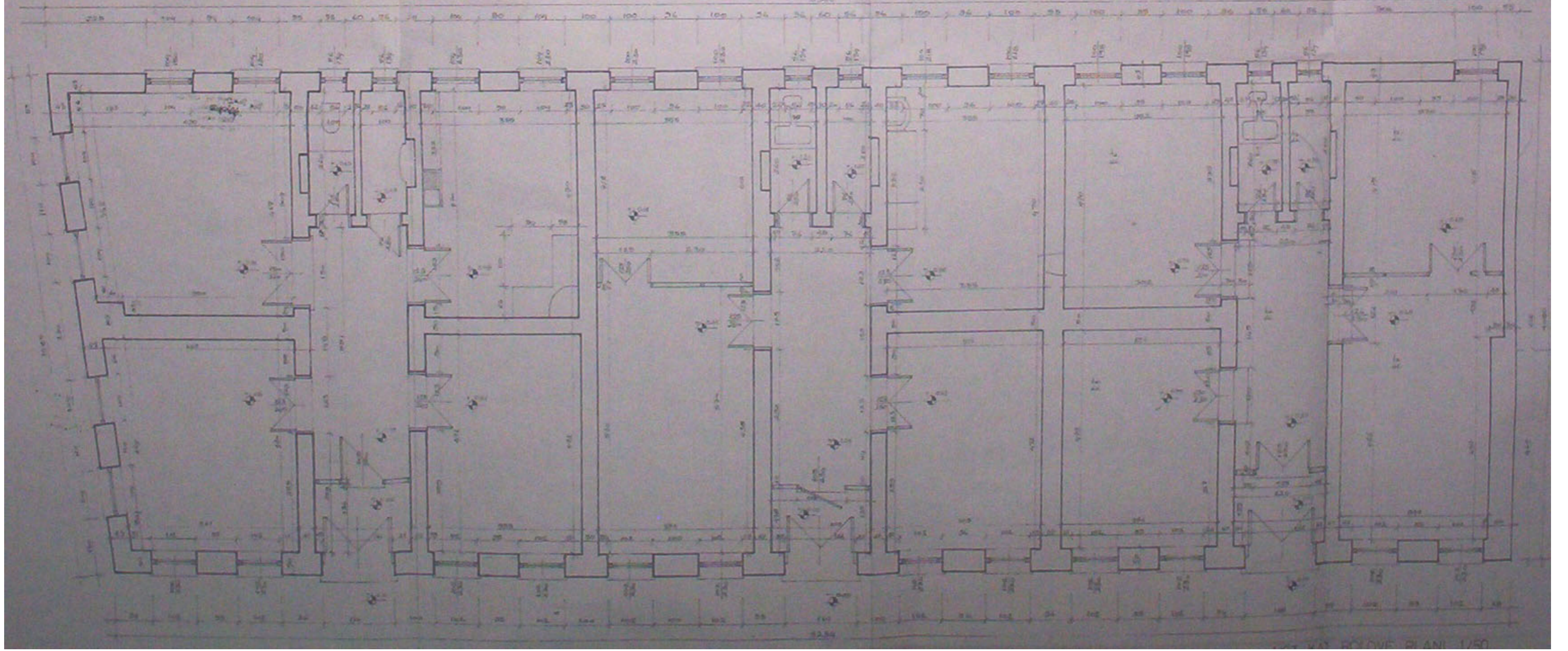

Şekil 4.13 Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması
A Blok alt ve üst katlara ait rölöve çizimleri (2002)

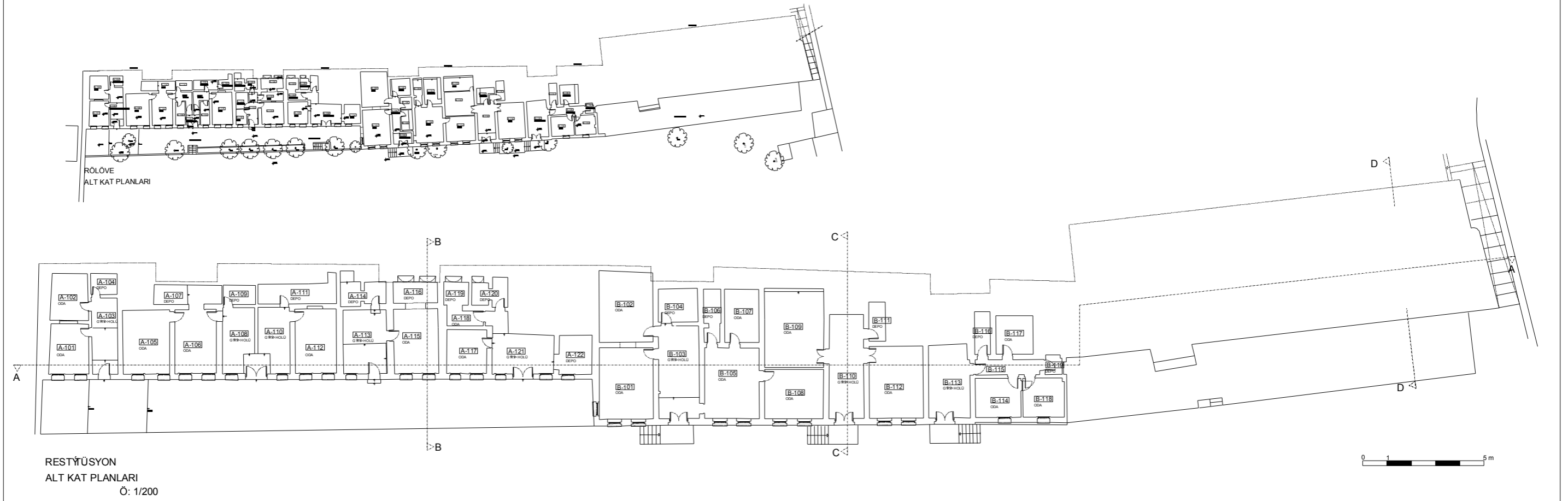

Şekil 4.14 Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması
B Blok alt ve üst katlara ait rölöve çizimleri (2002)

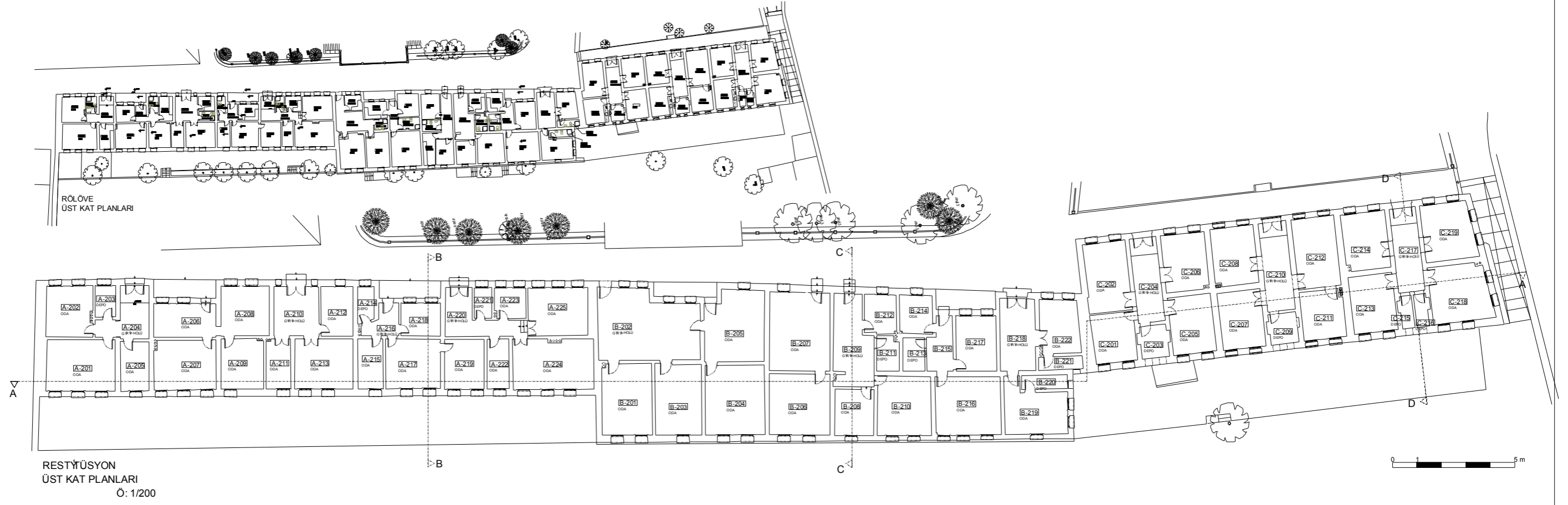

Şekil 4.15 Kültür Bakanlığı Yıldız Sarayı Müzesi'nce yapılan rölöve çalışması
C Blok'a ait rölöve çizimi (2002)

Şekil 4.16 Restitüsyon ve Rölöve alt kat planları

Şekil 4.17 Restitüsyon ve Rölöve üst kat planları

4.1.5 Koruma ve Restorasyon Önerisi

Yıldız Saray kompleksinde yer alan Kılar-ı Hümâyun'un mimarisi, tarihçesi, zaman içindeki gelişimi ve değişimi ile ilgili, araştırma sırasında yeterli belgeye ulaşılamamıştır. Günümüze kadar tespit edilen ve edilemeyen dönemlerden geçmiştir.

Yapı, kiler halkının ikametgahı iken Cumhuriyet Dönemi'nde önce polis okulu idarecilerinin lojmanı, daha sonra harp akademileri personeline ait lojman olarak kullanılmıştır. 1975 yılında Kültür Bakanlığı'nın kontrolüne geçen yapı Yıldız Sarayı Müzesi'nin personeline ait lojman olarak kullanılmıştır. 2004 yılında Y.T.Ü. bünyesine katılması ile yapı için yeni bir süreç başlamıştır.

2004 yılında Y.T.Ü. bünyesine katılana kadar geçirdiği süreçte, müdahaleler ve ekler yapıldığı gibi yıkımlar ve bozulmalarda yaşanmıştır. Ne yazık ki yapının iç planlamasına, cephesine dair hiçbir belgenin olmaması geçen süreçler hakkında bir bilginin olmasını engellemektedir. Ancak, günümüzde yerinde yaptığımız tespit çalışmaları neticesinde yapının özgün haline yakın tahminlerde bulunabilmekteyiz.

Geçirdiği bu süreçler sonunda Y.T.Ü. denetimine giren yapı, üniversitenin ihtiyacı doğrultusunda bazı fakültelerce bölüşülmüştür. Sanat ve Tasarım fakültesinin sanat programlarına ait derslikler ve bu programların öğretim elemanlarına ait odalar; İktisadi ve İdari Bilimler fakültesine ait idari birimler ve öğretim elemanlarına ait odalar ve rektörlüğe ait hizmet birimlerinin bazılarının bu yapıya taşınması planlanmaktadır.

En son, lojman olarak kullanılan yapının mekansal örgütlenmesi eğitim amaçlı yeni fonksiyonuna cevap verememektedir. Birimler arasında yatayda ve düşeyde sirkülasyonun bulunmaması, muhdes olduğu tespit edilen bölücü duvarlarla büyük hacimlerin parçalanması, herbir lojman dairesine ait ıslak hacim düzenlenmesi gibi nedenler mekansal örgütlenmede değişikliğe gidilmesini mecbur kılmıştır.

Yeni fonksiyona uygun düzenlemeler esnasında, yapının mekansal örgütlenmesinde köklü bir değişime gidilmemiştir. Ana mekanlar korunmuş, muhdes oldukları tespit edilen duvarlar kaldırılmıştır. Bu doğrultuda yatay ve düşey sirkülasyon elemanları düzenlenmiştir.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: PROF. İSMET AĞARYILMAZ

2534008 ERKAN KİRAZ

Şekil 4.18 Kılar-ı Hümayun Alt Kat Restorasyon Planı

Şekil 4.18 Restorasyon ve Rölöve alt kat planları

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: PROF. İSMET AĞARYILMAZ

2534008 ERKAN KİRAZ

Şekil 4.19 Kılar-ı Hümayun Üst Kat Restorasyon Planı

Şekil 4.19 Restorasyon ve Rölöve üst kat planları

Mekansal örgütlenmede yapılan değişiklikler şöyledir:

A blok alt katta yatay sirkülasyon için A-107, 110, 113, 116, 119, 121, 124, 127 ve 129 nolu mekanlara ait duvarlar yıkılmış ve elde edilen alanda koridor ile wc düzenlenmiştir. Ana mekanlara ait duvarlara müdahale edilmemiş, sadece küçük birimlere ve muhdes hacimlere müdahalede bulunulmuştur. Oluşturulan birimlerin Rektörlük tarafından farklı hizmet birimlerine tahsis edilmesi planlanmaktadır.

A blok üst katında yatay sirkülasyon ve ıslak hacim ihtiyacı nedeni ile A-205 ile 207, A-211 ile 213, A-215 ile 220, A-221 ile 224 nolu hacimler arasında yer alan duvarlarda sirkülasyon amaçlı açıklıklar oluşturulmuştur. Lojman kullanımı için muhdes eklerle düzenlenmiş ıslak hacimler kaldırılmış ve geniş giriş holleri elde edilmiştir. Bu katta bulunan birimler Sanat ve Tasarım fakültesi tarafından idari personele ve öğretim elemanlarına ait odalar ile depo ve arşiv gibi yan hizmetler amaçlı kullanılacaktır.

B blok alt ve üst katları Sanat ve Tasarım fakültesi tarafından kullanılacaktır. Üst katlarda sanat programlarının yürütücü öğretim elemanlarına ait odalar bulunurken, alt katlarda bu programlara ait derslikler yer alacaktır. Bu nedenle B blokta düşey sirkülasyon elemanına ihtiyaç duyulmuştur. B-107 ve 106 nolu mekanlar ile B-206 nolu mekanlarda yapılan merdiven ile düşeyde bağlantı sağlanmıştır.

B blok alt katta muhdes duvarlar kaldırıldığında yeterli hacimler elde edilmiştir. Yatay sirkülasyon ise, mekanlar arasındaki kapılarla ihtiyaca cevap verecek oranda sağlanabilmektedir.

B blok üst katta koridor ihtiyacını karşılamak üzere, ana mekanlar korunarak duvarlarda açıklıklar oluşturulmuştur.

C bloka ait mekansal örgütlenmeye müdahale edilmemiş; sadece, C-203 nolu mekan ikiye bölünerek iki ayrı wc kullanımı sağlanmıştır.

Yapılan restorasyon projesinde cephe düzeninin olduğu gibi korunması önerilmiştir. Ancak bazı yenileme uygulamaları ve ihtiyaca uygun düzenlemeler yapılmış, bu uygulamalar esnasında ise hiçbir şekilde cephedeki pencere ve kapı düzenine müdahale edilmemiş ve olduğu gibi kalması sağlanmıştır.

Cephelerde ve yapının dış hacimlerinde yapılan değişiklikler ise şu şekildedir:

Üniversiteye yeni katılan bu bölgede öğrenciler ve öğretim elemanları için bir kantine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple C blok'un batısında yer alan teras üzerinde bir kantin planlanmıştır.

Kantinin, yer seçimiyle ve tasarımıyla yapının cephe düzenini bozmayacak çağdaş bir ek olması düşünülmüştür.

A blok önünde yer alan giriş terası yeni zemin kaplama malzemeleri ile baştan yapılmış, basamaklara yenileri eklenerek düzenlenmiş ve mevcut ağaçları korumaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

B blok önünde yer alan giriş sahanlıkları yatayda birleştirilmiş ve engelli vatandaşlar için rampa yapılmıştır.

C blokun batı cephesinde bulunan payandanın strüktürel analizi yapılacak ve; eğer, taşıyıcıya etkisi tespit edilirse duvara destek olabilecek yeterli kesitlere sahip çelik dikmeler ve aralarında kiriş sistemi uygulanacaktır.

B blokun güney cephesinde yer alan ve günümüzde kapatılmış olduğunu izlerinden anladığımız kapı tekrar kullanıma açılarak kantine ait servis ve hizmet birimleri arasındaki bağlantı sağlanacaktır.

Yapıda görülen bozulmalara yapılacak müdahaleler ise şöyledir:

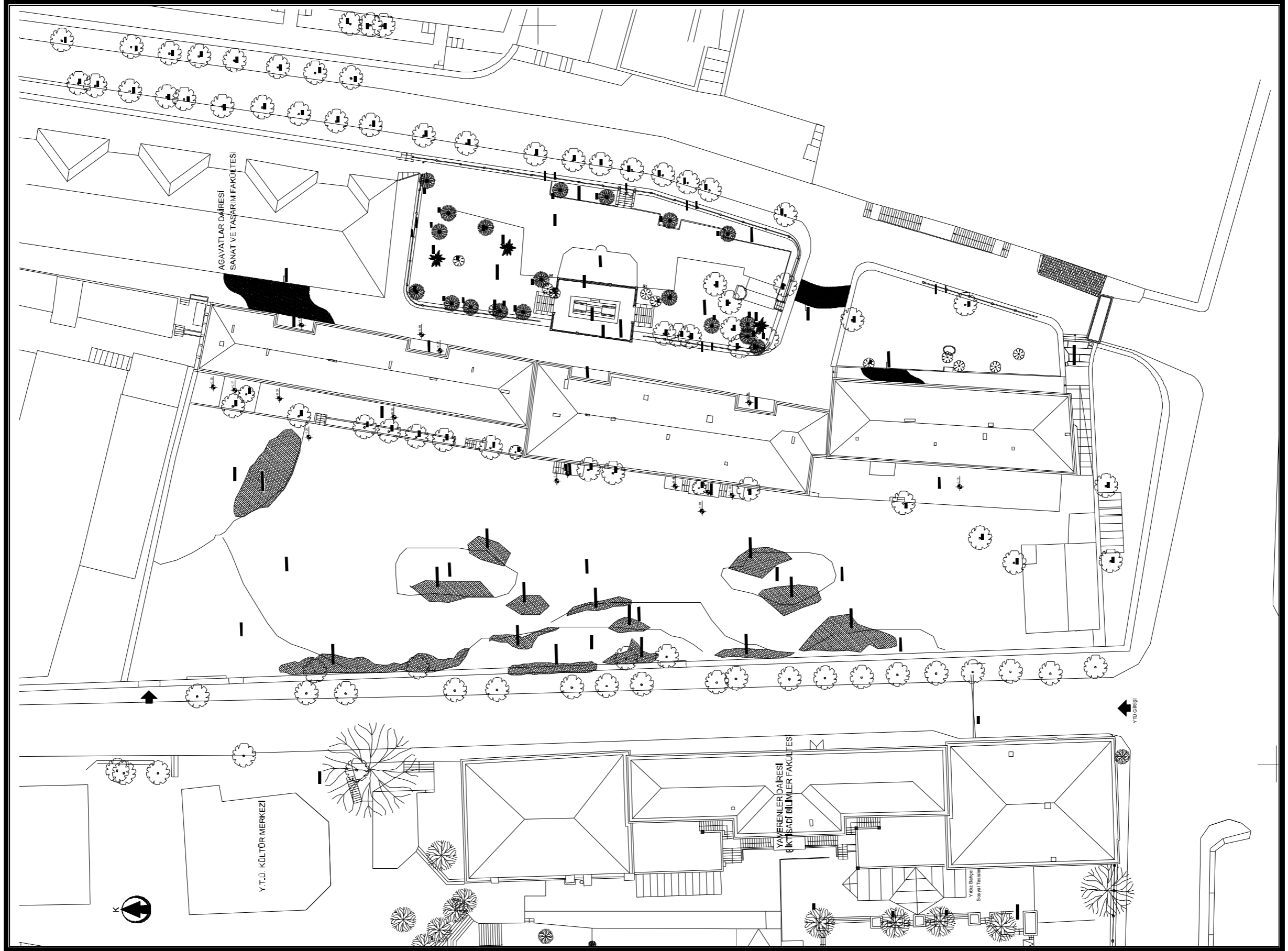
A ve B blokların alt katlarında, dolgu zemin ile komşu olan duvarlarda ve tavanlarda görülen nemlenmeye karşı duvar ile dolgu toprak arasındaki ilişkinin kesilmesi uzun vadeli bir çözüm olarak görülmüştür. Yapının doğusunda parça parça ve kontrollü bir biçimde yapılacak kazılarla duvar bohçalanıp drenaj işlemi yapılmalıdır. Ayrıca yapının doğu cephesi boyunca devam eden kaldırım taş kaplı yol sökülüp gerekli yağmur suyu toplama alt yapısı oluşturulduktan sonra tekrar, yalıtılmış derzlerle uygulanmalıdır.

Cephelerde, çatı parapetlerinde görülen nemlenme kaynaklı bozulmaların ise; çatıda ve çatı yağmur suyu oluklarında yapılacak yalıtım ve oluk yenileme işlemi ile önüne geçilebilir.

Çatıda nemlenmeye karşı önlem alındıktan sonra dökülen sıvalar onarılacaktır.

Çatı yağmur suyunu toplayan çörtenler ile yağmur suyu boruları yenileri ile değiştirilecektir.

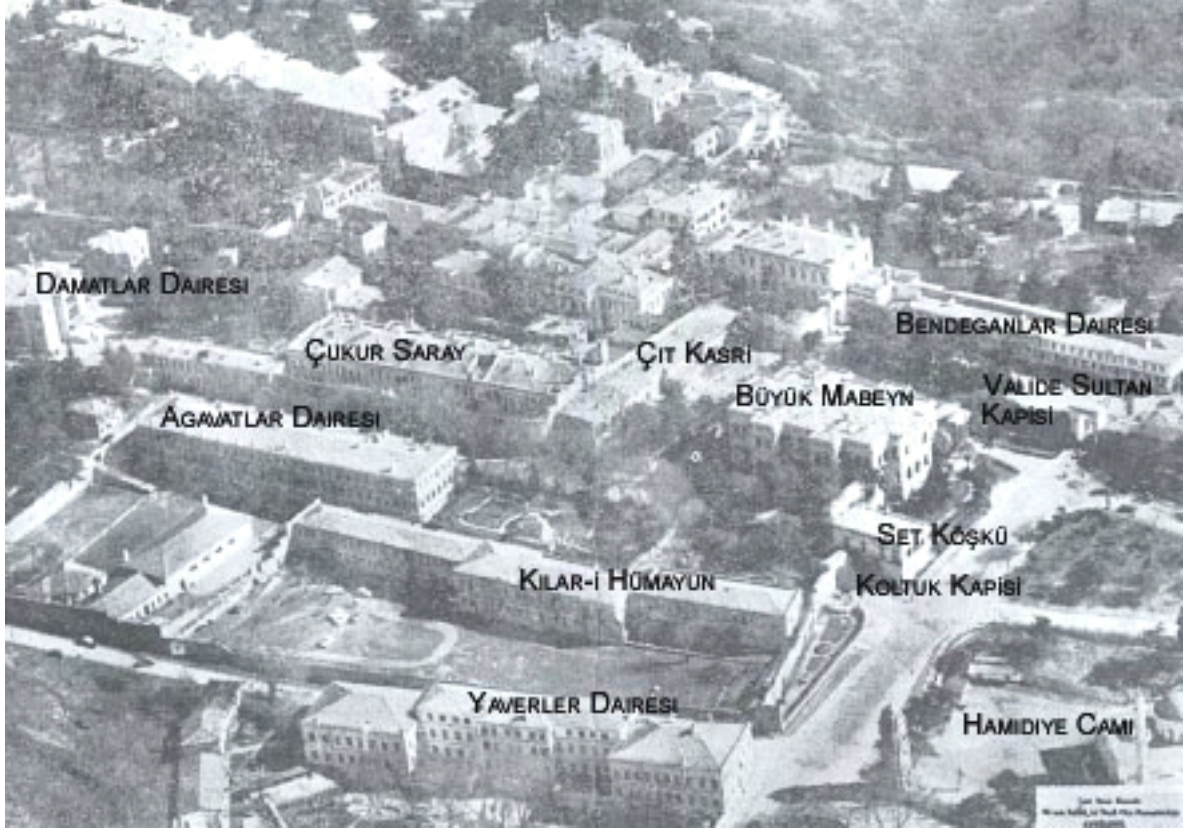

Şekil 4.20 Kilar-1 Hümâyün yapısı ve çevresinine ait vaziyet planı (rölöve)

4.2 Kılar-ı Hümâyün Yapısının Çevresi

Kılar-ı Hümâyün yapısının çevresi olarak ele alacağımız alan yapının batısında duvarlarla sınırlanmış bulunan, doğusunda ise Agavatlar Dairesi, Büyük Mabeyn ve Set Köşkü, Koltuk Kapısı ve üzerinde yer aldığı duvarı ile sınırlandırılmış bölümlerden oluşmaktadır (Şekil 4.13).

Resim 4.82 Yıldız Sarayı yapılarının havadan görünümü (Ezgü, 1962)

4.2.1 Yıldız Sarayı'ndaki Konumu ve Tarihsel Oluşumu

Ele aldığımız alan, Yıldız Sarayı'nın Resmi Bölüm'ü içinde ikinci kısma dahildir. Resmi bölümün birinci kısmında ana yapısı Büyük Mabeyn olmak üzere Silahhane Köşkü, Has Mutfak ve Kiler, Saray Arabacıları Koşuşu ile Çit Kasrı bulunmaktadır.

Resmi bölümün kuzeye doğru uzanan kısmında, Büyük Mabeyn'nin oturduğu setin altında ise bölümün ikinci kısmı yer alır. Bu kısımda Kılar-ı Hümâyün, Hazine-i Evrak, Tercüme Odası, Teşrifat Nazırı Dairesi gibi hizmet yapıları bulunmaktadır. Bu yapılar yalın ve işlevsel bir mimari biçim taşırlar (Batur, 1994).

Resmi bölümün ikinci kısmı olarak ele aldığımız alana sarayın beş kapısından biri olan Koltuk Kapısı açılır. Kapıya Hamidiye Cami'nin önünden geçtiğimizde sol tarafta rastlarız. Kapı, Set Köşkü'nün oturduğu setin altında yer almaktadır (Resim 4.83).

Resim 4.83 Set Köşkü ve alt kotunda yer alan Koltuk Kapısı

Resim 4.84 Koltuk Kapısı

Koltuk Kapısı diğer saray kapılarına göre önem sıralamasında ikinci dereceden servis kapısı gibi algılansa da, saraya girmek isteyen her türlü ziyaretçinin geçiş izni almak için beklediği kapıdır. Paşaların, nazırların, yabancı ziyaretçilerin, saray memur ve müstahdemlerinin, her türlü ziyaretçinin geçiş izni aldığı bu kapı sabahın ilk saatlerinden akşamın geç saatlerine

kadar açık kalmaktaydı. Koltuk Kapısı'nın girişinde, Set Köşkü'ne ait set duvarına bitişik olan nöbetçi asker odası ve gelen ziyaretçilerin izin beklerken oturtulduğu bir yapı bulunmaktaydı (Ezgi, 1962).

Bu alan ve bahçelerin, Osmanlı İmp. Döneminde Yıldız Sarayı'nın işlek yerlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Döneminde de Polis Okulunun, Harp Akademilerinin lojmanlarına ait geçiş alanı ve bahçeleri olarak kullanılmıştır. Daha sonra Kültür Bakanlığı'na ait lojmanların bahçesi ve geçiş alanı olan bu bölge, 2004 Y.T.Ü.'nün eline geçmesi ile üniversitenin kampüs sınırları içine katılmıştır.

4.2.2 Bahçeler

Yıldız Sarayı'nın Resmi Bölümü'ne ait ikinci kısım içerisinde yer alan Kılar-ı Hümâyün yapısının çevresinde yer alan bahçeler, sarayın iç bahçeleri sınırlarında bulunmaktadır.

Saray yapılarını çevreleyen yüksek duvarlar içinde yer alan iç bahçelerin düzenleme çalışmalarında yerli, yabancı birçok mimar ve bahçıvan çalışmıştır (Milli Saraylar, 1993).

Yapılan bahçe düzenleme çalışmalarının, yapılaşmanın yoğun olduğu, sarayın bugünkü haline kavuştuğu II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde olduğu tahmin edilmektedir.

Yıldız Saray bahçeleri, mimarisi, çevre düzeni ve bitki örtüsüyle bir bütün olarak algılandığında barok ve manierist dönem mimarisinin bahçe düzenlenmesini –grotto mimarisini- hatırlatmaktadır (Milli Saraylar, 1993). Yıldız Sarayı içerisinde yer alan bahçe düzenlenmesi ise sarayın en formel yerleşmesine sahiptir (Batur, 1994).

Resim 4.85 Koltuk Kapısı ile Kılar-ı Hümâyün yapısının batısında yer alan bahçelere girilir

Resmi Bölüm'ün ikinci kısmı içerisinde yer alan bahçelerden Kılar-ı Hümâyun yapısının doğusunda bulunanlara dışarıdan Koltuk Kapısı ile doğrudan geçilmektedir (Şekil 4.13). Burada yer alan bahçeleri batıda Kılar-ı Hümâyun, kuzeyde Agavatlar Dairesi, doğuda Set Köşkü ve Çit Kasrı'na ait set duvarı, güneyde ise Koltuk Kapısı'nın üzerinde yer aldığı saray duvarı sınırlar (Resim 4.82).

Bahçeleri sınırlandıran yollar; Kılar-ı Hümâyun'un doğu cephesi ve Agavatlar Dairesi'nin batı cephesi boyunca devam edip Y.T.Ü. kampüsünün içlerine ulaşan yol (Resim 4.86) ile, Set Köşkü ve Çit Kasrı'nın oturduğu set duvarı ve Agavatlar Dairesi'nin doğu cephesi boyunca devam edip kuzeyde sağlı soğlu ağaçlarla Y.T.Ü. kampüsüne ulaşan ve güneyde Koltuk Kapısı'na varan yoldur (Resim 4.87). Kuzey güney ekseninde bulunan bu iki yol arasında bağlantıyı sağlayan ve bahçeleri iki ayrı adacığa bölen üç ayrı yol vardır (Şekil 4.13). Yollar taş kaplama olup, Kılar-ı Hümâyun'un C Blok'unun önünde tuğla kaplamadır. Koltuk Kapısı'nın yanından devam eden yolda ise kısmen mermer kaplama görülmektedir (Resim 4.90). Mermer kaplamanın bulunduğu yerde duvara bitişik bir adet çeşme bulunmaktadır (Resim 4.91).

Resim 4.86 Kılar-ı Hümâyun'un doğu cephesi ve Agavatlar Dairesi'nin batı cephesi boyunca devam edip Y.T.Ü. kampüsünün içlerine ulaşan yol (soldaki resim kuzeyden güneye, sağdaki resim ise güneyden kuzeye bakmaktadır)

Resim 4.87 Koltuk Kapısı'nın önündeki yol (Y.T.Ü yönüne bakış)

Resim 4.88 Koltuk Kapısı'nın önündeki yol

Resim 4.89 Kuzey güney aksındaki yolları birleştiren ara yollardan B Blok karşısındaki

Resim 4.90 Koltuk Kapısına ulaşan yoldaki kısmi mermer kaplama

Resim 4.91 Koltuk Kapısının bulunduğu duvarda yer alan çeşme

Kılar-ı Hümâyün yapısının C Blok'unun önünde yer alan bahçede (Şekil 4.14) iki büyük çınar ağacı bulunmaktadır. Yalnız, bunlardan bahçenin kuzeyinde yer alanı bu çalışmanın hazırlanması esnasında devrilmiştir. Bahçenin korkulukları sadece doğu duvarında yer alır. Korkuluklar orjinal olup, aralarında ortalama 3 m mesafe bulunan orjinal babalara tutturulmuşlardır.

Resim 4.92 C Blok önünde yer alan bahçe

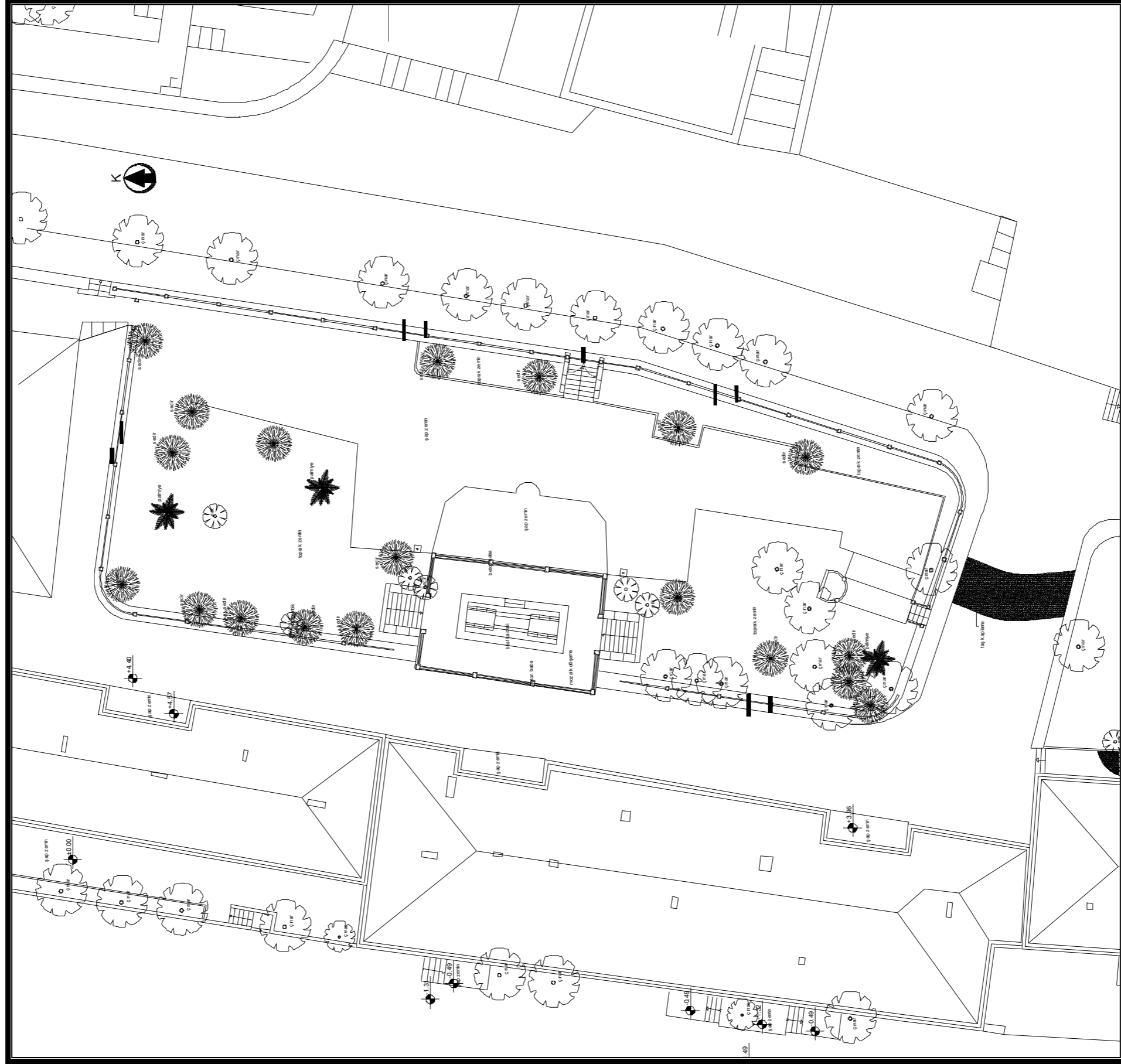
Resim 4.93 C Blok önünde yer alan bahçe ve korkulukları

Korkulukların ve babanın üzerine oturduğu bahçe duvarları ortalama 90 cm'lik bir enedir. Duvarları taş örgü olup üzerleri taş bloklarla kaplanmıştır. Taş bloklar zarar görsede günümüzde sağlam ulaşanlar bulunmaktadır.

C Blok'un önünde yer alan bahçede elips biçiminde bir de süs havuzu bulunmaktadır. Havuz bugün bakımsızlıktan kötü durumda ve boş bir haldedir.

Resim 4.94 A ve B Blok'lar önüne yer alan bahçe (restorasyon uygulaması sonrası fotoğrafı)

Şekil 4.22 A ve B Blok'lar önünde yer alan bahçe

A ve B Blok'ların önünde yer alan ve diğerine göre daha büyük olan bahçede (Şekil 4.15) irili ufaklı çeşit çeşit ağaçlar bulunmaktadır (Resim 4.94). Bahçede çınar, çitlembik, sedir, erik, palmiye, incir ağaçları bulunmaktadır. Bahçenin çevre duvarları ve duvarlar üzerinde yer alan korkuluklar ve babalar büyük bir oranda sağlam ve orjinal haldedirler. Bahçe korkulukları C Blok önünde yer alan bahçenin korkulukları ile aynıdır. Bahçe duvarı üzerinde biri doğu, diğeri güneyde olmak üzere iki ayrı kapı vardır. Bunlardan doğuda yer alanı günümüze sağlam ve orjinal hali ile ulaşırken, güneyde yer alan kapının ise; sadece, yeri ve kapıya çıkılan basamakları görülmektedir. Kapının yerinde ise, ne zaman konulduğu bilinmeyen; ama, üzerlerindeki işlemleri ile orjinal olabilecek demir parmaklık vardır.

Resim 4.95 A ve B Blok'ların önündeki bahçenin kuzeyden güneye görünümü

Resim 4.96 A ve B Blok'ların önündeki bahçenin güneyden kuzeye görünümü

Resim 4.97 Bahçe korkuluk ve babası

Resim 4.98 Bahçenin güneyinde yer alan bugün mevcut olmayan kapıya ait basamaklar

Bahçenin güneyinde yer alan kapıya dört basamakla ulaşılır (Resim 4.98). Bahçe içine doğru 120 cm girinti yapan kapı ve basamakların çevresinde bir dörtgen çerçeve oluşturan üç ayrı baba vardır. Herbiri dörtgenin bir köşesinde yer alan üç babadan hariç, bir babanın daha olduğu tahmin edilmektedir. Basamaklar ve çevresindeki duvarlar bakımsızlıktan ötürü kötü durumdadır. Ayrıca oturdukları zemindeki hareketliliklerden olabilecek hasarlar görülmektedir.

Bahçenin doğu duvarında bulunan korkuluklar üzerinde yer alan kapı ise günümüzde hala mevcuttur (Resim 4.99). Kapı iki baba arasında 180 cm'lik bir genişliğe sahip, her biri 90 cm olan iki ayrı metal kanattan oluşur. Kapıdan bahçeye sekiz basamakla girilir. Kapı kanatları üzerinde yer alan işlemler bahçe korkulukları ile benzeşik ve orjinaldir. Kapı günümüzde sağlam olsada iklim şartları sonucu oluşan paslanma kapıyı kaplamaktadır.

Resim 4.99 Bahçenin doğu tarafında yer alan kapının bahçe içinden görünümü

A ve B Blok'lar önünde yer alan bahçenin korkulukları bahçe çevresinde genel olarak orjinal olmakla beraber, güneybatı duvarı üzerindeki korkuluklar bulunmamakta ve yerlerine adi demir parmaklıklar yerleştirilmiş bulunmaktadır. Orjinal korkulukların çoğunda yoğun paslanma ve yer yer çürüme görülmektedir.

Bu bahçe içerisinde; 7.44 x 10.90 m boyutlarında bir tabana oturan ve üzerinde Atatürk Büstü'nün bulunduğu bir kaide bulunmaktadır (Resim 4.100). Kaide betondan yapıлып, üzeri

traverten kaplanmıştır. Kaidenin üzerine otuduğu zeminin zamanında sarnıç olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

Resim 4.100 Bahçe içerisinde yer alan büst kaidesi

Resim 4.101 Büstün altında sarnıç olarak kullanıldığı sanılan hacme ait tuğla duvar kısmen gözükmektedir

Sarnıç olduğu sanılan yüzeyin dışı beton bir çerperle kaplanmıştır (Resim 4.101). Beton çerperin patladığı yerlerde, alttaki tuğla duvar görülmektedir. Tuğla duvarın sarnıca ait olduğu sanılmaktadır. Beton çerperle çevrelenmiş sarnıcın üzerinde beton baba ve alçak parapetlerden oluşan bir çerçeve vardır. Sarnıcın üzerine güney ve kuzeyden onbire basamakla çıkılmaktadır. Bahçe içinde sarnıcın önünde yapılmış şap zemin düzenleme ve sarnıcın kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerine yakın iki direk kaidesinin varlığı, bahçenin Cumhuriyet Dönemin’de okula ait tören alanı olduğunu göstermektedir.

Resim 4.102 Bahçede yer alan süs havuzu

Bahçenin güney kapısının karşısında, II. Abdülhamid döneminde sarayın iç bahçe düzenlemesinde su ögesinin kullanımına benzer bir yapıda süs havuzu bulunmaktadır (Resim 4.102). Hayatının büyük bir kısmını sarayda geçiren II. Abdülhamid’in bahçe düzenlemesinde bu tür düzenlemeler yaptırdığı bilinmekte ve birçoğu günümüze ulaşmış bulunmaktadır. Düz bir sirta yarım daire şeklinde oturan bu havuzunda II. Abdülhamid döneminde bu bahçelerin düzenlenmesi ile yapıldığı söylenebilir. Havuzun yapımında demir iskelet üzerine harç kullanılmıştır. Günümüzde havuz kötü bir durumdadır. Su haznesi toprakla dolmuştur. Harç ile oluşturulan yüzeylerde de yer yer dökülmeler, bozulmalar vardır.

Kılar-1 Hümâyun yapısının batısında yer alan, kuzey, güney ve batısından duvarlarla çevrili bahçede herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu alanda da çeşitli ağaçlar bulunmaktadır. Bahçede bilinmeyen bir tarihte; ama, Cumhuriyet Dönemi’nde olduğu 1935-1940 tarihli fotoğraftan anlaşılan bir zaman diliminde dolgu işlemi gerçekleştirilmiştir. Kılar-1

Hümâyün yapısının batı cephesinin baktığı bu bahçede yürüme yolu benzeri düzenlemelerde rastlanmamıştır. Bahçeyi güneyde sınırlayan duvar üzerinde bugün lokantaya ait muhdes yapılar bulunmakta, bahçe içerisinde de bu muhdes yapılar ve şap zemin vardır. Bahçe içinde dolgu esnasında oluşmuş olabilecek kum tepelikleri vardır.

Resim 4.103 Kılar-ı Hümâyün yapısının batısında yer alan bahçe

Resim 4.104 Batı bahçesinin güneyinde yer alan muhdes yapılar

Bu alan 2004 tarihinde Kılar-ı Hümâyün yapısı ile beraber Y.T.Ü.'ye geçmiştir. Y.T.Ü. bu alanda öğrencilere şenlikler kapsamına uygun bir düzenleme yapmaktadır.

Resim 4.105 Batı bahçesinin restorasyon uygulaması ile düzeltilip konser alanı olarak düzenlenme çalışmaları

4.2.2.1 Koruma ve Restorasyon Önerisi

Kılar-ı Hümâyün yapısı ile beraber çevresinde yer alan bahçelerde Y.T.Ü. bünyesine katılmıştır. Bahçelerin ve bahçeleri çevreleyen yol ve duvarlar hakkında 1913-1914 tarihli Alman Mavisi haritaları haricinde hiçbir belgeye ulaşamamıştır. Elimizdeki haritadan bahçelerin günümüzde mevcut sınırları ile özgün hallerinde korundukları anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde, günümüze kadar bakımsız kalan bahçelere ait korkulukların bazıları kaybolmuş, bazıları korozyon nedeni ile çürümüş; yine, bu bahçelere ait bahçe duvarlarında sorunlar oluşmuştur.

Y.T.Ü., bu bahçelerden yapının batısında yer alanını bahar şenliklerinde ve benzeri etkinliklerde kullanılmak üzere düzenlenmesini planlamaktadır. Bu doğrultuda hem yapıya ulaşımı sağlayacak yaya yolları düzenlenmiş, hem de sahne düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca bu bahçede yer alan muhdes yapılarında kaldırılması hem alanın kullanımı, hem de bu alanda yer alan saray duvarlarının ve kalıntılarının açığa çıkarılması adına önemlidir.

Yapının doğusunda yer alan bahçelerin mevcut korkuluklarından çürümüş olanlar yenisi ile değiştirilmeli, mevcut olmayanlar ise tamamlanmalıdır.

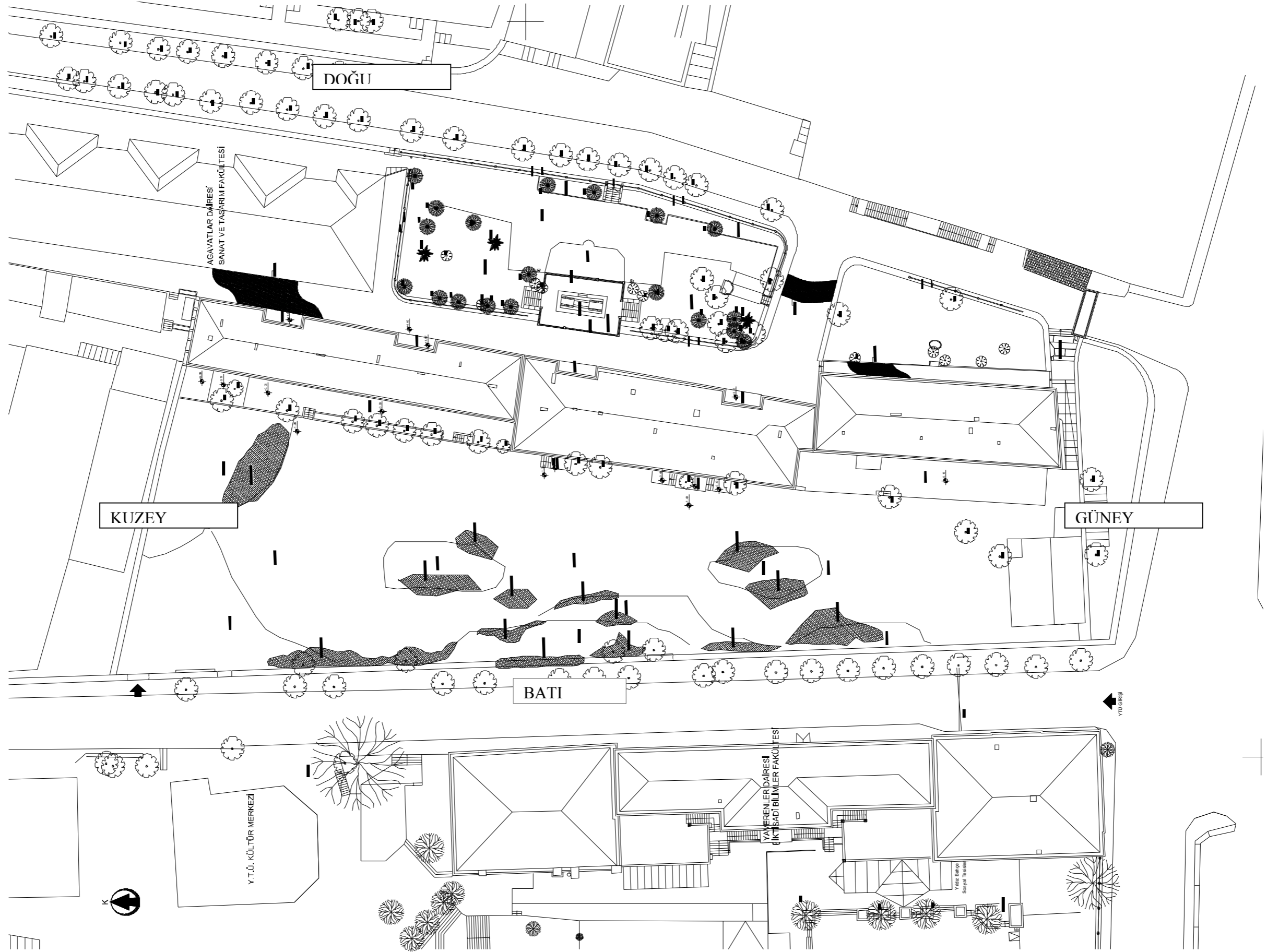
Bahçe duvarlarına ait taş kaplamalarda yenilenmeli veya tamamlanmalıdır.

Bu bahçelerden Agavat Dairesine yakın olanında bulunan ve okul olduğu dönemde tören alanı olması münasebetiyle yapılan büst kaidesi kaldırılmalı ve sarnıç olduğu bilinen yapının etrafı muhdes eklerden ayıklanmalıdır. Sarnıçın, içinde bulunduğu bahçenin dinleti alanı olarak düzenlenmesi ile, sahneye dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Ayrıca her iki bahçede de yer alan kaskatlar onarılarak kullanıma uygun hale getirilmelidir.

Bahçeler arasında, binalar ve bahçeler arasında yer alan yaya yolları yeniden yapılmalıdır. Koltuk kapısına doğru görülen orjinal mermer kaplama korunmalıdır.

Ele aldığımız alan içerisinde bulunan biri Kılar-ı Hümâyün yapısının C Bloka ait kuzey cephesinde, biri Koltuk Kapısı'nın yanında, diğeri Çit Kasrı'na ait set duvarında yer alan üç adet çeşmede de malzemelerinde sağlamlaştırma işlemleri uygulanarak oldukları gibi muhafaza edilmelelidir.

Şekil 4.23 Vaziyet planı; araziyi sınırlayan duvarlar

4.2.3 Duvarlar

Kılar-1 Hümâyun yapısını ve çevresini sınırlandıran dört duvar vardır (Şekil 4.23).

Yapı ve çevresini, güneyden sınırlayan duvar aynı zamanda sarayın iç bahçelerini çevreleyen duvarlardandır. Bu duvarın üzerinde Koltuk Kapısı yer almaktadır. Yapının batısında yer alan bahçeyi batı yönünde çevreleyen duvar, Yaverler Dairesi'nin doğusunda yer alan ve Y.T.Ü.'nün, Hamidiye Cami'si karşısından giriş yolunun doğu sınırını oluşturan duvardır. Batı bahçesini kuzeyden sınırlayan ise bugün Y.T.Ü'nün yemekhane ve mutafak kapılarını bahçeden ayıran ve Kılar-1 Hümâyun yapısı ile biten duvardır.

Yapının doğusunda yer alan bahçeyi doğu yönünde Çit Kasrı ve Büyük Mabeyn ile Set Köşkü'nün oturduğu set duvarı sınırlarken, güneyde Koltuk Kapı'nın üzerinde yer aldığı duvar sınırlamaktadır. Bu alanı kuzeyde Agavatlar Dairesi tanımlandırmaktadır.

Doğu bahçesini, doğu yönünde sınırlandıran duvar taş-tuğla almaşık düzendedir. Taş-tuğla düzen Çit Kasrı'nın üzerine oturduğu alan kadar devam etmekte, bu alanda ise dairesel bir form ile Çit Kasrı'na ait terasla bitmektedir. Bu terasın altında yer alan duvar bugün sıvalıdır. Sıvalı yüzeyin önünde terasa ait taşıyıcı dikmeler bulunmakta, bu ayakların üzerinde korkulukları ile teras bulunmaktadır. Sıvalı yüzeyde çift taraflı bir kapı ve demir parmaklıklarla kapatılmış iki adet pencere bulunmaktadır. Duvarın Set Köşkü'nün bulunduğu kısma yakın, iki kanattan yirmidörder basamakla çıkılan ve Büyük Mabeyn'in batısında yer alan bahçeye çıkan merdivenler bulunmaktadır. Duvarın bu alanında sıvalıdır. Doğu duvarının, güney duvarı ile kesiştiği yerde, Koltuk Kapısı'nın yanında ufak, tek katlı bir yapı görülmektedir. Bu yapı zamanın nöbetçi odasının bulunduğu yerdedir. Aynı oda olup olmadığı hakkında kesin bir şey söylenememektedir.

Resim 4.106 Doğu Duvarı

Resim 4.107 Doğu Duvarı'nda Set Köşkü'nün bulunduğu alan

Kılar-1 Hümâyün ve çevresini güney yönünde çevreleyen, üzerinde sarayın beş ana kapısından biri olan Koltuk Kapısı'nın bulunduğu güney duvarı sarayın dış alanla irtibatını kesen duvarlardandır. Bugün bu duvar büyük oranda sıvalı bulunmaktadır. Koltuk Kapısı'nın batı yönünde, Kılar-1 Hümâyün ve çevresini güney yönünde sınırlayan bu duvara bitişik bir çeşme ve önünde yalağı bulunmaktadır. Çeşmenin buraya başka bir yerden mi getirildiği; yoksa, orjinal yerinin mevcut bulunduğu yer mi olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Çeşmenin solundaki beton dolgu çeşmenin sonradan getirildiği fikrini güçlendirmektedir.

Günümüzde muhdes yapıların bulunduğu alanda üç adet payanda bulunmaktadır. 1935-1940 tarihli Alkan arşivi fotoğrafında da payandalar görülmektedir. Gene aynı fotoğrafta duvarın orjinal yüksekliğinin daha fazla olduğu; ama, günümüzde özellikle Kılar-ı Hümâyün yapısının güney cephesinin karşısında yer alan bölümlerinin yüksekliğinin azalmış olduğu görülmektedir. Bugün muhdes yapının bulunduğu bölgede bu duvara geniş cephesini veren Seyir Köşkü bulunmaktaydı (Şekil 4.23; Resim 4.112; Resim 4.113). Seyir Köşkü'nün yerinde bulunan muhdes binalardan ötürü köşkün izlerine bu duvarda rastlanamamaktadır.

Resim 4.108 Güney Duvarı'nın Koltuk Kapısı yönü

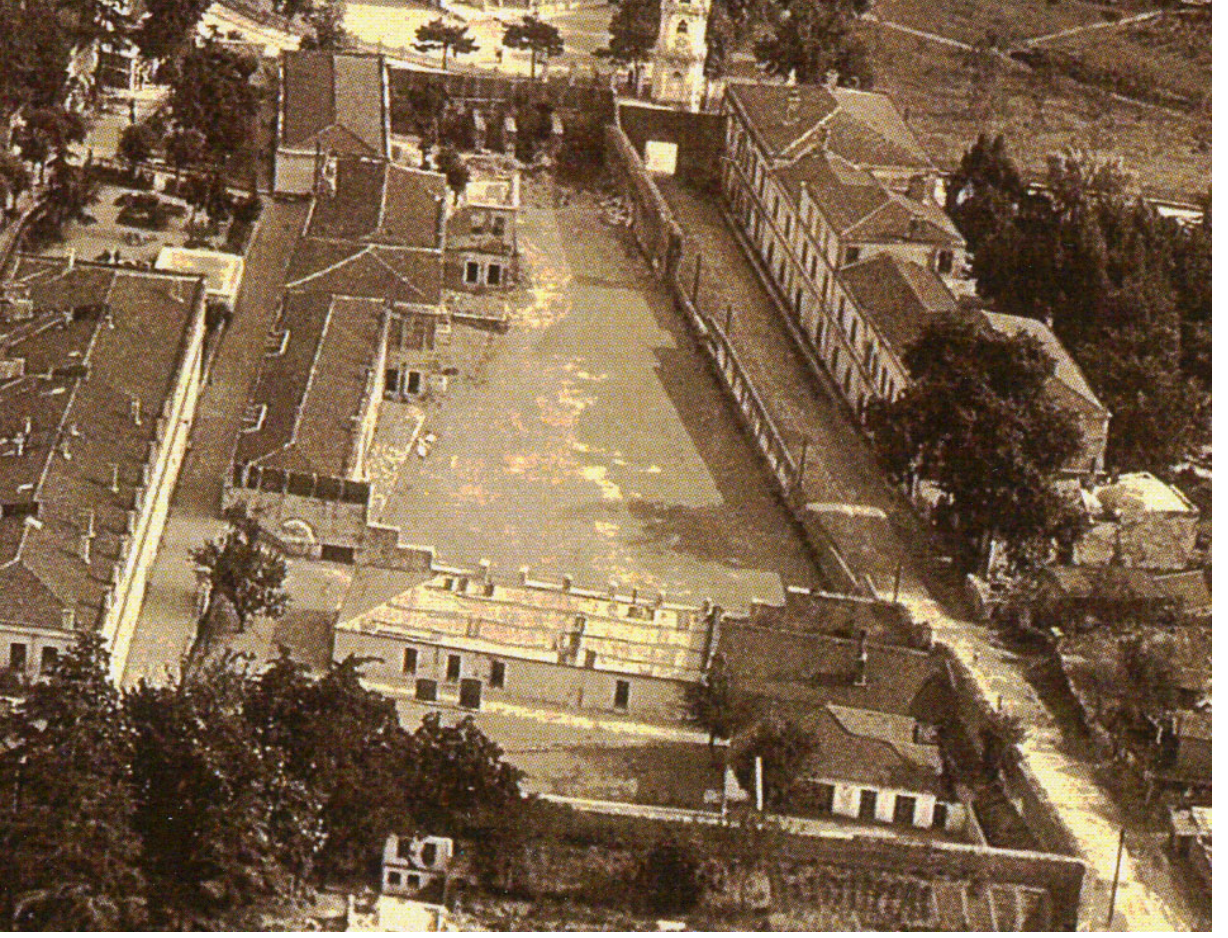

Resim 4.109 Güney Duvarı üzerinde muhdes yapılar

Resim 4.110 Koltuk Kapısı'nın yanında bulunan duvar çeşmesi

Resim 4.111 Hv. Kd. Bşç. Salih ALKAN arşivi (1935-1940) (fotoğraftan bir kısım)

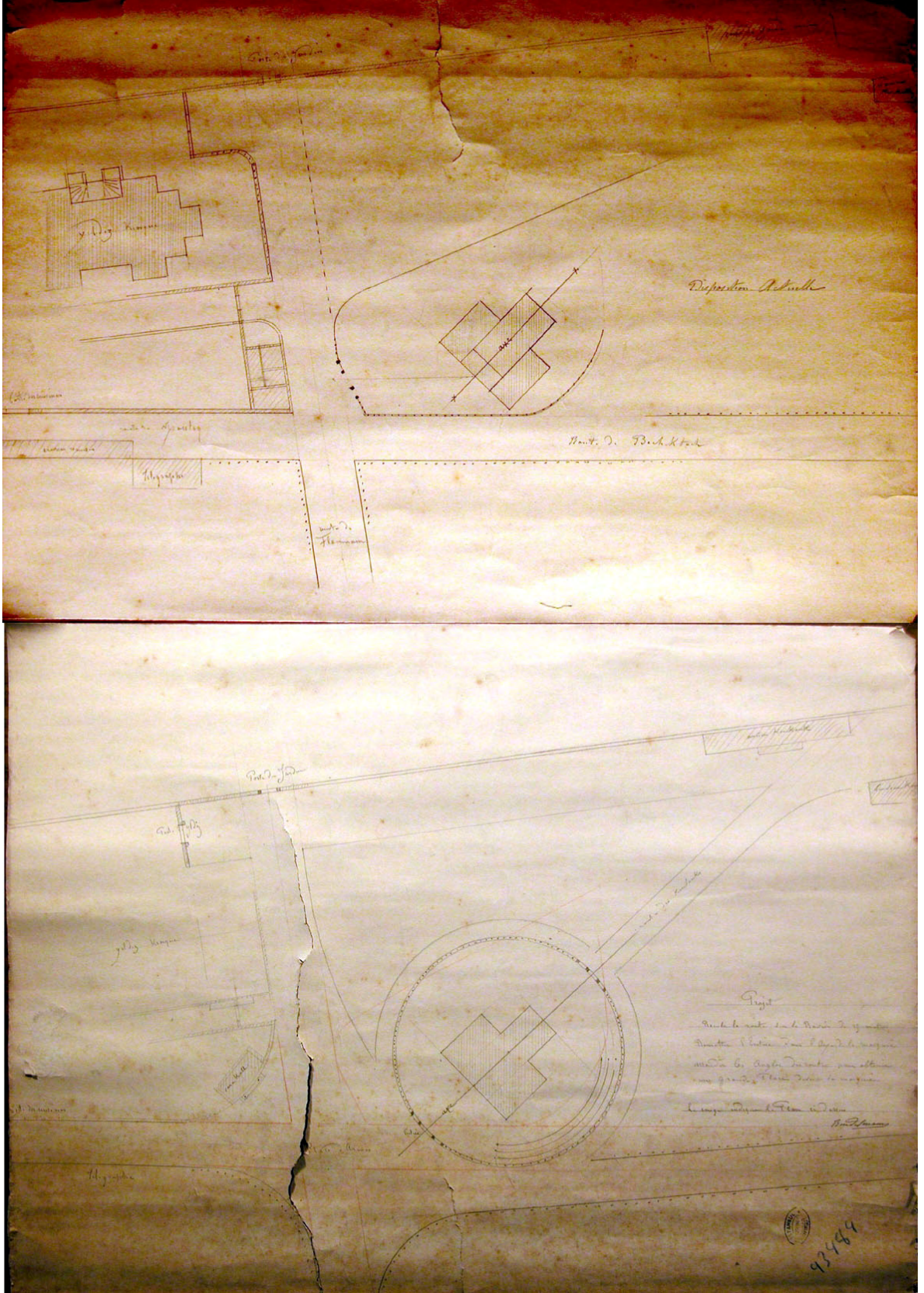
Resim 4.112 Yıldız Sarayı'nın genel bir görünümü içinde Seyir Köşkü'nde gözükmektedir (Koepf, 1986)

Resim 4.113 Seyir Köşkü (Resim 4.112'den detay)

Kılar-ı Hümâyün yapısının batısında yer alan bahçeyi kuzey yönünde sınırlayan duvar taş örgüdür. Duvar doğu yönünde, Kılar-ı hümâyün yapısının cephesini oluşturarak sona erer. Kılar-ı Hümâyün yapısı ile birleştiği alanda duvar üç kademe yaparak yükselir. Aynı kademelenme 1935-1940 tarihli Alkan arşivi fotoğrafında (Resim 4.111) duvarın batı yönünde de kuzey-güney eksenine simetrik bir şekilde görülmektedir. Batı yönünde yer alan kademelenme günümüzde mevcut değildir. Aynı fotoğrafta görülen altı adet den-dan'da günümüzde bulunmamaktadır. Duvar üzerinde görülen açıklıklar, 1935-1940 tarihli fotoğrafta (Resim 4.111) gördüğümüz ve duvara kuzey yönünden bitişik yapıya ait olabilir. Bugün batı yönündeki kademelenmeler hariç duvarın orjinal yüksekliğini korumuş olduğunu söyleyebiliriz. Duvarın üzerine yapılan ve harpušta görevide gören çimento hatıl, duvarı dış etkenlerden korumak için yapılmıştır. Bu hatılın yapımı esnasında duvarın orjinal yüksekliğinin değişip değişmediği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Duvar yüzeyinde yoğun bitkilenme problemi göze çarpmaktadır. Duvara bazı bölgelerde çimento ile müdahalede bulunulmuş ve bazı açıklıklar yer yer çimento harç, yer yer taş ve/veya tuğla malzeme ile kapatılmıştır.

Kılar-ı Hümâyün yapısının batısında yer alan bahçeyi doğu yönünde sınırlayan ve Yaverler Dairesi'nin doğusunda yer alan duvar, bugün Y.T.Ü.'nün Hamidiye Camii yönündeki araç ve yaya girişini sağlayan yolun da doğusunda bulunmaktadır. Duvarın bugün içerisinde bulunan yapısal ve strüktürel problemler gecikmeden koruyucu müdahaleyi gerektirmektedir. Bu duvarı ilerki bölümlerde daha detaylı irdeleneceğiz.

Şekil 4.24 Hamidiye Cami'sinin çevresinin düzenleme çalışmalarına ait bu çizimlerden üstteki çizildiği tarihteki mevcut durumu gösterirken, alttaki ise önerilen durumu göstermektedir. Üstteki çizimde Seyir Köşkü'ne ait plan şeması görülmektedir. (İstanbul Üniversitesi Yıldız Sarayı arşivi)

Resim 4.114 Kuzey Duvarı

Resim 4.115 Kuzey Duvarı'nın batı yönünden kısmi görünüm

4.2.3.1 Batı Duvarı

4.2.3.1.1 Tarihsel Oluşumu

Duvar, Kılar-ı Hümayun yapısının batısında yer almaktadır (Şekil 4.23). Duvarın batısında Yaverler Dairesi bulunmaktadır. Yaverler Dairesi ile duvar arasında kalan yol bugün Y.T.Ü.'nün girişidir. Hamidiye Cami'nin karşısına denk gelen bu giriş Yıldız Sarayı'nın servis kapılarından biriydi. Daha önce taş bir duvar üzerinde yer alan bu girişin (Resim 4.111) bulunduğu yerde bugün duvar bulunmamaktadır.

Daha önce Hamidiye Camii'nin karşısında yer alan Seyir Köşkü'nün dar cephesi olan batı cephesi bu duvar üzerinde yer almaktaydı. Bu köşke ait duvar kalıntısı günümüzde de görülmektedir.

Duvarın üzerinde yer alan pencerelerden birinin kapatılıp sayısının yediye düşürüldüğü, pencerelerin yarı seviyesine kadar denizlik kotuna yükseltildiği, daha sonraki bir tarihte ise doğusunda yer alan bahçenin doldurulması ile bu pencerelerin de doldurulduğunu duvarı incelediğimizde anlamaktayız. Duvarın kuzeyindeki kapının yanında yer alan pencerelerin de bir tarihte kapatıldığı görülmektedir.

Duvar üzerinde iki ayrı kapı bulunmaktadır. Kapılardan güneyde yer alanın sonradan açıldığı, kuzeydekinin ise genişletildiği tahmin edilmektedir. Duvarda görülen kılıçlamalar, duvara doğu yönünde bir yapı ve/veya yapıların bitişik olduğunu göstermektedir. Duvar günümüzde orjinal yüksekliğini korumamaktadır. Duvarın farklı dönemlerde farklı müdahalelerden, aşamalardan geçtiği görülmektedir.

4.2.3.1.2 Yapısal Özellikler

Yığma sistem ile yapılan duvarda tuğla ve taş malzemeler kullanılmıştır. Kullanılan tuğla 21x6x10 cm boyutlarındadır. Günümüz yeni inşaat tuğlası ve metal malzeme de duvarda kullanılmıştır.

Farklı dönemlere ait izlerin gözlendiği duvarda, yapılan müdahaleler, zamanın yıpratıcı etkisi, iklim koşulları strüktürel problemler doğurmuştur. Duvarda yıkılmalar, malzeme kayıpları görülmektedir.

Duvarın kalınlığı ortalama 35-40 cm olup, yüksekliği duvar boyunca değişmektedir. Duvarda görülen yükseklik farklılıkları zaman içinde gerçekleşen yıkılmalardan, malzeme kayıplarından ötürüdür.

Y.T.Ü. girişinin bulunduğu güney yönünde duvarda çimento hatıl ve çimento harpuşa görülmektedir. Çimento hatıl ve harpuştanın sonradan yapıldığı bilinmekle beraber, bu yönde duvarın çimento müdahalelerle aynı dönemde yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir. Duvarın taş örgüsünde görülen çimento harçlı derz dolgu da duvarı bu yüzeyde sağlamlaştırmak için yapılmış bir müdahale olabileceği gibi, duvarın tekrar yapılması esnasında kullanılmış derz dolgusu da olabilir.

Duvarın güneyinde yer alan ve duvarın bu yöndeki son parçası olan taş görünümü verilmiş sıvalı yüzey burada bulunan; günümüzde bulunmayan, Seyir Köşkü'nün kalıntısıdır. Orjinal yüksekliğini kaybetmiş olan duvar bugün Seyir Köşkü'ne ait nadir izlerden biridir.

Duvarda iki adet kapı bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki taş söve ile çerçevesiz, metal atkı elemanı ile boşluk oluşturulmuştur. Kuzeyde yer alan kapı tuğla örgü içerisinde yer alırken, metal atkı elemanı ile taşıtılmıştır. Güneyde yer alan kapının ortalama yüksekliği 2.60 m iken, yaklaşık genişliği 2.75 m'dir. Kenarlarında yer alan taş sövelerin kalınlıkları yaklaşık 41 cm'dir. Üstünde yer alan metal "I" profil 12.5 cm yüksekliğe sahiptir. Kapı bugün tuğla ve taş malzeme ile kapatılmıştır. Kuzeyde yer alan kapının ortalama yüksekliği 3.09 m iken, yaklaşık genişliği 2.97 m'dir. Üstünde yer alan "I" profil 12.5 cm yüksekliğe sahiptir.

Kuzeyde yer alan kapının yanında üç adet pencere bulunmaktadır. Pencerelede tuğla kemer atkı bulunmaktadır. Bu pencerelerden ortadakinin sadece izi belli iken, diğer ikisi demir parmaklıkları ve boyutları ile açıkça gözükmemektedir; yalnız, bu pencerelerde doldurulmuş ve çimento harç ile sıvanmıştır. Bu pencerelerden kapıya yakın olanı 1.34 m boya, 1.05 m ene sahip olup, parapet yüksekliği yaklaşık 1.92 m'dir. Ortada yer alan pencere 0.90 m ene sahiptir ve parapet yüksekliği de ortalama 1.55 m'dir. Üç pencereden güneyde yer alanın parapet yüksekliği 1.82 m iken, yüksekliği 1.09 m, eni 0.89 m ortalamaya sahiptir.

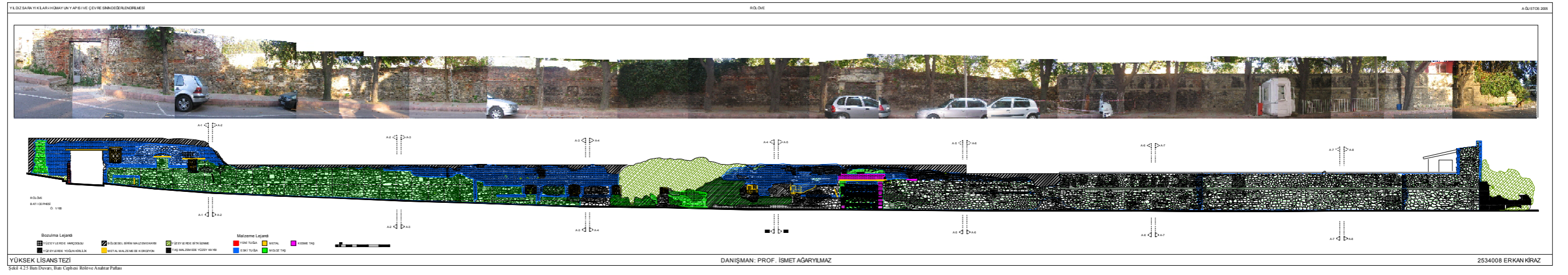
Duvar üzerinde bu üç pencereden başka 1.24 m boya, 1.00 m ene sahip eşit boyutlarda ve aralıklarla dizilmiş yedi adet pencere vardır. Bu pencerelerde de tuğla kemer atkı görülmektedir. Her birinin taş denizliği bulunmaktadır. Yedi pencerenin bulunduğu bu yüzey, duvarın günümüze ulaşmış ve orjinal özelliklerini koruyan bölgelerindedir. Bu bölgede biri pencerelerin kemerlerinin tepe noktasına teğet; diğeri, pencerelerin denizlik alt seviyesine denk yükseklikte iki adet tuğla hatıl bulunmaktadır.

Duvarda, özellikle doğu cephesinde, yoğun bitkilenme problemleri göze çarpmaktadır. Duvarın özelliklerini, doğu cephesinde yapılan dolgudan ötürü, bu yönde tam anlamıyla takip edememekteyiz.

4.2.3.1.3 Batı Cephesi

Duvarın, Yaverler Dairesi'ne bakan ve duvarın analiz çalışmalarını daha rahat yapabildiğimiz cephesidir. Duvarın bu cephesinde, duvara yapılan müdahaleleri, bozulmaları daha kolay tespit etmekteyiz; ama, elimizde yeterli belge ve döküman bulunmadığından incelemelerimizde yaptığımız tespitler, dönemlere göre ayrımlar, duvardaki izlere göre oluşturulan bölgeler çalışmada duvarın anlaşılmasını kolaylaştırmak için yapılmış, kesinlik arz etmeyen varsayımlar olduğu bilinmelidir.

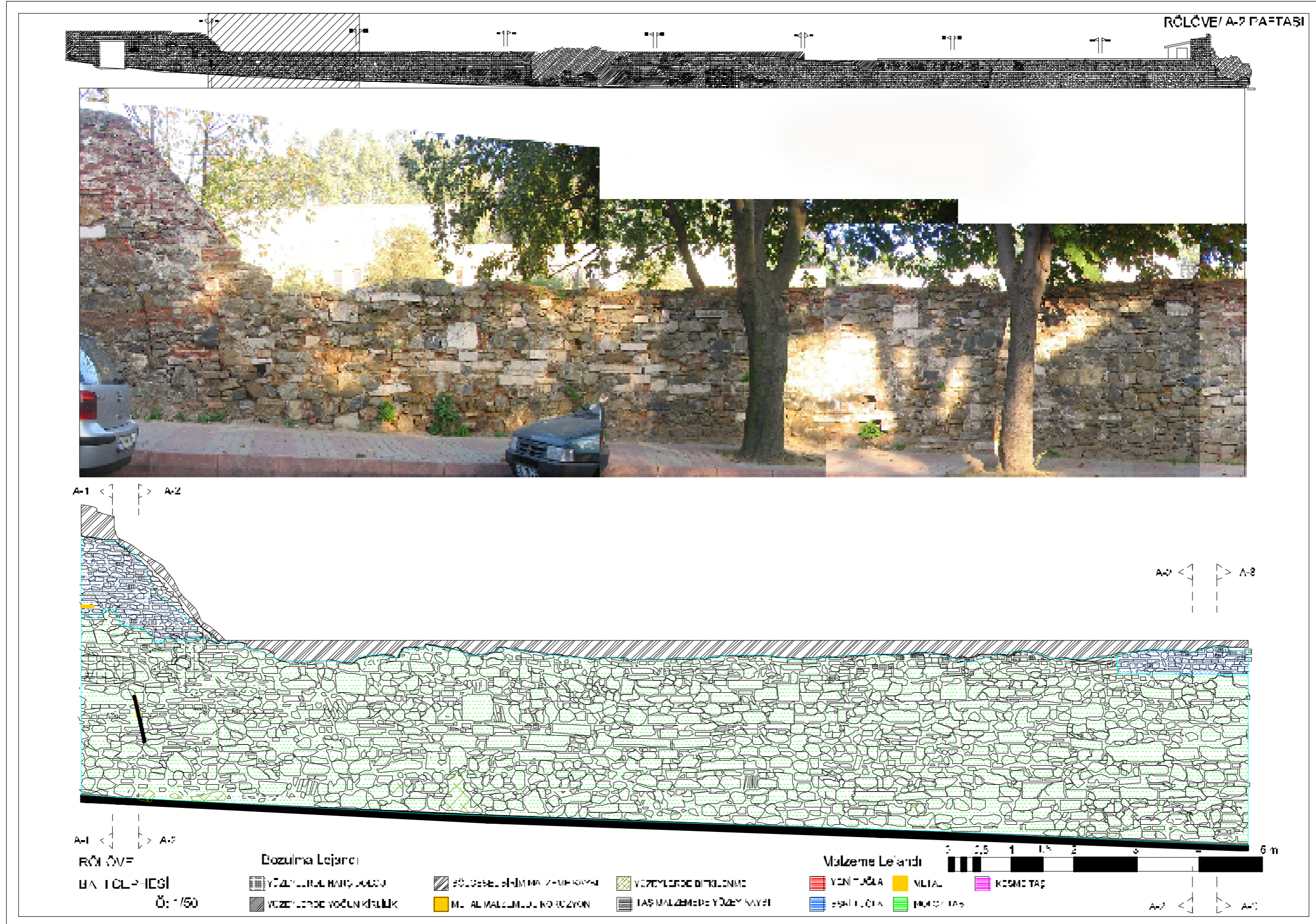
Çalışmanın bu bölümünde; duvarı, yaptığımız tespit çalışmaları neticesinde belirlediğimiz iki ayrı grupta inceleyeceğiz. Birincisi; yapılan müdahalelere göre, malzemelerin türüne, oluşturdukları düzen veya düzensizliğe göre, derzlerin birbirini takibine göre belirlenmiş "Bölgeler" dir. Diğeri ise; müdahalelerin, yıkılmaların, kullanılan malzemelerin hangi dönemde, nasıl bir kronolojik sıra ile yapıldığını anlatmaya çalıştığımız "Dönem Analizi" dir.

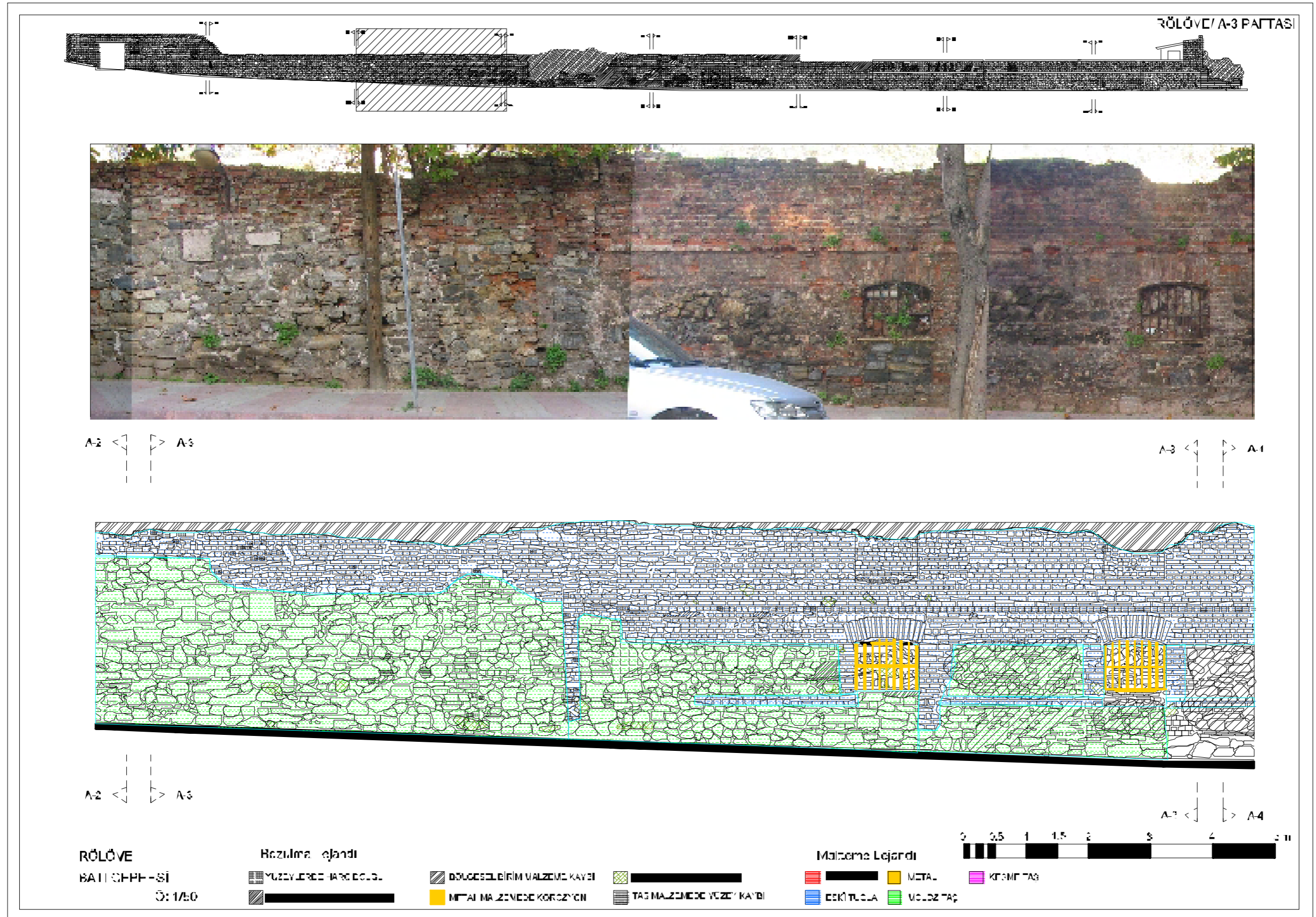

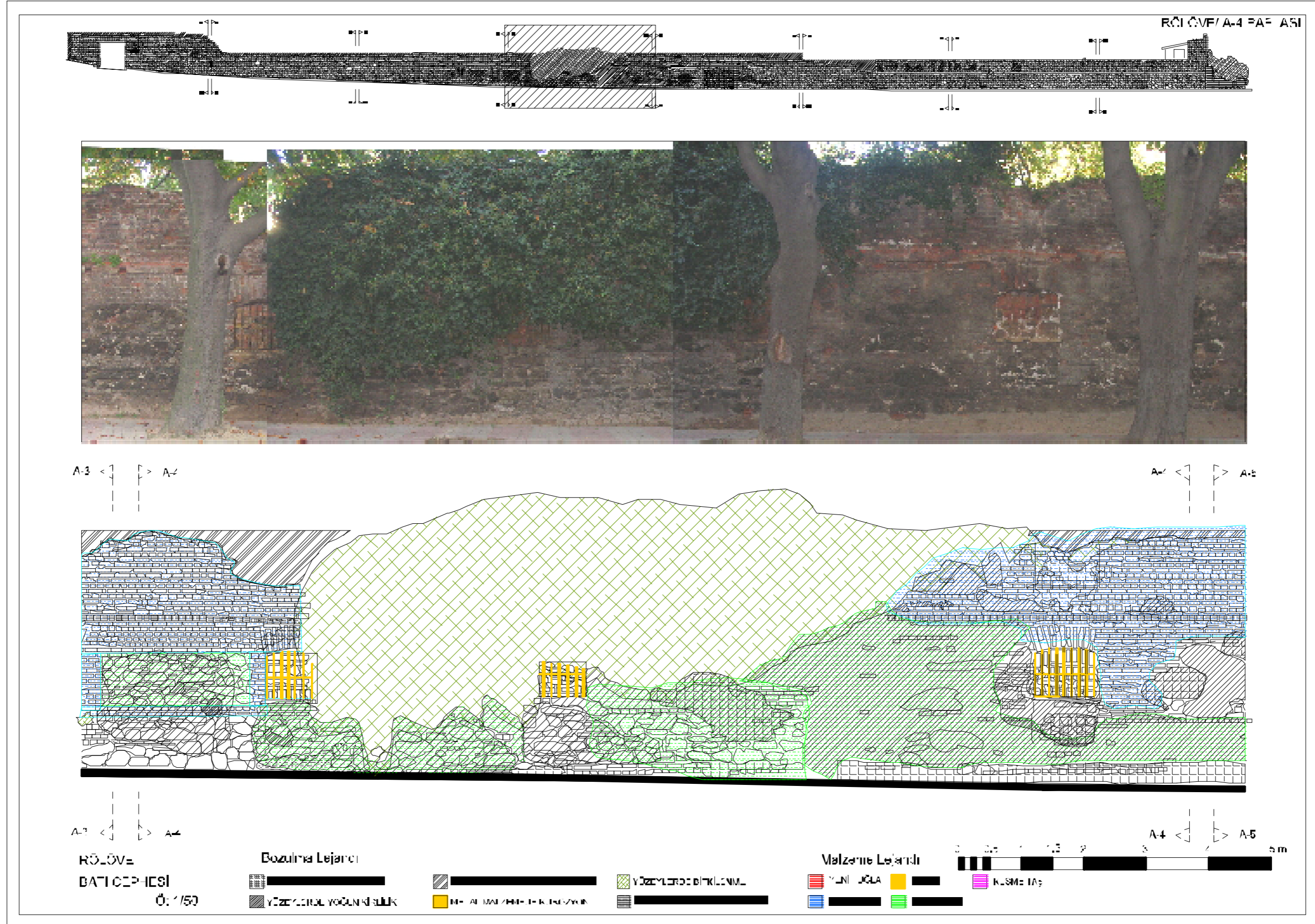
Şekil 4.26 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-1 Paftası

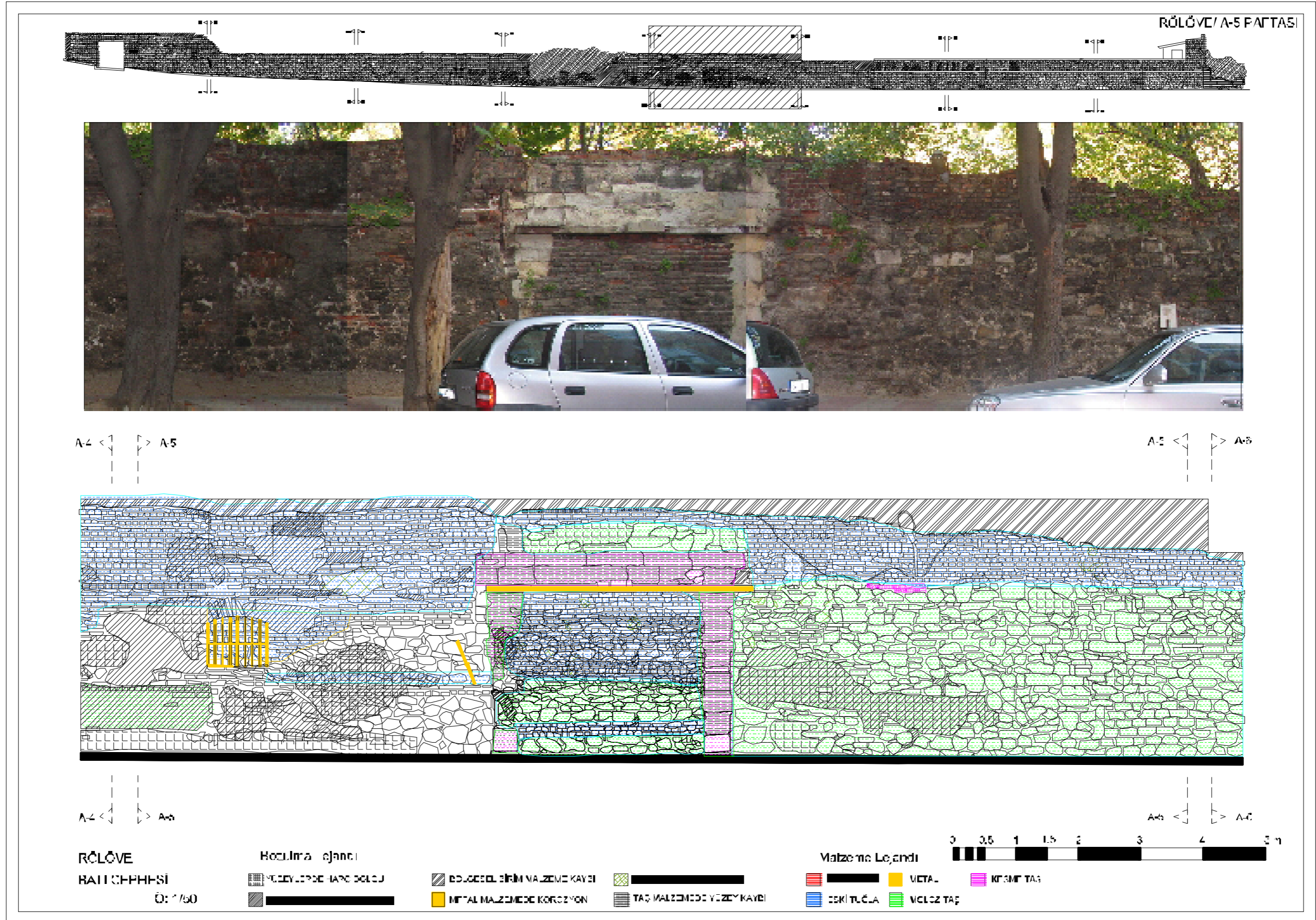
Şekil 4.27 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-2 Paftası

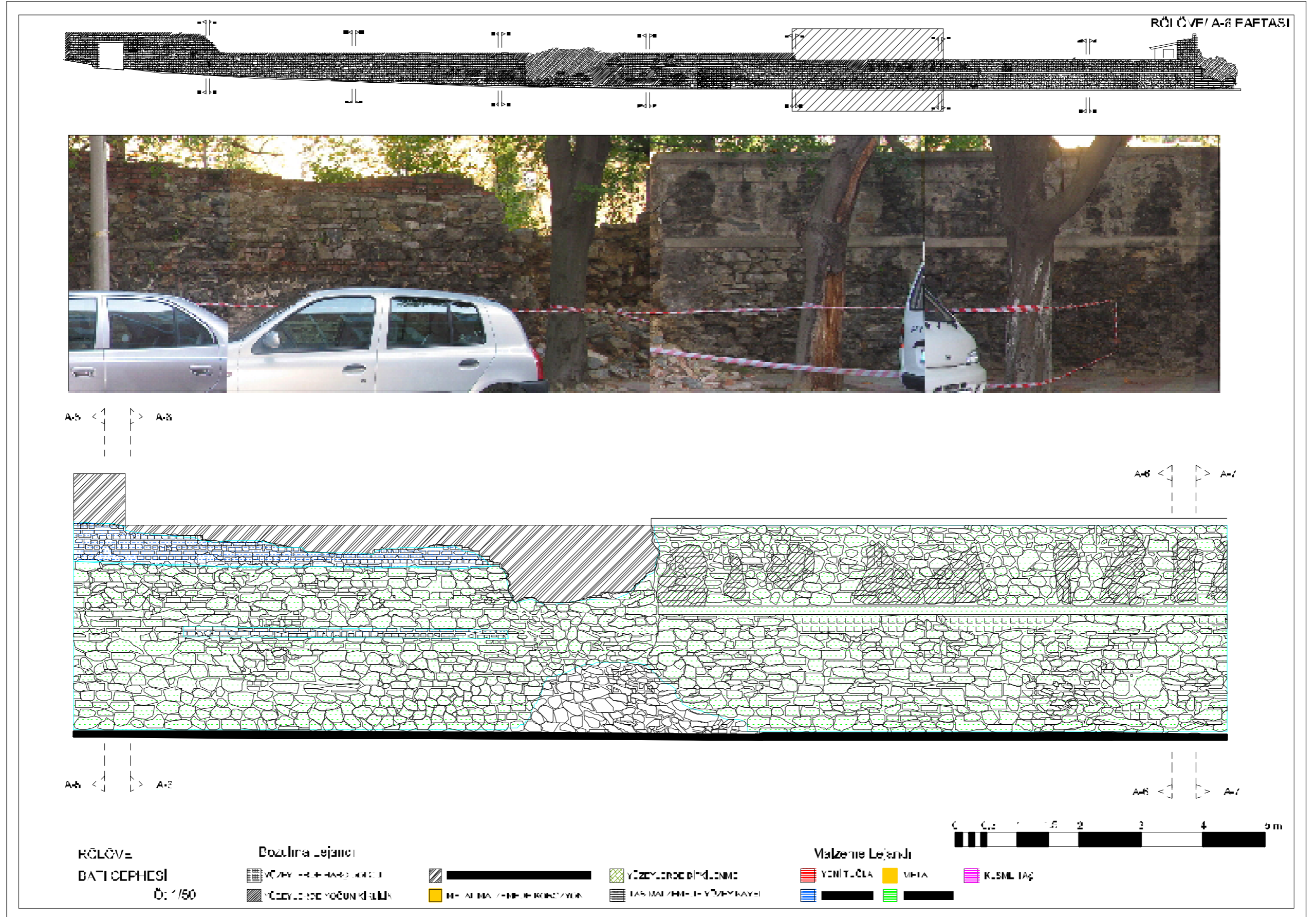
Şekil 4.28 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-3 Paftası

Şekil 4.29 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-4 Paftası

Şekil 4.30 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-5 Paftası

Şekil 4.31 Batı Duvarı, Batı Cephesi Rölöve A-6 Paftası

Şekil 4.32 Batı Duvarı, Batı Cephesi Röllöve A-7 Paftası

Bölgeler: Duvarda on dört ayrı bölge tespit edilmiş, bir bölge iki ayrı bölümde incelenerek toplam on altı bölgede ele alınmıştır.

A bölgesi duvarın kuzey yönünde yer alan son parçasıdır. Bu bölgede sadece taş malzeme kullanılmıştır. 1935-1940 tarihli Alkan Arşiv fotoğrafında duvarın kuzey yönüne devam ettiği görülmektedir. Duvarın geri kalan parçası büyük oranda yıkılmıştır.

B bölgesi duvarın kuzeyinde yer alan bölgedir. Bu bölgede duvar tuğla malzeme ile örülmüştür. Kapının sol tarafında ise günümüz inşaat tuğlası ile yapılan yama görülmektedir. Kapının lentosu metal “I” profildir. Bu bölgede kapının yanında tuğla kemer atkı ile boşluğun geçildiği bir adet de pencere bulunmaktadır. Kapının sol ve sağ taraflarında duvar farklı malzeme ile örgü özelliği göstermektedir. Kapının sağ tarafında yer alan duvar H bölgesinde görebildiğimiz orjinal dokusuna yakın iken, sol taraf duvarın tüm bölgelerinden farklı bir özellik sergilemektedir. Sol tarafta görülen farklılık kapının bu yöne doğru genişletilmiş olabileceği kanısını uyandırmaktadır. Pencerenin de kapı ile beraber yapılmış olabileceği veya kapı genişletilerek hasar gördüğünden müdahale edilmiş olabileceği söylenebilir. Bu bölgede metal kılıçlama görülmektedir. Kılıçlamanın, duvarın doğu cephesinde yer aldığı bilinen yapı ve/veya yapıların duvarına ait olduğu söylenebilir.

C bölgesinde iki tane kemer atkılı pencere görülmektedir. Pencerelemere demir parmaklık yapılmış ve çimento harç ile doldurularak kapatılmıştır. Bu bölgede de B bölgesindeki duvar dokusu görülmekte; ama, E bölgesinde görülen yıkılmadan ötürü tekrar yapılırken müdahale edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu da duvar üzerinde malzeme ve örgü devamsızlığına sebebiyet vermiştir.

D bölgesi; duvarın yüksekliğinin azalmaya başladığı ve E bölgesindeki seviyeye indiği noktadır. Duvarın bu bölgesinde de C bölgesindeki gibi devamsızlıklar bulunmakla beraber müdahalelerde görülmektedir. Özellikle eğimli duvar yüzeyinin yeniden yapıldığı farkedilmektedir. Bu bölgede görülen kılıçlama da duvarın doğusunda yer aldığı bilinen yapı ve/veya yapıların duvarlarına aittir.

E bölgesi, duvarda kendi içinde bir birliktelik oluşturan; ama, komşusu D ve F bölgeleri ile farklılık gösteren bir yapıdadır. Bu bölgenin, duvarın arkasında yer alan yapılarla beraber yıkılmış ve sonradan tekrar yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Duvarın diğer bölgeleri ile gösterdiği yapısal ve biçimsel farklılıklarda bu fikri desteklemektedir.

F bölgesi de, E bölgesinin yıkılması ile hasar görmüş ve E bölgesinde duvar yeniden yapılırken yapısı bozulmuştur. H bölgesinde net olarak gözlemlenen, G bölgesinde kısmen

devam eden duvar düzeni, bu bölgede yer yer bu düzenin izlerini taşımakla beraber bozulmalar göstermektedir.

G bölgesi de F bölgesi ile beraber onarım görmüş; ama, daha az orijinalliğini kaybetmiş bölgedir. Özellikle H bölgesinde görülen doku, bu bölgede kısmen görülmektedir. H bölgesinde görülen tuğla hatıllar ve duvar örgü biçimi bu bölgede de devam etmektedir.

H bölgesinde bugün de net bir şekilde seçebildiğimiz yedi adet tuğla kemerli pencerenin bulunduğu alandır. Duvarın orjinal haline en yakın dokunun, özelliklerin gözlemlendiği bölgedir. Duvarda iki tuğla hatıl sırası vardır. Altta yer alan ve pencerelerin bugünkü denizlik seviyesinde yer alanı, kaldırımdan ortalama 1.00-1.40 m yükseklikte bulunan hatıldır. Bu hatıl iki tuğla sırasından oluşur. Üstteki hatıl sırası da iki tuğla hatıl sırasından oluşmakta ve kaldırımdan ortalama 2.40-2.60 m yükseklikte bulunmaktadır. Üstteki tuğla hatıldan sonra duvar tuğla örgü devam etmektedir. Hatılın üstünde alt sırada yer alan kemerli pencerelerden 70 cm yukarda, aynı genişlikte pencereler bulunmaktadır. Ancak bu pencereler tuğla malzeme ile doldurulmuştur. Aynı hatılın altında ise tuğla-taş almalı düzen görülmektedir. Pencerelerin kemerleri ve söveleri tuğla iken, pencere sövelerinin araları taş dokudur. Aynı zamanda pencere kemerlerinin arsında da tuğla örgü göze çarpmaktadır. 1935-1940 tarihli fotoğrafta görülen; ama, günümüzde bulunmayan sekizinci pencere bu bölgenin kuzey yönünde olabilir. H bölgesinde gördüğümüz pencerelerin aralıkları eşittir. Bu aralık temel alınarak pencere yeri tespit etmeye çalıştığımızda, pencerenin denk geldiği alanda duvar yüzeyinin bozulma göstermesi burada sekizinci pencere olma ihtimalini güçlendirmektedir. Pencerelerin denizlikleri seviyesinde gördüğümüz tuğla hatıl, pencere denizliklerinin altında taş örgü ile kesilmektedir. Pencere genişliğince denizlik altında yapılmış farklı düzeni ile seçilebilen taş örgü ve tuğla hatılın pencere altında kesilmiş olması, pencerelerin orjinal denizlik seviyesinin yükseltildiğini göstermektedir. Pencerelerde görülen demir parmaklıkların yarıya düşürüldükten sonra yapıldığı parmaklık çerçevelerinin üretiminden anlaşılmaktadır. Pencereler, duvarın doğusunda yer alan bahçenin dolgusu ile beraber tuğla ve/veya taş malzeme ile kapatılmıştır. D ve B bölgelerinde olduğu gibi bu bölgede de kılıçlama bulunmaktadır.

I bölgesi duvarın güneyinde yer alan kapının bulunduğu bölgedir. Duvar bu bölgede komşusu olduğu H bölgesinden tamamen farklı bir özellik taşır. H bölgesinde devam eden hatıllar bu alana yaklaştıkça bozulmalar ve düzensizlikler göstermekte ve bu bölgenin sınırında birden kesilmektedir. H bölgesinin kuzey yönünde bulunma ihtimalinden bahsettiğimiz sekizinci pencerenin, bugün kapının bulunduğu yerde olması muhtemeldir. Duvarın bu bölgede

orjinalliğini kaybetmiş olmasından ve izlerinin yok olmasından ötürü sekizinci pencerenin yeri hakkında kesin bir yargıya varılamamaktadır.

M bölgesini iki farklı bölgede inceliyoruz. Genel olarak bu bölge, I bölgesinde kapının açılma çalışması esnasında duvarın yıkılması ile oluşmuş hasarların onarıldığı ve belki de tekrardan yapıldığı bölgedir. K bölgesi olarak ele aldığımız alanın yeniden yapılmış veya daha büyük bir çapta onarım geçirmiş olabileceğini, duvarın üst kısımlarında yer alan tuğla örgünün, L bölgesinde yer alan tuğla örgüden derzler ile net bir şekilde ayrılmasından ötürü söyleyebiliriz. Tuğla malzemenin duvarda kullanıldığı seviyelerde de L bölgesine göre farklılık vardır. L bölgesin de, komşusu ve orjinal duvar dokusuna yakın bir özellikte olan N bölgesinin biçimsel, yapısal nitelikleri bulunmamaktadır.

N bölgesi duvarın H bölgesi ile benzer özellikleri taşıyan ve orjinal dokusuna yakın bölgedir. H bölgesinde üstte yer aldığından bahsettiğimiz tuğla hatıl sırası aynı düzende ve aynı seviyede bu alanda da devam etmektedir. Taş dokusunda bu bölge ile benzerlik göstermektedir. H bölgesinde gördüğümüz altta yer alan ikinci tuğla hatıl sırası da burada devam etmektedir. Yalnız, her iki hatıl sırasında da; duvarın zemininde gerçekleşmiş, malzeme kayıplarından oluşmuş, malzemeler arasında yer alan derzlerin boşalmasından olabilecek yatay düzlemin bozulduğu görülmektedir.

O bölgesi N bölgesi ile benzer özellikte olduğunu söyleyebileceğimiz; ama, duvarın yakın zamanda yıkılmış kısmıdır. Yıkılan malzemeler ve geriye kalan kısma baktığımızda taş ve tuğla malzeme görülmektedir.

P bölgesi, günümüzde duvarın en yeni görünümüne sahip bölümdür. Bu bölgede bir çimento hatıl, duvarın üstünde çimento harpušta görülmekte. Taş örgüde ise çimento harç ile müdahale görülmektedir. Bu bölge ağırlık olarak taş malzemedir. Sadece köşelerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Daha önce bölgenin güney kesiminde Seyir Köşkü'nün yer aldığı ve zaman içerisinde yıkıldığı bilinmektedir. Duvarın bu bölgesinin Seyir Köşkü ile yıkılmış ve tekrar yapılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Yeniden yapılan bu duvarda görülmüş olabilecek sorunlardan ötürü yakın zamanda çimento harç ile sağlamlaştırma, çimento hatıl ile destekleme ve koruma, çimento harpušta ile dış etkenlerden koruma amaçlı müdahale yapılmış olabilir.

R bölgesi duvarın güneyde yer alan son parçasıdır. Burada mevcut olduğu bilinen Seyir Köşkü'nün bedeb duvarının kalıntısıdır. Taş örgü görünümlü sıva uygulaması orjinal dokusu ile durmaktadır. Yüksekliğinde ise net bir alçalma farkedilmektedir.

Dönem Analizi: Duvarı dört dönemde inceleyeceğiz. Elbette belirlediğimiz evreler kesinlik arz etmemekte, daha farklı sayılarda da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Belirlediğimiz evreleri anlatırken, tespi ettiğimiz bölgelerden de yararlanacağız.

1. evre olarak belirlediğimiz aralık, duvarın ilk yapılış ve orjinal dokusuyla bulunduğu dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde henüz müdahaleler gerçekleşmemiştir. A bölgesinde yer alan duvar bugün bu bölgede gördüğümüz dokuya benzer biçimde devam etmekte, B bölgesindeki kapı henüz genişletilmemiş, gene bu bölgede yer alan pencere açılmamış ya da sağlam bir yapıda olabilir. Bu dönemde kapı genişletme çalışması ve E bölgesinde yer alan duvar alanının yıkılması söz konusu olmadığından B, C, D ve F bölgesine müdahaleler yapılmamıştır. 1. evrenin günümüzde izlerini görebildiğimiz bölge H bölgesidir. Bu bölgenin sürekliliğini, kuzeyde E bölgesinin yeniden yapılması, güneyde ise I bölgesinde yer alan kapının açılması bozmaktadır. Süreklilikte görülen bu bozulma E ve I bölgesindeki müdahalelerin ihtimalini güçlendiren ve düşündüren nedendir. 1. evrenin özelliklerini, H bölgesinin dokusu temel alınarak incelediğimizde, görebildiğimiz diğer bir bölge de N'dir. Duvarda B, D ve H bölgelerinde gördüğümüz kılıçlamaların ait olduğu ve ne zaman yapılar, yıkıldığı hakkında bilgimiz olmayan binalar bu dönemde var olabilecekleri gibi daha ilerideki bir zaman diliminde de yapılmış olabilir. R bölgesinde iki farklı tarz ve mimaride bulunan, bugün ise 2. köşke ait kalıntılarından bahsettiğimiz 1. Seyir Köşkü de 1. evrede bulunmaktaydı.

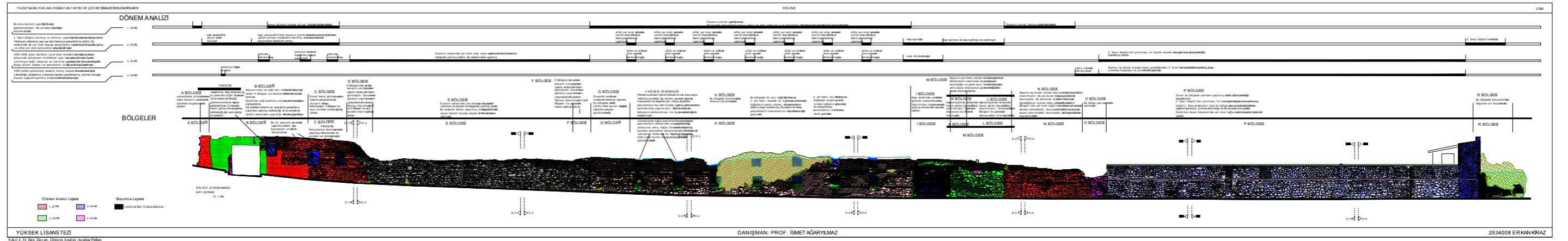
2. evrede duvarın arkasında yer alan yapılarda bir fonksiyon değişikliği yapılmış ya da var olan fonksiyon genişletilmiş olabilir. Yeni fonksiyona hizmet etmek üzere B bölgesinde yer alan kapının genişletilmesi ve genişleme nedeniyle B bölgesinde hasar gören yerlerin onarımı bu zaman dilimindedir. B bölgesinde yer alan pencerenin çevresinde gördüğümüz ve kapının sol tarafındaki tuğla dokuyla benzeşik biçim, pencerenin kapının genişletilmesiyle beraber hasar gördüğü ve onarıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca H bölgesinde yer alan alt sıra pencereler fonksiyona uyması amacı ile yarıya düşürülmüş ve demir parmaklıklar yapılmıştır. I bölgesinde yer alan kapı bu dönemde açılmış, kapı açılması nedeni ile hasar gören M bölgesi yine bu dönemde müdahale görmüştür. Bu dönemde duvarın güney yönünde yer alan 1. Seyir Köşkü yıkılmış, yerine farklı bir mimari üslup ile 2. Seyir Köşkü yapılmıştır.

3. evre, 1935-1940 tarihleri ile son bulan dönemdir. Bu evre duvarın doğusunda yer alan yapı ve/veya yapıların yıkıldığı dönemi içermektedir. Bu dönemde yıkılan yapılar duvarda hasara yol açmıştır. E bölgesinde yeniden yapıldığını düşündüğümüz duvar parçasının bu dönemde yapılarla beraber yıkılmış ve yeniden yapılmış olması muhtemeldir. Yine bu dönemde

yıkılmaldan ötürü C, D ve F, G bölgeleri de hasar görmüş ve onarımdan geçmiştir. Yine bu dönemde duvarın güneyinde yer alan 2. Seyir Köşkü yıkılmıştır. Seyir Köşkü'nün yıkılması ile duvarın P bölgesinde yüksekliği kaybolmuş ve hasar görmüştür. Yine bu evrede duvarın batısında yer alan bahçe doldurulmuş, bu dolgu işlemleri ile beraber B, C ve H bölgelerinde yer alan pencereler ile I bölgesinde yer alan kapı, taş ve tuğla malzeme ile kapatılmıştır.

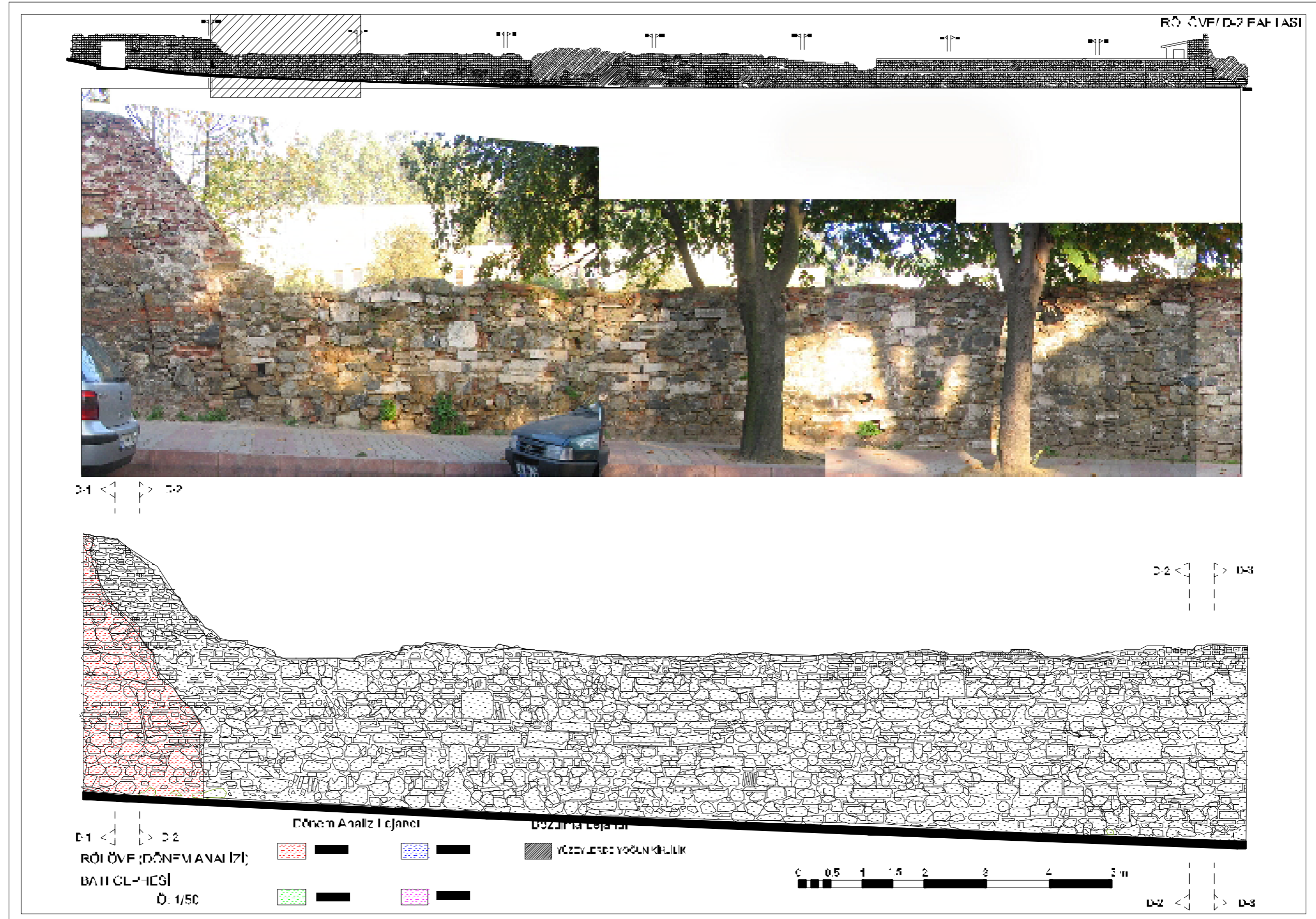
4. evre 1940 sonrası ve yakın dönemi kapsar. Duvar bu evrede 3. dönemde sahip olduğu yüksekliği kaybetmiş, duvarın H bölgesinde üst sıra pencerelerin tam boyları duvarın yüksekliği ile beraber kaybolmuştur. Ayrıca 1935-1940 arasında tarihlenen fotoğrafta görülen sekizinci pencere bu dönemde tamamen hasar görmüş ve günümüze ulaşamamıştır. B bölgesindeki kapının sol tarafına yapılan günümüz inşaat tuğlası ile yama bu dönemdedir. P bölgesinde gördüğümüz çimento harç ile yapılan derz, çimento hatıl ve çimento harpušta ile yapılan koruma ve sağlamlaştırma işlemleri bu döneme aittir. Gene bu zaman dilimi içinde ele aldığımız ve 2003-2004 tarihlerinde yıkılan O bölgesine ait malzemeler hala duvar önünde durmaktadır.

Duvarın batı cephesinde görülen bozulmalar; yüzeylede bitkilenme, yapılan harç dolgular, oluşan yoğun kirlilik, malzemede yüzey kaybı, duvar hacminden kayıp ve metal malzemede korozyon olarak sıralanabilir. Yüzeylede bitkilenmeye duvarın her bölgesinde parça parça rastlamakla beraber en yoğun H bölgesinde görmekteyiz.

Şekil 4.35 Batı Duvarı, Dönem Analizi D-1 Paftası

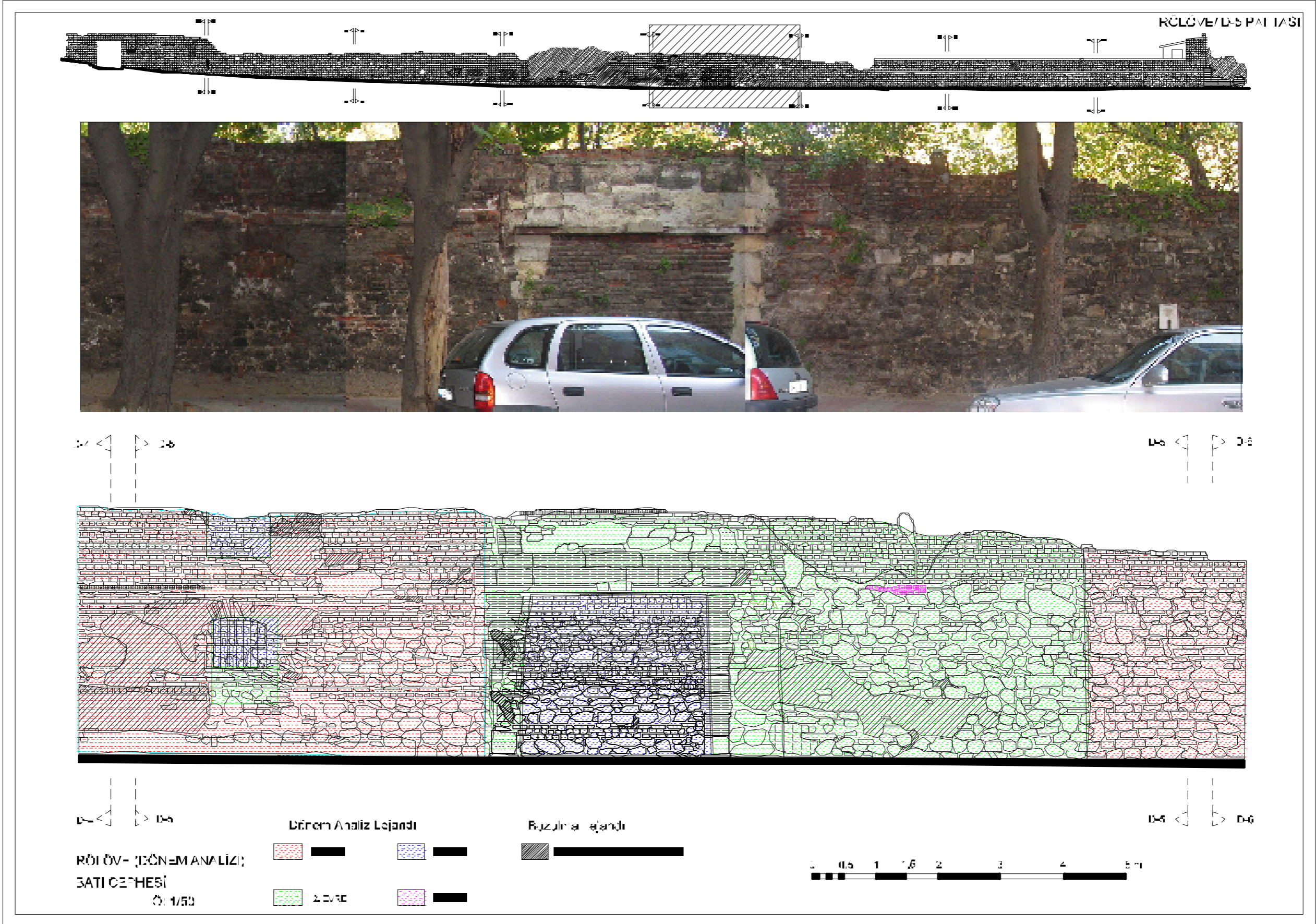

Şekil 4.36 Batı Duvarı, Dönem Analizi D-2 Paftası

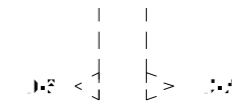
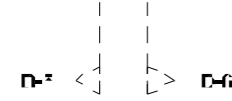
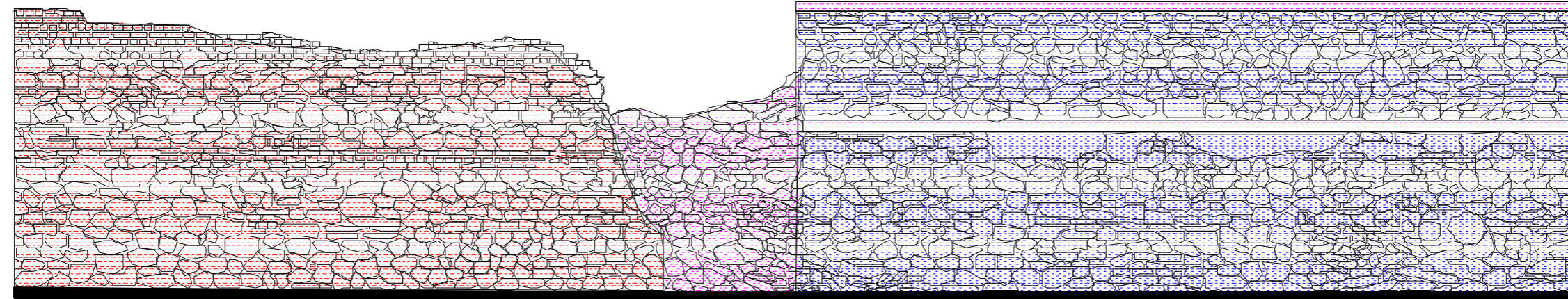
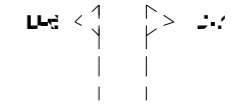
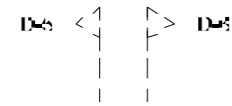
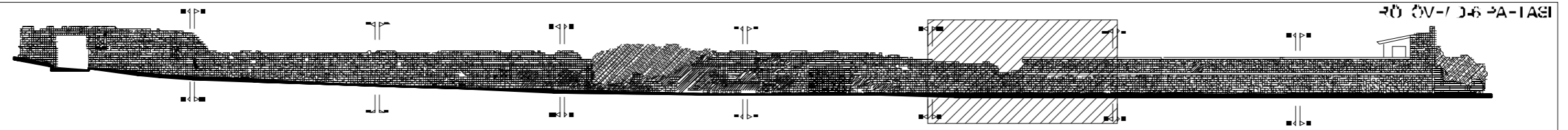

Şekil 4.39 Batı Duvarı, Dönem Analizi D-5 Paftası

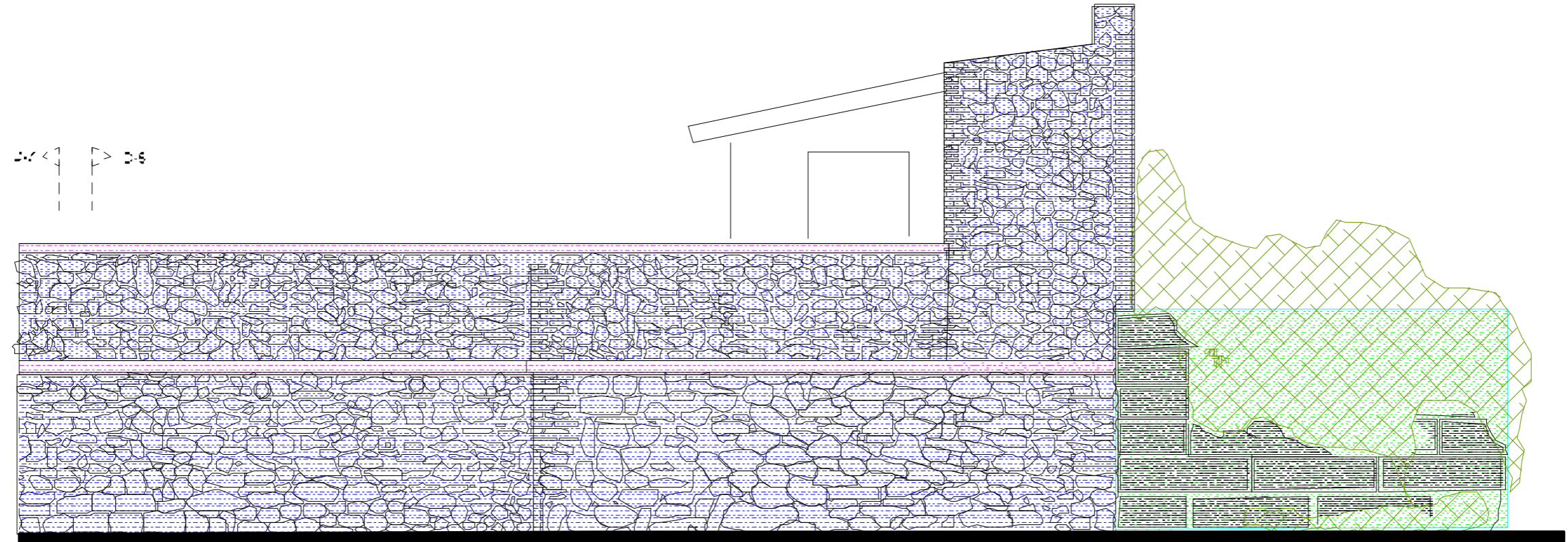
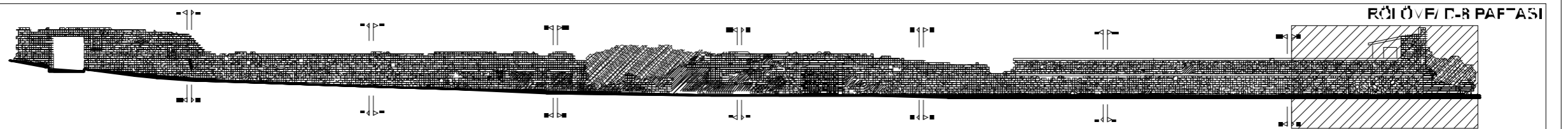
Dönem Analizi Eşarı		Bozulma Lejansı	
		Yüzeyle uyumsuzluk	

RÖLİEF (DÖNEM ANALİZİ)
BATI CEPHESİ
Ö: 1/50

Şekil 4.40 Batı Duvarı, Dönem Analizi D-6 Paftası

D-7 <1 > D-8

RÖLÜVE (DÖNEM ANA 17)

BATIL KLİPİSİ

Ö. 1/50

Dönem Analiz lejandı

Bozulma Lejandı

0 0,5 1 1,5 2 3 4 5 m

Şekil 4.42 Batı Duvarı, Dönem Analizi D-8 Paftası

4.2.3.1.4 Doğu Cephesi

Duvarın Kilar-ı Hümâyun yapısına bakan cephesidir. Bu cephenin, 3. evrede ele aldığımız dolgu uygulaması nedeniyle büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır. Bu da bizim analiz çalışmalarını yapmamızı güçleştirmektedir.

Resim 4.116 Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te güneyde yer alan kapı etrafında yapılan kazı çalışması

Duvarın güneyinde bir lokantaya ait yapılar bulunmaktadır. Muhdes olan yapılar, duvarı bu bölgede kapatmakta, 2. Seyir Köşkü'ne ait temellerin yapılacak kazı çalışması ile açığa çıkarılmasını engellemektedir. Bu muhtes yapıların devamında ise duvara çimento harç ile sıva yapılmış ve duvarın dokusu kapatılmıştır. Dolgu nedeni ile güneyde yer alan kapı neredeyse tamamen toprak altında kalmıştır. Ancak kapının I profil lentosunun üzerinde yer alan taş malzemeler ve taşların üzerindeki tuğla malzemeler gözükmektedir. Ağustos 2005 yılında yapılan kazı çalışması ile kapı önündeki toprak dolgu temizlenmiştir. Bu sayede kapı ve etrafındaki taş dokuyu görebilmekteyiz (Resim 4.116).

Batı cephesini ele alırken bahsettiğimiz üst sıra pencereleri bu cephede daha rahat seçmekteyiz (Resim 4.117). Kuzey yönünde yer alan son üst pencereden sonra bir pencereye ait olduğu anlaşılan; ama, diğer pencerelerden farklı boyut ve seviyede ayrı bir pencere

bulunmaktadır (Resim 4.118). Bu pencerenin yanında daha önce var olan yapı veya yapılara ait bir duvarın kalıntısı görülmektedir (Resim 4.118). Bu kalıntı duvara dik bir açı ile gelen yapı duvarına aittir.

Resim 4.117 Duvarın doğu cephesinde izlerini rahatlıkla görebildiğimiz üst sıra pencereler Duvarın bu cephesinde tuğla malzeme ağırlıklı bir doku görülmektedir. Bu doku batı cephesinde bölgeler içerisinde ele aldığımız E bölgesine kadar devam etmekte; ancak, E bölgesine yakın yerlerde doku bozulmuş ve moloz taş ile müdahaleler yapılmıştır. E bölgesinde ise bu doku batı cephesinde gördüğümüz gibi tamamen duvarın diğer bölgelerinden farklı bir dokuya sahiptir. Moloz taş ve devşirme malzeme ile karmaşık bir yapıda örülmüştür.

Resim 4.118 Duvarın doğu cephesinde farklı boyutuyla görebildiğimiz pencere

Kapının bulunduğu duvar parçasında tuğla kemer bulunmaktadır (Batı cephesinde B ve C bölgesi). Kemerin yanında ise duvara dik gelen ve önceden var olan iki ayrı yapıya ait olduğu sanılan duvar kalıntıları bulunmaktadır. Bu duvar kalıntılarını batı cephesinde karşılayan metal kılıçlamalardan daha önce bahsetmiştik. Bu alanda Ağustos-2005 yılında yapılan kazı çalışması ile orjinal zemin kotuna rastlanmıştır. Kazıda taş kaplama zemin açığa çıkmış, taş bir yalak bulunmuştur. Ayrıca döküm künk ve elemanlara rastlanmıştır. Aynı kazı alanında taş yalağın yakınında çeperleri tuğla ile örülmüş ve doğuya doğru kıvrılarak giden bir kanal açığa çıkmıştır (Resim 4.121). Kanalın tuğla çeperlerinin üzerine döküm demirden “I” profillerle taşıtılan taş kaplama zemin bulunmaktadır. Bu kazı çalışmasında bulunan yalaklar burada daha önce ahır bulunma ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak bu hususta herhangi bir belge bulunmamakla beraber, duvara dik gelen duvarlar ve kılıçlamalar ve yapılan kazı çalışmasında açığa çıkan buluntular bize burada yapı veya yapıların bulunduğunu ispatlamaktadır. Duvarın kuzeyinde yer alan günümüzde görlebilen son penceresinin çevresinde yapılan kazıda da denizlik altında sıvalı duvar ve taş kaplama zemin olduğu anlaşılmıştır (Resim 4.122).

Resim 4.119 Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan alan

Doğu cephesinde yapılacak kontrollü bir kazı çalışması ile daha birçok buluntunun açığa çıkarılacağına ve bu bölgeye ışık tutacağını tahmin etmekteyiz.

Bu cephede bitkilenme önemli bir problemdir. Ayrıca duvar üzerinde çimento harç ile müdahaleler görülmektedir. Taş malzemede yüzey kayıpları, duvar dokusunda bozulmalar gibi batı cephesinde gördüğümüz problemleri bu cephede de gözlemleyebilmekteyiz.

Resim 4.120 Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan taş yalak, taş kaplama zemin ve tuğla ile çeperleri oluşturulmuş kanal

Resim 4.121 Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazı çalışması sonucu açığa çıkarılan tuğla ile çeperleri oluşturulmuş kanalın i görünümü

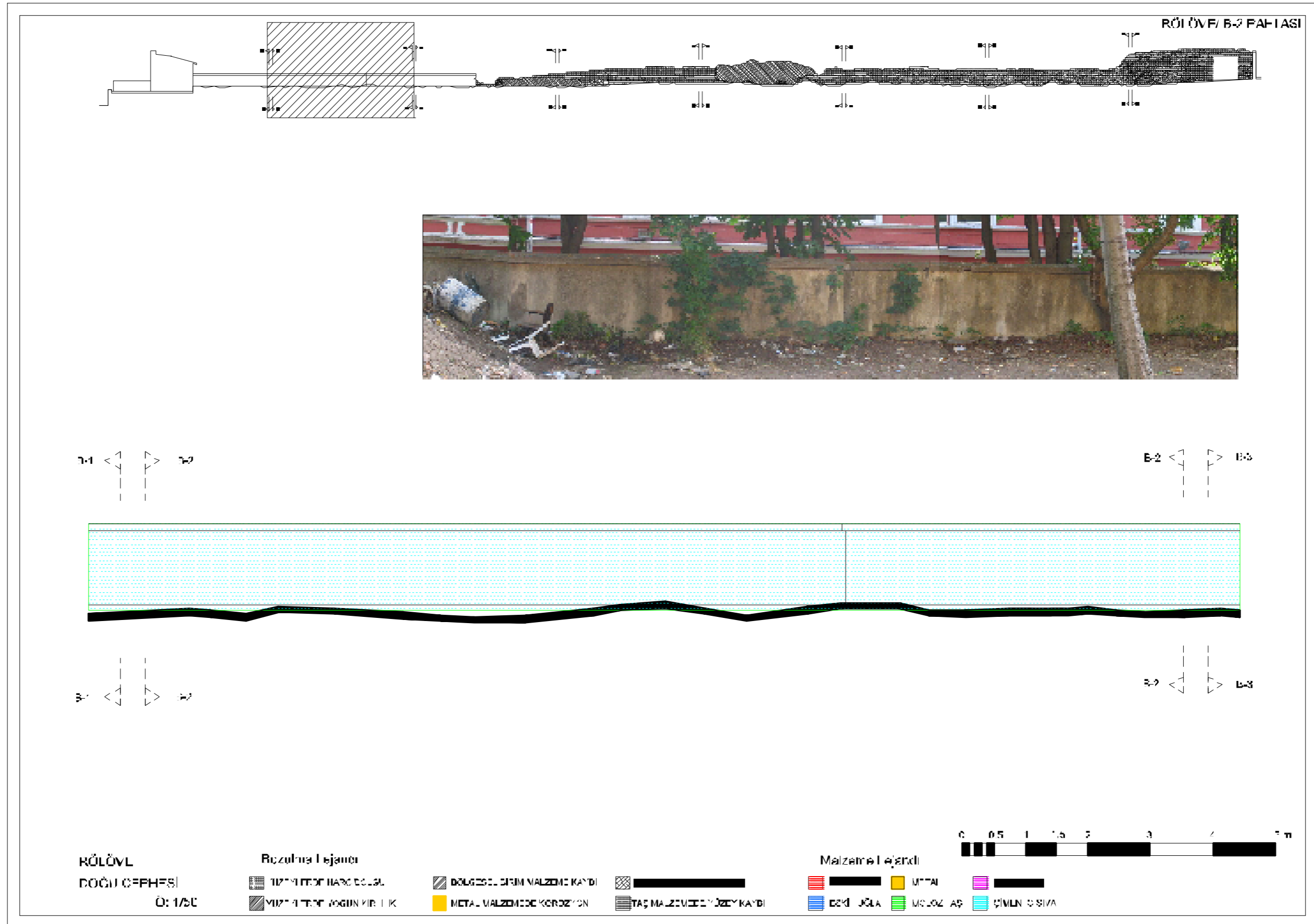

Resim 4.122 Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005'te yapılan kazıda açığa çıkan sıvalı duvar

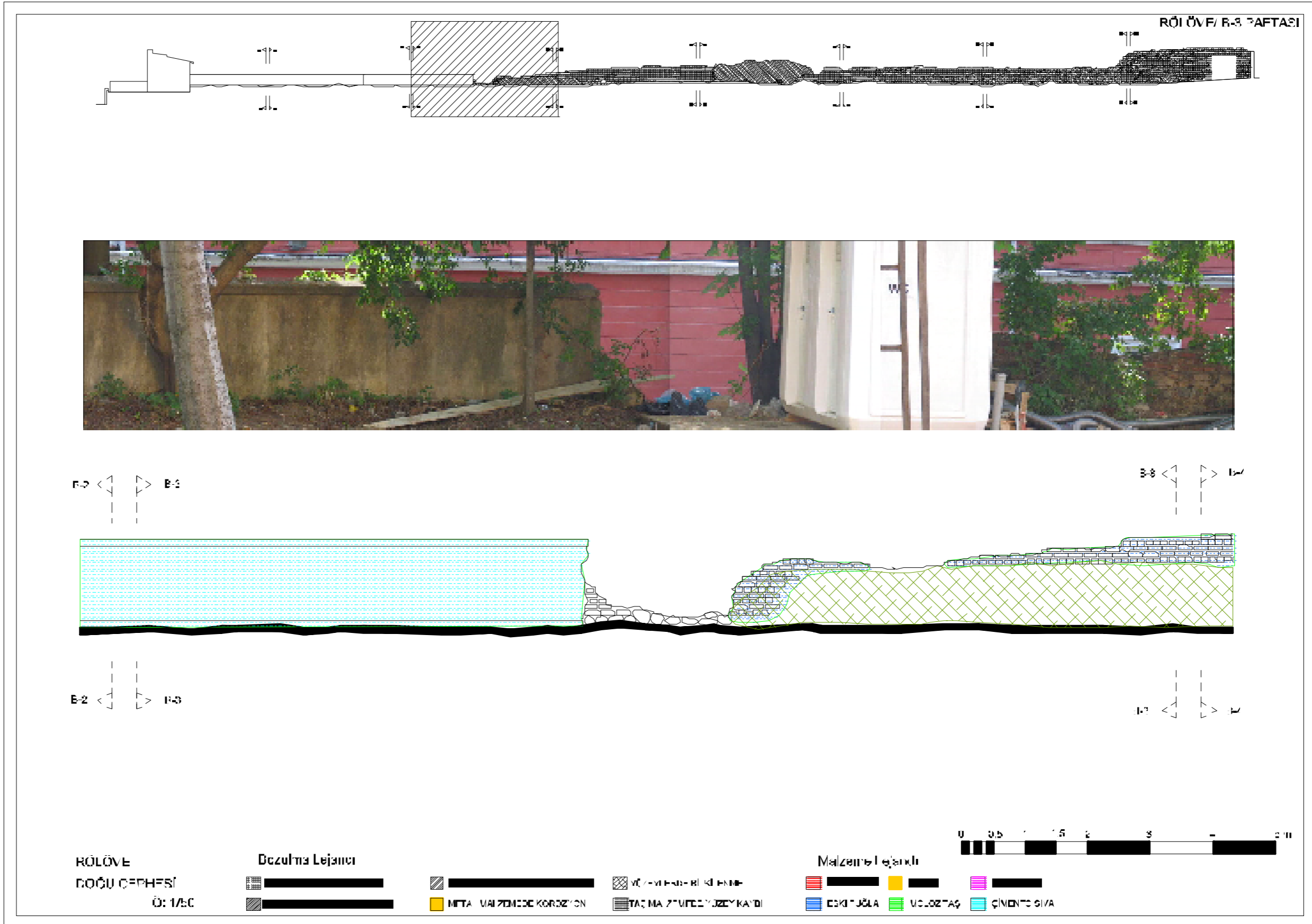

Şekil 4.44 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-1 Paftası

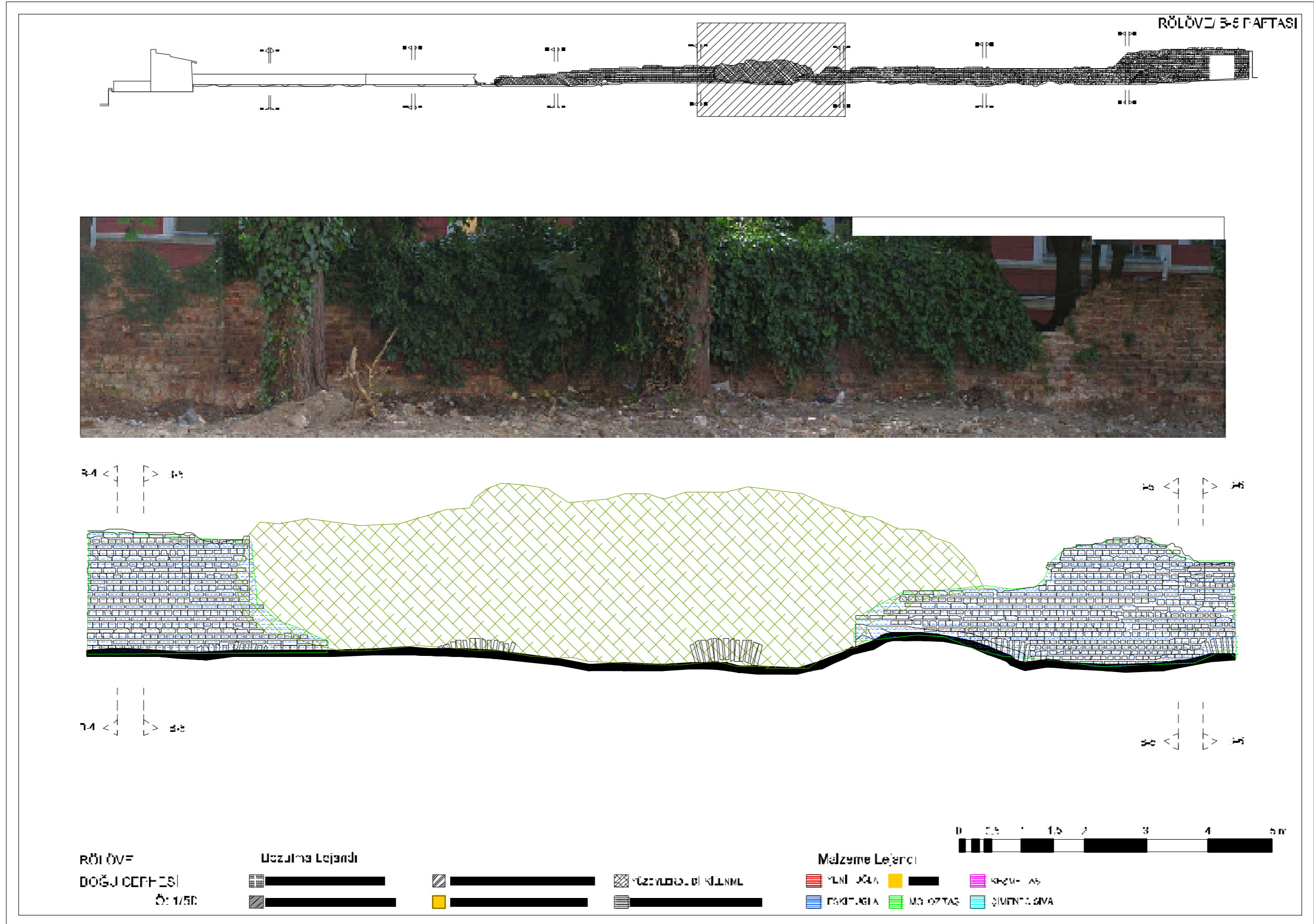
Şekil 4.45 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-2 Paftası

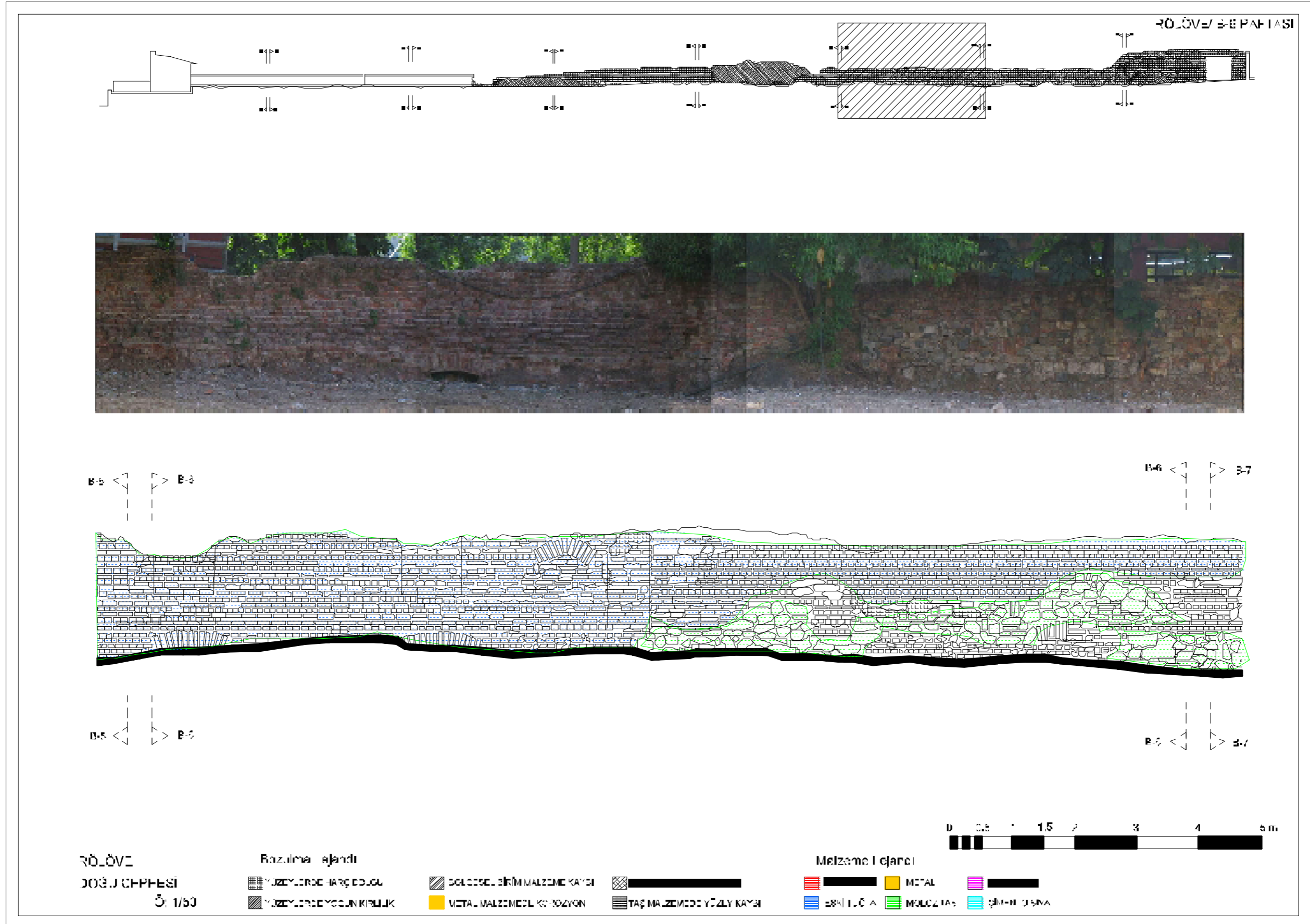

Şekil 4.46 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-3 Paftası

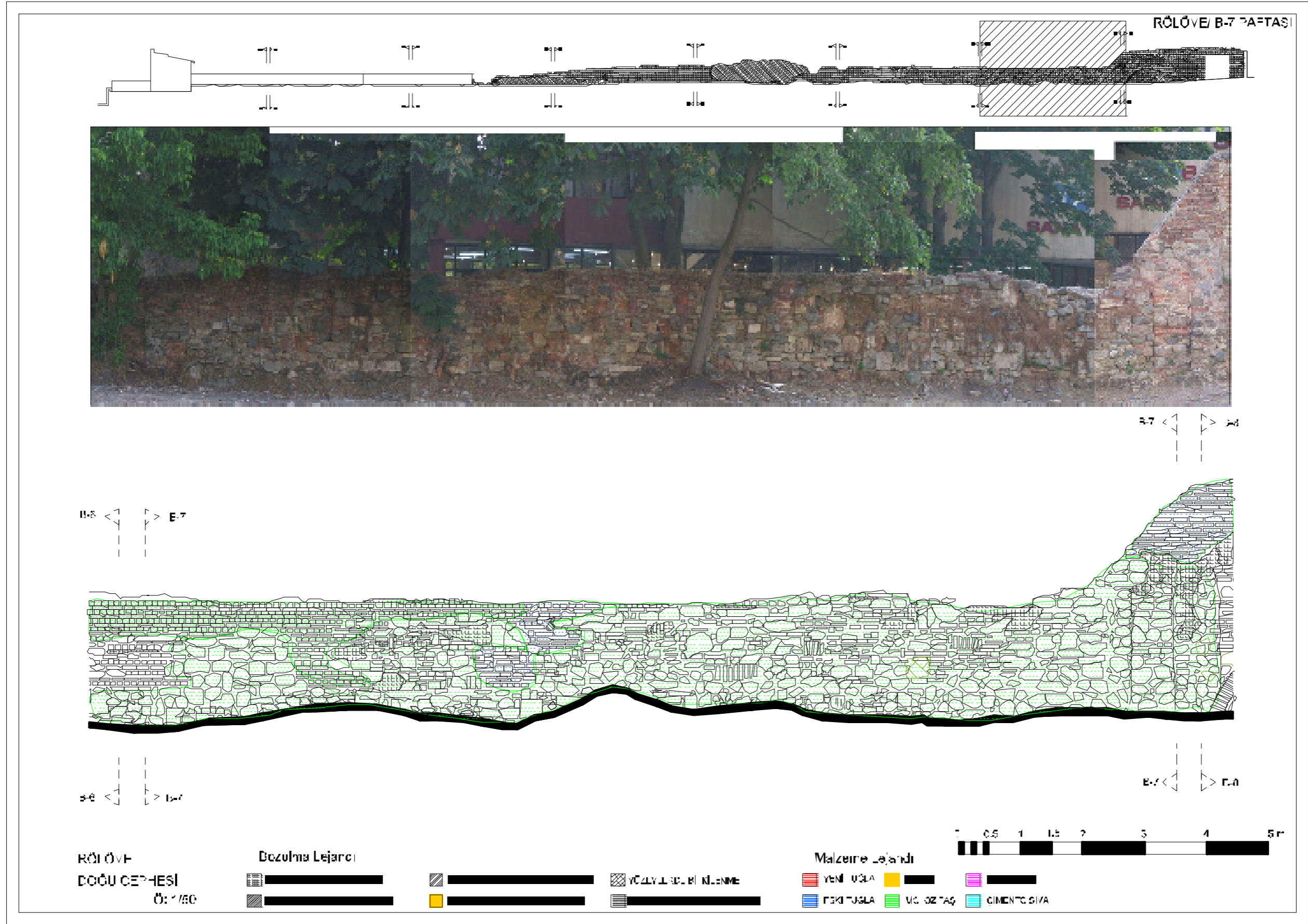

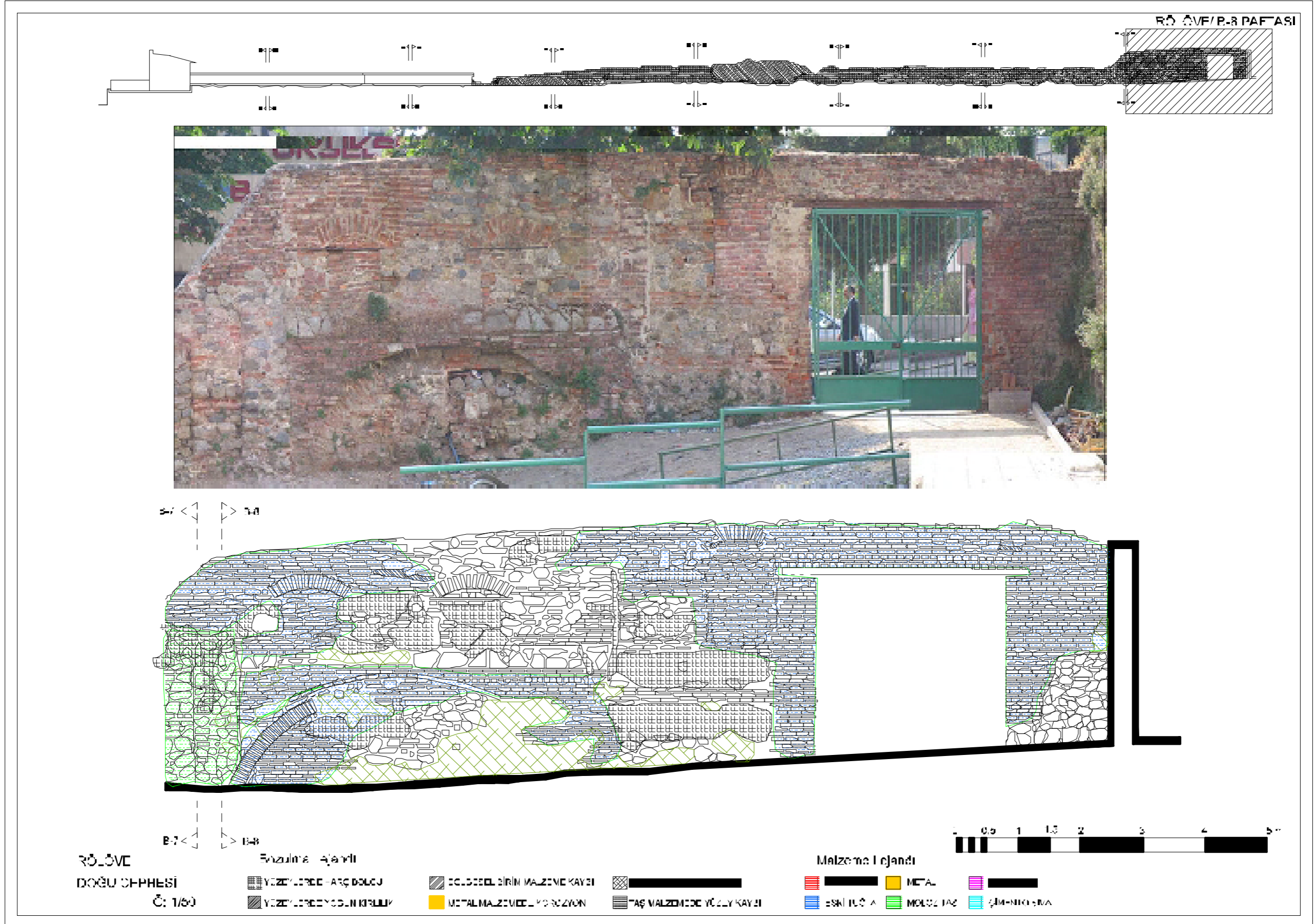

Şekil 4.49 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-6 Paftası

Şekil 4.50 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-7 Paftası

Şekil 4.51 Batı Duvarı, Doğu Cephesi Rölöve B-8 Paftası

4.2.3.2 Restitüsyon Önerisi

Duvar hakkında elimizde özgün durumuna dair belge ve bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle restitüsyon önerisini arazide yaptığımız analiz çalışmaları ve sınırlı sayıdaki belgeye dayanarak yapmaktayız. Bu güçlükler neticesinde duvarı dört ayrı evrede inceleyebiliyoruz.

1. Evre; duvarın kuzeyde, bugünde açık olan kapısının çevresindeki doku farklılığı bu kapının sonradan genişletildiğini göstermektedir. 1. evrede kapı özgün boyutlarında ve daha dardır; fakat, bu boyutları hakkında elimizde hiçbir belge mevcut değildir. Duvarda altlı üstlü iki sıra halinde bulunan pencereler tam boylarında açıklıklar olarak mevcuttur. Duvarın özgün yüksekliği daha fazladır. Duvarın güneyinde ise 1. Seyir Köşkü yer almaktadır.

2. Evre; yapının doğusunda yer alan yapıların fonksiyonunda bir değişikliğe gidilmiştir. Fonksiyon ya değiştirilmiş; ya da genişletilmiştir. Yapılan değişiklik sonucu yeni ihtiyaçlara cevap vermesi amacıyla kuzeyde yer alan kapı genişletilmiş, güneyde yeni bir kapı açılmış ve sekiz adet bulunan alt sıra pencereler yarıya düşürülmüştür. Ayrıca duvara dar cephesini veren 1. Seyir Köşkü yıkılmış, yerine yeni bir köşk (2. Seyir Köşkü) yapılmıştır. Bu iki köşk arasındaki farklılıkları elimizde bulunan kartpostallar ve fotoğraflardan anlamaktayız. Günümüzde köşkün bulunduğu alanda mevcut taş taklidi sıvalı duvarda 2. Seyir Köşkü'ne ait kalıntılardır.

3. Evre; 1935-1940 tarihleri ile son bulan evredir. Bu evrede duvarın doğusunda yer alan yapılar ve 2. Seyir Köşkü yıkılmıştır. Gerçekleşen yıkımlar hasarlara ve duvarda yıkımlara sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu evrede duvarın doğusunda yer alan bahçede dolgu işlemi gerçekleşmiş ve pencereler ile güneyde yer alan kapı doldurulmuştur.

4. Evre; 1940'lardan günümüze kadar geçen evredir. Bu evrede duvar yüksekliğini kaybetmiş, malzeme ve hacim kayıpları gerçekleşmiştir. Sekiz adet olan pencereler duvardaki müdahaleler nedeni ile yediye düşürülmüştür. Duvarın güney bölümünde kısmen çimento harpuşa ve hatıl uygulanmıştır.

Duvarda yapılan analiz çalışmaları ve belgelerin incelenmesi sonucunda dört ayrı evrede ele alarak çizilen restitüsyon önerileri, elimizde yeterli belgenin bulunmamasından ötürü kesinlik arz etmediği bilinmelidir.

YILDIZ SARAYI KILAR-I HÜMA YUN YAPISI VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

RESTİTÜSYON

1. SEYİR KOŞUĞU

RESTİTÜSYON 1. EVRE - BATI ÇEYREĞİ 0:1/200

RESTİTÜSYON 2. EVRE - BATI ÇEYREĞİ 0:1/200

RESTİTÜSYON 1. SEYİR KOŞUĞU GÜNEY GÖRÜNÜMÜ

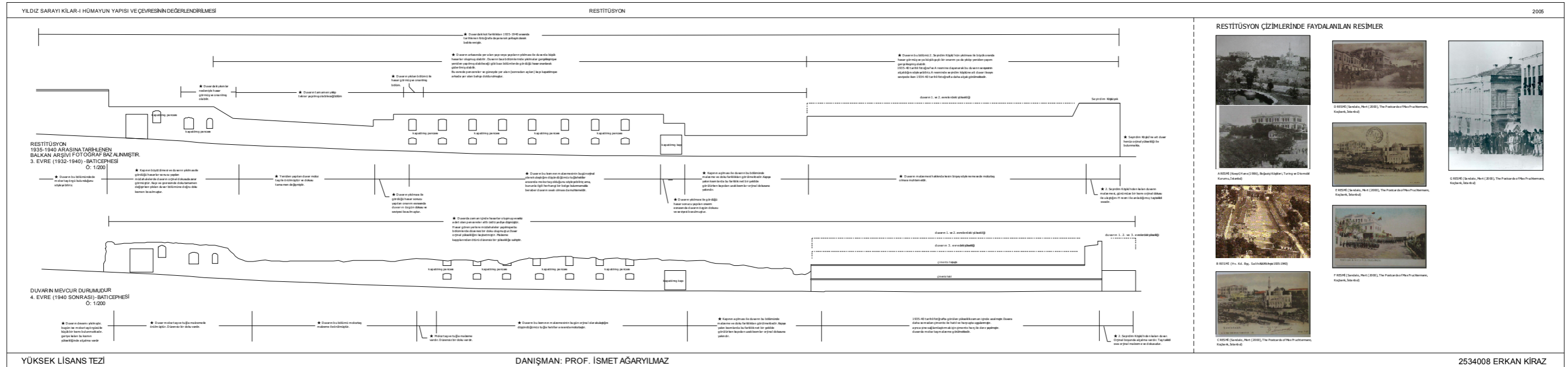
RESTİTÜSYON 2. SEYİR KOŞUĞU GÜNEY GÖRÜNÜMÜ

RESTİTÜSYON ÇİZİMLERİNDE FAYDALANILAN RESİMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: PROF. İSMET AĞARYILMAZ

2534008 ERKAN KIRAZ

Şekil 4.53 Banı Duvarı, Restitüsyon 3. ve 4. Evreler Paftası

4.2.3.3 Koruma ve Restorasyon Önerisi

Elimizde yeterli belge bulunmadığından ötürü özgün durumunu tespit edemediğimiz duvarın mevcut hali ile korunması; ama, gerekli sağlamlaştırma ve günümüzde ihtiyaca cevap veren kullanıma uygun müdahalelerin yapılması restorasyon uygulamasının ana ilkesi olarak tespit edilmiştir.

Duvarın doğu cephesinde dolgu yapıldığı anlaşılan yüzeyde kazı çalışmaları yapılarak bu yüzey açığa çıkarılarak bu yüzey açığa çıkarılıp dolgu altında kalan kapı ve pencerelerin dolguları boşaltılacaktır. Bu cephede Ağustos-2005’de yapılan kısmi kazılar neticesinde açığa çıkan yalak ve taş kaplama zemin; pencerelerin bulunduğu bölümde yapılan kazıda görülen sıvalı duvar ve taş kaplama özgün zemin kotui burada yer aldığından bahsettiğimiz yapı veya yapıların kanıtlarıdır. Kısmi olarak başlanan kazıların duvarın doğu cephesi boyunca kontrollü bir biçimde devam etmesi daha fazla bilgiye ulaşmamızı sağlayacaktır. Duvarda yapılacak kazı çalışması neticesinde kazı alanı düzenlenmeli ve duvarı yağmur suyundan korumak için drenaj işlemi uygulanmalıdır.

Duvarın güneyinde yer alan kapının strüktürünü oluşturan taş malzeme ve metal lento taşıyıcılığını kaybetmiştir. Bu nedenle kapı yeni olduğu anlaşılacak kesme taş ve çelik lento malzeme ile yeniden yapılmalıdır. Kuzeyde yer alan kapı ise günümüz kullanımını açısından kuzey yönüne genişletilerek üzerinde yer alan metal lento yenilenecektir.

Duvarda yapılacak müdahaleler şöyledir:

Çimento harç ile dolgu yapılan yüzeylerde dolgu temizlenip, boşalan derzlere bulunduğu duvar bölgesine uygun harç ile dolgu yapılacaktır.

Yoğun kirlenme görülen yüzeylerde tazikli su ile temizleme yapılacaktır.

Bitki temizliği yapılacak bölümlerde bitkilere altlık oluşturacak topraklar temizlenecek ve derzler onarıma hazır hale getirilecektir.

Yeni taş ve örgü tekniği ile sağlamlaştırılacak bölümlerde uygun boyutlarda kesme taş kullanılacaktır.

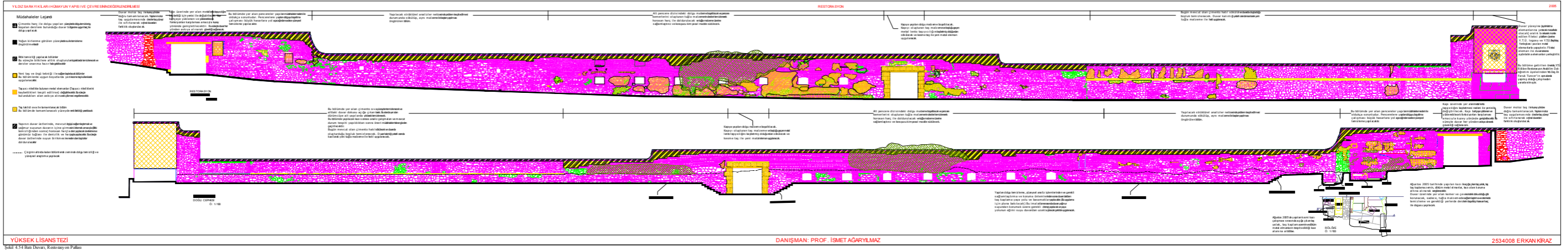
Taşıyıcı nitelikteki metal elemanlar değiştirilecektir.

Taş taklidi sıva ile 2. Seyir Köşkü’ne ait kalıntı tamamlanacak ve Y.T.Ü.’nün girişine uygun bir giriş tabelası yapılacaktır.

Yapının duvar üstlerinde, mevcut örgüyü sağlamlaştırmak ve yağmur suyunun duvarın içine girmesini önlemek amacıyla bitki temizliğinden sonra horasan harçla derz yapılacak ve üzerlerine günümüz tuğlası ile denizlik ve harpuşta yapılacaktır.

Doğu cephesinde duvar boyunca kazı ve yerinde tespit, analiz çalışmaları kontrollü bir şekilde yapılacaktır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu 17. yy.'dan itibaren çöküş sürecine girmiştir. Bu süreçte, imparatorluğun kendi iç dengelerinin yarattığı sorunlar kadar önemli unsurları etkileyen bilim ve teknoloji alanlarında Avrupa karşısında geri kalmıştır. Geri kalmanın farkına varan bazı padişahlar ve sarayda yönetici kadroda yer alan kişiler, bu gidişatı durdurmanın yolunu Batı'ya yönelmekte bulmuşlardır. Bu döneme kadar içine kapanık bir yönetim anlayışı olan imparatorluk, 18. yy.'dan itibaren başlayan ve 19. yy.'da gelişen “Batılılaşma Süreci” olarak anılan döneme girmiştir.

Batı'ya yönelmek amacı ile bazı reform hareketleri yapılmış; ama, bu hareketler yüzeysel kalmış, temellendirilmemiştir. Siyasi ve ekonomik anlamda yüzeysel kalan reform hareketleri, kentleşme modelinde ve mimari üslupta daha çok öne çıkmıştır. Bu dönemde yapılan yapılar batı etkisini yansıtmaktadır. Yapılan sahil saraylarına taşınan Osmanlı, klasik anlamda saray yerleşkesi olan Topkapı Sarayı'nı yönetim merkezi olmaktan çıkarmış ve yönetimi Boğaziçi'ne taşımıştır.

Batı etkisinde yapılan tek ve büyük saray yapılarının aksine Yıldız Sarayı klasik saray yerleşmesi olan Topkapı ve Edirne Sarayı'na benzer bir planlama ile yapılmıştır. Batı etkisinde yapılmayan saray yerleşkesindeki yapılarda, kompleksin plan şemasının tersine, Batı etkisi görülmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan Kılar-ı Hümâyun yapısı ve çevresi, Yıldız Sarayı içerisinde yer almaktadır. Yıldız Sarayı gelişim süreci incelendiğinde II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde yapıldığı sonucuna varılmaktadır. Yapı günümüze kadar geçirdiği evrelerde farklı kurumlarca kullanılmış ve tespit edebildiğimiz, edemediğimiz süreçlerden geçmiştir. Osmanlı döneminde kiler halkının ikametgahı olan yapı, Cumhuriyet döneminde önce Polis Okulu idarecilerine ait lojman, daha sonra Harp Akademileri personeline ait lojman ve Yıldız Sarayı Müzesi personeline ait lojman fonksiyonlarına hizmet vermiştir. Cumhuriyet döneminde yüklenen fonksiyonlara hizmet verebilmesi ve yeni doğan ihtiyaçları karşılayabilmesi amacıyla mekanlarda muhdes duvarlarla bölümlenmeler yapılmıştır. Bu bölümlenmelerde özellikle ıslak hacimler elde edilmiştir. Yaptığımız analiz çalışmalarında muhdes duvarlar tespit edilmiştir.

Farklı müdahaleler gören yapının özgün durumu hakkında bilgimiz mevcut değildir. Ancak, 1913-1914 tarihli Alman Mavisi ile 1926 tarihli Rumeli Cihedi haritalarından yapının dış kontürü hakkında bilgi sahibi olmaktayız. İç planlama ile ilgili herhangi bir belge ve bilgi mevcut değildir. Bu nedenle iç planlamanın özgün durumu, yaptığımız analiz çalışmaları

neticesinde belirlenebilmektedir. Yapının ana plan şemasının bozulmadığını, taşıyıcı sisteme müdahale edilmediğini yaptığımız analiz çalışmalarından anlayabilmekteyiz.

Yapının Y.T.Ü. bünyesine katılması ile yüklendiği fonksiyon özgün işlevinden farklıdır. Özgün işlevi konaklama olan yapı, derslik ve anabilim dallarına hizmet verecektir. Yeni fonksiyonunun gerektirdiği yatay ve düşey sirkülasyon elemanları, yapının ana mekanları bozulmadan, taşıyıcı sisteme müdahalede bulunulmadan oluşturulmuştur. Orjinal ahşap döşeme, karo mozaik döşeme ve ahşap tavan korunduğu gibi; volta döşeme üzerine yapılan bezeme de koruma altına alınmıştır. Cumhuriyet döneminde eklendiği tespit edilen muhdes duvarlar ana hacimleri küçük boyutlara bölmekteydi. Muhdes duvarların kaldırılıp ana hacimlerin özgün boyutları ile kullanımı sağlanmıştır. Bu sayede derslik işlevinide karşılayan büyük hacimler elde etmiş olmaktadır.

Planlamada olduğu gibi cephelerin restorasyon önerisinde de koruma ilkeleri doğrultusunda hareket edilmiş ve cephelerde hiçbir değişikliğe gidilmeyerek müdahalede bulunulmamıştır.

Yıldız Sarayı içerisinde yer alan ve bugün Y.T.Ü.'nin Hamidiye Camii karşısındaki girişini doğu yönünde sınırlayan saraya ait duvar çalışmamızda "Batı Duvarı" olarak ele alınmıştır. Farklı dönemlerde farklı müdahaleler gören duvarın özgün durumuna dair herhangi bir belge ve bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebepten tarihsel süreçte hangi fonksiyonlara hizmet ettiği bilinmemektedir. Elimizde bulunan sınırlı sayıda belge ve yerinde yaptığımız tespit çalışmaları neticesinde duvar hakkında bir bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Yığma sistem ile yapılan duvarda analitik rölöve çalışması yapılmış ve elde edilen bilgi ve bulgularla kesinlik arz etmeyen evrelerin tespiti yapılmıştır. Duvarın uzun bir cepheye sahip olmasından dolayı; çalışmanın anlaşılmasını ve takibini kolaylaştırmak amacı ile duvar farklı bölgelerle ele alınmıştır. Bölgeler sadece çalışma için yapılmış; yapılan müdahalelere, malzemelerin türüne ve oluşturdukları dokulara göre, derzlerin düzenine göre oluşturulmuş duvara ait bölümlerdir.

Duvarda yeni tuğla, eski tuğla, metal, moloz taş ve kesme taş malzemeler görülmektedir. Bu malzemeler bazı bölgelerde karakteristik bir özellik sergilerken, bazı bölgelerde düzensiz kullanılmışlardır. Kullanılan eski tuğla 21x6x10 cm boyutlarındadır. Kesme taşta I bölgesinde rastlamaktayız. H bölgesinde tuğla ve taşın oluşturdukları almaşık dokunun duvarın özgün dokusu olduğunu düşündürmektedir. Aynı bölgede günümüzde kapatılmış bulunan ve altlı üstlü ikişer sıra halinde yedişer pencere bulunmaktadır. H bölgesi ile benzeşik özellik sergileyen ve aynı tuğla hatılların devam ettiği N bölgesinde de özgün doku izlenebilmektedir. Kısmen B bölgesinde ve C bölgesinde de görülen bozulmalara rağmen orjinal dokunun izleri

mevcuttur. E bölgesinde görülen farklı dokudan bu bölgenin yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca P bölgesinde yer alan çimento harpuşa ve hatıldan bu bölgeye yakın dönemde müdahale edildildiği anlaşılmaktadır.

Duvarı tespit edilen bozulmalar; yüzeylerde yapılan harç dolgu, iklim şartları ve zaman içinde oluşan yoğun kirlilik, bölgesel birim malzeme kaybından ötürü özgün yüksekliğini kaybetmesi, metal malzemelerde görülen korozyon, yoğun bitkilenme ve taş malzemede gözlemlenen yüzey kaybı olarak sıralanabilir. Yoğun bitkilenme H bölgesinde karşımıza ciddi bir problem olarak çıkmaktadır.

Farklı bölgelerle ele aldığımız duvarı; müdahalelerin, yıkılmaların, kullanılan malzemelerin hangi dönemde, nasıl bir kronolojik sıra ile yapıldığını tespit çalışmalarından ve elimizde bulunan sınırlı miktardaki belgelere dayanarak “Dönem Analizi” nde irdelemekteyiz. Duvarın doğu cephesinde gördüğümüz, dik gelen duvarlara ait izler ve bu izlerin karşılığında yer alan kılıçlamalar bize bu yönde yapı ve/veya yapıların bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca; elimizde bulunan eski tarihli fotoğraflardan, duvarın Hamidiye Camii yönünde iki farklı mimari yapıya sahip iki farklı köşkün bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde R bölgesinde bu köşklere ikincisinin taş taklidi svalı duvar kalıntısı görülmektedir.

Bölgelerle ele aldığımız farklılıklar, ulaşabildiğimiz belgeler, yerinde tespit çalışmaları neticesinde duvarı 4 ayrı evrede ele alabilmekteyiz. 1. Evre; duvarın ilk yapıldığı ve 1. Seyir Köşkü'nün bulunduğu evredir. 2. Evre'de; 1. Seyir Köşkü yıkılmış ve ikincisi yapılmıştır. Bu evrede arka bahçeye yeni bir fonksiyon yüklenmiş veya var olan fonksiyon genişletilmiş olabilir. Bu nedenle de var olan kapıda genişletme yapılırken yeni bir kapı daha açılmış ve altta yer alan pencereler yarıya düşürülmüş olabilir. 3. Evre; 1935-1940 tarihlerini içine alan evredir. 2. Seyir Köşkü ve duvarın arkasında bulunması kuvvetle muhtemel yapı ve/veya yapılar yıkılmıştır. Duvarı yıkılmaya bağlı hasarlar ve yıkımlar gerçekleşmiştir. Ayrıca, arka bahçede gerçekleştirilen dolgu işlemi nedeni ile pencereler ve cami yönünde yer alan kapı kapatılmıştır. 4. Evre'de; 1940'lardan günümüze kadar geçen süreci içerir. Bu evrede duvar orjinal yüksekliğini kaybetmiş, malzeme kayıpları gerçekleşmiş, yıkımlar olmuştur. Duvara sağlamaştırma amaçlı müdahalelerde bulunmuştur.

Restorasyon önerisinde koruma ilkeleri doğrultusunda mevcut hali ile korunması; ama, gerekli sağlamaştırma ve günümüzde ihtiyaçlara cevap verecek kullanıma uygun müdahalelerin yapılması ana prensip kararı olarak belirlenmiştir. Belirlenen prensip çerçevesinde duvarı; çimento harcın temizlenmesi ve boşalan derzlerin uygun harç ile doldurulması, yoğun kirlenme görülen yüzeylerde temizleme, taşıyıcı metal malzemelerin

yenilenmesi, duvarın üstüne yeni tuğla ile düzeltme yapıp tuğla denizlik ve hatıl yapılması öngörülmüştür. Ayrıca; kapatılan pencerelerin dolgularının boşaltılması ve doğu yönünde yapılacak kazı çalışması ile her iki yönden de görsel ilişkinin kurulması amaçlanmaktadır. I bölgesinde yer alan kapının kesme taş söveleri uygun boyutlarda ki kesme taşlarla, I profil ise uygun boyutta I profil ile yenilenmesi ve kapının dolgusunun boşaltılarak iki yönden geçişin sağlanması önerilmiştir. 2. Seyir Köşkü'ne ait taş taklidi sıva tamamlanarak bu bölgeye Y.T.Ü.'nün giriş tabelası yapılacaktır. Duvarın doğu cephesinde Ağustos 2005 yılında yapılan kazı çalışmaları bu alanda farklı fonksiyonlara cevap vermiş yapıların bulunduğunu ispatlayacak bulgular ortaya çıkarmıştır. Bu kazılarda ortaya çıkan taş yalak, metal künk, tuğla duvar ile çevrelenmiş kanal, taş kaplama döşemeler bu alanda kazı çalışmalarının duvarın doğu cephesi boyunca kontrollü bir şekilde yapılması gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Altındağ, Ü., (1982), “Topkapı Sarayı, Birinci Avlu, İkinci Avlu, Üçüncü Avlu(Enderun)”, Sanat, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sayı: 7, 12-44, İstanbul.
- Arslan, İ., (yayın yılı yok), İstanbul, Türkiye'nin Tarih Hazinesi Sandoz Yayınları, İstanbul.
- Atasoy, N., (yayın yılı yok), “Osmanlı Sarayları”, www.istanbul.edu.tr.
- Batur, A., (1985), “Yıldız Sarayına İlişkin Bazı Belgeler ve Türkiye’de Belgeleme Çalışmalarının Sorunları”, T.B.M.M. Milli Saraylar Sempozyumu 15-17 Kasım.
- Batur, A., (1994), “Beylerbeyi Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2: 206-210.
- Batur, A., (1994), “Yıldız Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul.
- Batur, A., (1998), “Yıldız Sarayı”, Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, 91-105, İstanbul.
- Bayrak, Orhan M., (1996), Topkapı Sarayı ve Harem, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- Binan, C., (1984), Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu-Sorunları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Bilge, S., (1998), Osmanlı İmparatorluk Dönemi Saraylarında Mutfaklar, , Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Bilgin, A., (2004), Osmanlı Saray Mutfakları, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, B., (1998), Geçmişte Yıldız Sarayı, Yıldız Sarayı Vakfı Yayını, İstanbul.
- Cantay, G., (2000), “Edirne Saray Kazısı-1999”, IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, ayırbasım, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri ve Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Cantay, G., (2002), “Edirne Sarayı Kazısı, 2000”, 23. Kazı Sonuçları Toplantısı, ayırbasım, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Cantay, G., (2003), “Edirne Yeni Sarayı Kazısı 2001”, 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt:1, ayırbasım, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Demirel, E., (1998), Yıldız Sarayı Harem Yapıları Kadın Efendiler Dairesi, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Eldem Sedat H.; Kozan, A. Feridun, (1982) Topkapı Sarayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Esemenli, D., (2000), “Mekanlar-Zamanlar”, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 24-136, İstanbul.
- Esemenli, D., (2002), Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Ezgü, F., (1962), Yıldız Sarayı Tarihçesi, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- Gülersoy, Ç., (1984), Dolmabahçe-Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, İstanbul Kitaplığı, İstanbul.
- Gülersoy, Ç., (1994), “Çırağan Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:2, 503-505, İstanbul.
- Köse, A., (2002), Yıldız Sarayı Hünkar Dairesi (Valide Sultan Kasrı), Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

- Kuban, D., (1994), “Topkapı Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7:280-291.
- Koepf, H., (1986), Boğaziçi Köşkleri, Viyana Teknik Üniversitesi Yapı Sanatı, Anıt Bakımı ve Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Kurtay, N., (1994), Yıldız Sarayı Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Küçükcan, B., (1999), “Yıldız Teknik Üniversitesi kampüsündeki Yıldız Sarayı Binaları Tarihçe ve Bugünkü Kullanımı”, Tasarım Dergisi, Yıl: 10, Sayı:100,172-174, İstanbul.
- Milli Saraylar, (1993), Yıldız Sarayı: Şale Kasr-ı Hümayun, T.B.M.M Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul.
- Öner, S., (1996), “Dolmabahçe Saray Kompleksini Oluşturan Yapıların Değerlendirilmesinde Yeni Bulgular”, Milli Saraylar 1994/1995, T.B.M.M. Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- Öz, İ., (1982), “Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları”, Sanat, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sayı: 7, 65-77, İstanbul.
- Samancı, Ö., (2003), “19. yy. İstanbul Elit Mutfağında Yeni Lezzetler”, İstanbul, Üç Aylık Dergi, 71-74, İstanbul.
- Seçkin, N., (1990), Topkapı Sarayının Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755), Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Sevgin, E., (1966), “Yıldız Sarayı”, Hayat Tarih Mecmuası, Yıl:2, Cilt:1, Sayı:5, 39-47, İstanbul.
- Sözen, M., (1990), Devletin Evi Saray, Sandoz Kültür Yayınları, No:12, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail H., (1945), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ülgen, A., (yayın yılı yok), “Boğaziçi Sarayları”, İstanbul Armağanı 2: Boğaziçi Medeniyeti, İ.B.B. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 127-146, İstanbul.
- Ünsal, A., (1994), “Mutfak; Osmanlıdan Günümüze”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6:1-10.
- Tezcan, H., (1989), Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizan Devri Arkeolojisi, İstanbul.
- Tuğlacı, P., (1993), Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.tbmm.gov.tr/saraylar/bbeyi1.htm
- [2] www.tbmm.gov.tr/saraylar/dbahce1.htm
- [3] www.journeyturkey.net/turkce/saraymutfagi.htm
- [4] www.istanbul.edu.tr/Bolumler/guzelsanat/osmanlisaraylari.htm

EK LİSTESİ

Ek-1 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-1 Hümâyun'un rölövesi

Pafta 1 Vaziyet Planı

Pafta 2 Kat Planları

Pafta 3 Kat Planları

Pafta 4 Cepheler-Kesitler

Pafta 5 Cepheler-Kesitler

Pafta 6 Cepheler-Kesitler

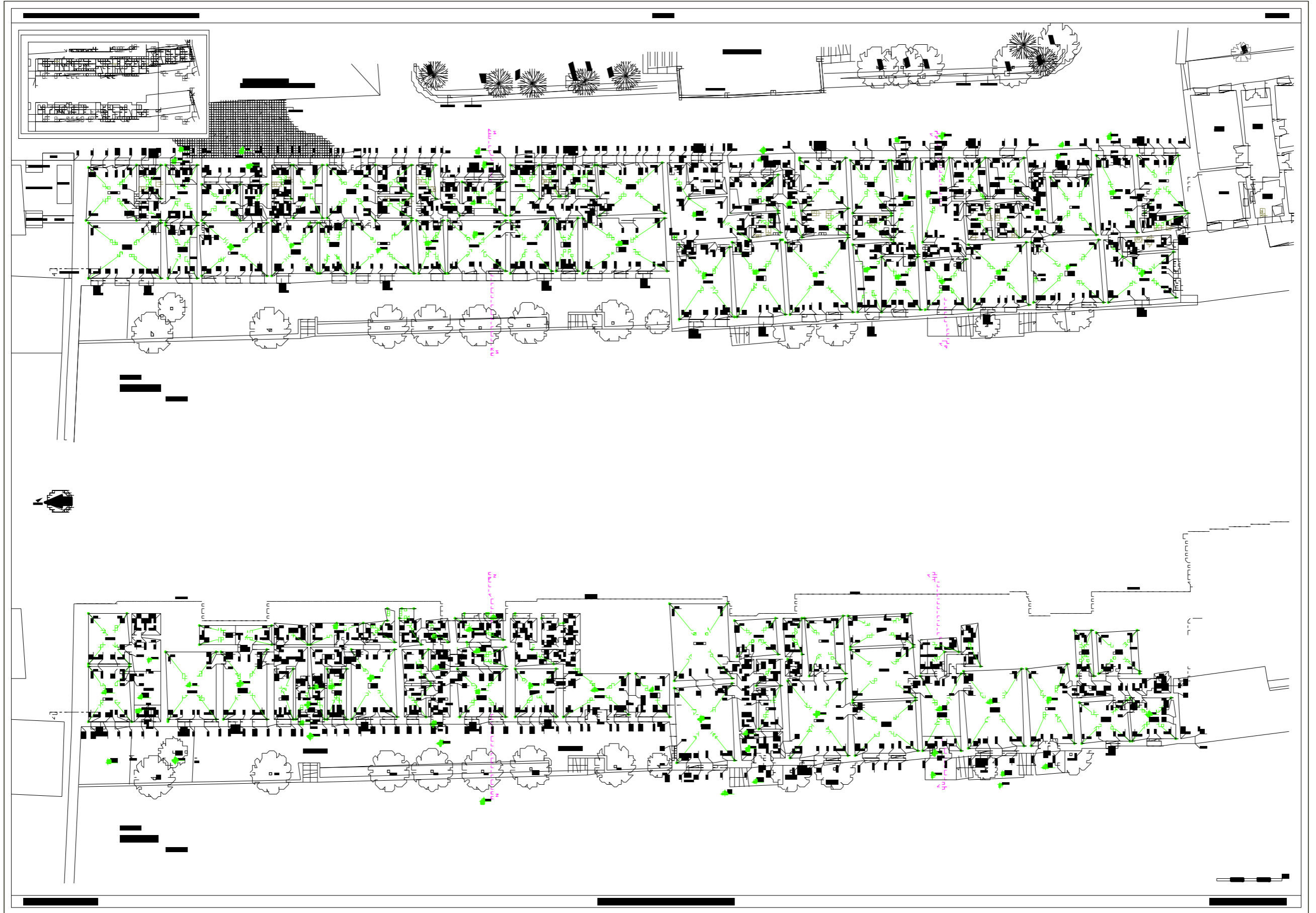
Pafta 7 Kaplama Planları

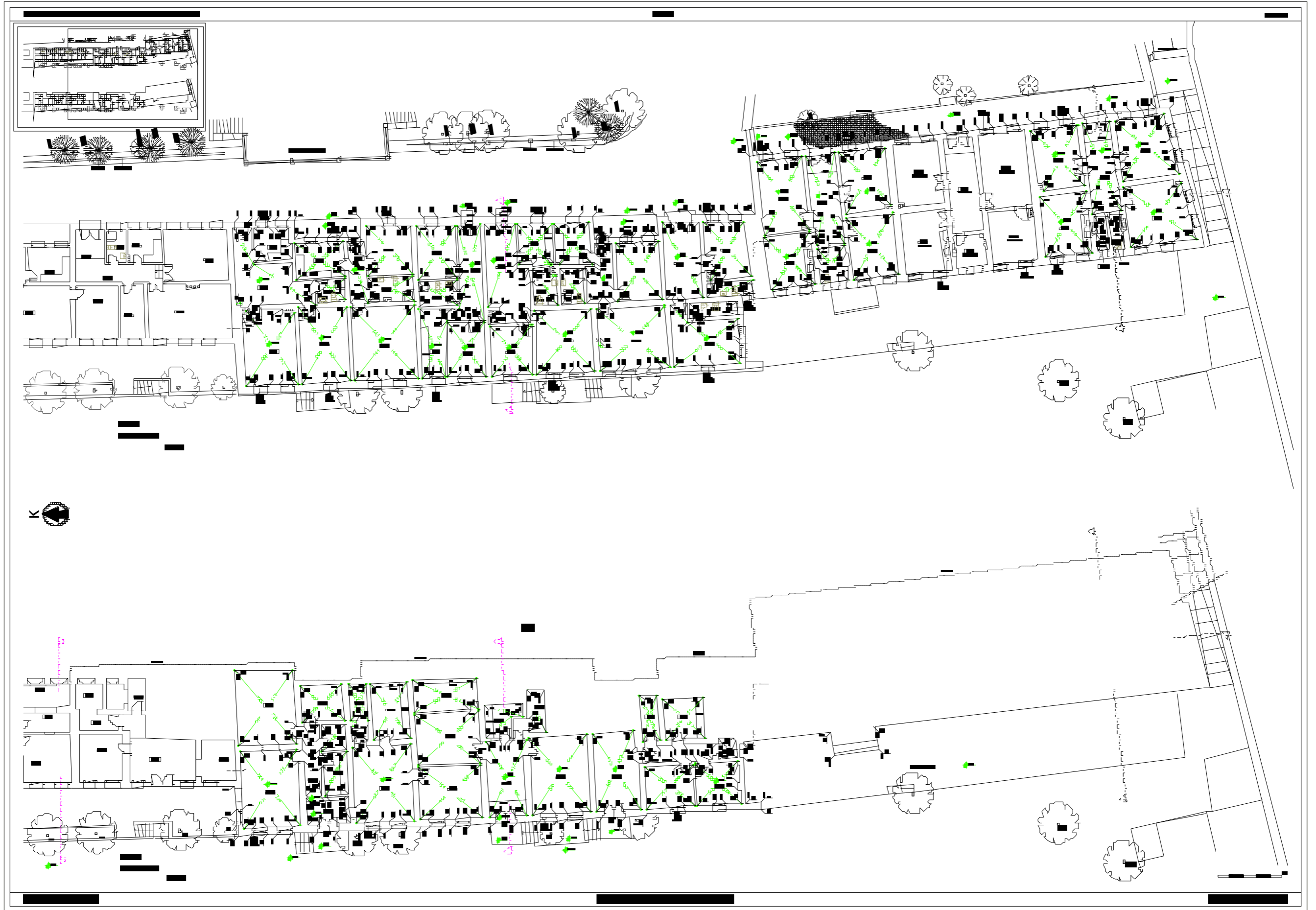
Pafta 8 Kaplama Planları

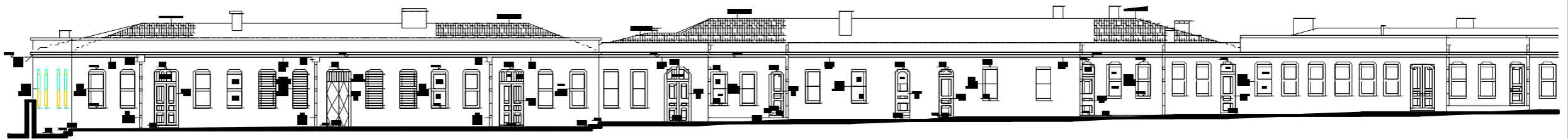
Pafta 9 Sistem Detayı

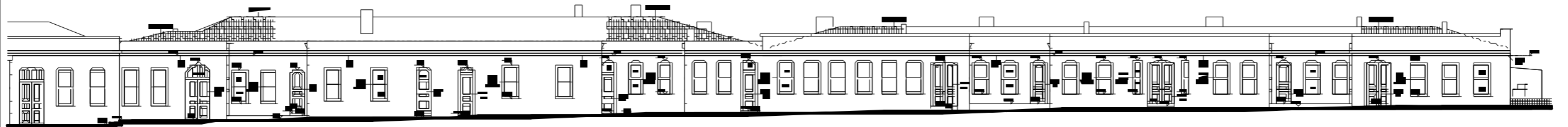
Pafta 10 Kapı-Pencere Detayları ve Kaplama Detayları

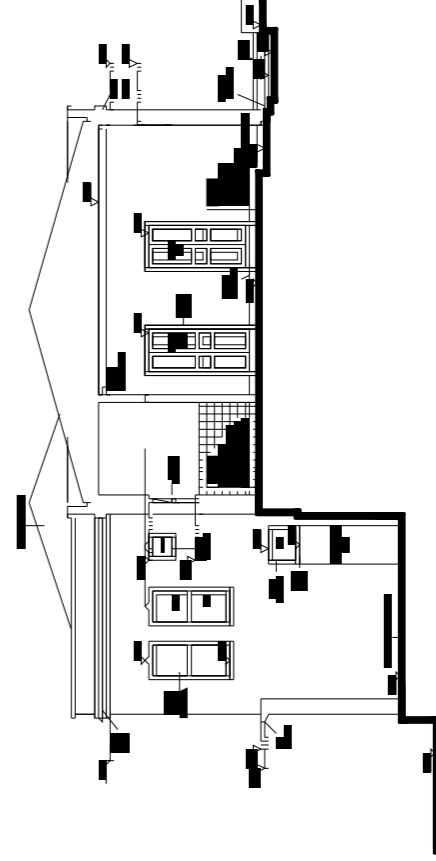
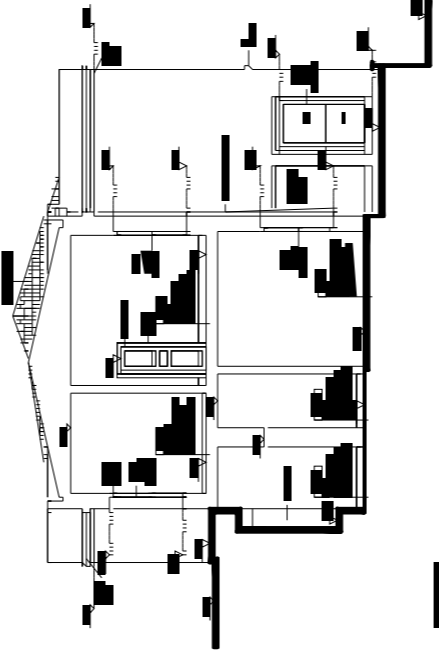
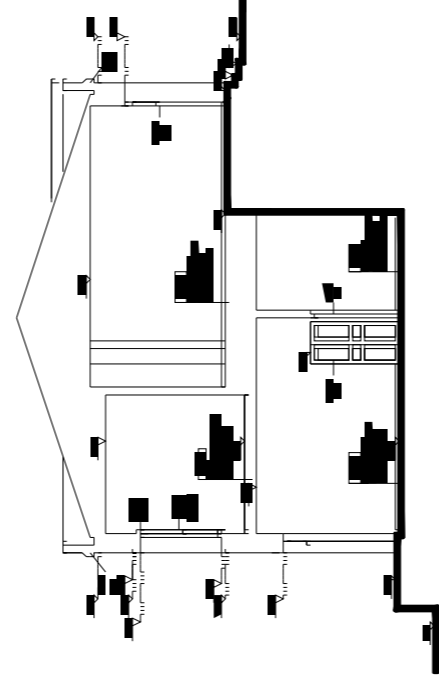
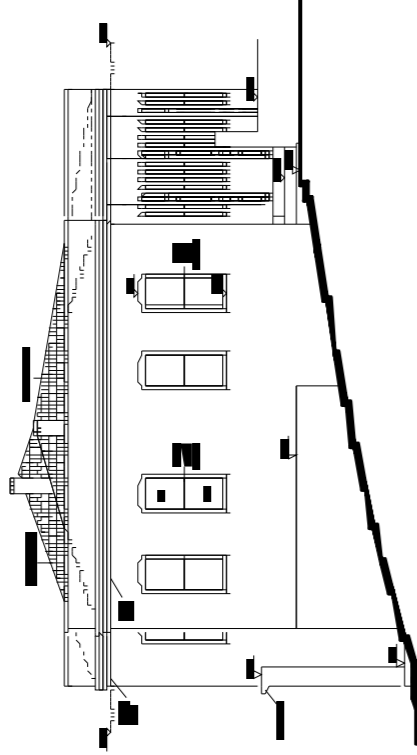
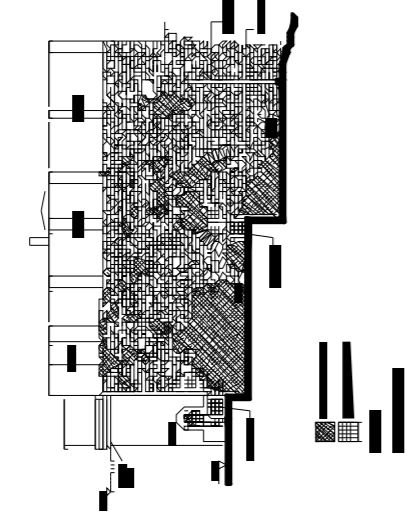

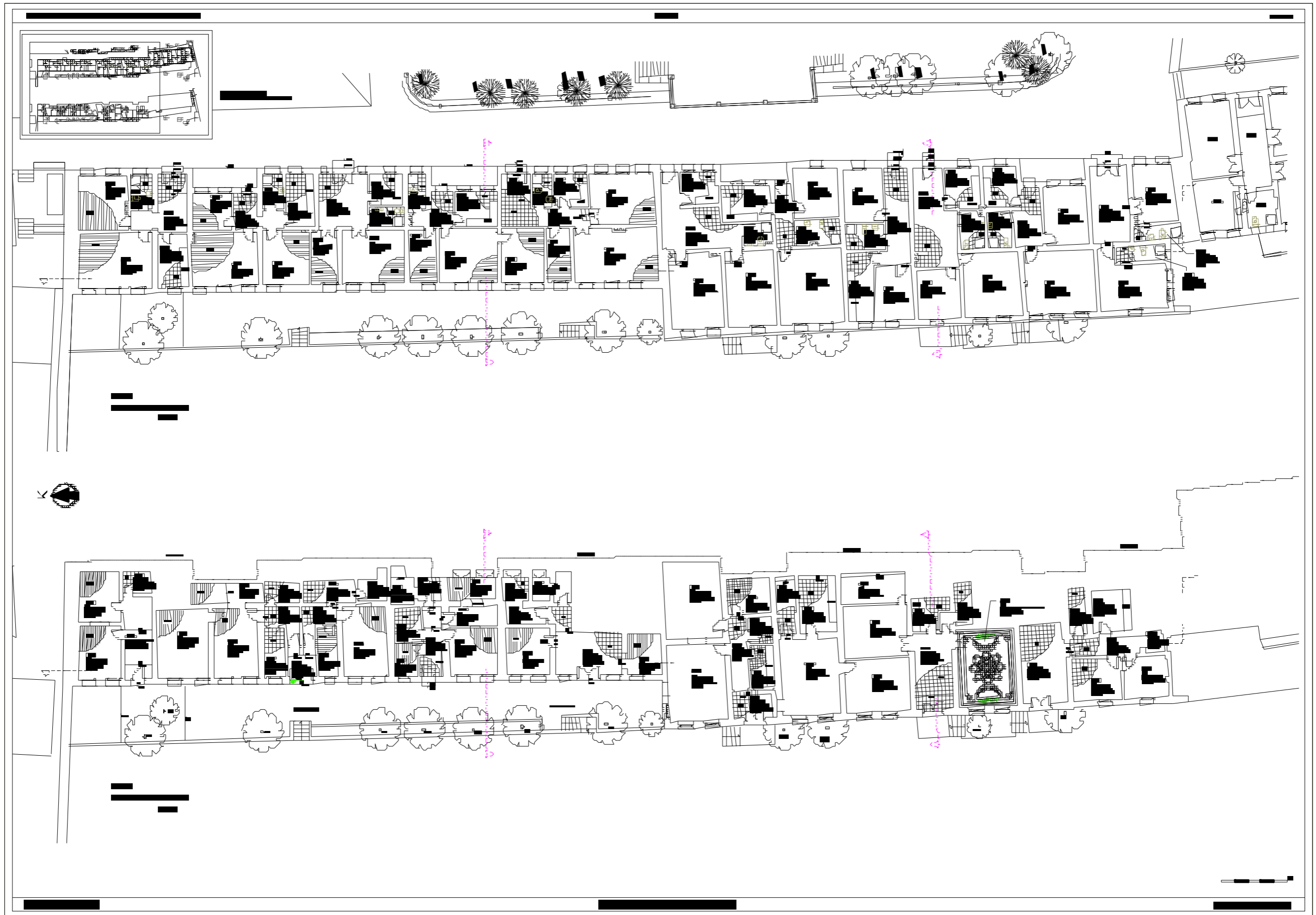

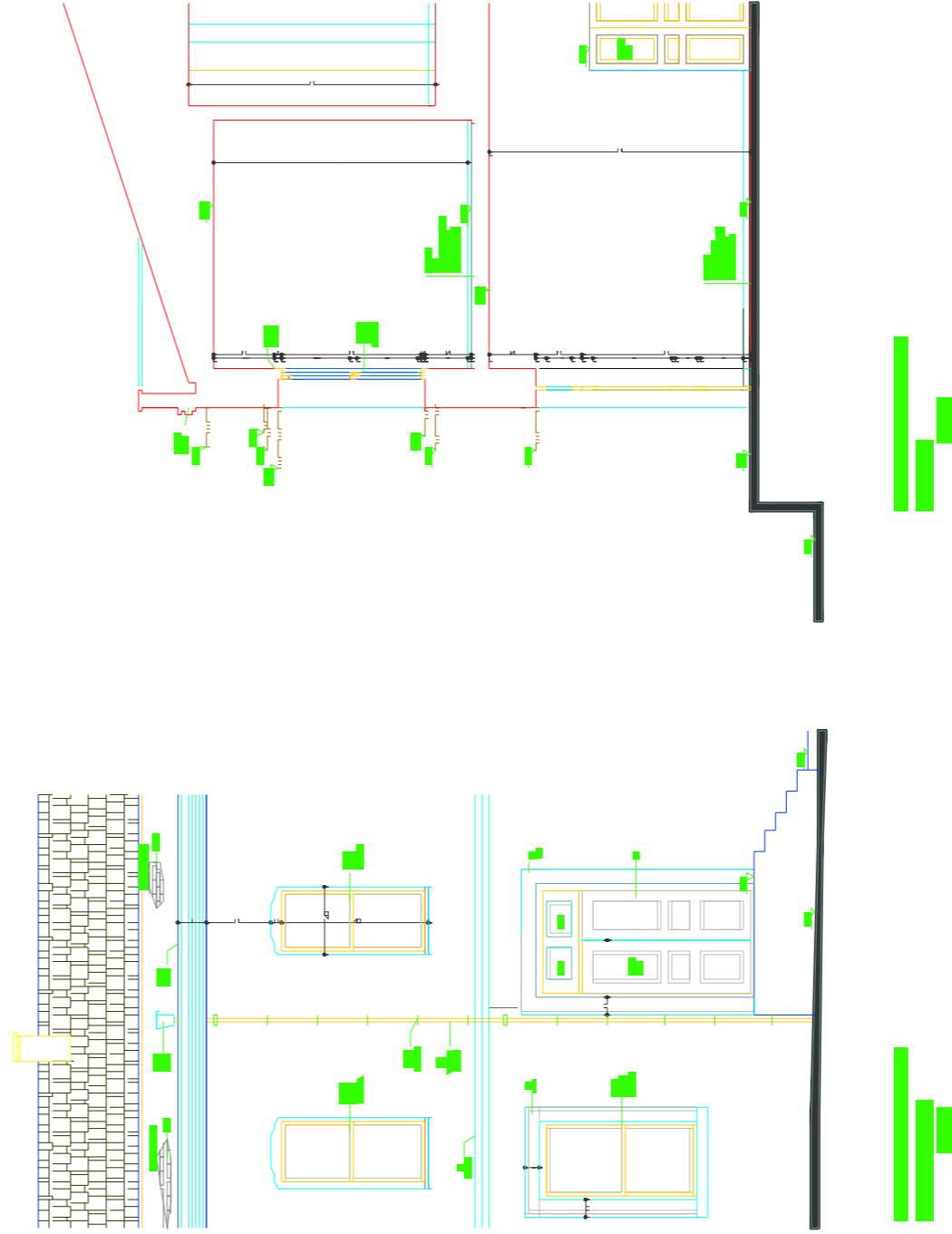
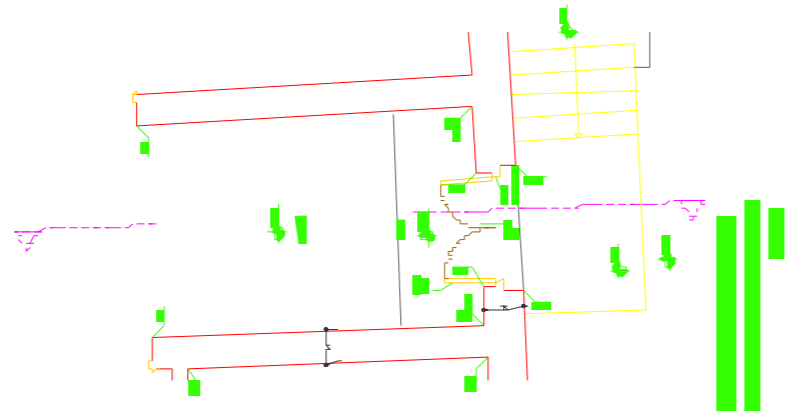
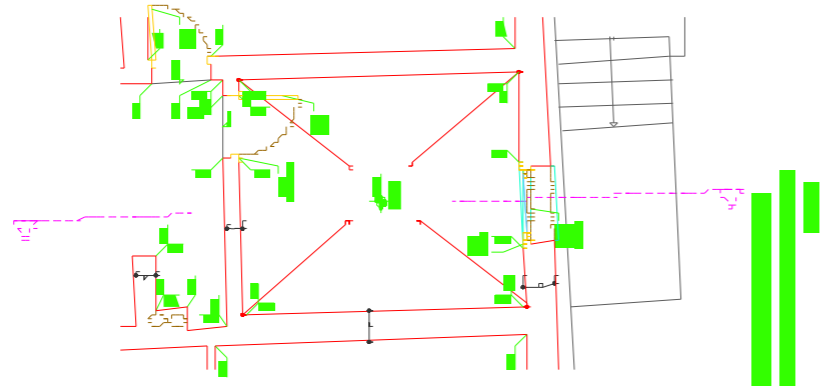

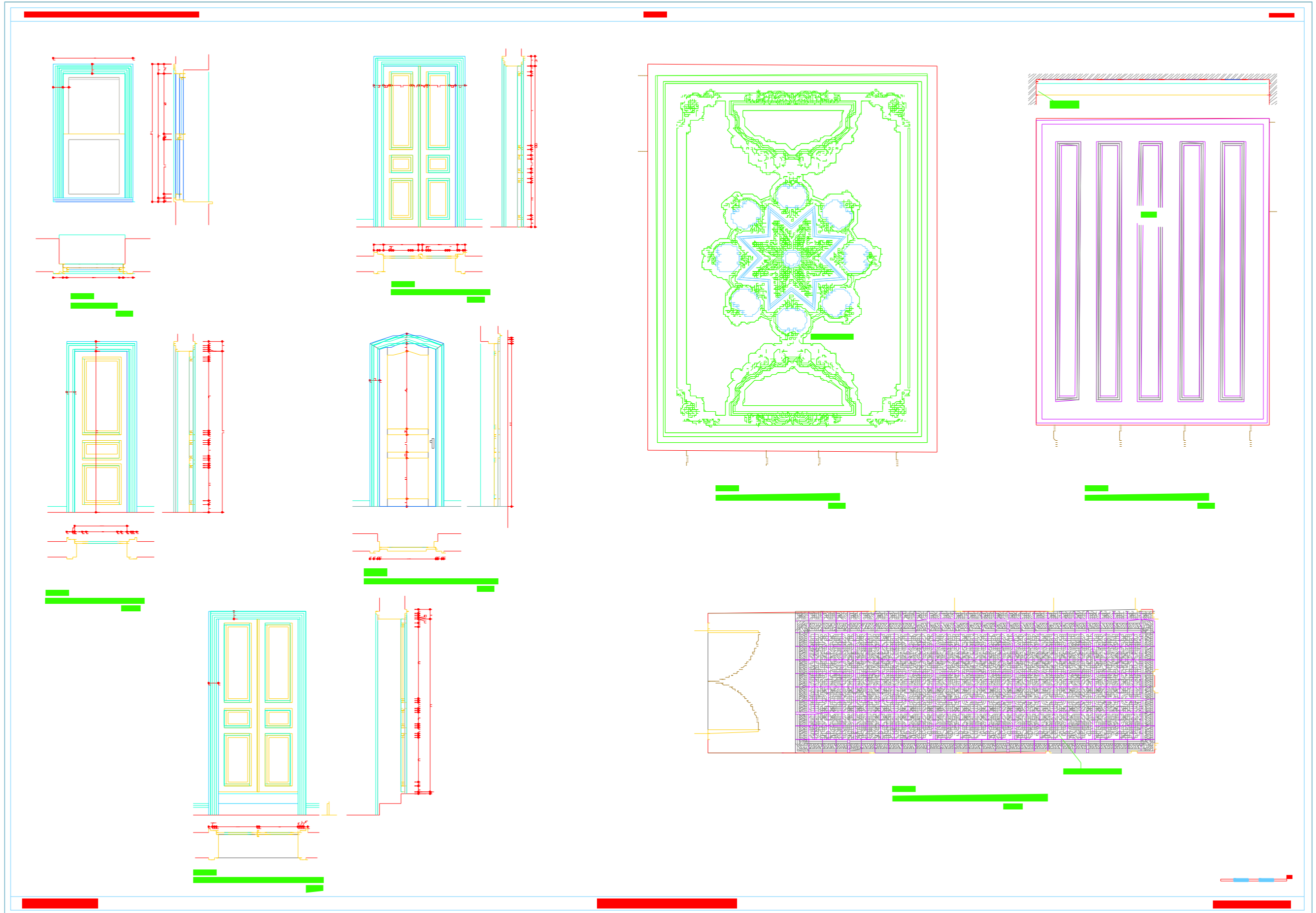

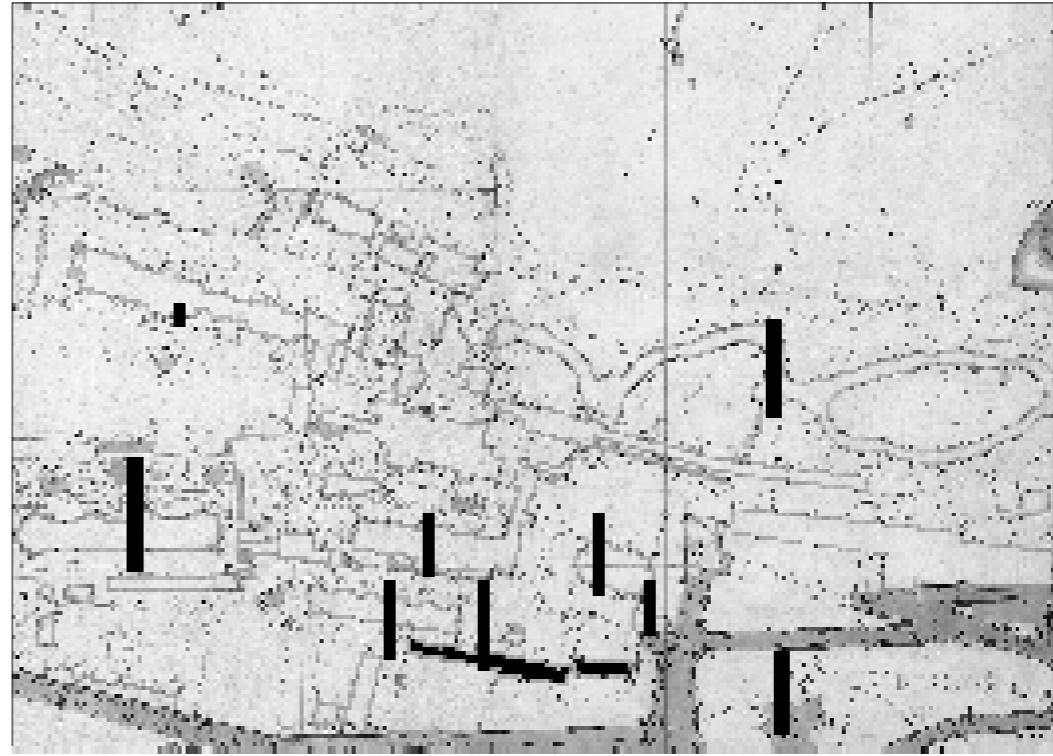
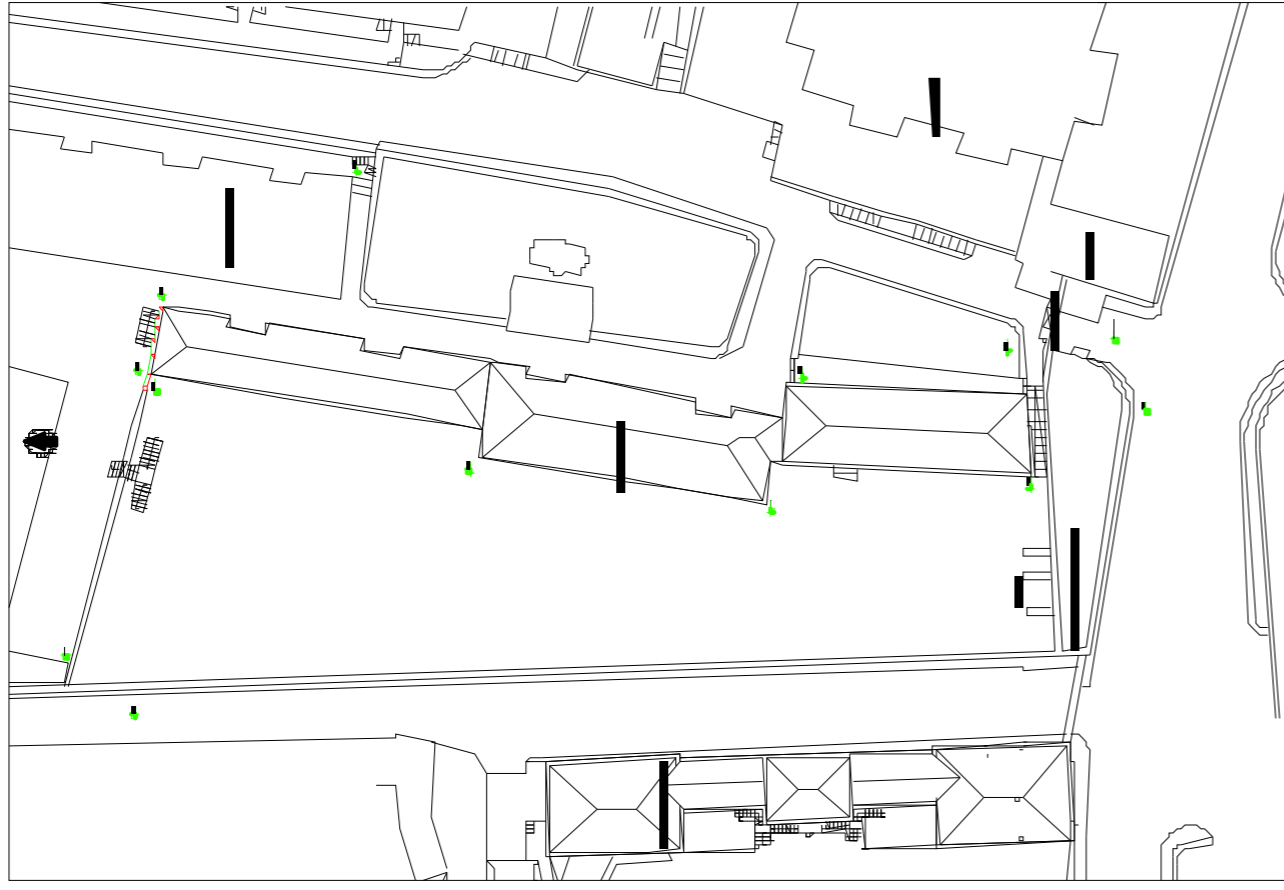
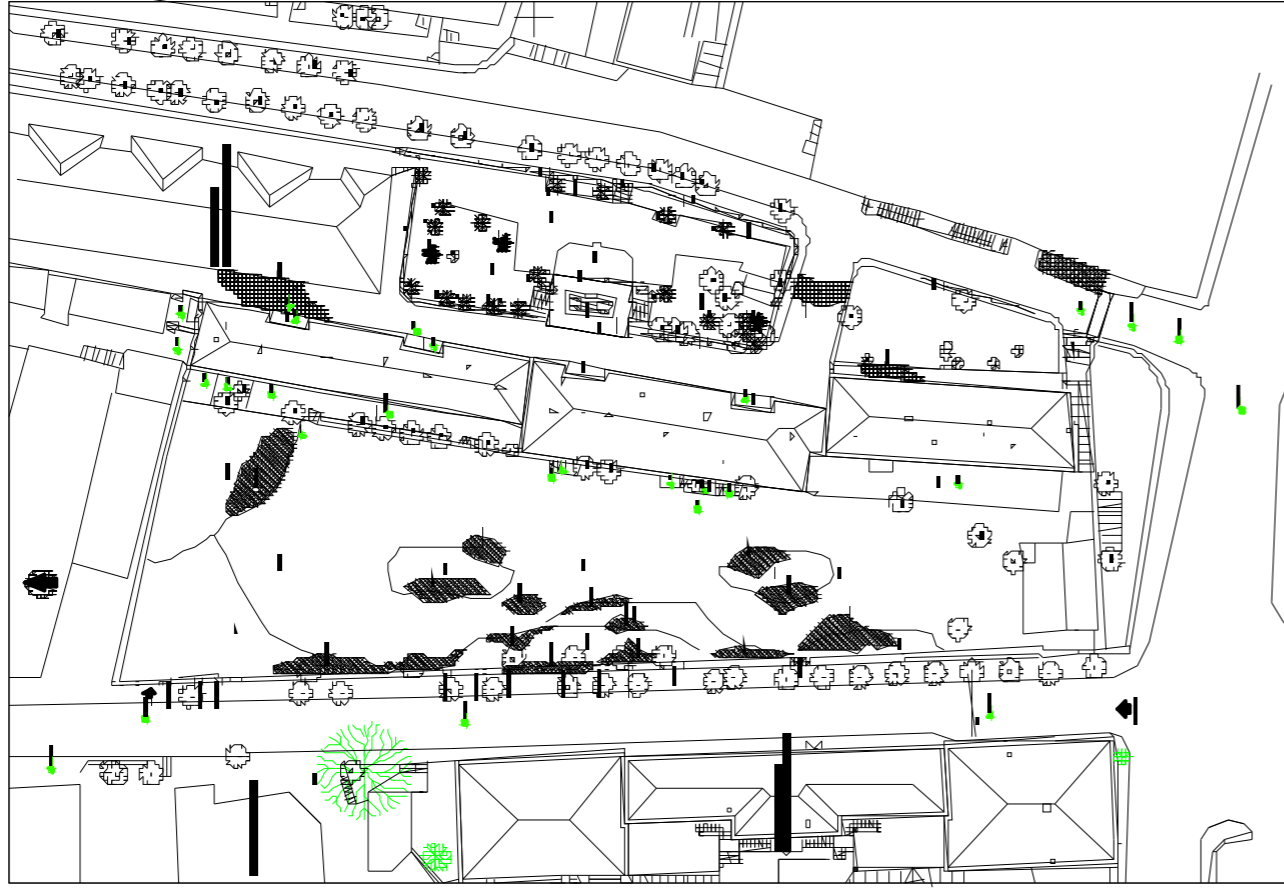

Ek-2 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-ı Hümâyun'un restitüsyonu

Pafta 11 Vaziyet Planı

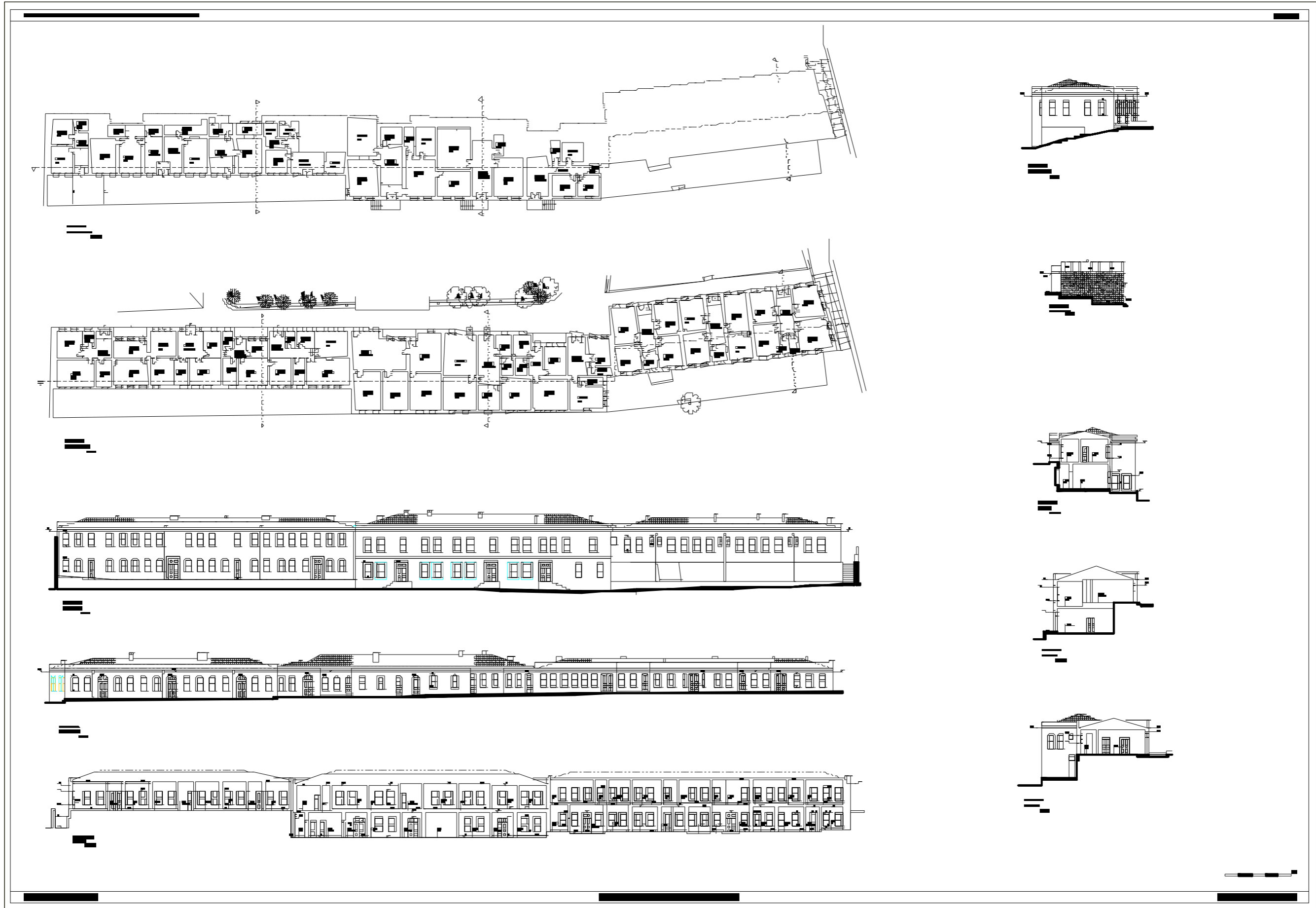
Pafta 12 Kat Planları, Cepheler ve Kesitler

2534008 ERKANKIRAZ

DANIŞMAN: PROF. İSMET A. GÖRYILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ek-3 Yıldız Sarayı binalarından Kılar-ı Hümâyun'un restorasyonu

Pafta 13 Vaziyet Planı

Pafta 14 Kat Planları

Pafta 15 Kat Planları

Pafta 16 Cepheler-Kesitler

Pafta 17 Cepheler-Kesitler

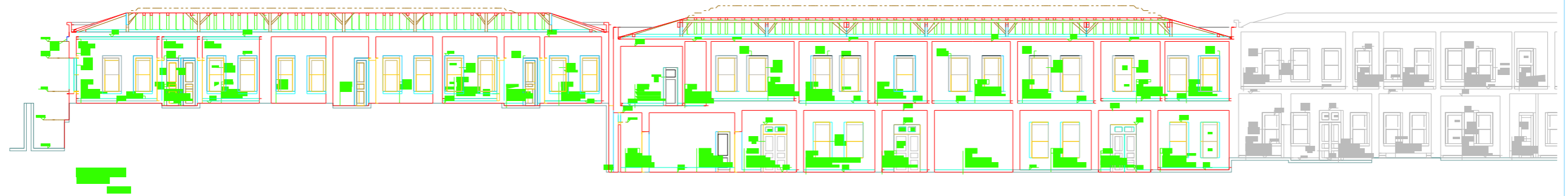
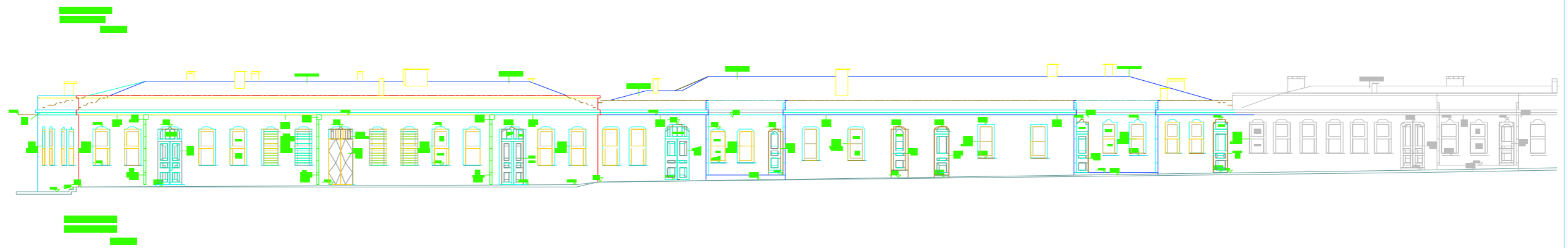
Pafta 18 Cepheler-Kesitler

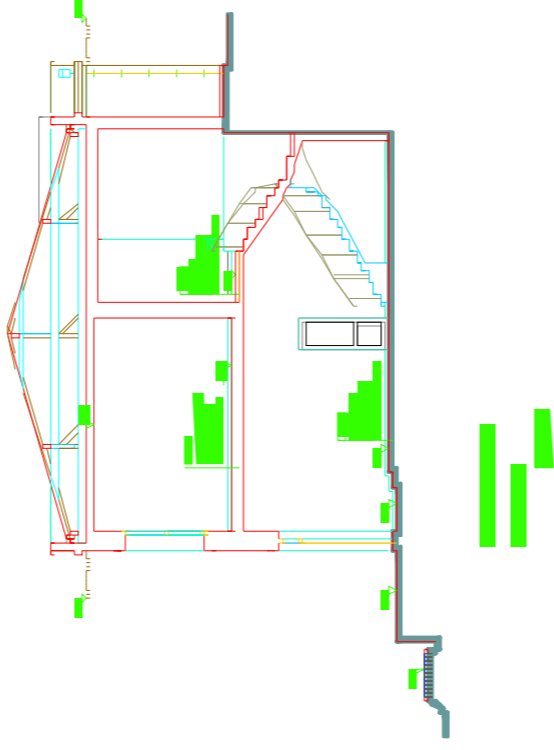
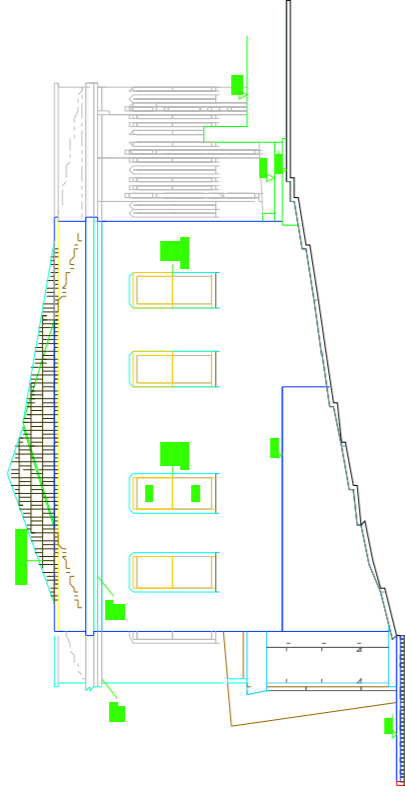
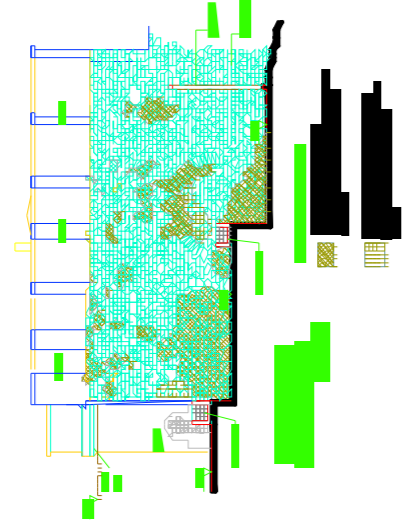

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	03.08.1980	
Doğum Yeri	Malatya	
Lise	1995-1998	M.E.V. Özel Toros Fen Lisesi
Lisans	1998-2002	Çukurova Üniversitesi Müh.-Mim. Fak. Mimarlık Bölümü

Çalıştığı Kurumlar

2004	Akant Mimarlık